

T. C
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇEÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR KIRGIZ HİKAYESİ: TÜŞTÜK KIZI
(METİN – ÇEVİRİ – İNCELEME - SÖZLÜK)

HAZIRLAYAN
AHMET YILDIZ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ DR. KALMAMAT KULAMSHAEV

İSTANBUL, 2012

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci: Ahmet YILDIZ

Enstitüsü: Sosyal Bilimler

Anabilim Dalı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Tez Konusu: Bir Kırgız Hikayesi: Tüstük Kızı (Metin-Çeviri-İnceleme-Sözlük)

Tez Tarihi: 02 Nisan 2012

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Anabilim Dalı Başkanı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı 51160908 numaralı öğrencisi Ahmet YILDIZ tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG (Asıl Üye)

Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV (Danışman).....

Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk SÖZCÜ (Asıl Üye).....

Doç. Dr. Nodirkhon KHASANOV (Yedek Üye)

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç.Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

ÖZET

Çalışmamın giriş bölümünde Bolşevik ihtilali (Ekim devrimi 1917) sonrası Kırgız edebiyatı üzerinde durulmaktadır.

Birinci bölümde Kambaralı Bobulov'un hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bazı eserleri incelenerek bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde eserin dili, ses ve ağız özellikleri hakkında eserden örnekler gösterilerek bilgi verilmektedir. Bunun yanında eserin şekil bilgisi ve kelime sıklığı eserden örnekler verilerek incelenmiştir.

Üçüncü bölümde eserin Kiril harflerinden Latin harflerine aktarılmış şekli ve günümüz Türkiye Türkçesine çevirisi verilmektedir. Bu yapmış olduğumuz çeviri, serbest bir çeviridir ve günümüz Türkiye Türkçesine uygun hale getirilerek verilmiştir.

Dördüncü bölüm ise sözlük kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde eserde geçen ve anlamı az bilinen sözcüklere yer verilmiştir. Sözlükte fiillerle isimleri ayırmak için fiillerden sonra “-” işareti kullanılmıştır. Bunun yanında kökenini tespit edebildiğimiz kelimelerin hangi dilden geçtiğine dair bilgi verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise tez konusu hakkında kısa bir değerlendirme yapılarak tez sonuca bağlanmıştır.

Kaynakça bölümünde de çalışma sırasında yararlanılan kaynaklar yer almıştır.

Anahtar kelimeler: Kırgız Türkçesi, Kırgız Türkçesinde hikaye ve roman, Kırgız Türkçesi ağızları.

ABSTRACT

The introductory part of my work focuses on the Bolshevik Revolution (the October revolution 1917) and the other part focuses on Kyrgyz literature. In the first section, information provided derives from analyzing the life of Kambaralı Bobulov, his activities and literary works.

In the second section, you will find information through examples of the language of the works, characteristics (features) of sound and mouth. Besides, you will find an analysis of the morphology and the word frequency of the work by giving specific examples.

In the third section of my work, you will find the work transferred from Cyrillic alphabet to Latin alphabet and also its translation to modern Turkish language spoken in Turkey. The translation is an open one and it is provided by adopting the work to the modern Turkish appropriately.

The fourth section consists of the dictionary part. In this section, there are explanations of the words that have been used in the work and whose meanings are little known. In the dictionary, a sign "-" is used after verbs in order to separate verbs from nouns. Besides, there is information on the origin of the verbs whose roots can be identified.

The conclusion part consists of a brief evaluation of the topic of my thesis. In the bibliography section, you will find the sources that I have benefited from during my work.

Key words: Kyrgyz Turkish, Kyrgyz language, Stories and novels in Kyrgyz language, Dialects of Kyrgyz language.

0.1 ÖN SÖZ

Çalışmamda Kambaralı Bobulov'un "Tüşük Kızı" eserini Latin harflerine aktarıp Türkiye Türkçesine çevirdim. Bobulov, bu eserinde Kırgızistan'ın güney bölgelerinde yaşayan bir kızın şahsında güneyli Kırgız kadınının sosyal hayattaki yerini anlatmaktadır. Bunun yanında eserde Kırgızistan'ın Oş bölgesinde konuşulan Güney ağzıyla yazıldığı için bu ağzın ses ve şekil özelliklerini taşımaktadır.

Bu eserin ilk baskısı, 1962 yılında Bişkek'te yayımlanmıştır. Bu eser Kırgızistan'ın çeşitli kütüphanelerinde (Kırgızistan Milli Kütüphanesi'nde, Kırgızistan Milli Bilimler Akademisi'nde) mevcuttur. Ayrıca bu çalışma, Türkiye'de bu yazar hakkında yapılan ilk çalışma olması bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmadaki temel amaç, Kırgız edebiyatında önemli bir yeri olan ve Türkiye'de hakkında araştırma yapılmamış olan KAMBARALI BOBULOV'un "Tüşük Kızı" (Güneyli Kız) adlı eserini Latin alfabesine ve Türkiye Türkçesine çevirerek bu eserin dil, ağız özellikleri, şekil bilgisi ve kelime sıklığı hakkında bilgi vermektir. Bunun yanında bu ve benzer alanlarda çalışma yapmak isteyenlere kapı aralamaktır.

Eserde kalın ünlülerden sonra gelen /k/ harfini, /k/olarak gösterdik, ince ünlülerden sonra gelen /k/ harfini de aynen bıraktık.

Eserde yine farklı bir teleaffuzu olan kalın ünlülerden sonra gelen /g/ harfini, /g/olarak gösterdik, ince ünlülerden sonra gelen /g/ harfini de aynen bıraktık.

Kırgız Türkçesi'nde standart yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığından bu harf metinde /a/ harfiyle gösterilmiştir.

Tüşük Kızı/Güneyli kız adlı eserdeki örneklerden yola çıkarak tespit ettiğimiz Kırgız Türkçesi'ndeki ağız kelimelerinden bazılarını da kendisi de Kırgızistan'ın güney bölgesinden olan Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV'den öğrendik. Dolayısıyla bu tür kelimelere kaynak gösteremedik.

Bu çalışmam vesilesiyle tezimin hazırlanmasında bana yardımcı olan Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nün Yüksek Lisans Programı öğrencisi arkadaşım Ramazan YİĞİT'e,

değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Damira İBRAGİM'e aramızda mesafeler olmasına rağmen e-posta ile bana destek olmaya çalışan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Baktygul KULAMSHAEVA'ya ve üniversite hayatımın başladığı ilk zamanlardan bugüne her zaman yanımda olan hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Yaptığımız bu çalışmada gözden kaçırdığımız noktalar var ise, bu hatalarımızdan dolayı iyi niyetinize sığınarak bağışlanmayı dileriz.

Ahmet YILDIZ
İSTANBUL-2012

02. İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
0.1 ÖN SÖZ	iii
02. İÇİNDEKİLER.....	v
0.3 KISALTMALAR.....	vii
04. KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	viii
1 GİRİŞ.....	1
1.1 BOLŞEVİK İHTİLALİ SONRASI KIRGIZ EDEBİYATI.....	1
1.2 KAMBARALI BOBULOV'UN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ.....	7
1.2.1 KAMBARALI BOBULOV (1936 - 2003)	7
1.2.2 KAMBARALI BOBULOV'UN EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİNE GENEL BAKIŞ	8
1.2.3 KIRGIZ TÜRKÇESİNDE ESERLERİ	12
1.2.4 Rusça Eserleri	13
1.2.5 Diğer dillerde eserleri	13
1.2.6 Çevirileri.....	13
2 İKİNCİ BÖLÜM	14
ESERİN ŞEKİL VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	14
2.1 AĞIZ VE SES ÖZELLİKLERİ.....	14
2.1.1 Kırgız ağızları Üzerine Yapılan Tasnifler	15
2.2 METİNDE TESPİT ETTİĞİMİZ KIRGIZ TÜRKÇESİNİN GÜNEY AĞZINA AİT KELİMELEER VE ANLAMLARI	24
2.2.1 GÜNEY AĞZINA AİT KELİMELEER VE ANLAMLARI.....	25
2.3 ŞEKİL BİLGİSİ	45
2.3.1 İSİM(zat atooç).....	45
2.3.2 SIFAT (sın atooç).....	48
2.3.3 ZAMİR (at atooç).....	49
2.3.4 ZARF (taktooç).....	51

2.3.5 FİİL (etiş).....	52
2.3.6 BAĞLAÇ (baylamlar).....	58
2.3.7 EDAT (candooç).....	59
2.3.8 ÜNLEM (sırdık söz).....	60
2.4 ESERİN KELİME SIKLIĞI VE DEĞERLENDİRMESİ	62
3 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: METİN	72
3.1 ESERİN LATİN HARFLERİNE ÇEVİRİLMİŞ METNİ	72
3.2 ESERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMIŞ METNİ.....	206
4 BÖLÜM: SÖZLÜK	340
5 BÖLÜM: SONUÇ	394
6 KAYNAKÇA.....	398

0.3 KISALTMALAR

a.	: Arapça
AK.	: Arman kitep
a.g.e	: Adı geçen eser
bk.	: bakınız
f.	: Farsça
G.A.	: Güney ağzı
K.A.	: Kuzey ağzı
Kg. +Ar.	: Kırgız Türkçesi-Arapça
K.T.S	: Kırgız Tilinin Sözdüğü-2010
Mukambayev, 2009	: Mukambayev, C, Kırgız Tilinin Diyalektologiyalık Sözdüğü, Bişkek, 2009.
Kir.	: Kirilce
Lat.	: Latince
Mec.	: Mecaz
Ö.T.İ.L	: Özbek tilinin izahlı lughatı II.cilt Moskova -1981
r.	: Rusça
s.	: Sayfa
T.T.	: Türkiye Türkçesi
TK.	: Tüştük Kızı/Güneyli kız

04. KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Kir.Harfler	Lat. Transkripsiyonu	Kir.Harfler	Lat. Transkripsiyonu
А а	A a	Б б	B b
В в	V v	Г г	G g/ ğ
Д д	D d	Е е	E e, ye
Ё ё	Yo yo	Ж ж	C c, Jj
З з	Z z	И и	İ i
Й й	Y y	К к	K k/ k̇
Л л	L l	М м	M m
Н н	N n	Њ њ	Ñ ñ
О о	O o	Ө ө	Ö ö
П п	P p	Р р	R r
С с	S s	Т т	T t
У у	U u	Ү ү	Ü ü
Ф ф	F f	Х х	H h
Ц ц	Ts ts	Ч ч	Ç ç
Ш ш	S s	Щ щ	Sç sç
Ъ ъ	Kalınlaştırma işareti	Ы ы	I ı
Ь ь	İnceltme işareti	Э э	E e
Ю ю	Yu yu	Я я	Ya ya

1 GİRİŞ

1.1 BOLŞEVİK İHTİLALİ SONRASI KIRGIZ EDEBİYATI

19. yy'ın ikinci yarısına kadar Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ile birlikte Hokant Hanlığına¹ bağlı olarak varlığını sürmektedir. Hokant Hanlığı yine komşu bir Türk Devleti olan Buhara Hanlığı ile 1940-1960'lı yıllarda çeşili çatışmalar yaşamış ve bunun etkisi ile iyice zayıflamaya başlamıştı. O dönemde bunu fırsat bilen Rusya, Hokant Hanlığına saldırmış, zaten zayıf durumda olan hanlığın bugünkü Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek bölgesini 24 Ekim 1862 yılında işgal etmiştir. Daha sonra Rus ordusu'na karşı direnemeyen Hokant hanlığı, Taşkent'i de kaybederek dağılmaya başlamış ve 28 Şubat 1876'da tamamen Rusya topraklarına eklenmiştir. 20. yy'ın başlarında Rusya, Orta Asya üzerindeki ağırlığını iyice artırmaya ve halka baskı uygulayarak toprak sahiplerinin topraklarını elinden almaya başlamıştır. Bunun neticesinde 1915-1916 yıllarında 11 milyon Türkistanlının katıldığı büyük bir isyan başlamıştır. İsyen Çarlık hükümeti tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Neticede birçok Kırgız Doğu Türkistan topraklarına sığınmak zorunda kalmıştır. 1917 tarihinde Rusya'da "Ekim Devrimi" olarak bilinen Bolşevik² ihtilali gerçekleşmiş ve yönetim Vladimir Lenin önderliğinde Bolşeviklerin eline geçmiştir. Çarlık hükümetinin devrilmesinden sonra da, Doğu Türkistan'a sığınan Kırgızlar tekrar kendi vatanlarına dönmüşlerdir. 1 Mayıs 1918 tarihinde Türklerin yaşadığı bu coğrafyayı, Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti şeklinde birleştirmiştir. Ardından 1922'te SSCB'nin kurulmasıyla Kara Kırgız Özerk Vilayeti, 1 Şubat 1924'te Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 5 Aralık 1936'da da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur³.

Ekim devrimi ile kurulan Sovyetler Birliğinin temel hedefi birlik içinde söz konusu farklılıkları ortadan kaldırarak "Tek Tip Sovyet" insanı modelini oluşturmaktır. Bu modele göre; herkesin dilinin Rusça, dininin ateizm, milliyetinin

¹ Hokand Hanlığı, bugünkü Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırları içinde kalan bir alanda, 1740 - 1876 yılları arasında varlığını sürdürmüş olan bir Türk devletidir.

² Bolşevik Rusça'da çoğunluk anlamına gelmektedir, zıttı da menşevik'tir. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDIP) içindeki ayrılıkta Lenin ile aynı görüşü savunanlar kongre çoğunluğu sağlamışlar ve bu tarihten sonra Leninist görüşleri savunmanın diğer adı Bolşevizim olmuştur.

³ Prof. Dr. Mustafa ERDEM, *Kırgız Türkleri*, Ankara, 2000, ASAM yayınları. s. 72-73

ise Sovyet olması devletin resmî politikası olarak ilan edilmiştir. Böylece SSCB nihai hedefine ulaşmış olup, “Sovyet üst kimliği altında diğer halkların ulusal kimliğini hiçe sayıp onları birleştirerek Sovyet halkını oluşturmuştur.”⁴

Ekim devrimiyle birlikte Kırgızistan’ın sosyo-kültürel hayatında köklü değişiklikler olmuştur. Bunu dönemin ünlü Türkologlarından Saul Mateyeviç Abramzon, şu şekilde ifade eder: “Ekim İhtilâli ile geleneksel Kırgız ailesi yeni sisteme ayak uydurmaya başlamıştır. Ekim İhtilaliyle Kırgızların geleneksel çocuk yetiştirme anlayışlarının yerini, Rus kültürü almaya başlamıştır. Böylece Kırgız köylerinde Sovyet ailesi oluşmaya başlamıştır.”⁵

Biz bu çalışmamızda Bolşevik ihtilali sonrası Kırgız edebiyatını detaylı olarak ele almaya çalışacağız.

Kırgız sözlü edebiyatının uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen Kırgız yazılı edebiyatı Sovyetler birliğiyle başlamıştır. Bu tarihten önce elbette Kırgız yazılı edebiyatı olmuştur ama bunu müşterek Orta Asya Türk Edebiyatı içinde ele almak gerektiğini düşünüyoruz.⁶ Sovyetler birliği öncesinde Kırgız edebiyatında bilinen en önemli eser Manas Destanı’dır. Bu eser Kırgız toplumunun sosyal hayatını, yaşam tarzlarını ve gelenek göreneklerini detaylı olarak yansıtır.

Ekim Devrimi öncesinde Manas Destanı’ndan başka önemli efsane ve destanlara da rastlanır. Bunların en önemlileri arasında Kedeşkan, Kocacaş⁷, Cañıl-Mırza, Er-Töştük sayılabilir⁸.

Sovyetler birliği döneminde güzel sanatların tüm dallarında verilen eserler Komünist Partinin kontrolünden geçiyordu. Dolayısıyla, sadece partinin izin verdiği esaslar dâhilinde sos-realizm ile sanat yapılıyordu. Halk tek tip düşünmeye zorlandığı için seçilen konularda dünyadan kopuk genelde günlük yaşamdan oluşuyordu. Eserleri incelediğimizde olay örgüsü, genellikle kolhozda çalışan insanlar ve Komünizmin kutsallığı üzerine kurulu olduğunu görmek mümkündür.

⁴ Zekeriya KARADOVUT, Mustafa AKSOY, Uluslararası insan bilimleri dergisi, s. 6-7

⁵ Zekeriya KARADOVUT, Mustafa AKSOY, Uluslararası insan bilimleri dergisi, s. 8

⁶ Doç. Dr. İsmail Ulutaş-Öğr. Gör. Uğur Soldan, Bağımsızlık Sonrası Kırgız Roman ve Hikayesine , Genel Bir Bakış.

⁷ A. g. e. s. 1

⁸ Great Soviet Encyclopedia, Kirghiz SSR, Vol. 12, s. 501

Komünist sisteme kalemşörlük yapan bu sistemi kutsayan eskiye ait olan her şeyi kötüleyen yazarlar belli bir ücret alarak teşvik ediliyorlardı. Bu, hem fakir halk için hem de sistemin devamını sağlayanlar için bulunmaz bir fırsattı. Bu yazarlar, aynı zamanda toplumun gözünde tanınarak kısa yoldan yazdıkları eserler ile meşhur oluyorlardı.

Hikâye, uzun hikâye ve roman gibi düz yazıya dayalı türler Kırgız yazılı edebiyatının geçmişinde örnek alınabilecek eserler olmadığından bir anda ortaya çıkarılmamış ve bu türlerde verilen eserlerin teknik açıdan olgunluk seviyesine ulaşması uzun yıllar almıştır.⁹

Bu edebi türleri halk, Sovyetler birliğiyle tanımaya başlamıştır.

Yirmili yıllarda en çok işlenen konu V. İ. Lenin'i ve komünist parti mensuplarını övmek olmuştur. 18 Mayıs 1925'te Respublika Komünist Partisi Bolşevik Merkez Komitesi kurularak partinin edebiyat anlayışı ve sınırları çizilmiştir. Bunun yanında milli bilinç ve düşünceye sahip yazarlar da 1927 yılında, Kırgız Özerk Cumhuriyeti'nde Kırgızistan işçi yazarlar birliği oluşturmuştur. Buna karşı olarakta Bişkek'te "Kızıl Uçkun" adı altında bir edebî dernek kurulmuştur.¹⁰

Kırgızca nesir olarak yazılan ilk eser Kasım Tınıstanov'un "*Mariyam menen Köl Boyunda*" (Mariyam ile göl boyunda) adlı uzun hikâyesidir. Bu eser 1924 yılında yayımlanmıştır. Tınıstanov koyu bir Kırgız milliyetçisidir. Dolayısıyla da Sovyet idaresiyle yıldızı bir türlü barışmamıştır ve bu uğurda ölmüştür. Yine onunla paralel çizgide eser veren Sıddık Karaçev de sosyalizme karşı tavır alan ve eserlerinde millî bir yaklaşım sergileyen diğer bir hikâyecidir.¹¹ Karaçev de Tınıstanov ile aynı kaderi paylaşmış beraber hapse atılmışlar ve Karaçev orada ölmüştür. Hikâyeleri "*Eriksiz Kündördö*" ve "*Erktik Tañı*"(1928-29)dır. Bu eserler Kırgız hikâyeciliğinin ilk basılan eserleri arasında yer alır. Yine bu çizgide olan Ali Tokombaev, "*Muñduular Ölümü (Dertliler Ölümü)*" ve "*Caralağan Cürök (Yaralanan Yürek)*" adlı

⁹ Salican CİGİTOV Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair, Salican Cigitov ve Dünyası, Hazırlayanlar: Dr. Orhan Söylemez, Kemal Göz, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 29-42

¹⁰ Murat Ceritoğlu, Kırgız Türkçesi Şekil Bilgisi, Doktora tezi, s. 34

¹¹ A.g.e. s. 6

romanlarında sosyalizmin yayılmasını, Ekim İhtilalinden önce Kırgızların çektiği eziyetleri, verdiği mücadeleleri, geleceğe yönelik beklentilerini anlatır.

Bu yazarlara ilave olarak savaş konusunu işleyen romanlar arasında N. Baytemirov'un "Saltanat" ve 1953'te ikinci bölümü basılan "Caş Cüröktör"(Genç Yürekler) adlı romanları da sayılmalıdır. İşçileri ve savaşta kahramanlık gösteren askerleri yücelten eserleriyle T. Abdumomunov "Cakşı Adamdar"(İyi Adamlar), A. Uukeyev "Cırğal, Koyçuman, Sayakat", K. Kaimov "Sonkuu Coluğuşu, Adaşu", Ş. Beyşenaliyev "Ukuk", K. Bektenov "Too Arasında" ve Cengiz Aytmatov "Obon" ön plâna çıkar. Kırgız roman ve hikâyelerinde çok işlenen diğer bir konu da kolhoz hayatı, köy hayatı ve Kırgızların nasıl kolektifleştirildikleridir. Bu konuyu T. Sıdıkbekov "Keñ Suu" adlı romanında da işlemiştir. Yazar aynı romanı gözden geçirip "Too Arasında" adıyla iki cilt olarak 1955 ve 1958 yıllarında yayımlamıştır.

Fransa'da ortaya çıkan romantizm ve fantastik konular da savaş sonrası Kırgız nesrinin temaları içinde yer almaya başlamıştır. K. Cantöşev'in "Tilek ve Aşuu Aşğan Suu" hikâyeleri bu türe örnek gösterilebilir.

1950'li yıllardan itibaren C. Aytmatov'u Kırgız nesrinde önemli bir isim olarak görüyoruz. Aytmatov özellikle 1958'de yayımladığı "Cemile" adlı hikâyesiyle bütün Sovyet ülkesinde tanınmaya başlamış, eserin Fransızcaya Aragon tarafından çevrilmesiyle de Aytmatov'un ünü tüm dünyaya yayılmıştır.

Diğer Kırgız nesir yazarları arasında R. Şükürbekov "Carkınay", C. Camgırçiev, "Tang Altında, Zamandaştardın Angemesi", U. Abdukaimov "Tang" K. Malikov "Ayluu Tündö, Caş Calın, Açılğan Ayıp, Kızıl Alay, Azamattar, Leningrad Soğuş Kündöründö" M. Abdukarimov "Caşağım Kelet, Öç, Kanduu Kündör", R. Şükürbekov "Ardaktuu Atçandar, Too Elinin Baatır", K. Bayelinov "Turmuş Türküündö", M. Elebaev "Uzak Col", C. Bökönbaev "Ukraina Meykininde, Düyşön Kul", S. Sasıkbaev"Nurlan" ve C. Turusbekov "Taza Cüröktör Sokkondo" sayılabilir.¹²

1950'li yıllardan sonra Kırgız edebiyatçılarının gelenekçiler ve yenilikçiler olarak iki gruba ayrıldığını, yenilikçilerin Cengiz Aytmatov'un etrafında toplandığını

¹² A.g.e. s. 6

görüyoruz. Aytmatov'un hızla yayılan şöhreti onu Kırgız nesrinde merkezine oturtmuş ve bu da onun etrafında genç Kırgız edebiyatçılarının toplanmasına yol açmıştır. Aytmatov'un karşısında Ş. Beyşenaliyev ve N. Baytemirov'un öncülüğünü yaptığı gelenekçi grup yer almıştır.

Aytmatov'un dışında dönemin roman ve hikâyecileri arasında şu isimler kendilerini göstermeyi başaramışlardır:

K. Bobulov "*Tüştük Kızı*", T. Kasımbekov "*Cetilgen Kurak, Ak Kızmat*", O. Orozbayev "*Kıl Köpürö*", K. Kayimov "*Cigit Baratat, Kış İrgaktarı*", Ş. Beyşenaliyev: "*Urpaktar Ünü, Danaker, Dañka Caraşa Cük*", C. Mavlyanov "*Turmuş, Açık Asman*", A. Stamov "*Keç Küzdö*", K. Cusupov "*Caşoo Kumarı*", S. Sasıkbayev "*Ecenin Ömürü*" K. Caporov "*Atalar*".

1980'li yıllarda Kırgız edebiyatının konularını genişletip çeşitlendirdiğini görüyoruz. Gençlerin karşılaştığı problemler ve bunları çözme yolunda gösterdiği gayretler, eğitim, iş bulma, aile içinde yaşanan problemler gibi konular roman ve hikâyede işlenen konulardır.¹³ Dönemin öne çıkan yazarları arasında Ş. Beyşenaliyev "*Bolot Kalem, Karlıgaç, Urpaktar Ünü*", Ö. Danikeyev "*Köz İrmemdeki Ömür*" A. Cakıpbekov "*Sağın*", K. Kaimov "*Agronom Kız, Kış İrgaktarı*", A. Moldokmatov "*Coğazın*" sayılabilir. Yine bu dönemde Tölögön Kasımbekov "*Adam Bolgum Kelet*" adlı hikâyesinde üniversite okuyamadan köyüne dönen Asılbek adlı gencin babasıyla yaşadığı problemleri anlatır.

T. Kasımbekov 1966 yılında kaleme aldığı "*Sınğan Kılıç*" romanında Hokand Hanlığı dönemindeki Kırgızların hayatını, Ruslarla ve Hokand Hanlığı ile olan ilişkilerini anlatıyor. Kırgızistan'ın güneyini anlatan bu eserde Kasımbekov sosyal ve siyasal meseleleri de dile getirir. Tarihi olayları ele alan diğer romanlar arasında K. Bayalinov'un "*Kıyın Ötkööl, Boordoştor, Narındın Kızıl Tuusu*", M. Abdukarimov'un "*Caşağım Kelet, Cañırık*" K. Akmatov'un "*Mezgil*" romanları sayılabilir.

Kırgız nesrinde bağımsızlık sonrası Kırgız roman ve hikâyesi eski tutucu ve ideolojik bakış açısından kurtulmuştur. Yeni romanlarda Hokand hanları daha

¹³ A.g.e. s. 8

gerçekçi ve Kırgız birliğini sağlamaya çalışan olumlu kişiler olarak anlatılmaktadırlar.¹⁴

Sovyet döneminde yazarların pek çoğu devletin ideolojik rehberliğini isteyerek veya gönülsüz de olsa kabul etmiştir. Bağımsızlık sonrasında Kırgız yazarlarının bu açıdan da bir boşluğa düştüklerini söylemek yanlış bir tespit olmasa gerek. Sovyet devrinin Kırgız edebiyatı Sosyalist gerçekçilik teması etrafında eserlerini üretmiştir. Bu dönemde konuların belli kalıplar içinde kaldığını ve yazarların doğrusu kendi şahsiyetlerini ve yazarlık kişiliklerini yeterince eserlerine aksettirdikleri söylenemez. Kırgız eleştirmenleri de zaman zaman konuya dikkat çekmişler ve roman ve hikâyedeki konu, üslup ve muhayyile kısırlığını gündeme getirmişlerdir. Elbette bu eleştirilerin dışında tutulması gereken bir Kırgız yazarı vardır, bu da Cengiz Aytmatov'dur.¹⁵

Kırgızistanda modern edebiyat, Rus edebiyatı tesirinde gelişmiştir; konu, edebi türler, estetik, teori açısından tamamen Rus edebiyatı temelinde geliştiğini, ilk Kırgız yazarların eserlerinde Rus edebiyatı örneklerinden etkilenmeler olmuştur. Bunu Kırgızistan'ın en tanınmış yazarı Cengiz Aytmatov da dahil olmak üzere pek çok Kırgız romancısının eserlerini Rusça yazdıkları ve yazma hevesinde oldukları görülmektedir. Salican Cigitov da modern Kırgız edebiyatının temelini Avrupalılaştırmış Rus edebiyatı olduğunu ileri sürmektedir. Yine Cigitov'a göre Aytmatov istisna tutulursa Kırgız edebiyatında Batılı edebiyat standartlarını karşılayabilen klasik manada eserler henüz kaleme alınmamıştır. Kırgız Türkçesinde yazılan edebî eserlerin biçim ve içerik açısından beklenen düzeyde bir olgunluğa ulaştığını söylemek henüz mümkün görünmüyor.¹⁶

¹⁴A.g.e. s. 8

¹⁵A.g.e. s. 8

¹⁶ Doç. Dr. İsmail Ulutaş-Öğr. Gör. Uğur Soldan, *Bağımsızlık Sonrası Kırgız Roman ve Hikayesine , Genel Bir Bakış.*

1.2 KAMBARALI BOBULOV’UN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.2.1 KAMBARALI BOBULOV (1936 - 2003)

Ünlü şair, yazar ve eleştirmen Kambaralı Bobulov, 15 Mayıs 1936 yılında Oş bölgesinin Nookat ilçesine bağlı Ösör köyünde dünyaya gelmiştir. 1953 yılında kendi köyündeki okulu bitirdikten sonra Bişkek şehrine gitmiştir. Burada Kırgız Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesine girmiş ve buradan 1958 yılında mezun olmuştur.

Daha sonra 1962 yılında Sovyetler Birliği komünist partisinin Moskova'daki Sosyal Bilimler Akademisine yüksek lisans öğrencisi ve asistan olarak başlamıştır. 1965 yılında Filoloji İlimleri doktor adayı olmuştur.

Bobulov, 1958 yılından itibaren “Ala-Too” dergisinde yazarlık, bölüm müdürlüğü, 1963-65 yılları arasında “Pravda” gazetesinde Kırgızistan muhabirliği, 1966 da “Kırgızistan Pioner” gazetesinde genel yayın yönetmenliği, 1976-1984 yılları arasında Sovyetler Birliği Yazarlar Hukuk Cemiyeti’nin Kırgızistan başkanlığını yapmıştır. 1985 yılında Kırgız Yazarlar Birliği’nin Edebiyat danışmanlığını yapmıştır. Kırgızistan Yüksek Meclisi’nde Milletvekili, “Ene Tili (Ana Dil) Cemiyeti’nin başkanlığını yapmıştır. Birçok farklı alanda eser kaleme almıştır. K. Bobulov edebi çalışmalarına öğrencilik yıllarında başlamıştır.

K. Bobulov'un, makaleleri, şiirleri, nesir yazıları, çevirileri sadece Kırgızistan'a değil diğer yabancı ülkelerde de tanıtmıştır. Örnek verecek olursak “Güneyli Kız” adlı hikayesi Rusçaya ve Latin diline, “Muhabbet Adası” adlı şiir kitabı, birçok eleştiri kitabı Rusça yayınlanmıştır. Şair I. Çavçavdze, Berdak, Hafız gibi şahsiyetlerin eserlerini çevirmiştir. Kambaralı Bobulov 1959 yılında Kırgız Yazarlar Birliği üyesi olmuştur. 2003 yılında vefat etmiştir.¹⁷

¹⁷ Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi , 2. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 128

1.2.2 KAMBARALI BOBULOV'UN EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİNE GENEL BAKIŞ

Usta bir şair, yazar ve eleştirmen olan Bobulov, aynı zamanda büyük bir akademisyendir. Kırgızca ve Rusça olarak birçok eser kaleme almış; birçok eseri farklı dillere çevrilmiştir. Bunun yanında kendisi de çevirmenlik yapmış ve Kırgızca'ya Ömür Irları “Hayat şarkıları” ve Kazaldar “Gazeller” olmak üzere iki eser kazandırmıştır. Bobulov edebi hayata lise yıllarında başlamış ve daha sonra farklı alanlarda birçok eser ortaya koymuştur. Bobulov çok cesur, kararlı, olgun hayatta belli prensipleri olan ve bu çerçevede yaşayan bir bilgedir. Onun karakterini ve cesurluğunu Kırgız yazar Abdimital Kamolov şöyle anlatır:

“Sert karakterli, her zaman her bir adımına önem veren, cesur, zeki, kararlı ve vakur birisiydi. Yiğitlik sıfatını elde etmiş, birçok eser oluşturma kabiliyetine sahip, güzel bir hüner insanıydı. Sevgi ve merhamet dairesinde beslenip büyümüş bir insandır. Her zaman çevresine mutluluk saçabiliyordu.”¹⁸

“Bobulov eserlerinde kendi gurbetini, gayretlerini, ulaşabildiği ya da ulaşamadığı hedeflerini, kendisini mutlu eden arkadaşlarının durumunu, bu gibi arkadaşlarının iç dünyasında yaşanan sıkıntılarını, pişmanlıklarını, dün beraber gezdiği arkadaşlarının bir vakit durdukları anda arkasından onlara karşı bakışını ve davranışlarını, vefasızlıklarını, ihanetlerini hepsini, açıkça yazmıştır.”¹⁹

Bobulov'un cesur, kararlı biri olduğunu Sovyetler döneminde yayımlanan eserlerin devlet kontrolünden geçmesine rağmen geleneksel hayatla ilgili konuları ele alabilmesi açıkça göstermektedir.

Bobulov hem bağımsızlık öncesinde hem de bağımsızlık sonrasında yaşadığı için bu iki dönemin olumlu ve olumsuz taraflarını görmüş ve eserlerine objektif bir şekilde yansıtmıştır. Mensur eserlerinde konu olarak daha çok Sovyet döneminin sosyal hayatını, kolhoz hayatını, Komünizimi, modern ve geleneksel hayattaki kadını, toplumun gelenek göreneklerini, şarkılarını kaleme almıştır.

¹⁸ Abdimital Kamolov: Çın Çıl Sındın Sırtarı, Bişkek, s. 87, 2007

¹⁹ Abdimital Kamolov: Çın Çıl Sındın Sırtarı, Bişkek, s. 88, 2007

1962 yılında yayımlanan bizim de bu çalışmamızda dil yönünden incelediğimiz “Tüştük Kız/Güneyli Kız” adlı eser; Oş bölgesinde geleneksel bir yaşam tarzına sahip bir ailenin Gülayım adındaki kızının çocukluğundan üniversite hayatına kadar olan hayat serüveni anlatıyor. Bobulov bu ana konuyu merkez alarak:

- Aile hayatını
- Anne-baba kız ilişkilerini
- Düğün ve cenaze merasimlerini
- Geleneksel Kırgız yemeklerini
- Halk şiirlerini
- Kız çocuklarının eğitimi
- Kırgız Türkçesindeki güney ve kuzey ağızlarındaki farklılıkları
- Kırgızistan’ın Güney ve kuzeyindeki sosyal ve kültürel hayattaki farklılıklarını
- Kolhoz hayatını
- Savaş yıllarını

anlatıyor. Bobulov kendisi de güneyli olduğu için bu uzun hikâyesinde (povestinde) olayları çok realist bir şekilde anlatmıştır.

Bobulov nesir yazarlığının yanında özellikle şiire büyük önem vermiştir. Hayatında iz bırakan olayları ele alıp şiirlerinde hissederek yazan kelimeleri özenle seçen bir ediptir. Hayatında belli hedefleri olan ve bu hedefler doğrultusunda kararlılıkla ilerleyen bir şairdir Bobulov. Bu durumu kendisi de şu şekilde ifade etmiştir.

“Şiir hünerinin ve güzelliğinin kadrini iç dünyasıyla hissedebilen her bir insanın; kendi hayat süresi kadar ve ebedi servetinin bir bayrağı ve değeri gibi kabullenen bir “Puşkin”i vardır. Hayatta bu güzelliklere rastlamak ve onlarla tanışmak her bir insan için farklı unutulamayacak parlak, şefkatli ve büyümlü bir eser olarak hayatı süresince iz bırakır” Kambarali Bobulov.

Şiirlerinde daha çok muhabbet, aşk temaları seçmiştir. Aşk hissederek yaşadığı için eserlerine de başarılı bir şekilde aktarmıştır.

“Bobulov’un şiir dünyasının adresi, kısacası karakter açısından kordinatları: Nasıl bir aşk dairesi, aşka dalarak mecnun gibi yaralanan kalbi, sonra da kalem ve kâğıt.”²⁰

Bu şekilde anlatmıştır Bobulov’un şiir dünyasını Kamolov. Şair aşkı adeta mecnun gibi hissetmiş, Fuzuli gibi kaleme almıştır.

Bobulov şiirlerinde aşk konusunun yanında anne kutsallığını, gurbeti ve vatan sevgisini de başarılı bir şekilde işlemiştir. Anne konulu şiirine bir örnek verelim:

Энеси бар- ырысы бар жан экен,	Anası olan - bahtı olan candır,
Энең барда карангы түн -таң экен.	Anası varken gece karanlığı-aydınlıktır,
Кабыргалар кайышты бейм жан курбум,	Kaburgalar sıkıştı mı canımmış,
Алды жакта жоготуулар сан бекен?	Kaybedeceklerim ileride neymiş? ²¹

(AK,50. s)

Bobulovun eserlerinde insanı heyecanlandıran, annenin kutsallığını anlatan büyük bir güç vardır.

“Arman Kitep” adlı eserinde Bobulov, ana konusu üzerine “Ana merhameti” şiirin yazmıştır. Bunun içinde olan 15 şarkının “ Canım anne, senin için Hint örtüsünü getirdim.” adlı şarkısı diğerlerinden daha derin ve kalpten yazılmıştır. Bu şarkı meşhur milli şair Kırgız Cusup Turusbekov’un ana konusundaki şarkılarını hatırlatmaktadır. Şimdi bu şiirini verelim:

Апакем,карыптырсың ак чач болуп,	Canım anne, seneler geçmiş beyazlaşmış saçların
Көзүндөн нуру кетип, алдан тайып.	Gözlerinin nuru sönmüş, güçsüz gözlerin.
Атайы сатып келдим Кокон жоолук,	Senin için satın aldım Hokand örtüsü
Карасаң гүлдөрү бар бир ажайип.	Bak çiçeklerin resimleriyle süslenmiş
Апакем, сатып келдим Букар маасы,	Canım anne, getirdim senin için Buhara mesti
Кийип жүр, сыймыктанып тойго-ашка.	Giyersin onları, gururlanarak bayramlarda.
Сураба, кымбатпы, же арзан баасы,	Sorma ucuz mu pahalı mı fiyatı,
Дагы бар белектерим андан башка.	Hediyelerim vardır daha başka.
Мынакей, сатып келдим Оштон набат,	Bak getirdim Oş’tan nabat ²²

²⁰ Abdimal Kamolov Çın Çıl Sındın Sırtarı, Bişkek-2007 (91)

²¹ Arman kitep:”Arzulanan kitap”Şarkılar. Bişkek, 1997

Ичели бир отуруп чайга салып, Эмнеге унчукпайсың үнсүз карап, Апакем, Таарындыңбы ушунчалык!	İçelim beraber çay ile, Neden suskunsun, sessizce bakıyorsun Anneciğim o kadar darıldın mı bana!
Апакем, сатып келдим индуге жибек, Көйнөк кий жаркыратып журт аралап. Балаңда жер туйлаткан асыл тилек, Мен дагы кубанайын сени карап.	Canım anne, aldım senin için Hint ipeği Gömlek giy, memleketi dolaşarak Çocuğunda ne niyet var sorsan yeri Ben de sevineyim sana bakarak.
Апакем, сатып келдим Кашкар кымкап, Кийип кой жаманыңа бата берип. Дагы бар белектерим андан кымбат, Түйшүккө чырмаласың ката берип.	Canım anne getirdim kaşğar elbisesini Giyersin cenazeye gidersen Daha var pahalı hediyelerim, Saklarsın sandığında, beklerim
Түшүнбөйм, унчукпайсын карап алсыз, Албайсың бата берип белегимди. Кур кыял-апам өткөн апам жансыз, Талкалап шумдук тагдыр тилегимди.	Anlamıyorum, susuyorsun, bakıp hâlsiz Kabul etmiyorsun hediyelerimi dua ederek Ümitvar annem geçti, annem cansız, Mahvederek kahpe kader dileğimi
Апакем, мурдагыдай жолум күтпөйт, Саргарып, түйшүк тарып азап тартып. Ойлосом дүйнөм урайт, көңүл түтпөйт, Уйкумдан ойгономун санаам артып	Anneciğim eskisi gibi yolumu beklemez Çekerek tutanak yapmış azap vererek Düşünürsem dünyam yıkılır gönlüm sıkışır . Uykumdan uyanırım kederim artarak. ²³

(Arman Kitep, 51s.)

Bobulov şiirlerinde “anne” mefhumunu o kadar gerçekçi anlatmıştır ki adeta siz de şiiri içinde bir annenin duygularını hissedebiliyorsunuz, gözyaşlarına dokunabiliyorsunuz.

Bobulov’un diğer bir yönü de cesur, objektif bir eleştirmen olmasıdır. Onun eleştirileri diğer önemli yazarların da takdirini kazanmıştır. Bobulov “eleştirmen” hakkındaki fikrini şu şekilde ifade etmektedir:

“ Edebiyatta, hayatta ve sosyal ilerlemelerde sağlam bakış ve düşünce sahibi, hakikat için canını kanını feda eden, suya da ateşe de dayanabilen, bir eleştirmenin

²² Kristal şeker.

²³ Arman Kitep: “Arzulanan Kitap” Şarkılar. Bişkek, 1997

edebiyatta yer buluşu büyük bir bayram diyebiliriz. Onun için Bilinskiy²⁴de eleştirmenin hayati tehlikeli korkulu olur demiş. Çünkü eleştirmenin kabiliyeti, yeteneği, cesareti(ölüm ile her zaman karşı karşıya gelen Toriodor gibi cesaret gerektirdiği gerçektir) olgunluğu, farklı farklı vazifeler boynuna yükleyeceğine hazır olmayı gerektirir. Her bir yetenekli bir eleştirmen edebiyat dünyasına önceden oluşmuş kendi düşünce, fikir ve nazarıyla gelir” Kamabaralı Bobulov.

Folklor cana adabiyat: “Folklor ve Edebiyat”, Критика и литературный процесс: “Eleştiri ve edebiyat süreci”, Жаңы тилке:”Yeni dilim” gibi eserleri edebi tenkit ve eleştiri hakkında bahsetmektedir.

Bobulov ayrıca bir dönem “Ala-Too” dergisinde farklı konularda yazılar yazmıştır. 1985 yılında Kırgız Yazarlar Birliği’nin Edebiyat danışmanlığını yapmış, bir süre sonra da bu birliğin üyesi olmuştur.

1.2.3 KIRGIZ TÜRKÇESİNDE ESERLERİ

1.2.3.1 Kırgızca Eserleri

Айлуу түндө күйгөн от “Ayлуу Tündö Küygön Ot” (Ayılı Gecede Yanan Ateş) Hikayeler. F. Kırgızokupedmambas,1960.

Түштүк кызы “Tüşтүк Kızı” (Güneyli Kız) Hikaye. F. Kırgızmambas, 1962.

Эркинбек “Erkinbek” (Erkinbek) Hikayeler. F. Kırgızokupedmambas, 1963.

Адабий турмуш ойлору “Adabiy Turmuş Oyloru” (Edebi Hayat Hakkında Düşünceler)Makaleler. F.

Kırgızstan, 1965.

Махабат аралы “Mahabat Aralı” (Aşk Adası) Şiirler ve hikaye. F. Kırgızstan, 1971.

Адабият жана мезгил “Adabiyat Cana Mezgil” (Edebiyat ve Zaman) Edebi eleştiriler güncel makaleler. F. Kırgızstan, 1973.

Таң шоокуму “Tañ Şookumu” (Tan Işığı) Şiirler. F. Mektep, 1977.

Фольклор жана адабият “Folklor Cana Adabiyat” (Folklor ve Edebiyat) Edebi tenkit makaleleri. Frunze 1980

²⁴ Türk kökenli diplomat, gazeteci, yazar.

Армандуу биздин балалык “Armanduu Bizdin Balalık” (Bizim çocukluğumuza hasret) Uzun ve kısa hikayeler. Frunze, Mektep 1988

Токтогулдун кербези “Toktoguldun Kerbezi” (Toktogul’un Havası) Frunze, Kırgızistan 1989

Жаңы тилке “Саңы Tilke” (Yeni Dilim) Edebi ilişkiler ve tenkit makaleleri. Bişkek, adabiyat 1991

Арман китеп “Arman Kitep” (Arzulanan Kitap) Şarkılar. Bişkek, 1997

Түштүк кызы “Tüştük Kızı” (Güneyli Kız) Hikayeler, fıkralar. F. Mektep, 1983.

Түштүк кызы “Akın Kıyalı” (Şair Hayali) Şiir kitabı. F. Mektep, 1985.

1.2.4 Rusça Eserleri

Девушка с юга (Güneyli Kız), Hikaye. Moskva, 1964

Бессмертная песнь Токтогула (Toktokul’un Ölümsüz Türküsü), Kırgızistan, 1989

Крик сердца: (Kalbin İnlemesi) Kırgızistan, 1982

Критика и литературный процесс (Eleştiri ve Edebiyat Süreci)

Остров любви (Aşk Adası) Şiir kitabı, Frunze. Kırgızistan 1982

Пути развития реализма в киргизской прозе (Kırgız Nesrinde Realizmi Geliştirme Yolları), Frunze. Mektep, 1969.

Проблемы традиций и новаторства в киргизской прозе (Kırgız Nesrinde Geleneksel ve Çağdaş Problemler), Moskva, 1966

Традиции и новаторство в киргизской прозе (Kırgız Nesrinde Gelenek ve Çağdaşlık), Moskva, 1966

1.2.5 Diğer dillerde eserleri

Девушка с юга (Güneyli Kız), Hikaye Riĝa, Liesma 1972 Letonca

1.2.6 Çevirileri

Бердак”Berdak” : Өмүр ырлары “Ömür Irları” (Hayat şiirleri), Kırgızistan 1980

Хафис “Hafis” : Казалдар “Kazaldar” (Ėazeller), Frunze. Mektep, 1972

2 İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN ŞEKİL VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

2.1 AĞIZ VE SES ÖZELLİKLERİ

Bir dil bilimi terimi olarak kullanılan ağız; “aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmî ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleri”²⁵

Bir ağızın oluşmasında coğrafya, iklim, eğitim, ekonomik durum, göç, etnik yapı diğer kültürlerle ve dillerle etkileşim gibi unsurlar önemli ölçüde rol oynar. Dolayısıyla, ağızlarla ilgili bir inceleme yaparken bu gibi özellikler göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bölümde Kırgızistan’ın genel olarak ağızları hakkında bilgi verip daha sonra da “Tüştük Kızı” adlı eserin yazıldığı ve geçtiği coğrafya olan Güney bölgesi ve bu bölgede konuşulan ağızlar hakkında bu eserden ve farklı eserlerden örnekler göstererek bilgi vereceğiz.

Kırgız Türkçesi ağızları üzerine çalışmalar ilk olarak Sovyetler Birliği döneminde başlamıştır. Bu alanda yapılan ilk çalışma İ. A. Batmanov ‘un 1938 yılında yayımlanan “Severnıe Dialekti Kirgizskoğo Yazıka” adlı eseridir. Bu eser, ses bilgisi ve morfolojik özelliklere göre Kırgız Türkçesini Kuzey diyalekti (ağız) ve Güney diyalekti (ağız) olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Bu gruplardan Kuzey diyalekti grubunu da kendi içinde yedi ağıza bölmüştür.

²⁵ Nurettin Demir, “Ağız Terimi Üzerine”, Türkbilig: 2002 s. 105-116

İ. A. Batmanov, Kırgız ağızlarını sınıflandırırken ölçüt olarak coğrafi özellikleri kullanmıştır. Güney ağızları araştırıldıkça yeni bilgiler ortaya çıktıkça İ. A. Batmanov, önceki görüşlerinde bazı düzeltmeler yapmıştır.²⁶

2.1.1 Kırgız ağızları Üzerine Yapılan Tasnifler

2.1.1.1 İ. A. Batmanov'un Sınıflandırması

Kuzey Ağzı

1. Talas-Çatkal diyalekti
2. Asağı Çüy diyalekti
3. Güney Alattoo (Isıkköl, Tüp) diyalekti
4. Isıkköl ovası (Isıkköl'ün kuzeydoğu tarafı) diyalekti
5. Narın diyalekti
6. Atbaşı diyalekti
7. Koçkor-Cumğal diyalekti

Güney ağzı

1. Uzun ünlülerin yerine diftongların kullanılması,
2. Açık e (ä) sesinin kelime başında kullanılması,
3. Sedasız p sesinin kelime başında sıkça kullanılması,
4. Kelime başında c sesiyle beraber y sesinin paralel kullanılması,
5. Özbek Türkçesine has bazı kelimelerin kullanılması,
6. "ki" bağlacının kullanılması.

K. K. Yudahin'in Sınıflandırması

K. K. Yudahin 1940 yılında yayımladığı Kırgızca-Rusça Sözlüğünde (Kırgizsko-Russkiy Slovar. Moskva, 1940) Kırgızca'yı Güney diyalekti ve Kuzey diyalekti olmak üzere coğrafi yönden iki gruba ayırmıştır. K. K. Yudahin'e göre Güney ağızlarının iki önemli dil özelliği vardır.

1. Kuzey ağızlarında sekiz kısa ünlüye karşılık, Güney ağızlarında dokuzuncu ä sesi bulunmaktadır.

²⁶ Abduldaev: 1966, 9

2. Kuzey ağızlarında uzun ünlü yerine, Güney ağızlarında dudak diftongları kullanılmaktadır. K. K. Yudahin “İz Liyalıyaksık Materialov. Trudi İYALİ Kırgız FAN SSSR V. 2, 1948” adlı makalesinde dudak diftonglarının bütün Güney ağızlarıyla beraber kuzey diyalektinde Talas ağızında da görüldüğünü belirtmiştir.²⁷

B. M. Yunusaliyev’in Sınıflandırması

Sonraki yıllarda Kırgız ağızlarının sınıflandırılması tekrar gündeme gelmiştir.

B. M. Yunusaliyev Kırgız ağızlarını;

- a) Kuzey diyalekti,
- b) Güney Doğu diyalekti,
- c) Güney Batı diyalekti

olmak üzere üç büyük gruba ayırmıştır. Kırgızistan’ın kuzey bölgesindeki ağızlar Kuzey diyalektini oluşturmaktadır. Kuzey diyalektinin batı sınırını Talas, güney sınırını da Ketmentöbө ve Toğuztoro bölgeleri oluşturmaktadır. Özellikleri:

a) Ses bilgisi bakımından:

- 1. Sekiz kısa ve sekiz uzun ünlü kullanılmaktadır,
- 2. Kelime başında sedalı b sesi kullanılmaktadır,
- 3. “ele”, “ciber” yardımcı fiilleri kullanılmaktadır.

b) Dil bilgisi bakımından

Kuzey diyalekti Dil bilgisi olarak edebi dille aynıdır.

Güney Doğu Diyalekti

Güney doğu grubuna Leylek, Batken, Frunze ve Nookat’tan başka (İçkilik uruklarının olmadığı) bütün güney Kırgızistan dahil edilmiştir. B. M. Yunusaliyev Güney doğu diyalektini iki ağıza ayırmıştır.

1. Doğu ağızı

Os, Calalabad şehirleriyle Nookat, Bazar-Korgon ilçeleri Doğu ağızıyla konuşmaktadırlar.

2. Kuzey Batı Ağızı

Kara Ünkür suyundan batıya doğru giden dağlarda ve Çatkalda yaşayan Kırgızlar, Kuzey Batı ağızıyla konuşmaktadırlar. Özellikleri:

²⁷ T.K. Akmatov: 1959, s. 7-8

1. Ses bilgisi olarak

1. Sekiz kısa ve sekiz uzun ünlü ile beraber dokuzuncu ä sesi bulunmaktadır.
2. Kelime başında p sesi kullanılmaktadır.
3. “ele” ve “ciber” yardımcı fiileri kullanılmaktadır.²⁸

2. Dil bilgisi bakımından

1. Emir ikinci tekil şahısta -iñ eki kullanılmaktadır.
2. Sayı sıfatlarına “-te” eki gelmektedir.
3. ”yäm”, “ki”, “läkin” bağlaçları kullanılmaktadır.²⁹

3. Söz varlığı bakımından

1. Tacikçeden, Özbek Türkçesinden geçen kelimelerle Kırgızca kelimeler ortak kullanılmaktadır: kättä // çon, (büyük), pal // asel (bal), källä // bas (bas).³⁰

Güney Batı dialekti

B. M. Yunusaliyev Güney Batı grubuna İçkilik urukların dilini dahil etmiştir. Leylek, Batken, Frunze bölgeleri, Nookat bölgesinin batı tarafı; Özbekistan ve Tacikistan’daki Kırgızların dili bu gruptadır.

Dil özellikleri:

1. Ses bilgisi olarak

1. Dokuzuncu palatal uzun ve kısa ä sesi, dudak diftongları kullanılmaktadır.
2. Kelime başında p sesi kullanılmaktadır.
3. “Ele” ve “ciber” yardımcı fiileri yerine “ede”, “cügör” formaları kullanılmaktadır.
4. Kelime başında g, ā sesleri kullanılmaktadır.
5. Bazı fiil çekimlerinde l sesi düşmektedir
6. s, z seslerinin karıştırılmadan kullanılması³¹

2. Dil bilgisi bakımından

1. Emir ikinci tekilde şahısta -iñ eki kullanılmaktadır.
2. Sayı sıfatlarına “-te” eki gelmektedir.

²⁸ A.g.e. s. 4

²⁹ A.g.e. s. 2

³⁰ Aygül Akmatova, Modern Dönem Kırgız Urukları ve Kırgız Dialekt Coğrafyası (Makale)

³¹ A.g.e. s. 1

3. “yäm”, “ki”, “läkin” bağlaçları kullanılmaktadır.

4. Üçüncü çoğul sahısta “-lar” eki kullanılmaktadır.

3. Söz varlığı bakımından

1. Tacikçeden ve Özbek Türkçesinden geçen sözcüklerle

Kırgızca sözcükler ortak kullanılmaktadır: kättä // çon, (büyük), pal // asel (bal), källä // bas (bas).

2. Moğolcadan geçen “belen” (hazır), “kerez” (vasiyet), “baraan” (Bir seyin uzaktan belirsiz görünüşü) gibi kelimeler kullanılmaktadır.

Mukambayev ve Esenkul Abduldayev’in Sınıflandırması

C. Mukambayev Kırgız diyalektlerini içkilik ve tıskılık diye iki gruba bölmüştür. Ona göre Tıskılık diyalektinin dil özellikleri şunlardır:

1. Dudak diftonglarının yerine uzun ünlüler kullanılmaktadır. (Too)

2. 3. tekil iyelik ekinden sonra ismin de hal eki geldiğinde arayan yardımcı sesi girer. (Atında)

3. 3. çoğul sahısta “-ış” eki kullanılmaktadır.

4. “Ele” yardımcı fiili kullanılmaktadır.

İçkilik diyalektinin özellikleri

1. Dokuzuncu ä sesinin kullanılması,

2. Tow (dudak diftonglarının kullanılması.),

3. *Atıdal*/adında (Üçüncü tekil iyelik ekinden sonra ismin -de hal eki geldiğinde n yardımcı sesinin kullanılmaması.),

4. 3. çoğul sahısta -lar ekinin kullanılması

5. *Ede* yardımcı fiilinin kullanılması ³²

Şimdiye kadar yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi Kırgızca’yı Kuzey ve Güney ağzı olmak üzere ikiye bölerek inceleyeceğiz. Biz, bu bölümde “Tüştük Kızı/Güneyli Kız”adlı eser, Oş bölgesinde yazıldığı için bu eserden örneklerle sadece Güney ağzını detaylı olarak inceleyeceğiz.

³² Abduldaev: 1966, s. 11-12

Güney ağızları

Toktoğul bölgesi dışında Güney Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın bazı bölgeleri Güney ağızını sahasını kullanmaktadır.

Güney ağızlarının Genel Özellikleri

Güney ağızları ile Kuzey ağızları arasında leksik, Ses bilgisi ve morfolojik bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları karşılaştırmalı olarak verelim.

1. Söz varlığı bakımından

Aşağıdaki karşılaştırmadan da görüldüğü gibi kuzey ve Güney ağızları arasında kullanılan sözcükler bakımından bazı farklılıklar vardır.

Kuzey Ağ.	Güney Ağ.	Türkiye T.
Taman	Çarım	(ayakkabı tabanı)
Temene	Çuvaldız	(çuvaldız)
Köldölön	Pöstek	(kuzu postu)
Sırdak	Sırdamal	(bir tür halı)
Çeldik	Caaz	(serinlik)
Çaka	Çelek	(kova)
Cügörü	Meke	(mısır)
Cumurтка	Tukum	(yumurta)
Döngölök	Kıldirek	(tekerlek)
Konok	Meyman	(konuk)
Körpöçö	Köpçük	(minder) ³³

Kırgızistan'ın güneyinde yaşayanlar kuzeydekilerden daha önce yerleşik hayata geçmişler ve Hokant Hanlığı zamanından beri Özbek, Uygur Türkleri ve Taciklerle iç içe yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu bölgede yaşayanların diline Özbek ve Uygur Türkçesi ile Tacikçeden tarım, ticaret, inşaat, ev işleri (yiyecek, içecek, ev araç gereçleri) ve diğer alanlarla ilgili birçok sözcük girmiştir. Böylece Güney ağızlarının kelime hazinesi genişlemiştir. Örneğin, kättä (büyük), pahta (pamuk),

³³ E. Abduldaev, 1966: s. 19-22,54-56

kosek (koza) gibi kelimler çevredeki dil ve lehçelerin etkisiyle Güney ağızına girmiştir.³⁴

2. Ses bilgisi özellikleri

1. Kuzey ağızlarında sekiz kısa ve sekiz uzun ünlü vardır. Güney ağızlarında ise dokuzuncu palatal açık kısa ve uzun ä sesi kullanılmaktadır:

Kuzey ağızı Güney ağızı

zarıl zâril (gerekli)

asel äsâl (tatlı),

mayda mäydä (ufak)

2. Sözcük başında p sesi Kuzey ağızlarına göre daha fazla kullanılmaktadır:

Kuzey ağızı Güney ağızı

payda // bayda payda (fayda)

baypak // paypak (çorap)

bıçak // pıçak (bıçak)

pahta // pahta (pamuk)

3. Güneyde üçüncü tekil şahıs zamiri “ol” kuzeyde “al” şeklindedir.

4. Bazı Güney ağızlarında kelime sonunda z > s değişmesi görülmektedir.

5. Özbek ve Taciklerden giren h ve x sesleri bu ağızlarda kullanılmaktadır: her, seher, paxta.

6. Güney ağızlarında bazı kelimelerin başında s > ç değişmesi görülmektedir:

Kuzey ağızı Güney ağızı

soz- // çoz- (uzatmak)

sız- // çız- (çizmek)

7. Bazen, fiil çekimlerinde /l/ sesi düşmektedir: bovoyt (bolboyt), boğon (bolğon), kegen (kelgen).

³⁴ Abduldaev, 1966, s. 25

3. Morfolojik özellikleri

1. Fiil çekimlerinde üçüncü çoğul sahısta -lar eki kullanılmaktadır.

Kuzey ağzı	Güney ağzı
Boluşat	boldular

2. Saygı bildirmek için kuzeyde ikinci tekil emir eki yerine -iñiz, güneyde ise -iñ şekli kullanılmaktadır.

Kuzey ağzı Güney ağzı

kettiñiz - ketiñ (gidiniz)

cabıñız - cabıñ (kapatınız)

3. Güney ağzlarında “iy” yardımcı fiilinin yerine “er” yardımcı fiili kullanılmaktadır:

Kuzey ağzı Güney ağzı

“Çaap iydi” “Çaav erdi.” (Vurdu.)

“Taştap iydim” “Taştav erdim.” (Bıraktım.)

4. Güney ağzlarında sayı sıfatlarına -tä eki gelmektedir: bittä adam (bir adam), ikitä (iki tane).

5. Kuzey ağzlarında “eñ ” yerine Güney ağzlarında ise “oço” zarfı kullanılmaktadır: “Oço ele tüzük.” (Çok mükemmel), “Oço ele köp.” (Oldukça çok.).

6. Kuzey ağzlarında “mağa”, “sağa” (Birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinin yönelme hali) zamirleri Güney ağzlarında çoğu zaman “maña”, “saña” seklindedir.

7. Güney ağzlarında çevre dillerden giren “ki”, “yäm”, “läkin” bağlaçları kullanılmaktadır: “Bugün kün sunday ısıptır ki, saydağı suu yäm cılıp kalıptır.” (Bugün hava o kadar ısındı ki, deredeki su bile ılımış.)³⁵

Güney ağzları

Güney ağzları kendi içinde üç ağza ayrılmaktadır:

1. İçkilik Kırgızların ağzı,

³⁵Aygül Akmatova, Modern Dönem Kırgız Urukları ve Kırgız Diyalekt Coğrafyası (Makale)

2. Çatkal bölgesiyle Alabuka-Cañicol bölgesi ağzı,

3. Güney bölgesinin orta bölümünün ağzı.

“Tüştük Kızı” adlı eserin bir bölümünde yazar, kahramanları kullanarak Kırgız Türkçesinin Kuzey ve Güney ağızını karşılaştırıyor. Hikâyede Gülayım adında bir kız, Oş bölgesinden üniversite eğitimi için Bişkek’e geliyor. Burada ağız farkından dolayı arkadaşları onunla konuşurken bazı kelimelerin farklı telaffuz edildiğini ya da hiç olmadığını fark ediyorlar ve onunla bu konuda tartışıyorlar. Yazar da eserinde Kuzey ve Güney ağızını aydın gözüyle anlatıyor.

Kırgızistan’ın güneyinde yaşayanlar, yerleşik hayata daha erken geçtiklerinden ve bu bölgeye komşu olan ülkelerde şiir dili olan Farsça’nın baskın bir dil olmasından dolayı, Güney ağızını edebiyat dili olarak kullanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla eserde Güney ağzı konuşan birinin kelime dağarcığı daha geniş olarak gösterilmiştir. Şimdi eserde bu bölümü inceleyelim.

Metnin latin harflerine aktarılmış şekli:

- Ağay, Sizdin oyunuzça til kızıktuubu, ce adabiyatpı?

Anın suroosun caktırbay külgöndör boldu. Ağay çarçağan közdörün kıbıñdatıp:

- Balam, minday suroo bolboyt. Ar bir ilim özünçö kızıktuu. Kep, izildegan ilimge бүткүл дитиң менен берилишиңде болот. İlimdi süybösöñ, ağa köñül koş mamile kılsañ, al seni oñoy ele çanıp kelet.

Cılmañdap Aygül ordunan turdu:

- Gülayım degen kız eköobüz birge turabız. Köp uçurda anın “osol”, “paydubal”, “şiñgil” degen sözdörün түşünböym. Bul kırğızdın sözdörü emes desem, talaş bolboyt.

Tüşünüktüü degendey ağay kolu menen belgi berdi.

- Al kızım түştүктөн го.

- Ooba ağay, dep Ayğul dağı ordunan tura kaldı.

Ağay emne deer eken dep kooptonup turam.

- Bul ötö kızıktuu masele, dedi. Ağay cay barakat.

- Tüşütüktün dialektisin biz adabiy tilde az koldonup cüröbüz. Menimçe, bul dialektinin artıkcılığı bar. Kızım, sen “şiñgil”, “paydubal” degen sözdördü түşünбөдүм deysiñ. Bilbeşiñ мүмкүн. Antkeni, biz cakta murun cüzüm egilgen

emes. Koroo-cay da kiyin kurulğan. Kızım, mindan arı çıçalabay, oşol coldoşuñdun kerektüü sözdörün üyrönö ber.

- Ağay, kırğızdın sözü emes da.

- Kantse kırğızdın sözü emes. Antip, bölüştürüp oturğanda nan da, “ata” da, “ayal” da, “kağaz” da nak kırğızdın sözü emes, söz asmandan tüşpöyt. Turmuşka tiriçilikke zarıl sözdü cerip oturbay, siñirip ğana aluu kerek. (TK,125)

Türkiye Türkçesi:

-Gülayım, isimli bir kızla beraber kalıyoruz. Onun «osol», «paydubal», «şingil» denilen sözlerini anlamıyorum. Bu Kırgız dilindeki sözler değil dersem, kabul etmeden tartışıyor.

Anlaşıldı, der gibi hoca elin salladı.

-O kızım güneyli.

-Evet hocam, diyerek Aygül yine kalktı.

Hoca ne diycek diye korkarak oturuyordum.

-Bu çok zevkli bir konu, dedi hoca rahat bir şekilde. Güney lehçesini biz edebiyat dilinde çok az kullanırız. Bence bu lehçenin bir üstünlüğü var. Sen o sözleri anlamıyorum diyorsun. Eskiden bizim taraflarda üzüm yetiştirilmezdi. Bu kültür bize daha sonra geldi. Kızım, bundan sonra o arkadaşını kırmadan, gerekli kelimeleri öğrenmeye çalış.

-Hocam, Kırgızın kelimesi değil ki.

-Nasıl Kırgızın kelimesi değil! Bu şekilde davranırsan «ekmek», «anne» ve «baba» kelimeleri de Kırgızın değil, kelimeler semadan düşmez. Hayatta ve işte lazım olan kelimeleri yabancılaştırmaktansa, öğrenmek lazım.

Hikâyede Güneyli kızın kullandığı aşağıdaki kelimeler kuzeyli biri tarafından anlaşılılmamaktadır. Yazar bunu kuzeyli birinin bilmemesini normal karşılamış ancak bu kelimeleri ötekileştirmektense öğrenmesi gerektiğini de kahramanlar aracılığıyla da söylemiştir.

Bu kelimelere ve anlamlarına bakalım:

Güney ağızı	Türkiye Türkçesi
Osol	kötü, zayıf, mahçup
Paydubal	Duvarın temeli
Şiñgil	Üzüm salkımı

2.2 METİNDE TESPİT ETTİĞİMİZ KIRGIZ TÜRKÇESİNİN GÜNEY AĞZINA AİT KELİMELEK VE ANLAMLARI.

Bu bölümde metinde geçen ağız kelimelerini, bunların anlamlarını; çeşitli kaynaklardan ve eserin yazıldığı coğrafyada yaşamış olan kişiler tarafından tespit ettik. Tespit ettiğimiz kelimeleri alfabetik olarak sıraladık, bu kelimelerin farklı şekillerini, anlamlarını, Kırgız Türkçesi'nin hangi ağızına ait olduğunu ve eserde geçen yerlerini örnekleriyle verdik.

Aslında eserde tespit ettiğimiz /a/ sesiyle kullanılan birçok kelime, ağızlarda /ä/ şeklinde telaffuz edilmektedir. Yazı dilinde bu harf olmadığından dolayı, eserde a harfiyle yazılmıştır. Biz de bu kelimeleri aşağıda metinde geçtiği şekliyle sıraladık ve açıklamalarında da doğru telaffuzunu /ä/ işaretiyle verdik. Bazı kelimelerin doğru telaffuzunun nasıl olduğunun ihtilafı olduğu durumlar da olmuştur, örneğin, *baari* “hepsi” (edebi dilde *baari* şeklindedir) kelimesi, ağız sözlüğünde rastlanmamıştır. Kelimeye baktığımızda büyük ünlü uyumu bozulmuştur. O zaman kelimenin birinci hecesindeki ünlü ağızlarda ince telaffuz olduğunu düşünüyoruz. Çünkü yazar Güney ağzının özelliğini yansıtmak için *baari* şeklinde yazdığını düşünüyoruz. Bir edebi eser olduğundan, Kırgız alfabesinde de /ä/ sesini karşılayan bir işaret olmadığından, a harfiyle yazılmıştır. Aynı durumu şu kelimelerde de görüldüğü kanatindeyiz:

adalat, allas, apacän, asti, attarçılar, ayban, baaribiz, baraka, beycaş, beymaza-, cikciyte, gazit, güvalağ, istala, kamçil, karamat, likap, masilaat, meerap, mitaam, nanüştö, ökmat, ölümsaňki, paam, palança, patir, patir, puşayman, rais, sadda, sadda, takpay, üka.

Bu kelimeleri madde başlığı olarak eserde geçtiği şekliyle verdik ve açıklamalarında doğru telaffuzlarını da transkripsiyon işaretleriyle belirttik (bk.: 2.2.1).

2.2.1 GÜNEY AĞZINA AİT KELİMELEK VE ANLAMLARI.

1. adalat

Edebi dilde Adilet şeklindedir ve bayan ismi olarak kullanılır. Telaffuzu ädälät şeklindedir. Yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığı için a harfiyle yazılmıştır. Güney ağzında, At Başı ilçesinde ve Zaamin ilçesinde kullanılmaktadır. (Mukamayev, 2009: s..78)

Kaalasañız, bir saatta samolyotto barasız, dep **Adalat** ece alaksıtsa da, apamdın köz caşı tıyılbadı.

*İstedığınız zaman uçakla bir saat içinde ulaşırsınız kızınıza, diyerek, **Adalat** abla sakinleştirmek istedi ama annem göz yaşı dökmeye devam ediyordu (TK,117).*

2. Allas

Bir kumaş türüdür. Edebi dilde atlas şeklindedir. Telaffuzu älläs olup, standart kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf olmadığından a harfi ile yazılmıştır. Yudahin'in sözlüğünde bulunmamaktadır. Ağızlar sözlüğünde älläs şeklinde alınmıştır. Batken, Leylek, Özgön, Sovet(Bugünkü Kara - Kulca), Cerge-Tal, Şaartuz ilçelerinde kullanılmaktadır. (Mukambayev, 2009: s.161)

Calpı esebi menen ayaldardın calañ tigelüü köynögu otuz, eki pombarkut, han **allas**, kök karğa şayı, tovar (çıt menen ilasti esepke albağanda) baarı kırk kişilik eken... / *Hanımlar için 30 adet dikilmiş hazır elbise, iki pombarkut, **satén**, ipek, tovar (koton ve ilas kumaşları saymadığımızda) kumaşlar, toplamda 40 kişilik kumaş vardı... (TK, 27)*

3. Apacan

“Anneciğim” anlamına gelmektedir. Oş ağzında kullanılmaktadır. (Mukambayev, 2009: s.118) Edebi dilde anneciğim ifadesinin karşılığı apake'dir. Daha çok Güney ağzında apacan şekli kullanılır. Aslında telaffuzda apacän olup,

standart kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf bulunmamasından dolayı a harfi ile yazılmıştır. Yudahin'in sözlüğünde bulunmamaktadır.

Apacan, antpe, men eç kaçan bul üydön ketpeym, dep, tıbirçılap ıyladım... / *Anneciğim*, öyle deme ben hiçbir zaman bu evden gitmeyeceğim diyerek, ağlamaya başladım. (TK, 12)

4. Astana

Eşik anlamındadır. Edebi dilde eşik anlamının karşılığı bosogo'dur. Güney ağzında yer alan bu kelime Mukambayev'in sözlüğünde "Kapı çerçevesi, kapı sögesi, eşik. Üydün astanası = Evin eşigi." şeklinde ele alınmıştır. (Mukambayev, 2009: s.127)

Bizde uşunday bolduk. On eki kız birinçi klasstın **astanasın** koşo attap, oşol coon top kızıdan üçöbüz kaldık, kaysı küñü çooçun üy-bülönün kazanayağın kaldıratıp kalar ekenbiz dep cürsök, Ayzada kaçıp ketti. Al da okuunun ayman.../Bizim sınıfta da aynı durum söz konusu, 1.sınıfa 12 kız olarak başladık ve o kalabalık kız gurubundan şu anda sadece 3 kız kalmıştık ve ne zaman birisinin evine gelin olarak gideceğiz diye beklemeye başladığımız zamanda Ayzada olayı patlak verdi ve sınıfımızda sadece 2 kişi kaldık. (TK, 56)

Asti

Asla anlamındadır. Telaffuzu ästi şeklindedir. Yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığından a harfiyle yazılmıştır. Güney ağzında kullanılır. Astı şeklinde de kullanılır. (Mukambayev, 2009: s..134)

Yudahin'in sözlüğünde "asılı" şeklinde ele alınmış ve "asla, katiyen, hiçbir zaman, dünyada" şeklinde karşılığı verilmiştir. (Yudahin, 1999: s. s51)

Keçkurun **asti** köçögö çığa körbö kızımcan tilimdi alsañ saktıkka korduk cok, biröölör çakırşa eşikke çıkpa, kimsiñ dep terezeden süylöş, başka baldar andaymınday buzukuluk söz aytsa kağıp sal uruşa ket./ *Akşam saatlerinde asla dolaşma, korunmakta zarar yoktur. Birileri akşamları çağırırsa çıkma, kimsin diye pencereden konuş. Erkeklerin bazıları kötü manalı bir şey derlerse, laf at kaba davran.* (TK,112)

5. Attarçılar

Kelime aslında açık e’lidir. Telaffuzda apacân olup, standart kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf olmadığından a harfi ile yazılmıştır. Ättärçiler, eski eşyaları, şişeleri, kapkacak vb. şeyleri alıp yerine, sürme, boya, düdük, bisiklet (çeşitli tamir ve sipop, jant vb) malzemeleri veren gezici hurdacılarıdır. Attarlar şeklinde de kullanılabilir. Bu kelime, metnimizde “hurdacı” anlamıyla verilmişse de Mukambayev’in sözlüğünde “tuhafiye, parfüm ticaretini yürüten küçük tacir” şeklinde ele almıştır. (Mukambayev– s138)

Bazarğa kire berişte, **attarçılar** upa, endik, taraktarın tizip koyup oturuptur./ *Pazara giriş yerinde, satıcılar mallarını dizmişler oraya. (TK, 75)*

6. Aval

Edebi dilde Abal hal, durum anlamındadır. Issık-Göl Vadisi, Çüy Vadisi, Özgön, Sovet (Bugünkü Kara - Kulca). (Mukambayev, 2009: s..215)

Frunze’nin kabarı uğulğandan beri başkaça **avaldamın**. / *Frunze’ye gitme olayını duyduğumdan beri değişik bir haldeyim.*(TK, 114)

7. Ayban

Eyvan şeklinde de kullanılır. Küçük avlu anlamındadır. Bu kelime Yudahin’in sözlüğünde “hayvan, vahşi hayvan” şeklinde geçmektedir. Aybandar dünyösü hayvanat dünyası. (Yudahin, 1999: s. s64)

Akmak, **ayban** dep, dağı tildep aldım./ *Namussuz, hayvan diye yine küfür ettim.* (TK, 156)

8. Aymakı

Kaprisli anlamındadır. Bu kelime ayma- fiilinden “kı” yapım ekiyle türetilmiş bir kelimedir. Aymaak şeklinde pamir ağızında kullanıldığı bilinmektedir. Anlamı göğsünü tırmalama alışkanlığı olan bebekler için kullanılır. (Mukambayev s88)

Pamir ağızındaki aymak sıfatının standart dildeki aymala- (ağızıyla kapmak) fiiliyle ilişkisi olduğunu düşünüyoruz.(Yudahin -1999) ve aymala- fiilinin tahlilinde ayma (sıvazlamak, tırmalamak, Mukambayev s88)

+l+a olduğunu düşünürüz. Ozaman aymäk, eserde geçen aymakı kelimelerinin kökenlerinin aymala fiilinin kökü olan ayma fiili olduğunu düşünürüz.

«Baldardı özüñö **aymakı** kılba. Tiyişse betten aymap al, ağayıña ayt»- dep, kulağımızğa kuyup üyrötkön./ “Erkek çocukları sana söz atacak olursa sen de cevap ver, olmazsa hocana söyle”,- diye çok söylerlerdi. (TK, 82)

9. Baaribiz

Hepimiz anlamına gelen bu kelimenin telaffuzu bääribiz şeklindedir. Yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığından a harfiyle yazılmıştır. Mukambayev’in Kırgızca Ağızlar Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. K. K. Yuhadin’in Kırgız Sözlüğünde “baarı” şeklinde yer almaktadır. (Yuhadin-s76). Eserde de Kuzey ağzını veya edebi dili konuşan biri tarafından aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi, baarı şeklinde kullanılmaktadır:

Baarıbzı? - dep, Amanbay çebelenet./ **Hepimizi** mi? diyerek Amanbay seslendi.(TK, 53)

Güney ağzını konuşan biri tarafından konuşulduğu sırada da *baari* şeklinde kullanılmaktadır:

Meni kıda bolğon dep ar kimge ayta berbe çalkın gazetke çıgıp qalbaylı balam oozuña saq bol bizden qabatır bolbo **baaribiz** tıncpız./ *Bana söz kestiler diye herkese anlatma, “Çalkın” mizah dergisine konu olmayalım evladım, ağzına sahip ol, bizim için endişelenme, hepimiz iyiyiz.* (TK, 113).

10. Baraka

Edebi dilde bereket anlamı taşıyan kelimenin telaffuzu bäräkä şeklindedir. Yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığından a harfiyle yazılmıştır. Mukambayev’in Kırgızca Ağızlar Sözlüğü’nde Güney ağzında kullanıldığı tespit edilmiştir.(Mukambayev, 2009: s..215).

Baraka tap: Kelime anlamı bereket bul olup, daha çok dualarda kullanılır. Teşekkür mahiyetinde de söylenebilir. Allah [senden] razı olsun anlamında kullanılır.

Ar kimisi özünün narkın aytıp «**Baraka** tabıñ, **baraka** tabıñ» - dep, koldoron bekem kısışa beret./ *Herkes kendi fiyatını söyleyerek “**Bereketini** gör kardeş **bereketini** gör”,- diye ellerini sıkı bir şekilde sıkırlar. (TK,91)*

11. Beycay

Yaramaz anlamına gelen bu kelime yine Güney ağzında Beycäy şeklinde de kullanılır. Yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığından a harfiyle yazılmıştır.Cerge-Tal, Şaartuz ilçelerinde kullanılmaktadır. (Mukambayev, 2009: s..221)

Anın azırkıday **beycay** bolorun kim biliptir!/ *“Onun şimdiki gibi yaramaz olacağını kim bilebilirdi ki.” (TK,19)*

12. beymaza-

Aslında Güney ağzında “huzursuzluk veren” anlamını taşımaktadır. Edebi dildeki yazılışı beymäzä şeklindedir. Ancak standart Kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf olmadığından a harfiyle yazılmıştır. Yudahin’in sözlüğünde geçmektedir. “Beymaza kıl:- rahatsız etmek, bıktırmak” şeklinde yer alıyor. (Yudahin, 1999: s. s113)

Çaydağı basırık basmağ ele, beymaza tüş kördüm.../ *Annem ise derin bir nefes alarak bana baktı ve “**Kötü** bir rüya gördüm kızım” dedi.*

13. Camacay

İki dudağın birleştiği yere Güney ağzında camacay denilmektedir. Issık-Göl Vadisi (Mukambayev, 2009: s..367)

Ekinçi oşentçi, **camacay**ıñdı cırıp koyom,- dep, ayvat kıldı./ *Bir daha yaparsan ben sana gösteririm” dedi. (TK,95)*

Cikciyte

Sert bir şekilde, şiddetli olarak anlamındadır. Bu kelimenin edebi dildeki çikiykelimesiyle alakalı olduğunu düşünüyoruz. (İki omuzunu kaldırıp, buynunu içine çekmek) (K.T.S 2010:464). Bu kelime Yudahin’in sözlüğünde bulunmamaktadır.

Basa kalıp **cikciyte** muştadım balanı./ *Üzerine hemen atladım ve onu dövmeye başladım. (TK, 95)*

14. çekilik

Güney ağzında çäkilik şeklinde kullanılır. Burada edebi dildeki gibi kullanılmış. “Yanlılık, namünasip hareket, pot kırma” anlamlarınada Yudahin’in sözlüğünde yer almaktadır. (Yudahin, 1999: s. s.260)

Çekilik ciberdimbi deym, Güküş a? /*Üstüne mi geldim, Güküş? (TK, 145)*

15. Eçençi

Kaçıncı anlamına gelen bu soru zamiri Güney ağzında da kullanılır. Edebi dilde kullanılmaz. Bu kelime Mukamabayev’in ağızlar sözlüğünde bulunmamaktadır. Yudahin’in Kırgızca sözlüğünde “neçe ve eçe” şekilleri bulunmaktadır.

Bu kelime sadece sözlüklerde ve edebi eserlerde bulunmaktadır. Kullanımdan düşmekte olan bir kelimedir ve bazı Güney ağızlarında kullanıldığı bilinmektedir. İçkilik ağzı vb.

Bizim kanatimizce bu kelime sadece konuşma dilinde bulunmaktadır.(Yudahin s.56)

Çakıldap süylöp, kıyınısığanı menen eç nerse bilbeyt eken. «Birinçi orus revolyutsiyası **eçençi** cılı bolğon» - dep, muğalim surasa, oozu-murdu kıyşaybay şakıldap:...» 1917-cılı uluu Lenin atabızdın başçılığı astında bolup, cüzükara Nikolaydı tak tañ kulatkan. Emgekçiler erkindikke çıkkan» - dep baratat./ «*İlk Rus devrimi ne, kaçıncı senelerde olmuştı?*» diye hoca sorunca, yüz ifadeleri hiç değışmeden «1917 senesinde büyük önderimiz Lenin, yüzü siyah düşmanımız Nikolay’dan devleti kurtarmıştı» diye devam ediyordu. (TK, 109)

16. Gazan

Sonbaharda sarararıp yere düşen yapraklar anlamına gelen bu kelime, Güney ağzında da kullanılır. Standart dilde yoktur. Zaamin ilçesinde kullanılır. (Mukambayev s.281). Yudahin’in Kırgızca sözlüğünde bu kelime bulunmamaktadır.

Koñur küz kelip, daraktar **gazanday** baştadı./ *Sonbahar mevsimi gelmişti, ağaçlar yaprak döküyordu. (TK, 132)*

17. Gazit

Gazete anlamına gelen kelimenin edebi dildeki kullanımı gazet(a), gezit şeklindeyken Güney ağzında kullanımı telaffuz bakımından gāzit şeklindedir. Yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığından **a** harfiyle yazılmıştır. Bu kelime Mukambayev'in ve Yudahin'in Kırgızca sözlüklerinde bulunmamaktadır.

Meni kuda bolğon dep ar kimge ayta berbe çalkan **gazitke** çığıp kalbaylı balam oozuña sak bol bizden kabatır bolbo baaribiz tıncpız./ *Benim dünür olduğumu herkese söyleme, “Çalkan” mizah gazetesinde [mizah dergisinde] söz konusu olmayalım. (TK, 113).*

18. Göş

Et anlamına gelen bu kelime, sadece Güney ağzında kullanılır. Diğer bir anlam olarak edebî dilde “şıralga” (Av hediyesi) şeklinde kullanılır. (Mukambayev, 2009: s..301).

Stolovoydon ookat içpe çoçkonun **göşü** aralaş bolot deyt./ *Yemekhaneden yemek yeme, domuz eti var diyorlar. (TK,113)*

19. Güvalağ:

Bu kelime Mukambayev'in sözlüğünde “Kalıba dökmeden, uzun biçimde el ile çamurdan yuvarlatarak yapılmış kerpiç.” anlamıyla verilmiştir. (Mukambayev, 2009: s.319).

20. Işkıpoz

Edebi dilde telaffuzu ışkıboz olan bu kelimenin anlamı bir şeyi seven, amatör vb. anlamlara gelmektedir. Bu kelime Yudahin'de Işkıboz şeklindedir, Mukambayev'in sözlüğünde bulunmamaktadır.

Bayandın cürökkö çağımduu dabışı dalay biyge **ışkıpoz** kızdar menen cigitterdi eliktirdi beym, ulam el köböyö berdi./ *Müziğin yüreğe yakın sesi ve gençlerin dans etme zevkından dolayı sayıları artıyordu. (TK, 132)*

21. istala kıl-

Metinde gizlice, ayıp olmasının anlamındadır. Bu deyim de Yudahin'in sözlüğünde geçmemektedir. Ancak "kıl-" fiili yer almaktadır. (Yudahin, 1999: s. s 450). Mukambayev'in ağızlar sözlüğünde "ıstıla" şeklinde geçmektedir. Utanç, çekinme, ayıp anlamına gelmektedir. Talas ağzında kullanılmaktadır. (Mukambayev s1158). Nookat yöresinde de istälä şeklinde kullanıldığını düşünüyoruz.

Menin iramatılık kayın enem calğız uulun soğuşka uzatıp catıp, közünö çaş albay koydu. Balamdan **istala kılıp**, közümdü tükürüktöp aldım,- dep aytıp kalçu./ *Benim rahmetli kayın validem tek çocuğunu savaşa gönderirken bir göz yaşı bile dökmemişti. (TK, 117)*

22. Kal

Kal kelimesi daha çok Güney ağzında kullanılan bir kelime olup, edebi dildeki karşılığı "meñ" (ben)dir. Bu kelime Mukambayev'in sözlüğünde bulunmamaktadır. Yudahin'in sözlüğünde "leke" anlamında geçmektedir. (Yudahin s.386)

23. Kamçil

Edebi dilde *kemçil* olarak kullanılan bu kelime Güney ağzında kāmçil telaffuzuyla kullanılır. Ancak standart Kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf olmadığından a harfiyle yazılmıştır. Bu kelime Yudahin'de "kemçil", bir şeye muhtaç olan ve az şeye sahip olan anlamında kullanılmaktadır. (Yudahin s.435). Aslında edebi eskik anlamında kullanılan *kem* kelimesine *-çil* yapım ekiyle türemiş şekline, Mukambayev'in sözlüğünde rastlanmasa da, *kām* şeklinde kelimenin köküne rastlanmaktadır (Mukambayev s. 479).

Pulun kamçil bolso tartınbay kat caz kızım, özüñdü cakşı alıp cür balam, ömürlük betiñe köö süyköbö./ *Para konusunda sıkılırsan hiç çekinme bizden iste kızım, dikkatli ve akıllı ol canım kızım, hayatında kötü bir leke kalmasın. (TK, 113)*

24. Karamat

Kökeni keremet şeklindedir.(K.T.S 2010 s695). Arapça'dan geçmiştir. Ağız sözlüklerinde bulunmamaktadır. Kırgızca edebi dilde keremet olup, Güney bölgesinde bu karamat ya da kārāmāt şeklinde telaffuz edilir. Aslında açık e ile

yazılır. Fakat Kırgız yazı dilinde açık e’yi karşılayan bir harf olmadığından bu tür sesler a harfi ile yazılmıştır. Güney ağzında daha çok kız çocuklarına isim olarak verilir.

Karamat ece, uşu tarapka bekingenin közümdün kıyığı menen körgönüm! - degen Kadırdın bocuragan ünü uğulat, ulam al bizge cakındap kelatat.

“Karamat abla, bu tarafa saklandıklarını gözucu ile görmüştüm” diyen Kadır’ın hoş olmayan sesi duyuluyordu ve bize yaklaştığını hissediyordum. (TK, 10)

25. Kayriyet

Şükür, tövbe, estağfirullah, Allah korusun, anlamlarında kullanılan bu kelime, genelde Güney ağzında kullanılır. Arapça’dan geçen bu kelime K.K. Yadahin’in sözlüğünde kayriyet şeklinde geçmektedir. (Yudahin s.424)

Mukambayev’in sözlüğünde bulunmamaktadır.

Ikçamdap basıp baratam, ıylap baratam. **Kayriyet**, taanıştardan eç kim colukpadı./ *Ağlayarak gidiyordum, tanıdıklarımın karşıma çıkmaması iyi oldu. (TK, 99)*

26. Keçkurun

Aslında keçe kurun “akşamleyin” anlamına gelen bu kelime Güney ağzında birleşmiş durumdadır. Standart dilde de artık birleşmiştir. Mukambayev’in sözlüğünde geçmemektedir. Bu kelime K.K. Yadahin’in sözlüğünde “akşamleyin, akşama doğru” anlamlarında kullanılmaktadır. (Yudahin s.429)

Oşol күнү **keçkurun** atam Turatbekti moynuna alçaktatıp mingizip, korğonğo kirdi./ *O gün akşam, babam Turatbek’i boynuna oturtmuş bir şekilde evin avlusuna girdi. (TK, 22)*

27. Kup

Yudahin’in sözlüğünde geçen “kup” kelimesi “iyi, hup, olur; pek; gayet” anlamlarına gelir. Kup bolot/ iyi olur, güzel. (Yudahin, 1999: s. s522)

Kup cakşı bolgon eken.../ *Güzel olmuş kızım. (TK, 18)*

28. Lekbez

Aslı Rusça olan bir kelimedir. ликвидация без грамотности “cehaleti giderme mektebi” anlamına gelmektedir. Sovyetlerden sonra halkı aydınlatmak için kurulan Türkiye’deki köy enstitülerine benzer köy okullarıdır.

Otuzunçu cıdarı altı ay **lekbez**de okuyan eken, arbalañdatıp kat caza bilet. /1930’lu yıllarda 6 ay **kadar** okumuş sadece. (TK, 66)

29. Likap

Küçük tabak anlamına gelmektedir. (K.T. s.2010)

Ağız sözlüklerinde bulunmamaktadır.

Anan, üyübüzdün tekçelerindeki aynektüü şkaftardağı katar tirelgen çınılarga, güldüü çaynektege, çını tabaktar menen **likap**tarğa közüñüz tüşöt./*Sonra, evimizin camlı dolaplarının içine dizilmiş olan yemek tabaklarına, çiçekli-çiçekli olan çaydanlıklara gözünüz düşer.* (TK, 24)

30. Masılaat

Bu kelime Yudahin’in sözlüğünde “maslet” olarak geçmektedir ve karşılığı “nasihat, iyi akıl, maslahat” olarak verilmiştir. (Yudahin, 1999: s. s555). *Masilet* şeklinde (K.T.S-2010 s 91) de yer almaktadır. Güney ağzında Masılaat şeklinde kullanıldığını düşünüyoruz. Masilet şekli edebi dilde işlek değildir.

Akırı er bolğondon kiyin bir **masılaat** aytasızbı?!/ *Erkek olduktan sonra bir şeyler söylesene.*(TK, 95)

31. Meerap

Mihrap anlamına gelmektedir Normalde bu kelime meerap şeklindedir. Edebi dilde ä sesi olmadığı için a harfi ile gösterilmiştir. (Makambayev s.638). Bu kelime Yudahin’in sözlüğünde mevcut değildir.

Törübüzdö şıpka cete, katar cıyılğan uç **meerap** cük üyübüzdün körkü./ *Evin başköşesinde tavana kadar sıra sıra katlanarak istiflenmiş üç **mihrap** döşek-yorgan.* (TK, 23)

32. Mitaam

Edebi dilde vardır. Güneyde mitääm şeklindedir. Edebi dilde ä sesi olmadığı için a harfi ile gösterilmiştir. “doladırıcı, açık göz” anlamlarına gelir (Yudahin, 1999: s. s568).

Iylaba! - **Mitaam** cılmayıp.- Kız cırğaar cerine ıylap barat,- dep şakılıktap küldü./ *Ağlama kızım, kız gideceği yere ağlayarak gider mi? dedi.TK, 93).*

33. Namaakul

Onaylamadı anlamına gelen bu kelime Güney ağzında kullanılır. Mukambayev’in ve Yudahin’in sözlüğünde geçmemektedir.

Biz sağa **namaakul** birönü ıraa körmök belek?/ *Yaşlı bir insana gitmiyorsun ki biz sana layık bir insan bulduk. (TK, 87)*

34. Nanüştö

Daha çok sabah kahvaltısı anlamına gelen bu kelime Güney ağzında kullanılır. Mukambayev’in sözlüğünde “nanuçta” olarak geçmektedir. /’ç/ sesi konuşma dilinde /ş/ sesine dönüşmüştür (Mukambayev s.281). Yudahin’in sözlüğünde geçmemektedir.

Kaysı betim menen atam menen bir dastorkondo bet mañday oturup, **nanüştö** kılam?/ *Hangi yüz ile babam ile aynı sofrada oturup kahvaltı yapayım ki. (TK, 94)*

35. Noovat

Edebi dilde noobat şeklinde kullanılan bu kelime Güney ağzında kullanılmaktadır. Anlamı “nöbet, sıra”dır. Mukambayev’in ve Yudahin’in sözlüğünde geçmemektedir.

Kirüügö **noovat** meniki ele. Uşul kız aldım kısıtılıp mep kirem dey başadı./ *Sınava girme sırası bendeyken, bu kız benim sıram diye ısrar etmeye başlamıştı. (TK, 109)*

36. Ol

Güney ağzında kullanılan bir kelimedir. (Mukambayev s691).

“o, şu” anlamalarına gelen “ol” kelimesi, Yudahin’in sözlüğünde vardır (Yudahin, 1999: s. s589).

Cağız uulu uruşka baratsa ıylabasa, **ol** kempir özü ölgöndö ıylaybı? - deyt apam menden közün albay ansayın caşıp./ *Yalnız oğlu savaşa giderken ağlamayan o kadın, kendisi ölünce mi ağlayacaktı? diyerek annem benden gözlerini almıyordu.*(TK, 117)

37. Ookat

Bu kelime, Güney ağzında yemek anlamında kullanılır. Kuzey ağzında ise günlük geçim sıkıntısı anlamındadır. Bu kelime Yudahin’in sözlüğünde rızık ve mal mülk anlamlarında geçmektedir. (Yudahin s.594). Mukambayev’in sözlüğünde bulunmamaktadır.

Stolovoydon **ookat** içpe çoçkonun göşü aralaş bolot deyt./ *Yemekhaneden yemek yeme, domuz eti var diyorlar.* (TK, 113).

38. Oromol

Başörtü anlamına gelen bu kelimenin edebi dildeki karşılığı “cooluk”tur. Güney ağzında kullanılır. Cerge-Tal, Şaartuz ilçeleri, Batkenve Frunze’de kullanılmaktadır (Mukambayev, 2009: s. 702). Yudahin’in sözlüğünde başörtüsü anlamında geçmektedir (Yudahin s.600).

Tolkundangan ünü dirildep, appak **oromol**unun uçu menen köz caşın sürtümüş boldu./ *En kötü günlerimiz böyle geçsin diyerek elindeki beyaz eşarfla gözyaşlarını silmiş gibi yaptı.*(TK, 93)

39. Ortak

Ağız sözlüklerinde bulunmayan bir kelimedir. Edebi dilde ortok şeklindedir. Güney ağzında ortak şeklindedir.(K.T.S-2010 s1001)

A cer cutkur Ayzada eçkidey şuuduñdap, eki közü oynoktop turçu emes bele, **ortaktar**./ *Kör olası Ayzada, keçi gibi zıplardı ve gözleri hep oynar dururdu arkadaşlar.* (TK, 43)

40. Osol

Mahçubiyet anlamına gelen bu kelime yine Güney ağzında kullanılır.

Batken ağzında kullanılmaktadır. Bu kelime, sözlükte çaresiz anlamında ikinci bir anlam olarak geçmektedir. (Mukambayev, 2009: s...702). Aynı zamanda bu kelime eserde Kuzeyli bir kız tarafından Rusça *osyol* “eşek” kelimesiyle karıştırıldığı görülmektedir.

Apamdın udaasınan eki kız köz carğanına atam ayabay **osoldop** cürgön imiş./
Annem iki kıza sahip olduğu zaman babam çok üzülmüş. (TK, 15)

41. Ökmat

Edebi dilde ökmöt şeklindedir. Bunun ökümet ve ökümet şeklinde kullanımları vardır. Ağız sözlüklerinde bulunmayan bir kelimedir. (K.T.S-2010 s1014)’te bu kelime geçiyor.

Karamattın kızın okuuğa tartkan **ökmattañ** aylanayın./ *Karamat’ın kızını okumaya zorlayan devletin gözünü seveyim.* (TK, 60).

42. Ölümsañki

Ölmüş gibi anlamına gelen bu kelime yine Güney ağzında kullanılır. Telaffuzu ölümsañki şeklindedir. Ancak standart Kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf olmadığından a harfi ile yazılmıştır. Batken ağzında kullanılmaktadır. (Mukambayev, 2009: s...711). Yudahin’in sözlüğünde geçmemektedir.

Biliner-bilinbes cel cursö, sabaktarında **ölümsañki** ırğalğan sarı calbıraktar kalkıp uçup tüşöt./ *Hafifçe rüzgâr eserse yapraklar sallana sallana uçup düşüyordu.*(TK, 132)

43. Paam

Edebi dilde baam şeklinde kullanılır. Ağızlarda paam ve peem şeklinde kullanılır. Ağız sözlüklerinde bulunmayan bir kelimedir.

Uşu mende **paam** cok./ *Sanki çok salakmışm.* (TK, 6)

44. Pada

Edebi dilde bada şeklindedir (K.T.S 2010 s152). Pada şekli ise Güney ağızlarında kullanılır (Mukambayev s.719). “inek, boynuzlu hayvan” anlamlarına gelen bu kelime Yudahin’in sözlüğünde mevcuttur. (Yudahin, 1999: s. s620)

Kün çığıp kalsa kerek. Apam özü şımalanıp uy saap, koşup kel **padağa** dep, Turatbektı cumşadı./ *Güneş çıkmıştır belki, annem kendisi erken kalkıp inekleri sağarak Turatbek'e de tarlaya götür demiştir. (TK, 93)*

45. Palaña

Edebi dilde balança şeklindedir (K.T.S 2010 s169). Batken ağızında kullanılır (Mukambayev s. 724).

Bunun pelen şeklinde olduğunu biliyoruz fakat ağız sözlüklerinde bulunmamaktadır. Diğer bir şekli olan “balança” kelimesi “falanca” anlamına gelmektedir (Yudahin, 1999: s. 82).

Palança akenin kızı çak tüştö tigi neme menen tartınbay alım sabak aytışıp turğanın özüm kördüm!/ *Falan ağabeyin kızı gündüz vakti o çocuk ile beraber hiç utanmadan geziyorlardı, kendi gözlerim ile gördüm. (TK, 8)*

46. Pata

Edebi dilde bata şeklindedir. Fatiha'dan gelen bir kelimedir. Dua anlamında kullanılmaktadır (K.T.S 2010 s189). Bu kelime Yudahin'in sözlüğünde yer almamaktadır. Patagöy şeklinde ağız sözlüğünde dua eden anlamında karşımıza çıkmaktadır (Mukambayev s732).

Atam alardan **pata** alıp, özübüzdün kuyruğuna kuçak cetpegen kara koyubuzdu soydu./ *Babam onların da duasını aldıktan sonra bizim siyah koyunumuzu onlara bir ikram olarak kesti ve pişirmeye başladılar. (TK, 59)*

47. Patir tokoç

Büyük pide ekmeğini karşılayan bir kelimedir. Bunun da telaffuzu pä(ä)tir tokoç olup, standart kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf olmadığından a harfı ile yazılmıştır. Batken, Cerge-Tal, Şaartuz, Alay ilçeleri (Mukambayev, 2009: s...732). Güneyde bazı ilçelerde ak patir olarak da kullanılır. Yudahin'in sözlüğünde geçmemektedir.

Sütkö kamır cuurup **patir tokoç** captı, et kuurudu./ *Hamura süt katarak ekmek yaptı, et kavurdu. (TK, 114)*

48. Paydubal

Baydubal şeklinde bozuk kullanımı da vardır. Aslı paydubaldır (K.T.S 2010 s157-1031). Duvarın temeli anlamına gelmektedir. Ağızlarda payduwal şeklinde bulunmaktadır. Edebi dilde bunun yerini Rusça'da geçen fundament kelimesi almıştır. Sadece Güney ağzında kullanılmaktadır. Bu kelime de Yudahin'in sözlüğünde mevcut değildir.

Köp uçurda anın «osol», «**paydubal**», «şiñgil» degen sözdörün tüşünböym./
*Onun «osol», «**paydubal**», «şiñgil» denilen sözlerini anlamıyorum. (TK, 125)*

49. Payla-

Gizli gizli birini takip etmek anlamına gelen bu kelime ağızlarda kullanılan bir kelimedir. (K.T.S s1031). Bu kelime de Yudahin'in sözlüğünde mevcut değildir.

Çırayluu-çırayluu kızdardı artınan **paylap** cürüp, ańdooç koyup, bir künü ońu kelgende «Pobedaga» ańtara salıp ala kaçat eken./ *Erkekler güzel kızların peşine düşüp takip ederek müsait bir zaman buldular mı hemen “Pobeda” arabalarına atarak onları kaçırdırlarmış.(TK, 63)*

50. Pışır-

Edebi dilde bışır şeklinde kullanılır. (K.T.S s. 297). Bunun bütün Güney ağızlarında kullanıldığı bilinmektedir. Yudahin'in sözlüğünde bu kelime de yer almamaktadır.

51. Pombarkut

Şifon zemin üzerine kadife desenli bir kumaş türü. Güney ağzında kullanılan bir kelimedir. Mukambayev'in sözlüğünde Pombarkutgül olarak geçmektedir (Mukambayev, 2009: s.752). Yudahin'in sözlüğünde geçmemektedir.

Calpı esebi menen ayaldardın calañ tigilüü köynögu otuz, eki **pombarkut**, han allas, kök karğa şayı, tovar (çıt menen ilasti esepke albağanda) baarı kırk kişilik eken.../ *Hanımlar için 30 adet dikilmiş hazır elbise, iki **pombarkut**, saten, ipek, tovar*

(koton ve ilas kumaşları saymadığımızda kumaşlar, toplamda 40 kişilik kumaş vardı...(TK,27)

52. Pul

Para almanına gelen bu kelimenin edebi dildeki karşılığı akça'dır. Güney ağzında bu şekilde kullanılır (Mukambayev, 2009: s.756). Bahşiş anlamına da gelmektedir. (Yudahin s. 600).

«Şaar cerde bekem bol, teñtuş kızdarıñ **pul** surasa bere berbe, musapır şaar, özüñdö cok bolso, eç kim carım tıyın kayrılışpayt» - dep, kulağıma kuydu./ *Şehirde dikkatli ol, senin yaşındaki kızlar **para** isterlerse verme, **paran** biterse kimseye bir kuruş bile vermezler şehirde, iktisatlı ol” diyordu.(TK, 114).*

53. Purunza

Standart dilde Frunze şeklindedir. Eser Güney ağzından izler taşıdığı için güneydeki telaffuzuyla yazılmıştır.

Rais akamın uulu **Prunzağa** okuuğa barğanatıptır./ *Köy muhtarımızın oğlu **Frunzeye** okumaya gidiyormuş. (TK, 77)*

54. Puşayman

Pişman anlamına gelen bu kelime Güney ağzında hem puşayman hem de püşäymän şeklinde kullanılır. Standart kırgız alfabesinde /ä/ sesini karşılayan bir harf olmadığından a harfi ile yazılmıştır. Daha çok püşäymän şeklinde kullanılır. Pamir ağzında kullanılmaktadır.

“Buşman” şeklinde geçmektedir (Mukambayev, 2009: s. 759).

Biy bilesiñbi? - kokus surap aldım da, içimen **puşayman** cep kaldım./ *Dans edebiliyor musun? diye, rastgele sordum. Bu sorum tuhaftı. (TK, 122)*

55. püt- büt-: (bitmek; tüm).

Bu kelime Yudahin'in sözlüğünde hem fiil olarak hem de isim olarak yer almaktadır. “İşim büttü: işim bitti; büt boydun: tam olarak, tamamen, büsbütün” şekillerinde kullanılmıştır (Yudahin, 1999: s. s156). Edebi dilde büt- şeklindedir. Mukambayev'de “pütün” olarak geçmektedir. (Mukambayev, 2009: s. 760).

Ataını tartıpay kal. Ağar men beş klass pütsöm, **büt** rayondu başkarat elem,- dep apam maktanıp da ciberdi./ *Babana çekmişsin sen, eğer ben senin gibi okumuş olsaydım tüm ilçeye bakmış olurdum*”,- diyerek annem övündü. (TK, 66)

56. Rais

Aslında rāyis şeklindedir. Batken ve Leylek ilçelerinde söylenen bir keilime olduğu söylenmiş (Mukambayev s. 768) ancak bir güney ilçesinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu kelime de Yudahin’in sözlüğünde yoktur.

Rais baş bolup çayhanada çay içip oturuşuptur. «Villisti» körüp, baarı dabırıp cetip kelişti. Arasında Kalmurza da cüröt./ *Başkan ile beraber çay içiyorlarmış kıraathanede. Arabayı görerek hepsi koşa koşa geldiler yanıma, aralarında Kalmurza da vardı.* (TK, 73)

57. Sadda

Sade, sakin, mülayim anlamalarına gelen bir sıfattır. Aslında “sädä” şeklindedir. (K.T.S, 2010, s. 297). Batken ağzında kullanılmaktadır (Mukambayev, s. 793).

Ancak sadelik şeklinde alınmıştır. Halbuki bu Güney ağzının bir çoğunda kullanılmaktadır. Ancak ek kısmında säddä şeklinde suzak ağzında bulunduğu ifade edilmiştir. Fakat suzak ağzında anlam kötülüşmesine uğrayan bu kelime säddä şeklinde Güney ağzının bir çok ilçesinde kullanılmaktadır (Mukambayev s1338).

Örneğin nokat ağzı. Bu kelime de Yudahin’in sözlüğünde yoktur. Yazı dilinde /ä/ sesini karşılayan harf olmadığından a harfiyle yazılmıştır.

Tüşünbögön **sadda** adamsıñ da. Bizge anın çonduğu ce düynösü kerek emes./ *Anlamayan adamsın sen de, bize onun şanı veya zenginliği gerekmiyor zaten* (TK, 77).

58. Sepeygen

Bu kelime ağız sözlüklerinde bulunmamaktadır. Kelimenin kökü “sep-”tir ve “sepme, dökmek (hububat); saçmak, ekmek (tohumu); püskürmek, dökmek” anlamlarına gelir. (Yudahin, 1999: s. 646)

Sepey- şeklinde hiçbir sözlükte bulunmamaktadır. Özbekçe *söppäymâq* fiiliyle ilgili olduğunu düşünüyoruz. (Ö.T.İ.L 2. cilt, 1981 s. 98)

Bu kelimenin anlamları şu şekildedir:

1. Tek başına dikilmek, bir şeyin garip bir şekilde uzaması.
2. Kimsesiz yalnız kalmak.
3. Asık suratlı olmak.

Kırgızca'daki sepey- fiilinin Özbekçe'deki bu fiilin ilk anlamıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz. Çünkü eserde Gülayım adındaki kız bu şekilde olan bir gencin arkasından gitmesinden endişe duyuyorlar. (TK, 77)

Güküş okup cürüp bir çaçı **sepeygen** nemeni eerçip ketse, emne kılasıñ? Men oşol cağın oylop atam» - dep, şaştısın alat./ *Güküş okurken saçları uzamış birisinin arkasından giderse ne yapacaksın, ben işin orasını düşünüyorum*” der annem. (TK, 77)

59. Sörü

Sedir anlamındadır. “seri” olarak da kullanılır. Ancak Mukambayev'in sözlüğünde yoktur. Güney ağzında kullanılır. Söörü şeklinde geçmektedir Mukambayev s819). Bu kelime Yudahin'in sözlüğünde bulunmamaktadır.

Tündö Almakan ece mağa atap bergen cilikti Turatbek ayvandağı **sörüdö** aymañdap cep catıptır./ *Akşamleyin Almakan ablanın bana özel olarak verdiği eti Turatbek masada yiyormuş.* (TK, 95)

60. Söyrük

Düzgün davranışa sahip olmayan biri için kullanılan bir sıfattır. Bir işi doğru düzgün yapmayan şahıslar içinde de kullanılabilir. Bu kelime Yudahin'in sözlüğünde geçmemektedir. Özgön, Sovet (Bugünkü Kara - Kulca) ağzlarında mevcuttur. (Mukambayev, 2009: s. 817)

Ayzada oşol **söyrökkö** kor bolgon eken da.../ *Demek Ayzada gitmiş o adamın yanına.* (TK, 39)

61. Şarapatkan

Bu kelime genelde Güney ağzında bayan ismi olarak kullanılır. Erkek isminde de Şarap “şeref” şekli kullanılır Bu kelime Yudahin’in sözlüğünde eksiz olarak “şarapat” şeklinde bulunmaktadır. (Yudahin, s. 680)

. Biz bir uyadan üçöbüz; eñ ulusu men, anan **Şarapatkan**, eñ kencebiz Turatbek./ *Biz ailede üç kardeşiz, en büyüklere benim, sonra **Şarapatkan** ve en küçüğümüz Turatbek. (TK, 15)*

62. Şiñgil

Güney ağzında kullanılmaktadır. Üzüm salkımı anlamına gelmektedir. (Mukambayev, 1127, s.)

Bu kelime Yudahin’in Türkçe’ye tercüme edilmiş sözlüğünde geçmemektedir.

Gülayım degen kız eköbüz birge turabız. Köp uçurda anın «osol», «paydubal», «**şiñgil**» degen sözdörün tüşünböym./ *Gülayım, isimli bir kızla beraber kalıyoruz. Onun «osol», «paydubal», «**şiñgil**» denilen sözlerini anlamıyorum. (TK, 125)*

63. Şok

Ala-buka ilçelerinde kullanılan bir kelimedir. Muakambayev’in sözlüğünde hızlı, tez anlamlarına gelmektedir (Mukambayev, 2009: s. 1129). “şuh, muzip” anlamına da gelir (Yudahin, 1999: s. 690).

Amanbay - ayabağan **şok**, özümün dep, menmensingen bala./ *Amanbay çok yaramaz ve kendini çok beğenmiş bir çocuk. (TK, 77)*

64. Taga

“dayı” anlamına gelir bu kelime (Yudahin, 1999: s. 597). Cerge-Tal, Şaartuz ilçeleri (Mukambayev, 2009: s. 874).

65. Takpay

Duvarın ya da binanın temeli anlamında, Özgön, Sovyet (Bugünkü Kara – Kulca) ağızlarında kullanılmaktadır (Mukambayev, 2009: s. 852).

66. Türkük

Direk, sütun anlamında Yudahin'in sözlüğünde geçmektedir. (Yudahin, 1999: s. 773). Bu kelime Mukambayev'in sözlüğünde sadece Leylek ağzında gösteriliyor, (Mukambayev, s. 951) ancak güneyin birçok ilçesinde kullanılmaktadır.

Künügö catarda apam kök döbötübüzdü aybandağı **türkükö** baylap, çoñ darbazabızdı kulpulap, üydögü eşikti içinen bekem takaktap koyot da, töşökkö catıp alıp, köpkö deyre kelme keltirip «O kaday, dosko külkü, duşmanğa taba kıla körbö»,- dep özünçö kübüröy beret./ *Yatmadan önce annem köpeğimizi avludaki banklardan birine bağlayarak dış kapımızı kilitleyerek gelirdi yanıma. Yattıktan sonra da uzun zaman dua eder; “Allahım, bizleri dostlarımıza güldürme düşmanlarımıza rezil etme” derdi.*(TK, 44)

67. Üka

Küçük erkek kardeş anlamında, Güney ağzında kullanılmaktadır. (Mukambayev, 2009: s..982) Bu kelimenin *uke* (K.T. S.2010, s. 1253) ve *ükö* (K.T. S. 2010, s. 1274) şeklinde Kırgız ağızlarında kullanıldığını görüyoruz. Bu kelime Yudahin'in sözlüğünde geçmemektedir.

- Özüñdön altı caş kiçuü **ükaña** teñelesñbi?/ -*Kendinden 6 yaş küçük kardeşinle mi kıyaslıyorsun kendini?*(TK, 22)

68. Zor

Yudahin'in sözlüğünde geçen bu kelimenin anlamı “büyük, kocaman, kuvvetli”dir. (Yudahin, 1999: s. s808) Cerge-Tal, Şaartuz ilçeleri kullanılmaktadır. (Mukambayev, 2009: s. 1273).

Berki **zor** kelinim bıyakta ele kaldı»- dep, tamşanıp aytıp cürdü.../ *Öbür büyük gelinimin pabuçu dama atıldı” diyerek anlatıyordu...* (TK, 26)

2.3 ŞEKİL BİLGİSİ

2.3.1 İSİM(zat atooç)

İsimler canlı, cansız tüm varlıkları ve kavramları bildiren sözcüklerdir. *Apa* “anne”, *kız* “kız”, *ata* “baba”, *cer* “yer”, *bala* “çocuk”. Verilen örnekler eserdeki sıklık derecelerine göre sıralanmış ve parantezde eserde kullanım sıklıkları verilmiştir.

2.3.1.1 İsimlerde çokluk (san kategoriyası)

Çokluk eki isimlerin çokluk şekillerini yapan ektir.

Kırgız Türkçesinde çokluk *-dar/-der/-dor/-dör*, *-lar/-ler/-lor/-lör*, *-tar/-ter/-tor/-tör* ekleriyle yapılır.

Kanday candın kızıdarı oşondoy bolot eken?(TK,01) “Nasıl insanların kızları onun gibi olurmuş?”

Tırmuşıp ele okup, bir nerselerdi cazıp catkan studentter.(TK,142) “Büyük gayret göstererek okuyup, bir şeyleri yazan öğrenciler.”

2.3.1.2 İyelik ekleri (taandık kategoriya)

Herhangi bir kavramın ya da nesnenin kime ait olduğunu ifade eden eklerdir.

Kırgız Türkçesinde teklik ve çokluk şahıs ekleri:

	Teklik (cekelik taandık müçö)	Çokluk (köptük taandık müçö)
I. Şahıs	-(I)m/-(U)m	-(I)bIz/-(U)bUz
II. Şahıs	-(I)m/-(U)	-(I)ñAr/-(U)ñAr, ñÖr(ince seslerde)
Nezakat Şekli	-(I)m/-(U)	-(I)ñIzdAr/-(U)ñUzdar
III. Şahıs	-I/-U ya da -sI/-Su	-L3 ArI/- L3 OrU ³⁶

³⁶ Ekin diğer şekilleri “-dar/-der/-dor/-dör , -lar/-ler/-lor/-lör , -tar/-ter/-tor/-tör”dür.

Avazbek eköbüz bir gruppada okuybuz. (TK,141) “Avazbek ile ikimiz aynı sınıfta okuyoruz.”

Ulam bizdin bölmönün terezesin karap koyot. (TK,145) “Devamlı bizim odanın penceresine bakıp duruyordu.”

Uşul menin capayıçılığım kaçan kalar eken?(TK,145) “Ben bu vahşiliğimi ne zaman bırakırım?”

2.3.1.3 Hâl ekleri (cöndömö kategoriyası)

Bir ismin diğer kelimelerle münasebetini belirleyen eklerdir.

2.3.1.3.1 Yalın hâl (atooç cöndömösü)

İsimlerin diğer kelimelerle münasebetini gösteren bir ekin olmaması durumuna yalın hâl diyoruz. Yalın hâldeki bir kelimeye iyelik ve çoğul ekleri dışında başka bir ek gelemez.

Apam “annem”, *baldar* “çocuklar”, *suu* “su, nehir”

2.3.1.3.2 İlgi hâli “-N₃ In/-N₃ Un” (ilik cöndömösü)

Bir ismin diğer bir kelime ile olan münasebetini gösteren durumdur. Bu hâlde kullanılan ekin diğer bir ismi de tamlayan ekidir.

Güküş, emi bizdin bala bolduñ “Güküş, artık bizim çocuğumuz oldun.” (TK,92)

2.3.1.3.3 Yükleme (Belirtme) hâli “-N₃ I/-N₃ U;-n; Ø” (tabış cöndömösü)

Geçişli bir fiil taşıyan cümlede fiilin etkisini belirli bir kelimeye (nesnede) gösteren durumdur.

Atam atın tokup koyup çay içti. “Babam atını yola hazırlayıp çay içti.”(TK,94)

2.3.1.3.4 Yönelme hâli “ĠA/ĠO;A/O” (barış cöndömösü)

Bir cümlede fiildeki hareketin yöneldiği kelimeye oluşan durumu gösteren hâldir.

Kiyinki aylarda ata-enemdin bazarlarğa köp-köp kattap catkandığı da kokus emes. “Son aylarda anne babam pazarlara sık gitmeleri bir rastlantı değil.” (TK,06)

2.3.1.3.5 Bulunma hâli “-DA/-DO” (catış cöndömösü)

Bir ismin, kendisinde bulunma ifade eden bir fiille münasebetini ifade eden durumdur.

Üydö eç kim cokto. “Evde hiçkimse yoktu.” (TK,01)

2.3.1.3.6 Çıkma(ayrılma) hâli “-DAn/-DOn” (çığış cöndömösü)

Fiilin gösterdiği hareketin isimden uzaklaştığını gösteren durumdur.

Apamdar bazardan tezireek kelse eken. “Annemler pazardan daha çabuk gelselemiş.”(TK,07)

2.3.1.3.7 Vasıta hâli “menen”³⁷

İsimlere gelerek birliktelik ve vasıta anlamı bildiren durumdur. Kırgız Türkçesinde bazen “koşo, coĝuu, birge” kelimeleriyle kullanılır.

Aytçı kızım, kim menen oynop catasıñ? “Söyle bana kızım, kimler(i)le oynuyorsun?” (TK,11)

2.3.1.3.8 Eşitlik hâli”-çA/-çO ve DAy/-Doy”(salıştıruu cöndömösü)

Eklendiği adla fiil veya cümlelerin herhangi bir ögesi arasında benzerlik, gibilik, eşitlik ilişkisi kurma durumudur.

Mınça takıp kaldın? “Bu kadar (niye) takılıp kaldın?” (TK,06)

2.3.1.4 İsimlerde soru

Kırgız Türkçesinde isimlerin soru şekli –BI/-BU ekiyle yapılır. Bu ekin diğer şekilleri (-bı/-bi/-bu/-bü ya da –pı/-pi/-pu/-pü) ünsüz uyumuna göre değişerek kullanılır. Kırgız Türkçesinde soru eki her zaman birleşik yazılır.

*Ata, özüñüzgö aldınız**ı**?* “Baba, kendinize aldınız mı?” (TK,6)

Soru eki eken ve ele sözleriyle yan yana kullanılırsa soru ekinin ünlüsü düşer.

³⁷ Bugünkü Kırgız gramerinde bu durumun terim olarak karşılığı yoktur. Dolayısıyla sadece ek olarak karşılığı verilmiştir.

Catarda kızıñ bar **b(ı)ele**? Yatarken kızın var **mıydı acaba**?

2.3.2 SIFAT (sın atooç)

İsimleri niteleyen, belirten ve onların nasıl olduklarını gösteren sözlerdir. Sıfatlar isim soylu oldukları için ad sayılırlar. Bazı dil bilgisi kitaplarında “vasıf ve belirtme adı” olarak geçer.³⁸

Oşondo apañ on altıdağı sekelek kız ele. “O zamanlar annen on altısındaki güzel bir genç kız tabi.” (TK,12)

2.3.2.1 Niteleme Sıfatları (sapattık sın atooç)

Kırgız Türkçesinde niteleme sıfatları varlıkları, isimleri; renk, biçim, durum yönüyle niteleyen sıfatlardır.

Ak kağaz “**Beyaz** kağıt”(TK,112)

Çoñ kızıl sandık bar. “Büyük (bir) **kızıl** sandık var.” (TK,27)

2.3.2.2 Belirtme Sıfatları

Nesneleri çeşitli yönlerden belirten sıfatlardır. Dört grupta inceleyebiliriz.

2.3.2.3 İşaret sıfatları

Varlıkları işaret yoluyla göstererek belirten sıfatlardır.

Bul kızdın beti kurusun. “**Bu** kızın yüzü kurusun.” (TK,08)

2.3.2.4 Sayı sıfatları (eseptik san atooç)

Varlıkların sayısını, sırasını, bölümünü bildiren sıfatlardır.

Eki cıl öttü. “İki yıl geçti.”

2.3.2.5 Derecelendirme sayı sıfatları “(D)ñçI/-(U)ñçU” (irettik san atooç)

Törtünçü “dördüncü” *toğuzunçu* “dokuzuncu”

³⁸ Ergin, Türk Dil Bilgisi, s. 362

2.3.2.6 Üleştirme sayı sıfatları “-DAn/-DOn” (top san)

Birden-birden “birer birer”, üç-üçtön “üçer”

2.3.2.7 Kesir sayı sıfatları “-DAn/-DOn” (bölçök san atooç)

Beşten eki (2/5), törttön bir (1/4)

2.3.2.8 Belirsizlik Sıfatları

Kırgız Türkçesinde kullanılan başlıca belirsizlik sıfatları şunlardır; *bardık/bütkül* “bütün”, *köp* “çok”, *kee bir* “uzun, çok”, *ar* “her” vb.

Erksizden köp nerseler eske tüşöt. “İster istemez **çok** şey akla gelir.” (TK,08)

2.3.2.9 Soru sıfatları

Kırgız Türkçesinde kullanılan soru sıfatlarının belli başlıları şunlardır; *kanday* “nasıl”, *kaysı* “hangisi”, *kanca/neçe* “ne kadar, kaç”, *kançañçı/neçeñçi* “kaçıncı”, *emne* “ne” vb.

Kaysı rayondon bolosuz? “Hangi bölgedensiniz?”

2.3.2.10 Sıfatlarda pekiştirme: *Abdan, ayabay, eñ, ötü* gibi zarflarla yapılır.

Ayabay çakşı “çok güzel”

2.3.2.11 Sıfatlarda derecelendirme: Kırgız Türkçesinde”-(I)rAAk/-(U)rAAk” ekleriyle derecelendirme yapılır.

Camanraak “daha kötü”

2.3.3 ZAMİR (at atooç)

Kişilerin ve nesnelerin yerini tutan sözcüklerdir.

2.3.3.1 Şahıs (kişi) zamirleri (caktama at atooç)

Varlıkları kişi olarak temsil eden zamirlerdir.

Bizdin ayılda ataktuu Esenaman atka konğon bir cigit bar. “**Bizim** köyde Esenaman isminde bir meşhur çocuk var.” (TK,34)

2.3.3.2 Şahıs zamirleri tablo:

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	Men	Biz
II. Şahıs	Sen	Siler
Nezaket	Siz	Sizder
III. Şahıs	Al	Alar

2.3.3.3 İşaret zamirleri (şilteme at atooç)

Varlıkların yerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir.

Teklik	Çokluk
bu(l) “bu”	bular “bunlar”
uşu(l) “şu”	uşular,oşolar “şunlar”
tigi(l),tetigi(l),teetetigi(l) /o/	tigiler,tetiğiler,teetetigiler “onlar”

*Ayt, kaydan bilesiñ **bulardı**?* “Söyle, nerden biliyorsun **bunları**?” (TK,40)

2.3.3.4 Belirsizlik zamirleri (belgisiz at atooç)

Hangi adın yerini tuttuğu tam olarak belli olmadan adların yerini tutan sözcüklerdir.

Kırgız Türkçesinde kullanılan başlıca belirsizlik zamirleri şunlardır; ar kim “herkes”, baarı “hepsi”, biröö “birisi”, eç kim “hiç kimse”, eç nerse “hiçbir şey” vb.

*Menin kızım ekeniñdi **baarı** bilişet.* “Benim kızım olduğunu herkes biliyor.” (TK,11)

2.3.3.5 Soru zamirleri (surama at atooç)

Adların yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. Kırgız Türkçesinde soru zamirleri; emne “ne”, kim “kim”, kañoo “ne kadarı,kaçı”, kaysısı “hangisi”, neçesi “kaçı,ne kadarı”, kañça “ne kadar,kaç” vb.

Kaysı üygö kirbeyin? “Hangi eve girmeyeyim?”(TK,18)

2.3.3.6 Dönüslülük zamiri (amktama at atooç)

Kırgız Türkçesinde dönüslülük zamiri **öz** “kendi” kelimesidir. Bu zamir aynı zamanda şahıs zamirlerini anlam bakımından kuvvetlendirir.

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	Öz-ü-m	Öz-ü-büz
II. Şahıs	Öz-ü-ñ	Öz-ü-ñör
Nezaket	Öz-ü-ñüz	Öz-ü-ñüzdör
III. Şahıs	Öz-ü	Öz-dörü

Üydö özüm calğızımın. “Evde **kendim** yalnızım.” (TK,04)

2.3.4 ZARF (taktooç)

Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimelere zarf denir.³⁹

Kabinette sabak okup, keç keldim. “Odada ders çalışıp **geç** geldim.” (TK,129)

2.3.4.1 Yer zarfları (orun başıktağıç taktooç)

Fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü gösteren zarflardır. Kırgız Türkçesinde en çok kullanılan zaman zarfları şunlardır; anda “orada”, arı narı “öte”, çoğoru “yukarı”, tömön “aşağı” içkeri “içeri” ilgeri “ileri”, öydö “yukarı”vb.

Tömön bastık, çoğoru bastık. “Aşağı, yukarı yürüdük.” (TK,124)

³⁹ Banguoğlu Tahsin, Türkçenin Grameri, s. 322

2.3.4.2 Zaman zarfları (mezgil bışıktağıç taktooç)

Fiillerin bildirdiği hareketin zaman içindeki yerini bildiren zarflardır.

Kaçan “ne zaman”, kaysı kezde “hangi zamanda” kaçanğa çeyin “ne zamana kadar”, nebak “ne vakit” gibi soruların cevabını verir.

Bügün opera teatrında “Çolpon” bodot eken. “Bugün opera tiyatrosunda “Çolpon” gösterisi varmış.” (TK,127)

2.3.4.3 Tarz zarfları (sın-sıpat bışıktağıç taktooç)

Fiilin bildirdiği işin niteliğini, nasıl yapıldığını bildiren zarflardır. Kırgız Türkçesinde tarz zarfları kaday/kantip “nasıl”, emneçe “ne gibi” kimçe “kim gibi” gibi sorularına karşılık oluşturan zarflardır.

Ooba **tuura** aytasıñ. “Evet **doğru** söylüyorsun.”

2.3.4.4 Miktar zarfları (san-ölçöm bışıktağıç taktooç)

Fiilleri, sıfatları ve zarfları azlık-çokluk, derece, üstünlük, aşarılık yönüyle belirten sözcüklerdir. Kança/neçe “ne kadar”, kançalık “kaç, ne kadar” gibi soruların cevabını veren zarflardır.

Bul ötü kızıktuu. “Bu **çok** zevkli.” (TK,127)

2.3.4.5 Soru Zarfları

Fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır.⁴⁰ Kırgız Türkçesinde kullanılan başlıca soru zarfları şunlardır; emne için/emnege/nege “niçin” kaçan/ kaysı kezde “ne zaman”, neçe “ne kadar” vb.

Tabışmak, emne için kelbeyt? “Tabışmak, **niçin** gelmiyor?” (TK,83)

2.3.5 FİİL (etiş)

İş, oluş, kılış, hareket bildiren sözcüklerdir. Kızıktır- “ilgilendirmek”, salıştır- “karşılaştırmak”, makulda- “tasvip etmek, onamak” vb.

⁴⁰ Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Gramer Şekil Bilgisi, s. 463.

2.3.5.1 Şahıs ekleri (cak kategoriyası)

Kırgız Türkçesinde şahıs ekleri tıpkı Türkiye Türkçesindeki gibi; zamir kökenli, iyelik kökenli şahıs ekleri ve emir çekiminde kullanılan ekler olmak üzere üç tiptir.

2.3.5.1.1 Zamir kökenli şahıs ekleri (cak müçölördün toluk türü)

“Zamir kökenli iyelik ekleri” Kırgız Türkçesinde kullanımını en yaygın olan şahıs ekleridir.

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	-mIn/-mUn	-Bız/BUz
II. Şahıs	-sıñ/-sUñ	-sIñAr/ sUñAr
Nezaket	-sIz/-sUz	-sIzdAr/-sUzdAr
III. Şahıs	∅	∅

2.3.5.1.2 İyelik kökenli şahıs ekleri (cak müçölördün toluk emes türü)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	-m	-k
II. Şahıs	-ñ	-ñAr/ ñOr
Nezaket	- ñIz/- ñUz	-ñIzdAr/-ñUzdAr
III. Şahıs	∅	∅

2.3.5.1.3 Emir kipinde kullanılan şahıs ekleri

Emir kipi çekiminde kullanılan ekler şahıs ekinin fonksiyonunun yanında emri de ifade ederler.

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	-yIn/-yUn, -AyIn/-OyUn	-yII/-yIU,AlI(k)/-OIU(k)
II. Şahıs	Ø;-GIn/GUn	-GIIA/ - GUIA
Nezaket	- (I)ñIz/- (U)ñUz	-(I)ñIzdAr/-(U)ñUzdAr
III. Şahıs	-sIn/-sUn	-sIn/-sUn

2.3.5.1.4 Görülen geçmiş zaman

sayma say- (örgü örmek) (TK,01)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	Saydım	sayғанbız
II. Şahıs	Sayğansıñ	saydıñar
Nezaket	sayğansıñız	saydıñızdar
III. Şahıs	saydı	sayıştı

2.3.5.1.5 Duyulan geçmiş zaman

bol- (olmak) (TK,15)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	Bolupturmun	bolupturbuz
II. Şahıs	boluptursuñ	boluptursuñar
Nezaket	boluptursuz	boluptursuzdar
III. Şahıs	boluptur	boluşptur

2.3.5.1.6 Şimdiki zaman

tigil- (dikilmek) (TK,27)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	tigip catam(ın)-tigibatam(ın)	tigip catabız-tigibatabız
II. Şahıs	tigip catasıñ-tigibatasın	tigip catasıñar-tigibatasıñar
Nezaket	tigip catasız-tigibatasız	tigip catasızdar-tigibatasızdar
III. Şahıs	tigip catat-tigibatat	tigip catışat-tigibatat

2.3.5.1.7 Kesin gelecek zaman

oyğot- (uyandırmak) (TK,48)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	oyğotom(un)	oyğotobuz
II. Şahıs	Oyğotosuñ	oyğotosuñar
Nezaket	Oyğotosuz	oyğotosuzdar
III. Şahıs	Oyğotot	oyğotuŝat

2.3.5.1.8 Belirsiz gelecek zaman

İyla- (ağlamak) (TK,63)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	Iylarmım	Iylarbız
II. Şahıs	Iylarsıñ	Iylarsıñar
Nezaket	Iylarsız	Iylaysızdar
III. Şahıs	Iylar	Iylar-ıylaşar

2.3.5.1.9 3. Tip gelecek zaman

eerçi- (takip etmek) (TK,144)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	eerçiy elekmin	eerçiy elekpiz
II. Şahıs	eerçiy eleksin	eerçiy eleksiñer
Nezaket	eerçiy eleksiz	eerçiy eleksizder
III. Şahıs	eerçiy elek	eerçiy elek

2.3.5.1.10 Emir kipi

tüş kör- (rüya görmek) (TK,32)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	Köröyün	körölü
II. Şahıs	kör-körgün	körgülö
Nezaket	Körünüz	körüñüzdör
III. Şahıs	Körsün	körsün-körüşün

2.3.5.1.11 Şart kipi

tañ kal- (şaşırmak) (TK,161)

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	kalsam	kalsak
II. Şahıs	kalsan	kalsañar
Nezaket	kalsanız	kalsañızdar
III. Şahıs	kalsa	kalsa-kalıssa

2.3.5.2 Tasvir fiilleri (leksikalaşkan tataal etişter)

Zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiildir.⁴¹ Tasviri fiiller diğer Türk lehçelerinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Kırgız Türkçesinde tasviri fiil vardır bakımından oldukça zengindir.

Kırgız Türkçesinde ana fiilden sonra sıklıkla kullanılan tasviri fiiller şunlardır;

“*al-, bar-, başta-, ber-, cat-, ciber-, cür-, çık-, kal-, kel-, ket-, koy-, otur-, sal-, taşta-, tur-*” vb.

Koyu olarak gösterilen tasviri fiiller aynı zamanda şimdiki zaman ekleri olarak kullanılırlar.

Cok, apam meni erkeletip catat. “Yok, annem beni **şmartıyor.**” (TK,11)

Gülayım nan cep atat. “Gülayım ekmek **yiıyor.**” (TK, 49)

⁴¹ Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 146

2.3.5.3 Sıfat-Fiiller (atooçtuk)

Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen; fakat aldığı eklerle fiilin zamanına bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir.⁴²

Kırgız Türkçesinde sıklıkla kullanılan sıfat-fiiller ekleri genellikle şunlardır:

“-Ar/-Or;-r, -A/-O; -y *elek*, *Bas/Bos*, *ĠAn/-ĠOn*, *ĠIs/-ĠUs*, *-ĠıdAy/-ĠUdAy*, *-OOçU/-UUçU*; *-çU*”

Maktaġan eneler. “*Öven* nineler” (TK, 04)

Ayta elek. “Henüz söylememiş.” (TK, 160)

2.3.5.4 Zarf-Fiiller (çakçıl)

Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden bazı eklerle yapılmış şahıs ve zaman belirtmeyen zarf görevinde kullanılan kelimelerdir.⁴³

Kırgız Türkçesinde sıklıkla kullanılan zarf-fiiller ekleri genellikle şunlardır:

“-A/-O;-y(*elekte*), *-Arda/-OrdO*; *-rdA*, *-BAstAn/-BOstOn*, *-ĠAnçA/-ĠOnçO*, *-ĠAndA/-ĠOndO*, *ĠAnI/-ĠOnU*, *-(I)p/-(U)p*”

*Kemel menden kalġan kızdı zorduktap **ala** kaçtı*. “Kemel benden kalan kız zorla **alarak** kaçtı.” (TK, 42)

Nomerin da karabastan... “Numarasına da bak**madan**”(TK,92)

2.3.6 BAĞLAÇ (baylamtalar)

Söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran ve söz içindeki iki kavram veya düşüncüyü bütünleştiren görevli kelimelerdir.⁴⁴

2.3.6.1 Sıralama bağlaçları (baylanıştırgıç baylamtalar)

Cana “ve”, menen “ile”, da “da”

⁴² Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1992, s. 132

⁴³ Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1992, s. 178

⁴⁴ Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1994, s. 18

Bıdırılğan et, boorsok cana üç cüz som. “Pişirilmiş et, boorsok ve üç yüz som.” (TK,116)

2.3.6.2 Denkleştirme bağlaçları (acıratkıcı bağlamtalar)

ce/caki “veya,ya da”

Ağay, Sizdin oyuñuzça til kızıktuubu, ce adabiyatpı? “Hocam, size göre dil mi, yoksa edebiyat mı daha zevkli?” (TK,125)

2.3.6.3 Karşılaştırma bağlaçları (acıratkıcı bağlamtalar)

ce...ce “ya...ya” arı . . . arı . . . /narı...narı...”hem hem” meyli...meyli
“ister...ister”

Ce Amanbay, ce Avazbek. “Ya Amanbay ya Avazbek.” (TK,120)

2.3.6.4 Cümle başı bağlaçları (bağındırma bağlamtalar)

A tügül “hatta”, *al emi* “fakat”, *andıkta* “buyüzden”, *antkeni* “çünkü”, *balkim* “belki”; *birok* “fakat”, *bolboso* “yoksa”, *degen menen* “bununla beraber”; *körsö* “meğer”; *oşentse de* “buna rağmen” *oşondoy bolso da* “böyle olsa da”; *nege degende* “çünkü” *oşonduktan* “bu yüzden”, *uşundan ulam* “bu yüzden”...

Antkeni, biz cakta murun cüzüm egilgen emes. “Çünkü, bizim tarafta eskiden üzüm yetiştirilmezdi.” (TK,125)

2.3.7 EDAT (candooç)

Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelimelerdir.⁴⁵

2.3.7.1 Çekim edatları

Sonuna geldiği isimle cümledeki diğer kelimeler arasında benzerlik, zaman, mekan, başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgi kuran edatlardır.

⁴⁵ Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1994, s. 51

2.3.7.1.1 Yalın halde bağlanan edatlar (atooc cöndömösündögü sözdör menen aykaşuuçu candooçtor)

Arkıluu “ile, sayesinde”, boydon “gibi olarak”, boyunça “göre”, cönünde “hakkında” dep “diye”, ilgeri “önce”, katarı “olarak”, öñdöö/sımal/sımak/söröy/çalış/siñari” “gib”, “sayın”, “her”, turaluu “hakkında”

Ayzada biröö arkıluu Kemelge kat ciberet. “Ayzada biri aracılığy ile Kemel’e bir mektup gönderir.” (TK,41)

2.3.7.1.2 Yönelme haliyle bağlanan edatlar(barış cöndömösündögü sözdör menen aykaşuuçu candooçtor)

caraşa” uygun”, çeyin “kadar”, deyre/deyin “kadar”, karağanda/karata “göre”, karay “doğru”, okşoş “benzer” tiyeşeliüü “ait”, arı “öte”, murun “önce”, tışkarı “tışkarı”, “başka, hariç”, ulam “dolayı”, baştap “itibaren”, bölök/bötön/öngö/özgö “başka”, kiyin “sonra”, murun “önce”, soñ “sonra”, tartıp “itibaren”, tışkarı “başka”, ulam “dolayı”

2.3.7.2 Pekiştirme edatları

Bolso “ise”, dağı “da, de, dahi, bile”, dele/dale “da, de”, eken “ki, acaba”, ele “da, de, daha, sadece, öylesine”, beken “mi ki, mi acaba?”, gana “sadece, yalnız”, go “herhalde”, beym “acaba”.

2.3.8 ÜNLEM (sırdık söz)

Ünlem, söz içinde konuşmanın acıma, beğenme, korku, sevinç, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür.⁴⁶

Ey makuluk, kanday tüşünbögön cansıñ?” Hey adam, sen nasıl anlamazsın beni?” (TK,55)

Mınake, kördüñbü?”İşte gördün mü” (TK,66)

⁴⁶ Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Gramer Şekil Bilgisi, s. 868.

A siz aytkanıñızdan kaytpañız. “**Aa** siz sözünüzden dönmeyiniz.” (TK,66)

2.3.8.1 Duygu ünlemleri

a, aa “aa”, i, ii/aaa “aa”, “oy” oy, “vay”, ay “vay”, o “ah”

2.3.8.2 Yönlendirme ünlemleri (Hayvan seslenme ünlemleri)

Kırgız Türkçesinde hayvanları yönlendirme ünlemleri aşağıdakiler gibidir. Ancak eserimizde aşağıdaki ünlemlerden herhangi birisine rastlamadık.

Kıruu-kıruu! “atı çağırmak için”, **kırooy- kırooy**, **tüşööy-tüşööy** “koyunları çağırmak için”, **Tüü-tütü!** “tavuğu çağırmak için”, **Mıy-mıy!** “kediye çağırmak için”, **Me-me!** “Köpeği çağırmak için”, **Küçü-küçü!** “köpek yavrusunu çağırmak için”, **Öş-öş!** “ineği yürütmek için”, **Çü-çü!** “atı yürütmek için”, **Koş!** “koyunu yürütmek için”, **Çıp!** “köpeği yürütmek için”, **Tırr!** “atı durdurmak için”, **Tak-tak!** “atı sakinleştirmek için”, **Çök-çök!** “deveyi durdurmak için.”⁴⁷

2.3.8.3 Seslenme ünlemleri

a/ay “hey”, e “ey, hey”, i/ii/o “hey”, oy “oy, vay”

2.3.8.4 Gösterme ünlemleri

Mına “işte”, mınake(y) “işte”, tee “ta”

2.3.8.5 Sorma ünlemleri

Kana “hani”

2.3.8.6 Cevap ünlemleri

Ooba “evet”, cok “yok, hayır”, ariyne “elbette”, sözsüz “şüphesiz, elbette”, ıras/durus

“doğru”, carayt “uygun, doğru”, balkim “belki”

⁴⁷Çengel Kazaspoğu, Hülya Kırgız Türkçesi Ses ve Şekil Bilgisi, Akçağ Yay., 2005, Ankara, s. 351-352

2.4 ESERİN KELİME SIKLIĞI VE DEĞERLENDİRMESİ

C) ESERİN KELİME SIKLIĞI

Metinde en çok kullanılan kelimelerin sıklık dereceleri ve değerlendirmesi verilmiştir. Yaptığımız bu sıklık dereceleri çalışmamızda <http://nlp.ceng.fatih.edu.tr/metinanaliz> sitesinden yararlandık.

Sıra	Kelime	Sıklık	% Oran
1	Dep	618	1.93
2	Da	524	1.64
3	Men	307	0.96
4	Bir	279	0.87
5	Ele	245	0.77
6	Apam	222	0.69
7	Al	219	0.69
8	Menen	208	0.65
9	Eken	193	0.60
10	Emne	191	0.60
11	Coğ	138	0.43
12	Bul	124	0.39
13	Çarap	112	0.35
14	Bar	110	0.34
15	Menin	107	0.33
16	Değen	100	0.31
17	Eç	96	0.30
18	Biz	93	0.29
19	Çız	92	0.29
20	Dağı	89	0.28
21	Atam	88	0.28
22	Kim	84	0.26
23	Uşul	82	0.26

Sıra	Kelime	Sıklık	% Oran
24	Eki	79	0.25
25	Cağışı	77	0.24
26	Üçün	76	0.24
27	Bizdin	75	0.23
28	Oşol	75	0.23
29	Emes	74	0.23
30	Anın	72	0.23
31	Biroğ	72	0.23
32	Mağa	72	0.23
33	Amanbay	70	0.22
34	Meni	67	0.21
35	Apamdın	66	0.21
36	Sayrağan	64	0.20
37	Beri	62	0.19
38	Aytıp	62	0.19
39	Çaldım	60	0.19
40	Alıp	59	0.18
41	Çaldı	59	0.18
42	Bolup	58	0.18
43	Anan	58	0.18
44	Sen	57	0.18
45	Ata	56	0.18
46	Güküş	56	0.18
47	Köz	55	0.17
48	Cer	55	0.17
49	Kelip	54	0.17
50	Eköbüz	54	0.17

Yazar bu eserinde toplam **9614** farklı kelime kullanmıştır. Bu kelimeleri farklı sıklıklarda toplam **31952** defa kullanmıştır. Buradan yazarın kelime hazinesinin oldukça geniş olduğunu anlıyoruz.

Sıklık derecesi en yüksek olan kelime “**de-**”fiilidir ve eserde toplam farklı kelime kullanımında oranı **1.93**’tür. Bu fiilin eserde toplam **618** defa kullanılması yazarın üslûbunu ele veren önemli bir özelliktir.

Üslup; “belli bir duyuş, görüş ve birikime sahip olan sanatçının hayatı boyunca edindiği tecrübe ve tavırlarla seçtiği konuyu, biçim ve içeriğin belirlediği vasıta ve yöntemler kullanarak kendisine has bir biçimde ördüğü kelimelerle anlatmasından doğan bir edebî değer unsuru ve ölçüsüdür.”⁴⁸

1. **de-**

Yazar eserinde “**de-**”fiilini daha çok **de-(p)** şeklinde kullanmıştır. Bir eserlerde “**de-**” fiilin **de-(p)** şeklinde kullanılması, kahramanların konuşturulmasında kullanılır. Buradan anlaşılıyor ki Bobulov eserini oluştururken diyaloglardan çok fazla yararlanmıştı. Böylece hikâyenin akışında diyaloglar vasıtasıyla okuyucunun dikkatini sürekli canlı tutmayı başarmıştır. Bu durumu eserden bir örnek vererek görelim.

Apam bir nerse oylop tapkanday, cımıñ etip külüp koydu.

- Güküş, uşundaybı, **dep**, menden külümsüröp suradı.

- Uşunday, **dep** arañ ele baş iykedim.

- Durus, durus, **dep** telefondun trubkasın alıp:

- Coldoş Taşımov menen baylanıştırıp koyuñuzçu? **dep** kimdir biröögö kayrıldı.

Annem ise bir şeyler düşünüp bulmuş gibi tebessüm etti bana.

- Güküş, demek böyle? **diye** gülümseyerek bana sordu.

- “Öyle işte”, **diye** zorlanarak cevap verdim başımı eğerek.

- “Güzel o zaman”, **diyerek** telefonu eline aldı;

⁴⁸ Ahmet Çoban, Edebiyatta Üslup Üzerine, s. 10.

- "Sayın Taşımov'a bağlar mısınız ", **diyerek** birine söyledi.

(TK,68)

Bu örnekten de görüldüğü gibi eserde **de-(p)** zarf-fiili sıklıkla kullanılarak diyaloglar oluşturulmuş ve esere sohbet havası verilmiştir.

Bunun yanında eserde "de-" fiilinin farklı şekilleri de kullanılmıştır. Örneğin: *dedi, deyt, degen, deşip, deşken, degende, degendey.*

2. da

Kelimeler arasında kullanım sıklığı en fazla olan bir başka kelime, **524** defa kullanılan "**da**" bağlacıdır. Bu bağlacın kullanım oranı ise **1.64**'tür. Bu kelime sıklık derecesi bakımından listede ikinci sırada yer almaktadır. "da" kelimeler arasında bağlantıyı ifade eden bir kavram olduğu için gerek konuşma, gerekse yazı dilinde sıklıkla kullandığımız kelimelerden biridir. Bobulov hikayesinde bağlaçları bilinçli bir şekilde sıklıkla kullanarak olay örgüsünü özenle oluşturmuştur. Bu duruma eserden bir örnek vererek gösterelim.

Özü abdan kayrattuu ayal. Küyöösünön **da** kıyın deşet, çınbı?

"Kendisi çok çalışkan bir hanımefendi, kocasından **da** güçlü derler doğru mu?"

(TK,72)

Bu "da" bağlacının dışında Bobulov eserinde *cana"ve",menen"ile" ce/caki* "veya,ya *da"atügel"hatta",andıkta"buyüzden",antkeni"çünkü"balkim"belki",birok"fakat",b olboso"yoksa"* gibi bir çok farklı bağlacı kullanmıştır.

Menin takışımдын **da** cönü bar: bizdin üydö mınday çoñ ötükiye turğan atamdan başka kişi cok.

Böyle ısrar etmemin de bir sebebi var, çünkü bizim evde böyle büyük bot giyecek babamdan başka kimse yoktu. (TK,6)

Kızıl-Kıya taraptan bir maşına zımırıp uçup kelatat, üstü tolo kişiler, arasında cılañbaş ayaldar **da** bar okşoyt.

*Kızıl Kıya taraftan son sürat bir kamyonet geliyor, üstü insanlarla dolu. İçlerinde başörtüsüz hanımlar **da** var gibiydi. (TK,7)*

3. men

Metinde çok sık kullanılan üçüncü bir kelime ise “men”dir. Eserde toplam 307 defa kullanılmıştır.Yazar eseri hep bir kişi üzerine bina etmiştir, o da Gülayım adındaki kızdır. Yazar hayata bu kız penceresinden bakmaktadır ve birinci tekil şahıs ben merkezli anlatımı tercih etmiştir eserinde. Bu anlatım şekline ne kadar önem verdiğini de eser üzerinde yaptığımız kelime analiziyle görmekteyiz.

Örnek:

Men kün ötkön sayın özübüzdün qorqonubuzdu negedir cek körüp baratam. Tuyuq aşkaday aylanañdı qurçağan qorqondo özün calğız otura berseñ, için bışıp zerigesin, buq bolosuñ...

***Ben**, gün geçtikçe nedendir bilmem ama bizim evin avlusunu sevmemeye başladım. Her tarafın kaya gibi duvarlarla çevrili bir yerde yalnız başına çok oturunca sıkılmaya başlıyorsun.(TK,3)*

Yazar burada küçük kızın hayata bakışını,hüzünlerini,hayallerini onun ağzından anlatmaktadır. Buradaki ben zamiri de bu küçük kızın durumunu ben diliyle yansıtmaktadır.

Men tuulğan cerde kızdar menen baldar ayluu tündöru aralaşıp oynoşup, köñül açıp ırdaşpayt, ce een-erkin eki-ekiden qoltuqtaşıp, kinoğo barışpayt...

***Benim** doğduğum yerde, kız ile erkek çocuklar gecelere kadar beraber oyun oynayamazlar, şarkılar söyleyerek güzel zaman geçiremezler veya ikişer olarak kol-kola girip sinemaya gidemezler.(TK,8)*

Bu örnekte anlama ve yapıya uygun olarak men kelimesi benim şeklinde çevirilmiştir.Yazar burada da Gülayım adlı kızın ağzından maddi ve manevi değerleri dile getirmiştir.

Men atamdın moynuna asılıp, kökürögün cıttağılap, erkelöönü kaalooçumun, birok, atamın suz kebetesin körüp, negedir batına alçu emesmin...

Ben ise hep babamın boynunda oturmayı, onun göğüslerini koklamayı çok isterdim. Ama onun durgun halini gördükçe hep çekinmişimdir... (TK,22)

4. bir

Dördüncü sırada en çok kullanılan kelime ise “**bir**”dir. Bu kelime metinde **279** kullanılmıştır. Bu kelimenin kullanım oranı ise **0.87**’dir. “Bir” belirsizlik ifade eden bir kelime olduğu için hem konuşma dilinde hem de yazı dilinde çok kullanılır. Eserde de farklı işlevlerde kullanılmıştır. Bu kelime hem sayı olarak hem de sıfat olarak kullanılır.

Örnek

Iylasañ mintişet, tirmeyip ıylabay koyson dağı **bir** nerseni oylop tabışat. Bizdin enelerden şıltoo kaçıp kutulbayt eken go!

Ağlarsan böyle sözler diyorlar, hiç ağlamasan ise daha **bir** şeyler buluyorlar. Bizim annelerimiz her şeyi bulurlar.

Bu örnekte “bir” kelimesi belgisiz sıfat olarak kullanılmıştır.

Bir cuma ötöt, kat cok, ekinçisi ötöt, kat cok...

***Bir** hafta geçer, mektup gelmez, ikinci hafta geçer hâlâ mektuptan haber yok. (TK,32)*

Bizdin ayılda ataktuu Esenaman atka kongon **bir** cigit bar.

*Bizim köyde Esenaman isminde meşhur **bir** çocuk var. (TK,34)*

5. ele

Eserde çok sık kullanılan diğer bir kelime ise “ele” kelimesidir. Eserde kullanım sıklığı olarak **245** defa geçmektedir. Bu kelimenin kullanım oranı ise **0.77**’dir. Bu kelime genellikle sıfat ve zarf görevinde kullanılmaktadır.

Örnek

Tez **ele** bul kep kızdın ata-enesine, uruq-tuugandarına uğulat.

Böyle dedikodular o kadar hızlı yayılır ki kadınların arasında, bir bakmışsın anne-babanın ve akrabalarının kulaklarına kadar gidivermiş.

Yazar burada sıfat olarak “ele” kelimesini sıfat olarak kullanmıştır.

Dağı **ele** apamdın cürögü dük-dük...

*Annemin kalbi **hala** sakinleşmemiştir. (TK,45)*

Cıldar mınça zımırıp tez ötöt? Keçee **ele** men erbeñdep, apamdın etegine carmaşıp cürgön bir sekelek kız emes belem?..

*Yıllar ne kadar da hızlı geçmekte, **daha** dün annemim kucağından çıkmayan bir kız değil miydim? (TK,48)*

6. apam

Kullanım sıklığı en fazla olan bir diğer kelime ise “**apam**” dir. Bu kelime hikayede **222** defa tekrarlanmıştır, kullanım oranı ise **0.69**’dir. “Apa” kelimesi Kırgız Türkçesinde “anne” anlamına gelmektedir. “Apa. m” şekli ise birinci teklik şahıs iyelik ekini almış halidir; sahiplik ve nezaket bildirir ve “annem, anneciğim” anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda akrabalık, yakınlık bildirir.

Geçmişten günümüze Türk kültüründe “anne”nin yeri bir başkadır. Anne doğurgandır, kutsaldır. Öyle ki birçok atasözü ve deyim anneyle ilgilidir. Örneğin “Anne gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz, Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar. “gibi ata sözlerimiz de anneye verilen önemi göstermektedir. Hikayeden bir örnek verelim:

Apama menin köz caşım, zırkırıp, aytkan sözüm taasir etpedi.

***Anneme** benim gözyaşı dökerek ağlamam, dil dökmem tesir etmedi.*

(TK,86)

Apam ansayın baalanıp, oyuna kelgenin kıla beret.

***Annem** ise hep bildiğim bildik der ve durur. (TK,54)*

Mınday, adamdın sanına bez çoçuta turğan suuk kabardı ukkanımda, **apam** emes, Frunzege barıp okusam dep, eki közüm tört bolğon dilgir can men da taysaldap kaldım.

*Böyle iç ürkütücü haberleri duyduktan sonra, yalnız **annem** değil, Frunze'ye gidip okumayı çok isteyen benim bile hiç gitme arzum kalmadı oralara. (TK,63)*

Yazar Türk kültüründe “anne”nin önemini bildiği için hikayenin genelinde bilinçli bir şekilde bu kavramı kullanmıştır. Zaten hikâyende olay anne ve kızı üzerine örülmüştür.

Hikayede akrabalık bildiren bir çok farklı isim vardır. Örneğin “ene(anne),ata(baba), üka(kardeş), sindi(kız kardeş), çoñ ata(dede), ata-ene(baba-anne),kelin(gelin)vb.

Bu da Türk kültürünün aile ve akrabalık bağlarının ne kadar sağlam olduğunu göstermektedir.

7. al

Metinde sıklık dercesi yüksek olan diğer bir kelime “al” kelimesidir. Eserde **219** defa tekrarlanmıştır.Sıklık oranı ise **0.69**'dur.Bu kelime zamir ve sıfat görevinde kullanılmaktadır.

Al een talaada calgız öskön kızıl güldöy öñünö kirip, şulpura tüşöt.

***O**, bozkırda yalnız büyümüş kırmızı bir gül gibi renklenir, güzelleşir.(TK,33)*

Burada metinde zamir görevinde kullanılmıştır.

Al özünün sözü kılıp, ecesin köndüröt.

***O** kendi sözüymüş gibi ablasını ikna edecek bu duruma. (TK,77)*

Men **al** uçurda Amanbaydı içimen cakşı körçümün.

*Ben ise **o** zamanları Amanbay'dan kimselere hissettirmeden içimden hoşlanıyordum. (TK,79)*

Bu cümlede “al” kelimesi sıfat görevinde kullanılmıştır.

8. menen

Kullanım sıklığı fazla olan bir diğer kelime ise “**menen**” dir. Bu kelime hikayede **208** defa tekrarlanmıştır, kullanım oranı ise **0.65**'dir. Bu kelime bağlaç ve edat olarak kullanılır.

Örnek:

Palaça akenin kıızı çaķ tüştö tigi neme **menen** tartınbay alım sabaķ aytışıp turğanın özüm kördüm!

Falan ağabeyin kıızı gündüz vakti o çocuk ile beraber hiç utanmadan geziyorlardı, kendi gözlerim ile gördüm.(TK,7)

Eç-kim **menen** uruşpayt.

Kimse ile kavga etmezdi. (TK,82)

Apiysa **menen** inaktığıñ, eköönün canıbızdağı kömür kenine velosipedçen teñ carışıp, kinogo barıp cürüşkönün bilip, birge tüşkön sürötübüzdü, anın kattarın tıtıp tıtıp, suuğa ağızıp ciberipmin.

Apisa ile olan ilişkisini, ikisinin bisikletleri ile beraber sinemaya gittiğini öğrenince beraber çekildiğimiz resmi suya attım ve mektupları da yırtmışım. (TK,84)

9. eken

Dokuzuncu sırada en çok kullanılan kelime ise “**eken**”dir. Bu kelime metinde 193 defa kullanılmıştır. Bu kelimenin kullanım oranı ise **0. 60**'tır. Bu kelime Kırgız Türkçesi'nde rivayet bildirir. Kelimenin kökü i-(imek) fiilidir. Kelimenin tahlili e+ken (e>i+miş) şeklindedir.

Çon kişidey aķıldıu. El közüñçö sozulup, kereli keçke bir süylöp ķoyboyt. Ƙanday candın kızdarı oşondoy bolot **eken**?

Yetişkin insan gibi akıllı ve toplum içinde fazla konuşmadan sessiz oturur. Nasıl insanların kızları onun gibi olurmuş acaba? (TK,3)

- Kızık katın **eken** a, caş balanı ara colģo taştap,- dep bir ak sakal çal keyip da ciberdi.

-Tuhaf kadınmiş, kızını buraya bırakmış ve gitmiş,- diye yaşlı bir amca konuştu. (TK,75)

Öçöşkөndөy cata berdim. Kündөгүmdөy tura kalıp, özüm bilip, uy saap, torpoktu arkandasam, süt pıjšırsam, kızımdın köñülü kuşubak carkıldap cüröt, ıraazı **eken** dep, içterinen oylonuşpaybı?

Ben ise onlara inat ederek yerimden hiç kalkmıyorum, her gün yaptığım gibi erkenden kalkıp tüm ev işlerini yapmaya başladım, kızımız bu olaya çok sevinmiş diye düşünmelerini istemiyordum. (TK,94)

10. emne

Son olarak da onuncu sırada en çok kullanılan kelime ise “**emne**”dir. Bu kelime metinde **191** defa kullanılmıştır. Bu kelimenin kullanım oranı ise **0. 60**'tır. Bu kelime Kırgız Türkçesi'nde “ne,” bildirir. Ancak “üçün” kelimesiyle kullanıldığında “neden” bildirir.

Emne üçün men kız caraldım eken? **Emne** üçün kız biröönun üyünö bülö bolup barat?

Ben **neden** kız olarak bu dünyaya geldim, **neden**, kız, aile kurmak için başkasının evine gitmesi gerekiyor? (TK,13)

Men **emne** dep coop aytuunu bilbey, bir tınım eñgirep turup kaldım, antkeni, ooba, üy meniki desem ele, anın aytar sözü kulağıma cat.

Ben ise **ne** diye cevap vereceğimi bilmiyordum, bir anlık duraksadım. Çünkü, evet benim, desem söyleyeceği sözlere hiç yabancı değilim. (TK,21)

- **Emne** unçukpaysıñ? Esenamandıñ elden **emne** kemçiligi bar?

-**Niye** konuşmuyorsun, Esenaman'ın insanlardan **ne** eksigi var ki. (TK, 38)

Hikayede en sık kullanılan ilk on kelime ve bu kelimelerin değerlendirmelerini verdik. En sık kullanılan on kelimenin varsa kültürel önemi hakkında ve dil bilgisi açısından önemi hakkında bilgi verdik.

3 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: METİN

3.1 ESERİN LATİN HARFLERİNE ÇEVİRİLMİŞ METNİ

Üydö eç kim çokto, keçtelep sayma saygandı, kıñıldap ırdap, kıyaldangandı men caçşı köröm. Bul menin köngön, üyröngön adatım. Ar kimde ar kıyal, al kıyaldı kim tıyar deptir. Men obu çok ırcaıtap kulböym, ırsaıtap biröögö tiyişpeym, uşak aytqandı zeenimde caqtırbaym. Köçödö bolsun, mektepte bolsun, boyumdu köpçülüktön oolaq qarmap, calgız cüröm.

Menin zımpıyıp, özümdü oor basırıqtuu alıp cürgönümdü baarı maқташат. Apamdı eerçip, aş-toygö barıp qalsam, sınımdı buzbay, sıñar tizelep oturam, kep surasa, şaşpay coop berem. Oturgandardın eki közü mende ekenin bilip turam. Ansayın cer qarap, sozulam. Ulğayğan ayaldar adeptüülügümö ıraazı boluşup, mandayımdan çop etkirip ööp: “Ömurüñ uzun bolsun aylanayın, bizdey qarıp-arı” deşip, aq batarın ayaşpayt... Kee bir eneler kızdarın uruşqanda: “Özüñ teñdüü Gülayımdan ülgü albaysıñbı? Çon kişidey ağılduu. El közüñçö sozulup, kereli keçke bir süylöp qoyboyt. Qanday candın kızdarı oşondoy bolot eken?” dep, arman kılışkanın da uqқанmın...

Albette, enemdey kişilerdin maқtooloru mağa mayday cağat, köñülümdü ergitet. Mından arı da öz barqımdı el közüñö tüşürböskö tırışıp, ansayın cibektey sozulam, uluu kişilerdin aldınan kıya basıp ötpöym, Oşon üçün meni caçşı kız deşet... [3] Botoom, maқтаña baştağan turbayımbı?.. Uyat... Uyat, Betim kızarıp baratat. Biröö uşul oyumdu ugup qalsa, ölbödümbü?..

Kim uqmaq ele, üydö özüm calgızımın. Atam, apam, uqam-üçöö teñ carışıp, Oş bazarına ketişken. Siñdim eköübüz qalğanbız. Apam aytqanday çon darbazanı içinen kulpulap, erteñden beri eki meerap cüktü aptapqa cayıp, qayra keriltip cıydım. Qolum talıp ele qaldı, Emi kol boşop, sayma sayıp oturam. Üyübüzdün üstü tarabındağı asfalt coldon maşınalar öydö-tömön qumursqaday qattap turat. Bul düynödö ar türdüü adamdar bar oqşoyt. Kee biröölör maşınanın üstündö kol bulgalap ötöt, kee biröölör ününün bardıgınça darıldap ırdayt, kee biröölör acıraşıp qala turğansışıp, bekem kuçaқтаşıp alışat... Uyalbaybı? Andan körö tınç oturup, aylanğa köz ciberip, suq tañışpaybı, kıyaldanışpaybı? Attıñay, men maşınağa tüşüp, alıs-alıs sapar tartsam, qanday kıyaldanar elem... Kıyalım maşına menen teñ carışmaq...

Sozulup, süylöböyt, dep maқтаған eneler menin içimdegi uyğu-tuyğu oylorumdu, cürögümdü mıqçıp ezgön sırlarımdı bilip qoyuppu?..

Men kün ötkön sayın özübüzdün qorğonubuzdu negedir cek körüp baratam. Tuyuq aşkaday aylanañdı qurçağan qorğondo özüñ calğız otura berseñ, için bışıp zerigesin, buq bolosuñ... Köñül tüşür eliret, qaydadır talpınat, cürögüm tınbay soğot...

Bul qorğondu mindan elüü cılça murda çoñ atam qurdurğan eken... Cañı kezinde öto biyik bolçu dep, atam aytıp qalat. Burğanaq tañ köz açırbay, alay-dülöy qarlar caap, aptasına sozulğan camğır quyup, cıl ötkön sayın çoñ atamdın qorğonunun takpayı boşop, topurağı ezilip, uray baştadı. Ayırqça, özünün közü ötköndön kiyin bul qorğon qarosuz qalat...

Albette, enemdey kişilerdin maqtooloru mağa mayday cağat, köñülümdü ergitet. Mindan arı da öz barqımdı el közünö tüşürböskö tırışıp, ansayın cibektey sozulam, uluu kişilerdin aldınan qıya basıp ötpöym, oşon üçün meni caqşı qız deşet... **[4]** Keçee caqında, men es tartıp qalğanda, qorğonubuzdun batış tarabı añırayıp buzuq ele... Eldin boşcürgön maldarı kirip, tinçıbızdı alğanda, atam özü şımalanıp güvalaq quyup, eptep butöp qoyğon.

Kiyinki üç-tört cılda bizdin ayıldaqılar biri-birine a tañdaşıp, üy-qorğon salışıp, alardın canında, bizdıki cepireyip, ayabay ırayı suuq körünüp qaldı.

Atam da ardanıp, qorğonumdu oñdoym dep ar kimden aqıl suradı. Kee biröölör uşul tamtığı ketken qorğonundu buzup, (antpeseñ baarı bir eski takpayı ezilip ketet) cañı qonuşqa öt deşti. Ata qonuşumdu çaldıbarğa aylayntpaym, uşul caman qorğondo ösüp-öndüm"-dep, maqul bolboy, eski qorğonubuzdun tamtığı ketken üstünkü paqsaların köçürüp, anın orduna cañıdan beş paqsa ulap urdurğan... Qorğonubuz toğuz paqsağa cetip, şañqayıp qaldı.

Üyübüzdün cannan erteli-keç ötkön colooçu qarıyalar: "Bali qıp qorğon eken da! Kimdiki boldu eken? Minday biyik qorğon bu arada coq... Kim qursa da, atasına ıraqmat" - dep, tamşanıp ötüşköndö, atam ogo beter dardayıp qalat.

Qorğonubuzdun içi kenen, beş, altı sotılı kelet. Murdaları apam bul ayantqa qara tameki ekçi ele, bılırtan beri sort almalar mömölöp, şaqtarının kölökösü daldayıp cayılğan sayın tameki bıspay qaldı.

Buğa apam qapa, men ıraazı. Antkeni, qara tamekinin bütkül tüyşüğü menin moynumda: ekçümün, qaytalap çabıktan çığarçumun, apta sayın celkem üzülüp otop turçumun, küzündö tamekini qaptap alıp, apam Oş, Ancıyan qaray cönöçü...

Almalar cetilgenden beri bul maşaqattan qutuldum da qaldım. Eñ tañ qalarlık nerse, qıpqızıl al- [5] malar şağında ezilip bışıp tursa, üzüp cegiñ kelbeyt... Cıtı burqurayt...

Botom kıyalım dağı alıstap ketken turbaybı?

Oşentip, on cetige cık tolup alısqı saparğa uça turğan qıştay qanatımdı dirildete qaqkılap, emi qay cerge barıp qonor ekenmin dep, cürögüm tuylap, uşul qorgondo silanıptaranıp turğan kezim...

Qız cüröğü sezgiç kelet.

Kiyinki aylarda ata-enemdin bazarlarğa köp-köp qattap catqandığı da qoqus emes...

Ötkön bazarda apamdar kötörüp kelgen qurcundu qızıgıp añtarıp cibersem, erkektin bir cup ötüğü bultañ etip çığa qaldı.

- Ata, özüñüzgö aldıñızbı? - desem; - Coq kızım, - dedi da, atam zamatta kızarıp ketti.

- Caqşı ötüq eken... Hrom turbaybı? Anan kimge aldınar?- dep, kıçağanday taqıp surapmın. Menin taqışımın da cönü bar: bizdin üydö mınday çoñ ötüq kiye turğan atamdan başqa kişi coq. Atam mostoyup, aylası tügöngön kişidey unçukpay cer qaradı. Qarasam, cayık mandayı terdey tüşüptür...

- Mınça taqıp qaldıñ? Keregi bar, -Suktanıp qarmalap turğan ötuqtü apam qolumdan culup aldı da, caman közü menen aqırayıp qarap qoydu.

Tüşündüm!.. Oşondo tüşündüm, oşondo aalam qarañgılap, üyübüz kıyşayıp, oodarılıp baratqansıdı, tula boyuma muzdaq ter carmaştı. Kire qaçuuğa cay tappay şasıp qaldım. Atam da eşikke cılıp çığa berdi. Apam qulaq-meemdi qoyboy cemelep kirdi. Cemelebey turğan apam bele, baarınan da atamın aldında ölbögön tört şıyrağım qalbadıbı?

Uşu mende paam coq. Atam duduq bolup, kızarganda ele emne sezbedim eken?..
 “Caqşı ötük eken?” -dep, [6] suqtañıp qarap qalğanımdı qanteyin?.. Oşondon beri
 atama tik bağıp qaray albay, qaçıp cüröm.

Baarınan da oşol tabışmaqtuu ötük menin tınçımdı aldı, Qayaqqa bassam, al
 menin artımdan qalbay eerçip cürgönsüyt. Oşol ötüktün tık-tık etip başqan ünü
 uqulğansıyt, qaray salsam coq, anan dağı bayağı tık-tık...

Basa, atamdar bul ötüktü kimge atap alıştı eken? Degi atalğan eesi bar beken, ce
 azırınça atı-cönü belgisiz bir kişiniki boldu beken? Uşulardın bardığın bilgim kelet,
 biroq, anı mağa kim aytat?..

Bul ötüktü kimge aldınar dep apamdan qaytalap suraşqa oozum barbayt,
 uyalam... Biroq, içim uygu-tuygu bolup bilgim kelet, kıyarlanıp, kün beşim boldu.
 Apamdar bazardan tezireek kelse eken?.. Zerigem... Ordumdan tursam, bütkön
 boyum talıqşıp qalıptır. Estep, kerilip çoyuldum... Emne qılsam? Kitep oqusambı?
 Köñülüm çappayt, col qarap, tamdın başına çıqtım, te saraydın canında kelinder
 qılaqtaşıp, tameki egip cürüşöt. Azır emgek kızığıan kez...

Qızıl-Qıya taraptan bir maşına zımırıp uçup kelatat, üstü tolo kişiler, arasında
 cılañbaş ayaldar da bar oqşoyt. Kimdir biröö ırdap ciberdi. Üyübüzdün tuşuna
 kelgende, canağı neme mağa qaray qol bulğadı da:

Üyübüzdün üstünön,

Irdap ötöm Gülayım.

Kimdin carı bolosuz?

Surap ötöm Gülayım

dep qoşup ciberse bolobu? - Irday ber!- dep, qalğandarı çuuldaştı. Zañqıldap ele
 caağın canıp, atımdı bilgendey ırdap baratat. [7] Andan arqısın tıñşabadım. Qaysı
 balaqet basıp, tamdın başına çığa qaldım ele. Mına, uşul ır bardık elge cayılat, aq
 cerden camanattı bolom. Emne üçün çıqtıñ, kimge boy körsötöyün dediñ ele dep,
 apam canımdı suurup alat emi. Qaydan közge körünüp, boygo cettim eken? Eselek
 boydon, quurçaq oynop cursöm, mınday tüyşük tüşümö kirmek emes, Emese, biz
 taraptın kızğa bolğon adatı uşunday...

II

...Erksizden köp nerseler eske tüşöt.

Men tuulğan cerde kızdar menen baldar ayluu tündöru aralaşıp oynoşup, köñül açıp ırdaşpayt, ce een-erkin eki-ekiden ҡoltuқтаşıp, kinoğo barışpayt... Al turmaq, kız menen cigittin kündüzü ele azildeşip turğanın, köçödö birge süylöşüp kelatқанın biröö carım körüp ҡalsa: “Palaңça aқenin қızı җақ түştө tigi neme menen tartınbay alım sabaқ aytışıp turğanın özüm kördüm! Oy tooba! Bul қızdın beti ҡurusun, kimge tiyse da carıtpayt!” Adamdan taқır iymenip ҡoyboyt degen uşақ sasık tumandan ayıldı aralayt. Mınday uşақtın ayağı cenil bolot emespi! Tez ele bul kep қızdın ata-enesine, uruқ-tuuғandarına uғulat.

Boyğo cetken қızının “elden” suurulup җıғıp, uyat-sıyıttan acıraғанına ariyettengen ene: “Senin tuşuңda biz baş köтөрүp basıp cürö alabızbı, ce җүmkönүp üydön җıқpay ҡalalıbı? “ -dep, “adepsiz” қızının cumşақ sandarınan atқıp-atқıp алғанда, ayıpsız көz җаstar monçоқtop cerge tamat!

Қайран җазıksız көz җаstar ҡayda tambadı, ҡayda ҡalбады.

Ғуҗуқты ҡақшатқан җımҗуurdan kiyin җаstıққа [8] mas suluu қız da etiyattanıp, ашık җardı көrgөндө дағı biröö bayқap ҡalбағay ele dep, ҡooptonup, өзүн oolақ ҡarmayt.

Biroқ, sasık ayıñ ҡаңҗalık tarabasın, ҡaarдуu apa ҡаңҗalık ҡazapқа albasın, җаstıqtın җalınduu ilebi, ашıktıqtın ыsık otu җurөktө öҗmök bele?..

Қız bala sezgiç kelet, turмуştun арқı-berkisin tez baamdayt dep, ҡarıлар tuura aytıшат. Egerde erkek baldar da bizdin şartıbizda җоñoyуssa, maға işenip ҡoyunuzdar, alar da bul җағınan ҡalıшмақ emes. Қantesiñ, alardın erkek degen ҡasiettüü atı bar turbaybı! Ata-eneleribiz: “Erkekten eşek үrkөbü?” dep ҡoyuшат.

Bul emne degen kep?

Meyli, erkekter ҡандаy caman җоруқ ҡılbasın, alarға keҗirimdüü, antkeni - erkek! Al emi, ayaldar siler alarға teñelbegile- degen ügüt.

Esimde, anda men toғuz җаstamın. Oyun degende betimen түşө ҡalğan can elem... Bir colu, keҗke cuuқ, ҡоңşularıbizdın özüm tendüü baldarı menen җашınмақ

oynop, kündün kıantip batkının da sezbey kıalıpmın... Eç kim taba albasın dep, çuñkur arıktın içinde Şarip degen bala eköübüz demibizdi çıgarbay bekinip catkıanbız...

- Gülayım! - degen apamın ünü üyübüz caqtan uğuldu. Şarip unçukpa degende baş iykedi, men maķul boldum. Antkeni, mindan murda biz da, alardı taba albay, ayabay ubaralanęanbız. Alardan öçübüzdü alalı dep, oñoyluķ menen taba albas cerde catkıanbız. Kıçağanday, apamdın izdep kıalęanın kıaraçı! Apam Gülayımdı kördüñörbu dep, surap kıaldı ele, tigi orsoyęon Kıadır ozunup: - Kıaramat ece, biz dağı izdep curöbüz! Şarip eköö birge bekingen ele, carım saattan beri tappaybız. [9] Kıarabağan ceribiz kıalbadı. Eköö kıayda coğolup ketişken?- dep, kıaratıp turup camandadı.

Men Kıadırdı ayabay caman körom. Antkeni, al dayım beycaý sözdör menen kıızdardı tildeyt, köz körünö kıalp aytat. Oyun baştalarda, al eköübüz bir caķ bololu degende, men “İtim da seni menen bekinbeyt” dep, ölgüdüy uyat kıılęanmın. Ořoęo öçöşüp, apama süyünçülöp catpaybı? Tura kıalıp, emne kıalp aytasıñ degim keldi ele, Şarip: “Unçukpa, ubaralanıp izdeşsin, anın cazasın özüm berem” dep, şıbradı.

- O, Gülayım, beri çık! - Apamdın kıarduu dobuşunun cañırıęı te alıstan kıaytalandı. İras, apamdan kıorķup tursam da, Şaripke bildirbeske araķettenip, tımpıyam. Şarip eköübüz kıoon uurdap cařırınęan baldarday, biri-biribizge caldırıp kıaraybız. Dürsüldöp soķķon cüröğübüzdün dabıştarı daana uğulat özübüzdü uşunçalık mařaķatķa salıp, bizge ne zarılçılık keldi eken! Balalık da.

- Kıaramat ece, uşu tarapķa bekingenin közümdün kııyığı menen körgönmün! - degen Kıadırdın bocurağan ünü uğulat, ulam al bizge caķındap kelatat. Biz kııbr etpey, cer kıuçakıap, unçukpaybız... Alar caķındap kelatişat, anaķey, apamdın aķ cooluğu, açuuluu ireñi köründü. Aylabız tügöngöndö, özübüz ozunup: - Biz mindabız! - dep, Şarip eköübüz teñ carışa turduķ...

- Caşasın, taptık!-dep, Kıadır cer tepkiledi. Apam bir kıadam aldığa basıp, Şaripti caman közü menen aķıraya kıarap, anan mağa: - Cataķalęır, beymaalda minda emne catasın? Kııyķırıp catıp ünüm büttü, emne unçukpaysıñ a?

Emne dep aytmaķ elem, ayıp özümdö, baştı tömön salıp unçukpay ğana turuu kerek. [10]

- Emne tultuyasıñ? - dep, apam qaytalap surağanda, Şarip: - Ayıptuu men, unçukpa degem, meni uruñuz... Apam ağa atırıldı.

- Ey bala, doluluğandı eneñe kıl. Qanday beybaş öskön balasıñ, arı tur - dep, apam bir saldı. Buğa Qadır tabalap, çette qarap turat, Qançalık surasa da unçukpasımdı apam tüşündü oqşoyt, qolun şiltep: - cür, - dedi.

Zırıldap qorqup eerçip baram. Qorğongo kirdik. Apam çoñ darbazanı caap, mağa aybat tañp başqanda: - Apacan, urba! - calınıp-calbarıp, moynuna asıldım. Biroq, beker ele qorqupmun. Apam urmaq turğay, aldına oturguzup:

- Aytçı kızım, kim menen oynop catasıñ?- dep qadimkisindey meerimdüü suradı.

- Baldar menen, - dedim, oyumda kıpınday kırım coq.

- A sen kimsiñ? - dedi apam kütülbögön cerden... Men tañ qalıp, apama añırayıp qaradım. Oy toboo, apam emne dep catat? Bul çın kebibi, ce tamaşasıbı? Menin kim ekendigimi apam qantip bilbesin? Coq, apam meni erkeletip catat.

- Güküşmün - dedim da, zamatta apamın negizgi oyun tüşüngöndöy: -Sizdin kızınıızımın, -apamdın moynuna asıldım. Tañ qalarlık nerse, apamdın qaarduu türü özgörgön coq... Oor dem alıp, beti qumsarıp, surdanıp qarayt.

- Güküş ekeniñdi, menin kızım ekeniñdi baarı bilişet... -Anan apam oor üşürüp, qarğıldanğan ünün pastatıp: -Sen caman kız ekeniñdi bilesiñbi? Beş-altı cıldan kiyin biröönün bülösü bolosuñ, bilesiñbi? Qaçanğa çeyin atañdın üyündö...[11]

Apam dağı bir ñerselerdi aytuuğa qamındı ele, qolum menen oozun basa qaldım: - Apacan, antpe, men eç qaçan bul üydön ketpeym,- dep, tıbrçılap ıyladım... Anan qantip ıylabaysıñ! Ata-eneñdin cıluu uyünön çooçun biröögö qantip, sağalap bülö bolosuñ? Coq, menin bargım kelbeyt. Negedir, öksup-öksüp ıyladım... Apam uşunçalık taş boor bele? Ce menden qutula albay cürgön oqşoyt. Anda meni töröböy ele qoyboybu? Oy apacan, eç bolboso, saamay qaçıman sılap, qadimkidey enelik meerimiñdi tögüp; mınçalık Güküşüñdün köñülün oorutpay;

- “Kızım qalp aytam, erkelettim, eç caqqa ketpeysiñ, ömür boyu uşul çoñ qorğondo caşaysıñ”- dep qoyboybu?

Apam antpeyt, oor dem alat da, taştan beter misireyet, unçukpayt.

Coğ, men cañılıpmin... Mınaçe apam meni booruna bekem kıstı, mañdayımdan cıttağıladı. Azır, azır erkeletet, soorotot, oşentip kuçaқтаşabız... Taarınçım cazılat. Ertege dağı ekige bölünüp, bekinmeçek oynoybuz... Qarap tur, Şarip eköobüz dağı eç kim tappas cerge bekinip ayabay ubara kılalı. Qarap tur, şümşük Qadırdı oynubuzğa қоşpoy, için қуyгүzölü.

Tigine too kırınan kıyalap ay da çığıp қalıptır. Miñ-miñ cıldızdar bizdi qarap cımıñdaşat... Uşunday ayluu tündö bekinmeçek oynogon қандay caқşı! Qap, қızuu oynubuzdu apam buzdu da.

Biroқ, apam nege unçukpayt, nege erkeletpeyt.

- Aylanayın Güküş, estüü bol... Atasının töründö қarıған қız bolboyt... İlgerten beri қız balanın nasip-tağdırı uşunday... Apañ da biröönün arızlap östürgön sağa oқsoş қızı bolғon... Oşondo apañ on altıdağı sekelek қız ele... Atañ қолғozdo бригаt ele... Üy-tiriçilikti zımday қарmap oоқat қıldım. Қayın [12] enenin da zaarduu sözün uқtum, körö albağan abısındardın da uşağın uқtum, baarına çıdadım, aқırı ceñdim... Oturған, ündöbögön orun tabat қızım. Atañ uruşқа ketkende sen altı aylık boyumda қaldıñ... Oşondo da eç kimge zarıkpay, cügümdü artpay, ayal başım menen oоқat қıldım... İrisıbiz bar eken, atañ esen қaytıp keldi. Üy içinin tozboғonun körüp, atañ apaña ayabay ıraazı bolғon... Apañ uşintip el oozuna kirip, Qaramat atқа қongon. Қızım, sen dağı barmaқtayıñdan zımday bol... Obu coқ arsañdap қulbö, erkek baldar menen carışıp cügürbö. Қız balağa eerçigen uşaq-ayıñ köp bolot. Qatuu bassa tasқaq deyt, aқırın bassa aқsaқ deyt. Köp suylösö tañtik deyt, unçukpasa tultuқ deyt. Uқtuñbu, қız balanın tağdırı uşunday. Men Güküşüm caқşı bolso deym, tez teñinen ozup, abiyirdüü atқа қonso deym... Mından arı baldar menen oynogonuñdu körböyün... uyat... Qalmurzanın çoñ ele қızı қараñğıda baldar menen alışıp oynop cüröt dep, el kep қılса, apaña söz tiyet: “Enesin körüp, қızın al”, - degen maқal bar, uқtuñbu қızım.

- Uқtum. Kündüzü oynosom bolobu?

- Kündüzü da oynobo!

- Canıbizda özüm teñdüü қızdar coқ, apa kim menen oynoym.

- Eç kim menen oynobo. Mektepte oynogonuñ cetet. Toğuzğa çiktiñ, köp erke taltañ bolbo. İlgeri on çaşında kızdardı küyöögö bergen. A sen... Andan körö, oquuñdan kelgenden kiyin keçte sayğandı üyrön. Bolupturbu?

- Boluptur degemin, argasızdan...

Balapan cürögüm tızıldap, tuz başkanday açıştı. Düynödögü eñ bir kımbat nersemden ayrılğansıdım... Emne üçün men kız caraldım eken? Emne üçün kız biröönun üyünö bülö bolup barat? Barbay koyso emne bo- [13] lot? Kız emes, küyöösü (oozum arañ bardı) kızdın atasının üyünö kelse, emne bolot? Degi ata-enenin üyünön ayrılıp cürgüçö, küyöögö tiybey koyso bolboybu?

Coğ, meni қаңçalık kıstasa da, küyöögö tiybeym. Çaçım ağarıp, қarıғаңça ata-enemdin törünön bir қarış eç қаққа cılbaym, - dep, muştumumdu bekem tüyüp, özümö özüm ant bergenmin... Moyunğa alam, ıras anım balalık eken! Turmuş tüşür özü ele macbur kılat oқşoyt. Kız boygo cetken sayın, ata-enesinen özün artıkaş seze baştayt eken... Emne üçün mınday?

Toğuz, on caş - köçö қаңıtıp oynop gana cürö turğan қағıñ, a biroқ, kördüñuzdör go, menin oşol қuraғımda қандай қорқunuçtuu oylor balapan cürөгүмдү öykögön, tıñ uyқumdu alğan?

Bul oñoy beken? Ene sütüñ oozuñan kete elek, özüñ üydö calgız oturuudan eleñdep қорққон keziñ, a biroқ, emne degen tüşüktör kız balanın başına tüşöt.

Oşentip, men toğuz çaşında balalık uçurumdun eñ kıızıktuu oyununan acırağanmın... Iras, kiyinçereek da, kıızıgıp ketip, apama körsötpöy aralaşa tüşup, oynop cürdüm. Apamdın eki közü mende, körböy қалмақ bele? Bir colu ayabay may toқoç berip, “sıylağandan” kiyin, тақır daay albay қaldım. Baldardın oynop cürgönün körgөндө eski adatım қарmap, cürөгүм talpıңcu, a biroқ. Қalp aytқан menen bolobu, baarı көнүştön eken... Keçte sayğandı apamdan üyrönüp alğandan kiyin, тақır oynogum kelbey қaldı... Mektepten kelem, üy cıyıştıram, boş uçurumda keçte sayam. Azır, öz қolum menen casağan buyumdarım bir sandık... Қol maşınanı zırıldatıp tigem... Aylıbızdın çeberimin. Al turmaқ, cañı formadağı kiyimderdi da nusқasın keltirip tige baştadım! [14]

Botom, dağı maқтанıp ketken turbaymınbı? Oldo, menin maқтанқаақ canım ay!

III

Udaalaştar ayabay öç boluşat deşet, Turatbek eköobüz udaalaş da emespiz. Al altı caş kiçuu. Bir caman ceri eköobüz it menen mışıktay aymaşkanıbız. Dayıma çır çataktı Turatbek eelenip baştayt da, ayağında baleesine men kılam... Anın, meni közunö ilbey çaççañdap cürüşündö da sebep bar.

Biz bir uyadan üçöobüz; eñ ulusu men, anan Şarapatқан, eñ kencebiz Turatbek.

Apamdın udaasınan eki kız köz carğanına atam ayabay osoldop cürgön imiş. Al kızımтал болғондо: -Қарамат қачан уул баланın ünün ұғам?" -dep, apama ayıp қойup cürüptür.

Booruñdu tırmap külö turğan nerse, aқıl-estüü çopoçoñ kişiler da uşintip taarımıшат eken!

Birinçiden, taarınғıday kız bala emes beken? Oşol çirengen atamdı toғuz ay beli mayışıp kötörüp, azaptuu tolғoosun tartқан, barmaқtayınan alpeştep östürüp, er cetkirgen, kim boldu eken? Ayta turğan kişi coқ da.

Ekinçiden, apamdı ayıptap naarazı boluuға atamdın қандаy ақısı bar? Ayaldar töröy turğan balasının zubalasın қамırdan cuurup alıssa, anda kep başқа.

Aқırı atamdın eñsegen tilegi orundalıp, mañdayı carılıp süyungön күnü da keldi.

Apam uul törödü!

Oşondo men cetide elem. Apamdın tolғoosu baştalғanda, atam meni tonuna bekem қатıp, muluñdap süyünüp, қorgondun içinde arı-beri basıp cürdü. [15]

- Қızım,- dedi atam cadırap-caynap қubanıp.- Apañ uul törösö, ayıldın ayağına çeyin süyünçülö,

- Süyünçülöym ata - dedim da, қapıstan;

- Ata, apam kız törösöçü?' - Atamdın қаşı üyrülüp, қабаğı бүркölö түştü:

- Cap oozuñdu, apañ uul töröyt.

Menin şağım sınıp, mostoyup, unçukpay qaldım. Atamdın mınçalık canı açışıp, meni kaçқанına tañ qaldım. Men da apamdın uul köz carışın qaalap turbayımbı?

- Güküş, - dedi atam aqıl aytqanday. - Apañ kız törösö, büt ayıldı süyünçülöbö?

- Emne üçün?

- Kız törölgöndö büt ayıldı saltıbizda süyünçülöböyt – dedi tüşündürüügö araqtetenip. Biroq, mağa taptaqır tüşünüksüz.

- Emne üçün?

- Uyat bolot.

- Emne üçün uyat? - dep, men da kıçağanday surapmın... Atam emne deerin bilbey unçukpay turdu.

Cañı böbök: oñoy-oltoñ törölböy, apam beçara aç kıyırık salıp: “Öldüm, öldüm, O Qalmurza, ırızılığınđı ber!”- dep, çağırat. Atam eşikten attap; “Iraazımın, baybiçe! - dep, ıylamsıray caloorusa, apam an sayın üydü başına kiyip: “Közümö körünböy coğol arı!- dep, aybattanıp çağırat. Atam başına biröö soyul menen çapqanday artqa çeginet, apam köp ötpöy dağı ıraazılık surap çağırat, atam adatınça eşikten moynun sozup: “Iraazımın!” - deyt da, ketençikteyt.

Aylası tügöngöndö atam aylanabızdağı serige oturup, mañdayınan samsaalap aqқан terin aarçıp: “Qatındın tilin alğan, men aqmaq!”- dep, başın mıkçıp ökünöt.
[16]

Atam beker öküngön ceri coq.

Ay kününö cetkende, doqturdan törö dep, atam bir neçe colu qantalap surasa da, apam kögörup bolboy qoyğon. Antkeni, apam bizdi eç kimdin cardamısız qıynalbay-qıstalbay özü töröp, özü butu-qolun cıynap, çulğap alğan eken... Al turmaq, Şarapatqandın törölgönün bir üydö uqtap catқан atam turbay qalğan imiş.

Tüş ooğon kezde üydön cañı böböktün barqırıp ıylağanı uğulğanda, atam meni taştap: - O, ünüñön aylanayın!- dep, içkeri qaray cütküdü.

- Uul eken, uul eken! Süyünçü! Süyünçü! Değen ayaldardın üydü kötörgön çuruldağan ündörü uğuldu. Men dağı entigip cetip barsam, bardığı cañı böböktün üstünö cabıla tüşüp, üymölöktöp qalışıptır,

- Iraazımın baybiçe, irazımın. Emi eç armanım çok. Tilegenim uşul bolçu-dep, atam dubalğa süyönüp, öktöm oturğan apamdan caloorup, közün albayt,

- Qanaqe körmanañ?- dep, ayaldardın biröö atamdan köründük doolağanda, al tırışıp turbay, iç çöntögünön bir tutam aqça suurup çığıp, çaçıp ciberdi. Ayaldar birinin üstünö biri tüşüp, opurap-topurap terip cürüşöt. Kee birleri talaşa ketişip ayrışıp da alıştı.

- Oy, tuugandar, arañ tapқан uulumdan alıs bolğula - dep, atam cañı gana törölgön böböktün üstündö küypölöktöyt.

Eşiktin qaalğasına süyönüp, tigilerge tañdana qarap turğan meni atam körö koyup: - Güküş, emne qarap turasın! Süyünçülöp ayıldın ayağına cetip qaldı go dese, sen alige as tanada sağalap turasınbı! Cügür kızım! - atam buyruq bergende, men da tızıldap çurqap cönödüm.

- Bir üy qaltırbay, baarın tegiz süyünçölö! Apam [17] uul törödü de! Eç kim uqpay qalbasın! - Uşintip artımdan atam zanqıldap kıyqırıp qaldı.

Butum cerge ce tiyet, ce tiybeyt. Ar bir uygö kirem da, küyügüp dem ala albay: “Süyünçü, apam uul törö-dü” - deym. Kimisi bolbosun carqıldap suyünüp: “Oozuña may aylanayın! Atañ beçara uulum çok dep, zarlanıp cürdü ele, caqşı bolğon turbaybı? - dep, köñülünön çıqqanın bere salıшат... Dağı arı çurqaym... Qaysı üygö kirbeyin, baarı maquldaşıp alışqansıp: “Atañ beçara!”- dep söz baştaшат. Men anısına da köñül burbaym... Ayıldın ayağına cetem, emi emne qılam dep, arsar tursam, bir aqsaqal çal eşek minip coğorton kelatıptır, Kebetesi beytaanış... Canıman öto bergende:

- Çoñ ata! - dedim,

- A kızım! - dep, qarap qaldı,

- Süyünçü beriñ! Apam uul törödü, - dedim tartınbay...

- up caşı bolgön eken... Bereyin, bereyin - dep, öntögün añtarıp, beş som sundu da: - Kimdin kızsıñ? - dedi.

- almurzanın...

- Taanıbayt ekenmin... Ata-eneñe aytıp oy, uul bolgönü up caşı boluptur, aytarım ele aıl-esi menen bolsun - dep, eşegin ıdıñdatıp öz colu menen kete berdi... Bala bolbosom, çooçun kişiden emne üçün süyünçü suradım eken? Uşunu oylogon sayın betim ızarat.

Oşondo apam törögön tırmaqtay böbök oñoygondo mağa söök asatқан sözdördü aytarın bilsem, antıp, can-alım albay öröpküp süyünçülöböy alayın .. Anın azırkıday beycaı bolorun kim biliptir! Oy, Turatbektin obu co erkeligin oylosom, canım aşayat.

İras, al üçün da Turatbek özü ayıptuu emes... [18]

Atam aytқан ubadasında bekem turup, aylıbzdı büt aırıp cañı böbökkö toy ötkördü... Arzımat degen bardık tişi kübölüp tüşkön alğa ton caap a batasın alıp, böböktün oozuna man salıp, Turatbek degen at oydurdu...

Oşol undön Turatbek bizdin üydögü eñ ıyık, eñ asiyettüü ata aylandı...

Üydögü ermegibiz, süylögönübüz, ubara bolgönubuz: Turatbek, Turatbek... Al üç ayında arsañdap küldü. Bul biz üçün oñ mayram boldu... Atam cetine albay, uulum küldü dep, bardık elge caydı... Altı ayında, anın astıñkı eki tişi çıktı... Atam rayongo aap barıp, uuluna bir sıyra ımbat baa kiyimder satıp keldi... Turatbek tetik ıgıp, on ayında telteñdep bastı. Oy, oşondo baarıbız öz közübüzgö özübüz işenbey, ulam sınap körüp: bastı, bastı! - dep, car saldıq. Turatbektin tili ata dep çıktı... Atam terisine sıybay semirip: “Uulum ata debedibi”-dep, ayıl-apadağılardı aırıp oy soydu.

Oşentip, ubaıt ötkön sayın bizdin üydün erke taltañı Turatbek boldu da, Şarapatқан eköübüz “ördöktün türü suu” balasındaı ettep ala berdik...

Caşı tama bolso Turatbek iet, caşı kiyim bolso Turatbek kiysin... Kün burölüp alsa, añ-topoloñ tüşüp: “ouy Turatbek ayda cüröt, izdep tapıla, suu

tiyip qalbasın, kün tiyse, qoquy, Turatbek qayda, aptap ötüp ketpesin!” - dep apam bizdin tinçibızdı alat.

Uşintip, közün caldırap qarap, aytqanıñ eki qılbay orundap tursa, kim bolso da, butunun tuurası menen basıp alçaqtabaybı...

Emese, bir gana colqusun aytıp bereyin... [19]

Esimde, apam alısqı ayılğa ketken bolçu. Oquudan kelerim menen üydü cıynaştırıp, qazan-ayaq cuup catqanmın. Turatbek sırttan talçıbıktı at qılıp minip, ılay buttarı menen edireñdep törgö ötü çaptı. Qança ubaralanıp cıynaştırğan üyüm çañ-çuñğa toldu da qaldı. Turatbek meni qanter eken dep, qıyratqansıp, kiyizdin üstündö arı-beri basıp turat. Özüm süyunçülögön üqamdın açıktan-açık şıldıñdap, kemsintken qılığına uşunday canım qaşaydı, özumdü özüm toqtoto albay:

- Ölö elegiñde üydön çık! - dedim culunup... Turatbek buyruğumdu qulağına ilip da qoyboyt, tilin soymoñdotup çıqarıp, maskaralağanday arsaqtap külöt... Anısı az kelgensip, kiyizge oonap-oonap aldı... Dağı buyruq qıldım... Coq, Turatbek togotup qoyboyt... Cügürüp barıp, qulağının tarsıldağın culup alğıday çoyğulap, eşikti qaray süyrödüm. Al buttarı menen tepkilep, qoldoru menen çaçıma asıldı. Eköobüz tıtışıp da qaldık..

-Üydön çık!

-Çıkpaym.

-Çık deym.

-Çıkpaym deym- menden ökümürök qıyqırat. Özümdön altı çaş kiçüü inimdi başqara albağanıma namızdanam... Eldin inileri ecelerinin tilinen çıkpayt, moytondoşup cürüşöt. Uşul Turatbek qantip özgöçö çaarbaş bolğonuna canım qaşayat...

Al astımda catıp da, qatqırıp külüp, açuumdu keltiret...

- Bala apam kelgende aytam.

- Aytsañ ayta ber. Men da aytam...

- Emneni aytasıñ?

- Aytam. Baldar menen oynogonuñdu aytam.

Oy, tooba, qaratıp turup qalp aytqanına tañ qalam. [20]

Coq, tañ qalbaym. Apam dayıma bir caqqa ketkende Turatbekke mintet: “Eceñ qorgondo calgız qaldı. Canınan cılbay otur. Baldar menen oynoso özümö ayt” - deyt...

“Gülayımıñ baldar menen oynodu” dep, al qalp aytsa da, apam meni uruşarın bilip turat. Oşon uçun, al mağa cön cerden calaa caap, qorqutup catpaybı?

- Aytsañ ayt. Üydön çık. Eñ ayağında qolunan süyrödüm. Al tırmışıp, qolun culup alıp:

- İ, üy seniki bele? - deyt.

Men emne dep coop aytuunu bilbey, bir tınım eñgirep turup qaldım, antkeni, ooba, üy meniki desem ele, anın aytar sözü qulağıma cat. Oşol çaarduu sözdu uqpas uçun, argasızdan unçukpaym...

- Çık - dedim demite.

- Bul üy kimdiki ekenin bilesiñbi?

Anın sözün uqmamış bolğondoy, oozuma talqan quyup alganday tımpıyıp, dağı unçukpaym. Menin emne sebepten qoydoy momun bolo qalğanımdı Turatbek tuşunup, ıraazı bolğondoy, meni tübölökkö bağındırğanday, iyne menen oyup teşkendey bütüküy közdörün qıbıñdatıp:

- Üy, aqañ Turatbektiki.- çoñ atamkeyiptenip maldaş toquna oturdu, - Atam aytqan. A senin üyüñ bul emes. Tüşündüñbü? - Senin uyüñ... - dep, qamdanıp kele catqanda ele, oozun basa qalıp tuş kelgen cerine çıpılatıp çaba berdim. Al dağı cer tepkilep üydü başına kötörüp ıyladı, uşul bir tuğan qara çeçekey inimden körgön qordukqa ızalanıp, men dağı emşiñdep ıyladım... Emne üçün men qız caraldım eken? Eç bolboso, ıştanın eptep kiye albağan uşul caman Turatbek da qıyınısıyt... Turatbektiki qançalık qıçönüp iylesem da, al ecekelep moynuma asılbadı, qalp aytam dep, caloorup-calıkbadı... Qayra menin muunum bo- [21] şop, ıylağanımdı körüp, çıyralğansıp, köz caşın aarçıdı da murdağısınday çaqçañdap: - Sen erge tiyseñ

ketesiñ, bul üydö men қalam, ata-enemdi қарығанда өзüm бағам, - dedi eñ ақырында...

Bul colu aybattanıp aға asılғанım da coқ... Köñülüm қараңғылап, отуруп қалдым. Turatbektin қыынсыған kebetesinde, “Alıñ uşul bele” degendey cısaana tuyulğansıyt...

Bul emne degen қордуқ, шıldıñ...

Apama arız-muñumdu aytsambı dep da oylonom. Biroқ, apamdın aytarı түşünüktüü:

- Özüñdön altı caş kiçüü üқаña teñelesiñbi? Caş bala da. Özuñö aymaaқы қılıп...
- dep, apam ayıptın bardıgın maға cüktöyt. Turatbek eköobüzdün ortobuzda mınday чır-çataқтар dalay colu bolğon da...

Oşol күnü keçқurun atam Turatbektі moynuna alçaқtatıp mingizip, қорғонго kirdi. Atam üçün men kimmin degendey, Turatbek tilin maға чıғарıp, cinime tiyet. Atamdın moynunda alçaқtap, eki butun salbañdatқан Turatbektin kebetesin körüp, ayabay içim күydü, osoldodum.

Men dele mından beş-altı cıl murda Turatbektey bala bolğomun. Atam cumuştan kele catқanda dayıma aldınan uturlap чıққumun. Esimde coқ, atam bir colu da moynuna mingizip, Turatbektey alçaқtatıp erkeletken emes. Bar bolğonu қонfet, ойуңчуқ берip, қızım dep, mañdayımdan cıттағıлап ööp қoyчу. Men atamdın moynuna asılıп, köкүрөгүн cıттағıлап, erkelöönü қаaloоқumun, biroқ, atamın suz kebetesin körüp, negedir batına alчу emesmin...

Özgöçö, бүгүн menin canımdı қаşayтқан Turatbektі atamdın moynunan körgөndө, boyuma қалтıraқ araladı, қаçанға чeyin uşul caman Turatbektin ızasına чıdaym... Atama бүгүнкү чırçataқты tartınbay aytıp, [22] curөгүмдү öykөгön oor nersedен қutulғum keldi. Balalık қıyalım қарmap, ererkep, atamdın moynuna asılayın dedim, biroқ atam boyun oққun tartıp, mandayımdan ööp:

- Estüü bol қızım... Чоñ қız da atasına asılat beken? - dedi meni uyatқарғандаy, cemelegendey.

Adatta çoñ kız dep, boygo cetken kızdardı aytat. A men oşondo on üçtö elem, altıncı klassta oquuçumun, özümdü eselek kız dep esepteçümün. Çınında ele eselek kız bolçumun. Atama kütülbögön cerden “çoñ” kız bolğonuma tañ qalam.

Coq, men tañ qalbaym... Men tuulğan cerde, kız on ekiden aşkandan kiyin, közgö körünüp qalğan turbaybı, boygo cetip qalğan turbaybı dep, eneler uğuza kep kılışat. Oşol ele deysiñbi? Andan da oroy, andan da qulaqqa oor uçurağan aqıl-nasaattardı ayta berişet.

Mınday öön kepterdi uqğanda manattay bolup qulağıña çeyin kızarasıñ, uyalasıñ, sekirip çıçalaysıñ... Özün tırmaqtaysıñ, anan tigindey suuq sözdör! Mınday kepterdi kün sayın uğa berip, uğa berip, aqırı taşmaltağa aylanat da, kızdın qulağı da könüp qalat eken...

V

Kimde-kim bizdin meymankanağa kirse, tömönküörgö köñül burbay qoyboyt.

Törübüzdö şıpqa cete, qatar cıyılğan uç meerap cük üyübüzdün körkü. Iras, alardın arasında emneler gana coq. Eki kıcım körpö, üç tovar körpö, beş atlas körpö, ceti şayı körpöbüz bar. Qaçan körsö bir cerine çañ cuqpay cıyılıp gaña turat. Apam eköobüz keede gana buzup, aptapqa cayıp, köpşütüp qayra cıyıp qoyobuz... Kee bir körpölördün qaptalğanına ceti, segiz [23] cılğa ayaq saldı. Biroq, uşul ubaqqa çeyin eç birine tirüü candın eti tiye elek...

Anan, üyübüzdün tekçelerindegi aynektüü şkaftardağı qatar tirelgen çınılargä, güldüü çaynektege, çını tabaqtar menen liqaptarğa közüñüz tüşöt. Özgöçö, dubalda ilingen eki qaşqar kilemge suqtanasıñ!

Bular menin septerim eken! Bıltırı apam çaçımdı maydalap örüp oturup, çeçilip süylöp mınday degen.

- Bul buyumdardın bardıgın sağa atap cıynap cüröm. Sen menin tun balamsıñ. Eldin kız çığarıp, kelin alğanına apañdın közü küyüp cüröt. Oyumda senin dañazañdı kötörüp, elden aşırıp kız çığarsam degen maqsatım bar... Törkü üydögü ilingen kilemder, cıyılğan körpö-töşöktör, idiş-ayaqtar cana çoñ sandıқтаğı tolo buyumdardın bardığı - senin sebiñ. Apañ esen bolso, caman atañdın ayağınan cel ötüp tursa,

çooçun cerde kızın cer qarayıp kızartpaybız degen niyetteri bar... Bu bizdin ayılda eç bir can kızının sebine eki kilem bere elek, kızım... Septüü kız tüşkön cerinde, abısındarına barqtuu bolot, sözü ötümdüü bolot... Men öz başımdan ötköndü aytam... Menin ata-enem qolu cuqa kişiler ele. Bir kiyiz, eki körpö, üç çıt töşök, eki cazdık menen uşul qorqonqo köçürüp kelişken. Iramatılık qayın enem (topurağı torqo bolsun) tili zaar, terisi tar kişi ele. Dayıma açuulanganda, oñ kelse da, kelbese da oşonu eskerip: “Ata-eneñdin qaysı bergen sebine çalkalaysıñ! Elçilep septüü kelin bolsoñ, eç kimge kün körsötör kebeteñ coq eken! Tigini! Qudaya şügür, cetim kızday şülbüröp kelgeniñe” - dep, tabalaçu! Kızım, apañ uşunday zaarduu sözdörgö da çıdap, ooqat qılğan... Men uşulardı oylosom, azır dağı sızdap, uzun boyum cerge kire tüşöt... Kızım da qayın eneden, abısındardan uşunday çuçuq qaqşatqan zaarduu sözdördü uqpasın, anan [24] mağa naalat aytpasın dep, apañ sen törölgöndön beri qoluna kirgenin cıynap cüröt.

Apam içinde köptön beri buq bolqon sırların mağa caşırbay aytqanına ceñildegendey üşürüp:

- Apañ sağa bolo aytat, uşul kızım öz teniñen ozup, caqşı cerge tüşüp, ösüp-önüp ketse eken deyt... Apañdın andan başqa tilegi coq. Taş tüşkön cerinde oor kızım. Dağı qulağıña quyam... Mayda caşındı caşap qoyduñ, kiçineligiñ qalğan coq... on altığa çıktıñ... Özüñdü caqşı qarma! Oqup-çoqup işçi bolqon ayaldardın da calçıp ketkenin körbödüm!.. Köbü erlerinen acıraşıp, sottoşup, caqalaşıp basıp curöt. O, andan ölüm artık!

Men apamdın enelik meerimin tögüp, aq peyildüü sözdörün uqқанımda: bütkül boyum elcirep, caş baladay moynuna çap carmaşıp, oşol uçurda aq mamasın cıttağım keldi, irazılığımı bildirip, alqışımı aytqım keldi, biroq söökkö siñgen uyalçaaqtık, tartınçaaqtık ceñip, başımı kötörböy, cer qaradım, eki betim tamılçıp, uyaldım, terdedim.

Apam qanday meerban, qanday qamqor! Kızım cat cerde cer qarabasın dep törölgönümdön beri sep cıynap cürüptür! Beş-altı caşımda, apam meni aldına oturguzup, qandaydır bir cağımduu, qayğıлуу obon menen unün sozup:

Üç kündük colgo attanıp

İspayram suusun keçirem.

Kimdin ğo kıızı dedirtem,

Anan Güküşümdü

Alıskı colgo köçüröm...

- dep, ırdap alar ele...

Men bul ırdı ayabay caşı körçümün, ulam apam ayağına cetkende, ayra: “İyda” - deçümün. Apam da [25] tilimdi alıp, köpkö erikpey ırday berer ele. Keede, men apamdın uşul ırın tıñşap catıp, memirep utap keter elem...

Attiñay, apam aytırbay bilip, oşol ırın adimki obonuna salıp, azır ırdap berseçi!

Apam sebi co kıız cer arayt dep, eñ tuura aytat! Emese bir misal keltireyin...

Özübüzdün ayıldık Temir ae bılırı başıka taraptan süylöşüp cürgön kızın ala açıp kelgen... Oşondo baarımız cabalaqtap barıp körgönbüz... Bizdin ceñebiz açı tüydöktöy kızıl tomolo neme eken... Al salta könüp, ülpüldöp coolu da salınbaptır! atın-alaqtardan ıybaa ılбай, ayra açırıp tiktep, ar kimdin oozun arayt... Kempirler Temir aege miñ naalat aytışıp, cer tükürüp tarap ketişken.

Bir caşı ceri Temir aenin zayıbı üy ooata tıñ ıgıp, ayın enesi ar bir üygö barıp, eki alaanın ars urup: “İy orta, Temirime ıraazımın, Tüydök aç kelinim - kelin emes, altın eken, altın eken... Mınabu kemzelimdi özu tikti... olu gül turbaybı? ılğan ooatıı? Bal tatıyt... İçkiñ kelet, taır ursađıñ toyboyt... Emne ılasıñ, aır kelingce cetindim da... Berki zor kelinim bıyata ele aldı”- dep, tamşanıp aytıp cürdü...

Tüydök aç aş abısını Eldin oozuna kirip, ayrıa ayın enesi oozunan tüşürböy matap cürgönün zor kelin uğat da, içi örttönüp, kekene başıtayt, köp ötpöy ertesine ele ayıp taap, uruş ığarat. Temir aenin zayıbı abısının a cerden calaa caap catanına auusu kelip, tilin tartpayt. Oşondo zor kelin şımalanıp:

- Tilindi tart tüydök aç! Men beş cıl ızmat ılıp, orun tapan kelinmin. A sen, tüydök aç astanadı attay elek, emne canıña mağa teñelesıñ. Üç iş- [26] tanıdı salıp

kelgen, qara çamadaniñbi? Enem bergen san töşöktörüm abiyriñdi caap cürgönün bilesiñbi? - deyt.

Beçara tüydök çaç ceñem ayabay kemsinip, oşondon kiyin abısının sep töşögünö taqır catpay qoyuqtur deyt...

Apam Güküşüm cat cerde cer qarap, abısındarına külkü bolbosun dep, mağa düyüm-düyüm sep cıynap cürgön turbaybı?

O, qağılayın, öpkö-cürögümdü çabayın apam! Senin aq sütüñdü, ne bir, ne bir toodoy emgekteriñdi caman qızıñ qaytarat boldu beken? Bul cönüñdö oylosom, başım qatat, uyqum kelbeyt...

Qız bala tünögüñdö quyruq-qanatın cetiltken qanattuu quş sıyaqtuu eken... Kezi kelgende qanat qağıp uçat eken, başqa aşqadan cıluu tünök qamdayt eken...

Eki qatar meerap cügübüzdün ortosunda çoñ qızıl sandık bar. Apam toylordon tiygen, atam bazar-uçurdan satıp kelgen endey material bolobu, tigilüü kiyim bolobu, alardın bardıqın büktöp, oşol sandıqqa salat da, qulpulap, açqıçın çaçpağına baylap alçu...

Iras bul sırduu sandıqtın içinde emneler bar ekenin bilgim kelçü, qızıkçumun, dalay colu apamdın açqıçın uurdoogo araquet kıldım, biroq, apam saqtañıp, aldırbadı! Qanteyin!

Aqırı uçuru kelgende, apam caşıruun sandıqın añtara açıp, içindegi buyumdardı çubap çıqtı... Sırduu sandıqtın içinde emneler gana coq deysiñ...

Calpı esebi menen ayaldardın calañ tigilüü köynöğü otuz, eki pombarqut, han allas, kök qarğa şayı, tovar (çıt menen ilasti esepke albağanda) baarı kırq kişilik eken... On bir cünan, segiz cibek oromol, 12 cup zaypana maasi bar eken. Apam uşulardın baarın men temteñdep başqandan beri termelep [27] cıynap cürüptür! Al turmaq, apamdın allastan tüptüz qaptay tigilgen, etegi keñ sep köynöğü da arasında cüröt. Bul köynögün apam etine salbay, tun qızımdın sebine qoşom dep, atayı ırım üçün saqtap cürüptür!

Anan qantıp apamdın aşqar toodoy asıl emgegin aqtar alar bekemin dep oylonboym? Oylonom da!

Apamdın içindegi tuyuq sırların bilgenden beri tınçım coq, uyqum kelbeyt! Köçödö cürsöm da, sabaqta otursam da, idiş-ayaq cuup catsam da, septerim tuuraluu oylonom! Üydö eç kim coqto, meerapta kerilgen cüktörümö suqtanam, sıypalap qarmaym, cürögüm elcirep, qıcaqtaym, eç bir cerine çımın qondurbaym... Tekçe şkafta çabalakeydey qatar tizilgen idişayaqtarıma köz qırımdı salam. Erikpey ar birin çüpürök menen sürtüp çıqam...

Özgöçö, eki meeraptın ortosundağı apamdın çoñ sandıqı közümö cıluu uçurayt, anı ulam açıp, içindegi buyumdarımdı qarmalap körgüm kelet, sılağım kelet. Keede küyö-müyö tüşpögöy ele dep qooptonom, biroq çoñ qara qulpu colotpoyt. Uşul sandıqtın açqıçın apam mağa ele işenip berip qoyso bolboybu dep, taarınsam, qandaydır mağa beytaanış dabış qulağıma şırağansıyt: “Aşıkpa Güküş! Caqında samağaniña cetip, çoñ sandıq emes, apañ cıynap cürgön başqa buyumdarğa da ee bolosuñ!”

Ooba, men da üylüü-cayluu bolom! Oşondo sep töşöktörümdü kerilte cıyam, idiş-ayaqtarımdı qıdırata tizem, bir kilemimdi dubalğa ilem, ekinçisine orun cetişpese, cük astına büktöp qoyom. Eç bir buyumuma çañ cuğuzbay, üyümdü mistey taza qarmaym. Bardık sep kiyimderimdi cip tartıp, qatar-qatar ilip salam. Qatın-qalaqtar kelip köröbüz dep, üstümö kirişet, men sınımdı buzbay, kerilip-çoyulup çay quyam... Alar çay içimiş bolup, astırtan üyümdögü ar bir buyum öz or-[28] dundabı, al turmaq, qolumdağı çaynektin tübü qapqara emespi, oşogo deyre qarap çıqışat. Alardın oymaqsatı eptep ele menden kıntık taap, aytıp ketüü! Meeraptağı türdüü tüstögü körpö-töşöktörümdü, qoş kilemdi, özgöçö bir neçe qatar menin sep kiyimderimdi körüşköndö, içi tarı ızalanat, aq niyettüüsü qubanıp, baraqelde dep, apama miñ mertebe ıraqmat aytışat. Septüü kız! - degen atağım alışka uğulat, özüm cat cerde cer qarabay öktöm cüröm. Botom dağı maqtana baştağan turbayımbı?

Caşırıp ne qılabız, biz kız qalkı maqtançaaq kelebiz!

VI

Caqında aylıbizdı düngürötkön minday qoqus iş boldu.

Menin barmağtaydan birge öskön, bir-biribizden tırmağtın uçunday sır
caşırışpağan, eği-üç kün körüşpöy qalsaq qusa bolup sağınışkan canacan Ayzada
degen qurbum bar ele. Bizdin acırağıs qurbu ekenibizdi baarı bilişcü.

Aylımda eki bala bar,

Eköönün boyu barabar.

Attiñay,

Al qızdarğa qol cetpey,

Bizdiñ cürök caradar.

Uşintip kimdir biröö biz tuuraluu qoşup, anan eköübüzdün bütkül sımbatıbizdi,
qıyal-coruğubuzdu sıpattap ırdaptır. Uşul ırdı oozdon tüşürböy toy-topolordo boz
ulandar bozdop ırdap cürüşöt...

Çını Ayzada eköübüzdün boyubuz da barabar. Ayırma [29] bız, al qara toru,
men aq cuumal eköübüzdü cımıldap mayda örülüp, iyri taqımımızğa cetken
qaçıbızdan eç kim ayıp tabalbayt...

Biz bir-biribizge şay kelgen qurbularbiz. Basa, Ayzadanın bir öksüğü bar. Atası
uşul qolhozdo rais bolup turup, qırq üçünçü cılı soğuşqa ketip, qaza taaptır. Apası üç-
tört cıl qara kiyip, ooqat tiriçilikten qıynalganda, erge tiyiptir. Azırkı erinen eki balası
bar. Ayzada atasın estep, ıylap oturup, eç bolboso cansız sürötü qalbaptır, çoñoytup
dubalğa ilip qoyuuğa dep arman qılıp qalat! Bul, ayla tügöngöndöğü söz da.

Bir-biribizden tırmağtın uçunday sır caşırbaybiz debedimbi? Ooba oşondoy
elek...

Ayzadanın Oştoğı pedinstitutun üçünçü qursunda oquğan özübüzdün cerlik
Kemel degen menen üzböy qat alışıp, ömürlükkö qol qarmaşabız dep, anttaşıp
cürgönün bir gana men bilçümün. Ayzada öröpküp, süygönünön kelgen ar bir qattı
keleri menen mağa oqutuuga şaşcu.

Kemel sırtınan qarağanda qoydoy momun, köp süylöböğön cigit! Ayrıkça, anın
murdunun üstü dayıma terdep, uyalıñkı kebetesiçi! Anın Ayzadağa cazğan aşıqtık

qattarin oquganımda, oy tooba dep, tañ qalçumun. Sıyağı aşıqtık adamdın tunuq sezimderin ogo beter kozgop, kónülün kötöröt oqşoyt...

Kemeldin qattarının negizgi mazmunu şaarda aşık carlar eç kimden tartınbay qol qarmaşıp, açık-ayırım basa berişet, munu eç kim caman cörölgö dep sanabayt. Studentter Toqtoğul, Navoi parqtarin aralap, Aq-Buura dariyasın boyloşup, kónül açışat, es alışat.

Alarğa közüm küyüp, men köp uçurda calgız cüröm. Ayzada oquğa kelse, biz dağı elçilep qoltuqtaşıp, [30] mınabu köçölördö bassaq, tigi şkameyqalarda sır çeçişip otursaq, dep oylonsom, cürögüm tolquyt, betim çımırıp, kıyalım asmanğa uçat! Süygönüm, mınça meni zarıktırbay, caş canımdı azapqa salbay, tezireek ele kelseñ eken! Ayabay sağındım!

Ooba, bul qattar cüröktün nazik tamırlarınan atırılıp çıqqan aşıqtıktın, “süygönümö tezireek cetsem eken!” dep, eki közü çaçırağan caş cigittin calınduu qattarı ele! Ayzada Kemeldin mınday qattarin oquğanda, eki beti ottoy albırıp, balbıldağan çoñ közdörü calcıldap, kıyalında oşol zamat zımırıp uçup barıp, süygönünö canaşıp, Aq-Buuranın boyunda seyildep cürgöndöy, tolqundaçu, keede taptaq sekirip, meni bekem-bekem sığa quçaqtap:

- Güküşcan, uşul tilegime cetsem, armanım bolbos! - dep, aq peyli menen calbarçu.

Anın kız başı menen aşıkçılıqqa başı aylanıp, mınçalık elirgenin caqtırbay, suz gana:

- Qatqa uşunçalık bolosuñbu? Qalp ele aldap qat cazıp catqanın qaydan bilesiñ? Cigitterge işenüügö bolboyt, - deçümün özümdün başımdan ötkön bir oquyanı estep...

- Kemel qalp cazbayt, men ağa işenem, - deçü işeniçtüü. İçimen anın kónülü toqtuğuna suqtançumun.

Kemel qatının arasına dayıma uluu cazuuçuların aşıqtık, dostuq, adilettik cönündö aytkan eñ aqılman oylorun köçürüp, üzböy cazıp turat... Iras, biz ağa coop cazarda mınday aqılduu sözdör taba albay tüyşük tartabız, kıynalabız. Cüröktün

uçunda ne bir uķmuş-uķmuş sözdör, oylor atılıp turgansıyt, biroķ alem armap, aķ baraqa ünülgöndö ele bardığı - erteñki suyuķ tumanday ayda tarap ketkenin bilbey alasıñ... [31]

Eköobüz aķıldışıp başıbızdı tırmap oylonup-oylonup at cazabız, ayra oķup körsök, köñülübüz toyboyt, uşunçalık sözgö cardıbız, açuulanıp tıtıp salabız! Köñül tınçıbay ayra cazabız. Caķpayt... Oşentip, bir cuma ötöt. Şorduu Kemelden dağı calbarğan, künöm sanağan at kelet... Anın uyķusu kelbey kün sayın at kütüp, tamağınan aş ötpöy, sarđayıp cürgönün bilebiz... Boorum ezilip, özümdü toķtoto albay, negedir ıtkılıktap külöm... antip ele tamaķ içpey cürsün?

- Emne üçün?- deyt Ayzada tırcıyıp...
- Külöm da, antip ele tamaķ içpey sarđayıp cürsün.
- Cürsö cüröt da, - deyt Ayzada abağın çıtıp...

Kemeliñ calğançı, al oşentip calbara at cazıp oyup, azır murdunun üstü terdep, stolovoydo başıka ızđa ıyşaktap, tamaķ içip oturğanın aydan bilesiñ dep, betine aytkım kelet da, ansız dele azap egip cürgön dosumdu ayap, unçuķpaym... aydağı deydi sözdördü aytıp, köñülün kötöröm, uçurun taap, Kemeldi da sözümö ıstarıp, maķtap ötöm, anın ar bir ıyal-coruğun atayın toķtolom, sırtkı kebetesinin suluuluğun süröttöp ötöm da:

- Uşunday cigitke tuş kelgen baķtıluusuñ, ortaķcan! - deym.

Ayzada caş baladay aķ köñül emespi!

- Güküşcan, uşunday adamgerçiligiñdi eķ unutupaym! - dep, ıraazılığın bildiret.

Keede ıçağanday Kemelden coop at keçiget. Bir cuma ötöt, at coķ, ekinçisi ötöt, at coķ... Bul mezigilde Ayzada carıldap külböy, başına oor ayđı tüşkön kişidey, mostoyuñķu, abağı salıñķı, suz cüröt... Oylođonu Kemel... Bir ğana özümdön ıpınday sırım caşırbayt. [32]

- Güküş, at kelbeyt da,- dep amalsız surayt. Emne üçün at kelbegenin men bilip oyupmunbu?

- olu boşoboy catandır, - dep köñül ulaym, buğa al işenbeyt.

- at cazışka olu boşoboy almaq bele?- dep naarazı bolgondoy sylnt da, - oorum-soorup albadı beken? - dep, tıncsızdanat... Men tetuşumdun mıncalıq kyorman, meerban bolup ketkenin caqtırbaym da:

- Sabır ıl, sabırdın tb sarı altın emespi,- dep aşıktaym. Zamatta Ayzadanın kzn caştar tegerenip:

- at kelbey catsa anan antip sabır ılam... Sen menin iimdeki uygu-tuygulardı tşnmk bele? - dep kz caşın aarıp:

- Tnd tş krdm... A-Buuranın biyik kprsnn stnd turam. El ımuut. İzdegenim Kemel. Bir oumda al oysondop klgn suluu ız menen basıp baratat. ıyıram, upayt. Men cetkie alar kplktn arasına siip ketişet. Oygonsom, tşm... Ta atıa kirpik apay ıktım. Dağı sabır ıl deysi?..

İimden tetuşumdun baladay coruğuna klkm kelet. Eselek dese, tşk da uşuna bolobu? Iras, anın azap ekken kebetesine boorum ooruyt.

- Oyđo kelbegen nerseler tşk kire beret. Men tşmd lp da alam,- dep ara soorotom.

Kp tpy Kemelden at kelet. Ayzada cer tepkilep synp, ulam aytalap ouy beret, ouy beret! Al een talaada calđız skn ızıl gldy n kirisip, ulpura tşt. arap turup kzm kyt.

Menin emnem kem Ayzadadan? Emne cn crğm aalanan kişi menen sırdaşıp at cazbaym.... Al crğmd knc altırđan ouyadan kiyin, kp ele ca- [33] řı baldar calınıp-calbarıp at cazıştı. Arasında knlm caandarı dele bar emes bele? Dalay attardı coop cazbay, tıtıp taştabadımbı? Emne cn iimde uygu-tuyđu bolđon asıl sezimderimdi basıp crm? Emne cn tetuşum Ayzadaa aşıktıktın azabın tartpaym, ubanın sezbeym?

Ayzada “onununu btp, Oştoğu pedinstituttun biologiya faultetine kirem. Kemel ekbz erişip crbz, ouybuz, anan keleekte bir orto mektepte muğalim bolup işteybiz”,- dep matağanda, men tilim baylaanday, cer arap unukpaym...

Trtnc eyrekin başında Ayzadanın başın ayđı bastı. Mınday oustu bolot dep, anın tşn da kirbese kerek. “Emne ılam, tetuşcan?” - dep aıl surap, kz

caşın çuburtup, öksüp-öksüp ıylayt. Eptep ayla taap, tuyuq aşkada qamalğan teñtuşumdu qolunan tartıp alsam deym biroq amalım coq. Alsızımın, menin qolumdan emne kelet? Adatımça: “Sabır qıl, sabırdın tübü sarı altın” - deşke ditim barbayt, bul colu antip aytuuğa mümkün emes. Aytsam da, al sabır qılbasına, közüm cetet.

...Bizdin ayılda ataqtuu Esenaman atqa qonqon bir cigit bar. Sırtqı kebetesi adam qızıqqıday ele neme. Al orto mektepti bizden üç cıl murda bütüp, oşondon beri eç cerde oqubay, iştebey ata-enesinin töründö boygo cetken qızday sozulup cüröt. Iras kiygeni caqşı qostyum, palto, mingeni “Pobeda” maşına... Azırınça eç nersedən qamı coq... Qaalasa, Fergana, Ancıyan, Oş şaarların bir kündö tegerenip, köñül açıp kelet... Anın atası rayondo köp cıldan beri bazarqom bolup işteyt. “Abdılda aqe rayon-emes, bütkül-oblastqa keliñ-alıñı, dastorqonu menen taanılğan ötümdüü kişi... Oblasttan kelgen çoñdor da anı menen qol alıp körüşöt”,- dep atam suqtana aytıp cüröt. Oşon üçün [34] Esenamandın taltañdap cürüşünö eç kim tıyuu salbayt imiş... Qaysı bir şaarda Esenaman biröölördün qızın talaşıp qamalıp qalğanda, atası qutqarıp keliptir dep aytıp cürüşöt... Anın uyatsız qılık-coruqtarın ayta berseñ, bet çıdabayt... Esenaman calğız uul bolğonduqtan, ata-enesi anın közün qaraşat imiş... Calğız balanın baarı beybaş, erke ösöt beym. Bizdin Turatbek çoñoyğondo uşul Esenamandın taz kebetesin kiyebi dep qorqom...

Abdılda aqe Esenamandı el qatarı adam qılam dep, ne bir araqtetterdi qılbadı deysiñ. Frunzege birinçi colu oquuğa cibergende, çöntögünö beş miñ salıp ciberiştir degen kep bar. Esenaman aqeñ şaarda körüngön baldar menen eerçişip, pivo içip cürüp, aqçası tügöngöndö, çemodanın salbañdatıp süyröp kelgenin bir körgönmün... Al qantip ekzamen tapşırğanı tuuraluu bir qızık kep aytilip cüröt...

Esenaman menen bir bütkün Muratbek degen bala bar. Al durusuraaq oquçu. Eköo teñ arızdı medinistitutqa tapşırışat... Hımiyadan ekzamen baştalğanda, Muratbek birinçi kiret da caman alıp çıqat. Ber caqta esi çıqıp turğan Esenaman canınan tññülüp:

- Sen caman alğandan kiyin, men ubara bolboy ele qoyoyun,- dep ekzamenge kirbey ketençikteyt...

- Oy, uday urġan neme ekensiñ, orpoy kire ber... ous oñ kelip, durus baa alıp alarsıñ,- dep Muratbek ıstasa da, al ulam keteniktep:

- Co, beker ubara bolġum kelbeyt. Saġa oñ kelbegen, maġa oñ kelmek bele? lsm da, kirbeym dep, doumentin oo alıptır,- degen ayıñ ayıl arasında aytılp cüröt. Frunzege ouuġa barabız degen baldarġa bayaġı Esenamana bolboġula, toboel dep, ekzamenge kirip körgölö,- dep uru-tuuġandarı eskertip alıat. [35]

Atatuu Esenaman,

atatuu Esenaman.

Arıbay, arıbay,

Cürösüñbü sen aman

- dep kimdir biröö masaralap ıġarġan ırdı ayıldıġıldardın baarı biliet.

Atası aylası tügöngöndö uulun üylöp, ooat-tiriiligiñdi ıl dep, bölüp oyot. Esenaman ooat-tiriilik ılmaq bele, tirüü ölüġün atasına artıp, bir kün Oto, bir kün tötö “Pobedasına” taanı ayaldarın salıp cürö beret. Ayalı sarġayat, muñun içine atıp, kütöt, kütöt... Aır ümütü üzölöndö, atasınıına barıp, taır kelbey oyuqtur.

Ool Esenamandın atası Abdıda aba baybiesi eköö aıruun kelip, 20 miñ som alıñ berip, Ayzadanın baın baylap ketiptir. Bul udalauu ötö aıruun iteliptir. Egerde birööġö oozuñdan ıġarsañ asılıp ölüm,- dep Külsün ece arġanıp oyuqtur.

Toy bolboyt eken, ouu cabıları menen Ayzadanı Esenaman mainasına oturġuzup, pas taraptaġı eski taanıtarınıına e kimge bilgizbey alıp ketet eken. Elge özdörü ubadalaıp cürüp, açıp ketiptir delip taralat eken. Biro, Gülsün ece “ayran ızımдан ayrıldım, ayrıldım”- dep açın culup, köögö ıyırıp ıġuuġa ubadasın beriptir!

Bul emne degen cüzüaralık, calaorlu! Eptep öz aybın cabı üçün eskilik emne ġana araetterdi ılbayt.

Ayzadaġa uuna boorum ooruyt, e nerse emes teñtucan, köñüp ketersiñ, bardık ızdar uintip küyööġö ıġıp catpaybı? Bizdi ata-enebiz antıp ele a- [36] liñġa satsın, alġan aa cön ele ırım-cırım, salt. Bizdi beker berse, ata-enebiz dele

sızğa oturup albaybı? - dep k n l aytar elem, egerde Esenamandan başka bir o bolso?

- Men antip oşol Esenamanga ıgım? Oylop körsün G k şcan! - dese, k z caşı camgır...

Men oor abaldamın. Ooba tuura aytasıñ, Esenamanga ıkpa dep da aık aytalbaym, antkeni, bolor iř bolup, ata-eneler ol alışıp oyuπτur! Eñ ele argasız abaldamın! Barmataydan birge  sk n teñtuřumdun kelecek tağdırın oylosom, menin da zeenim keyip,  ks p, ıyłađım kelet.

K n ıkpay uy saap catanmın, coğor catan ıy aralaş añılđađan  nd  uğup, c r g md n tamırları zırp etip, oup kettim. Canağı  n ulam bizdin  yg  caındap kelatat, men tıñřap turam.

- Oy el-curt barsıñbı? - degen Gülsün ecenin ünün taanıy oyup, şılıyıp oturup aldım. Eki tizemdin arasındadığı elek ulap süt cayıla t g ld . Men t ř körüp catanday nes bolom. Ayzadanı Esenaman t nd  alıp ketken eken da?

Keee bizdin  yg  Ayzada kelgen bolu. Apam coğ ele. Al menin cuuğan aımdı maydalap  r p, erikpey piliktep bergen.

- Kemelden at-abar barbı? - dep, men tamırın tartıp surağanmın.

- Kemelden da t n l p aldım.

- oyu?

-İşenip oy G k ş. Bolđon işti caşırbay cazıp, emne ılabız dep at cibersem: “antmek elek. arđıř tiygen eskiilikke naalat aytıp, Kemel şorduu taza mağabbatınan ayrılıp ala beret da... Bağtıluu bol”,- dep coop cazıπτır...

- oyu. [37]

Senin iřenbegeniñe k y m da, anteyin?,- dep oor  řk rg n. Ayzada c n ele iinen ığarıp aytıp catat go dep işenbey:

- Oşol atın mağa k rs tu- dep surağanmın.

Ayzada toğotpoğondoy murdun  yr p süylögön.

- Oşonun qatın saqtap cindi bolupturmunbu? Keçee anın bardık qattarın, süröttörün otqo salıp, örttödüm.

- Qoyçu?

- Örttöböğöndö, alardı men başıma tartat belem.

Men küyütün qozğoboyun dep, andan arı teriştirip surağan emesmin. Kepti qayra özü qozğop:

- Güküş, işenseñ, Esenamandı caqşı körüp baratam. Tündö tüşümö kriptir,- degen külüp süylöp. “Qoyçu, ortaqcan, oşol söyrüktü kim caqşı körsün”,- dep aytıp cibere cazdap, oozumdu arañ basıp qalğanmın.

- Emne unçuqpaysıñ? Esenamandın elden emne kemçiligi bar? Suluu dese, suluu, barqtuu ata-ene. Zañğırağan cañı üy, mingeni “Pobeda”.

Men öçöşköndöy unçuqqan emesmin. Ayzada ıraazı bolğondoy mintip maqtanğan: “Ayzada qoluma tiyse, kirpigine kir cuğuzbay, ata-eneme qızmat qıldırbay, töbömö ğana kötörüp cürbösem,- dep coro-coldoştoruna maqtañıp cüröt imiş. Buğa emne deysiñ?

- Bayağı Esenamandın sözü da,-dep ciberip.- Kim bilet, emi ayaldın barqına cetip qalğandır,- dedim, oozumdan qapıs çığıp ketken sözümdü arañ oñdoğomun.

Ayzada üyünö keçke cuuq ketken. Darbazağa çeyin uzatıp çığıp, artınan közümdü üzböy qarap turğanmın. Al başın oñ mürüsünö kiçine şılkıyıp, oyluu basıp baratқан. Teñtuşumdun bir tutam beline, taqımınan ötkön çaçına, eç bir cerinde ayıbı coq boyu- [38] na kimdin közü tüşpösün! Aq maralday kerilgen Ayzada, söyrük Esenamanga qor bolobu?

Ayzada köpürödön aşa bererde mağa qayrılıp qol bulğağan. Körsö, keçee qoştoşqonu kelgen eken... Eger tuyup qalsam, canımday körgön teñtuşumdun betinen bek quçaqtap ööp qalbayt belem? Uşul colu menden sırın caşırıptır...

Gülsün ecenin çuu qıyqırığı küçögöndön-küçöp, apam, anın artınan men köçögö cügürüp çıqtık. Zamatta qoñşu ayaldar toptolo qalıp, cılañbaş, çaçtarı iretsiz apsiyğan Gülsündü tegerektep, ireñderi ürpöyüp, qacıldap bir nerselerdi surap catıшат.

- Catarda kıızıñ bar bele?

- Aylanayındar bar ele, alp aytsam kün batana canım ıksın! Canaa catanbız, azır turup sıypalap tappay aldım. arabaan cerim alan co...

Oy cüzüara! ılıılıktı ılıp, oozu murdu ıyaybay, aranıp catanın araı! Bul ayaldın olunan ar anday ıyanatılık kelgidey. Dağı uyalbay, betinin bir eki cerin aymap alıptır! Men da entigip cetip bardım. Muundarım altırıp, köz caım kirpikterimde möltüröp ılıırat.- Ayzada ool söyrükkö or bolon eken da...

Gülsün ece bururap ıylap, oozuna kirgen sözdü ılıabay öz kızın arap-ilep catat.

- Baran cerden ba tappay, ömür boyu uurap ötsün, calıbasın.

- oy antip arau emes,-dep apam aıp oydu.

- Senin Gülayımıñ biröönün etegin armap aıp ketse, arabaanıñdı köröt elem.

- Oozua ara ta. Senin kızıa it oosun,- dep apam ıalay tütü.

Aırđ ıdad tura albadım. [39]

- Özüñüz Esenaman ae menen aırıp ciberip...dep, ar caın aytalbay, ca baladay olotop ıylap ciberdim.

Tegerenip turan ayaldar uulday tütü.

- Utuñarbı? - dedi Gülsün ece közdörün orunutuu alatatıp.

- ızımđı oñ coldon ıarıp buzan uul. arasañar uyalbay ayıptı maa cüktöp catat dağı,- dep añırıp ciberdi.

Apam tirteñdep meni ıstadı.

- Ayt, aydan bilesiñ bulardı? Canım aayıp alan men tartınbay bilgenimđi aytıp berdim.

- alp, munun baarı alp! - culmalap ciberüdüy maa culunanda, apam colun tostu.

- Oy cüzükara qatın! - Apam şımalanıp, küçöp kirdi. - Qızıñdı özün kaçırıp ciberesiñ, anan uyalbay beti-başıñdı aymap dolulanasıñ, ölböysünbü oşondon körö.

- Sen öl. Eger qızımdı Esenaman alıp ketse, men butuñdan eldin közüñçö öböyün, eger, başqa birö ala kaçır ketse, sen butumdu öbösunbü?

Apam toboqel dep, anan anın taymanbay süylögönünön tartıldııbı taysaldap:

- Oy meesi coq qatın, senin buzuqu qızıñ kaçsa, mağa emne küç keldi. Özün qoşo kaçsañ da qabırğam qayışıp qoyboyt,- dep apam meni cetelep üydü qaray bastı...

- Qaçtıñbı? Menin qızımdı sen qaçırdıñ! - dep artıbizdan qıyqırıp qaldı...

Ayzadanın qaçışı bütkül ayılda, muğalimderdi dürbölöñgö tüşürdü. İzdöo başaldı... Rayondon eki militsiya keldi. Tañ qalarlık nerse, Esenaman tündö üyündö oorup catıptır... Tüşünüksüz... Gülsün ecenin tili uzarıp, qaerde bolso, bizdi camandap basıp cü- [40] röt... Emne qalp aytasıñ, el aldında adamdı öltürbödünbü? - dep, apam sanımdan atqıp aldı... Cazıksız men ıyladım...

VII

Qısqaça tariñ minday eken... Ayzada biröo arqıluu Kemelge qıstun tilindey qat ciberet. Al qayrattanıp, qantip bolso da qutqarıp alam dep talpınat.

Oş şaarında oblasttıq qızdar orto mektebi bar. Kemel oşol mekteptin direktoruna kelet da, bolğon oquyanı caşırbay aytat, cardam surayt. Direktor tiyiştüü kişiler menen maquldaşıp, “Ayzadanı özün çuu çıgarbay alıp kel, anday oquuğa dilgir qızdı qabil alabız, coğorqu oquu cayğa kirişine bardık caqtan cardam berebiz”,- dep ubada beret. Kemel iştin cönün qısqaça bayandap, Ayzadağa qabar beret, bolcoşkon tünü kelip taqsige salıp ketet.

Bul qabar ayılğa şamalday tez taradı.

- Oy tooba, uşunday da beti coq qız bolot eken ee. Bizdin ayılda eç qaçan minday adepsizdik bolğon emes,- dep caqasın qarmap, cerge tükürgöndör andan köp.

- Cürögündö otu bar qız eken, uşul Esenamandı qıp şermende qıldı oqşoyt,- dep tabası qangandar mindan köp.

Gülsün ece Oşko arızdanıp barıp kirbegen ceri albaptır deyt. “Siler maa osoon cesirdin arızın upasanar Masköögö cazam... Menin erim souta ölgön”- dep culunan imi.

Aylası tögöngöndö, Ayzadaa barıp, calınıp-calbarıp, caıldım-cazdım, ool Esenamandan ol üzöm, meni elge ıldın ılba, cür keteli dep, köz caın töksö da, Ayzada kögörüüp bolboy oyuqtur. Gülsün ece ayrılıp üygö barbaym, A-Buuradan aıp [41] ölöm,- dep orutsa da, Ayzada könböptür. Gülsün ece ızın arap-ilep üyünö tünülüp keliptir.

Esenaman ae ayabay cer tepkilep keyigen imi:

- Mındaylıın bilgende, ozunup ala açpayt belem? Ezilip bııp turan ızıl almamdı oozuman aldırdım,- dep atası tirüü ölgön imi. Al uyalbay ata-enesine ayıp cüktöp: -Ouusuna arabay ala açayın desem, orup tilimdi albay oydunar ele, mına ouusun büttü, dayar kelindi üyüörgö kirgizip algıla,- dep amınan imi deyt.

Adamda ar bolboso ar nerse dep süylöy beret da. Men Esenamanday ermende bolsom, curt aralap basıp cürböy, beytaanı cerge açıp ketip, ool cata töböm menen cer azıp, abiyir, ata alganda ana kelet bolumun. Daı uyalbay: “Kemel menden alan ızdı zordutap ala açtı da... arap turasınar, anın aesin taanıtam” - deyt imi!

Baarınan da apamdın tabası andı. Könülü caın ayaldardı üygö aırıp, türdüü tamatarın dastorono caynatıp oyup Ayzada cönüüdö kep salat.

- açan ızdın enesi caman da... Enelüü ız açat degen emne kep? Bilesier o, Gülsün özü ca kezinde uunday oynoku ele.

Men tamılıcıp ızarıp, ba kötörböy, ulam ay sunup, arılardın kebin tıaym...

- aramat mataba, baarımızdın boyo cetken ızımız bar, iterinde emnelerdi oylop cürgönün bilip oyuppuzbu? Aldırarda cazdırar bolon da,- dep ala aya enem ayaa süylösö, apam culunup maul bolboyt: - Orta, al sözüüzdü ayra alnız... Menin Güküüm ız attuudan özgöö ıktı. Ulua tike arap, ayaa süylöböyt... Erkektin aldınan ıya basıp ötpöyt... [42]

- Iylayım bargan cerden ba tapsın!

- Izattuu bolso, urmat köröt..

- Caş adamdın uyattuusu caqşı!-degen qubattoolordu uqqanda, apam ansayın küçöyt:

- A cer cutqur Ayzada eçkidey şuuduñdap, eki közü oynoktop turçu emes bele, ortaqtar. Men oşonun közünön qorqçumun. Apam caqasın qarmap, sözün ulantat. Oy tooba, apası barsa kelbey qoyuqtur... Enesine caqşılık qılbağan qız, tiygen erin calçıtat deysiñerbi? Dağı bir ürpök baş cür dese, etegine ileşip qılçaybay kete beret... Başkan izin ketmendep salçu qız eken...

Bir zamatta oturğan ayaldar içip catқан çayın toqtoto qoyuşup, Ayzadanı camandap kirişet. Mınday uçurda ayıñ söz tabılbay qalmaq bele? Qatıça apa erinderin tiştenip: “Eç kimge aytpağıla, oşol cer cutqur qız Kemel menen ilgeren soo emes eken... Oşol üçün qaçıptır” - dese, Saliyma ece biröö tiñşap turğansıp, ünün pastatıp: “Eç kimge ayta körbögülö, Ayzadanın boyunda bar imiş, oşol üçün kelbeptir deyt... Gülsün dele bilet imiş, elden uyalıp özü qaçırgan imiş, qalp ele qarğap-şilep cüröt”,-dese, toytuñdap arañ başkan Ğalbü kempir başın çayqap: “Oy tooba!” dep caqasın qarmap kübürönöt.

- Özüñör bilet turbaysıñarbi? Boyuna bolğonu çın boluş kerek, beker cerden ört çıqmaq bele? Buzuqu qız bolçu! - dep, apam ansayın culqunup süylöyt...

Albette bulardın bardığı qalp, uşaq! Ayzadağandı kimisi mençelik bilmek?! Mınday coq cerdegi uşaktardı kim caratıp cürgönün bilbeymin... Uşunday çoñ kişiler qalp aytıstan uyalışpaybı? Sizder qalp aytasızdar, Ayzada süttön taza! - degim kelet, biroq, oozuma bir nerse taqalıp qalğanday aytalbaym. Eger- [43] de, men oşentsem ele öz abiyirimdi tögöm... Bular azır darbazadan çıgar zamat bir-birine:

- Bul da soo emes.

- Ayzadanın dosu bolçu.

- Qaramattın da şoru bar eken! - dep aytıp ketişet. Mınday kepter cön catpayt, duuldap tarayt emespi. Adeptüü, abiyirdüü qız degen naamdan ayrılam. Baarınan da apamdın balesine qalam . “Sağa emne küç keldi? Emne üçün eneñdey ayaldarğa

atırilasñ!” - dep canımdı bıyaqqa suurop alat. Aç qulaqtan, tınç qulaq, tımpıyıp oturğanım caqşı go!

Ansız dele bul ayaldardı ar birinin uuru közü mende!

Apam eldin közüncö kızım erkektin aldınan qıya basıp ötpöyt dep maqtanganı menen Ayzada qaçqandan beri ayabay qooptonup, menin başqan izime tüştü.

-Sabaqtan çıqqandan kıyın bir minuta toqtoboy tuura üygö cönö, uqtuñbu? - dep mektepke bararımda kün sayın qulağıma quyat... Oşol deysiñerbi, men mektepten çıksam, Turatbek dayar:

- Apam tez kelsin dep çaqırıp catat,- degen anın kekeerdüü buyruğun kün sayın ugam...

Qoqus Turatbektin “kızıñ baldar menen külüşüp, birge kele catıptır” degenin uqsaçı, anda apam küyüp-bışıp:

- Şoyqonuñ bar bolso apañdan tüñül... Men Gülsündöy curt aralap cürö albaym. Tetigi kürpüldöp ağıp catqan Ağarttın darıyasınan apañdın söögün taap alasıñ, bildiñbi, - dep qorqutat, esiñdi eki qılat.

Murda apam Turatbektı booruna kısıp, cıttap catçu. Azır apam eköbüz birge cata turğan bolduq. Künügö catarıda apam kök döbötübüzdü aybandağı türkükkö baylap, çoñ darbazabızdı qulpulap, üydöğü eşikti içinen bekem taqaqtap qoyot da, töşökkö catıp alıp, [44] köpkö deyre kelme keltirip: “O quday, dosqo külkü, duşmanğa taba qıla körbö”,- dep özünçö kübüröy beret. Uyqu-soodo catıp keede boorum ezilip külküm kelse, keede apamdın azaptuu kebetesin körüp, ayap ketem: “Apacan, mağa işene beriñiz, mende anday caman oy coq, özüñüzdü qur bekerge kıynabay, tınç uqtay beriñiz”,- dep aytımbı deym, biroq andan beter kümön sanap tınçı ketpesin dep qorqom. Oşol üçün eç nerseni tuymamış bolup, apamı bekem qıçaqtap cata berem...

Apam kıynalıp uqtooçu boldu... Keçee çoçup oyğonsom, apamdın kıstalğan ünü arañ çıgat, kimdir biröögö culunğansıyt, menin bilegimdi bekem qarmap alıptır. Qorqup kettim...

- Apaa! - dep türtkülöp cibersem, oyğondu da meni körö qoyup:

- udaya Őugur, tuiŐum turbaybı? TuiŐum tülkünü boğu, özüme ittin boğu,-deprimimin ılıp, tükürünüp, anan meni caş baladay bekem booruna ısıp cıtağıladı...

Apam ayabay orunuçtuu tuiŐ körüp, çoçup alsa kerek... Cürögünü dük-dük etip soonu daana uğulat, çarçağanday öröpküp dem alat. Tañ atıp alsa kerek, bizdin ızıl orozdun çañıręan ünü uğuldu. Dağı ele apamdın cüröğü dük-dük...

- Apa basırık bastıbı?

Apam oor üŐkürüp, mağa ıraazı bolęondoy:

- aydağı basırık basmağ ele, beymaza tuiŐ kördüm...

- Dayıma ıynalıp uğtay turęan bolduñuz da...

-Emne orunuçuñuz bar? - dep, suraym bilmemişke salıp:

- Güküş, mayda caŐñ alęan çoğ. Aytpasam da özüñ paamdap curgöndürsüñ ızım... Ene tuiŐür boyęo [45] cetken ızının azabın ayabay tartat eken... Tigine, atañ tuiŐünö düynö kirbey uğtap atat... Oylop da oyboyt.

Apam unçukpay aldı. Çımında ele atam toğtoo, ança-mınçağa açuulanbağan beyam adam... UŞunça uyusu atuu, eger üy örttönüp ketse da, sezbey oñuruę tartıp uğtay beret... Beçara adamdın aŐaęanınça bar...

- ız bala biröönün amanatı... Eç nerseden kem ılбай çoñoyttuę, östürdük. Köp ele iŐiler söz salıp cürüşöt, eç kimisine köñülüm toyboyt... Menin masatım, baręan ceriñ ooattuu, alñ-keliñdüü iŐiler bolso... Baręanda mañdayıñ cılıp aytsa degen-tilek da... Apam keyigendey oor üŐküründü:

- ızım özüñdön caşırıp emne ılayın... Cataalęır Ayzada aandan beri apañda can çoğ. Caman-caman tuiŐördü körüm. TuiŐümdö sen tigi Abdılda menen aıp ketken imiŐsiñ, men cer muŐtaęılap, öñgüröp ıylap cürüm. Gülsün tabası anıp: “A aramatanım, matağan ızıñ uşul bele?” - dep, alaanın çaaپ arsıldap külöt. Men emne deerimdi bilbey, cerden taş alıp ağa atırılam... ayriyet tuiŐüm eken.

Bizdin dosubuzdan duŐmanıbız köp. Bizdi cer aratsañ men ağ sütümdü keçpeym.

- Apa, aydağı kepterdi süylöysüz,- degemin töŐöktü bekem çümkönüp:

- Çümkönbö, sözümdü uq, - apam tañ atkıça aqıl- nasaat ayttı. Andan kiyinçereek mına mınday kızık oqıya boldı. Tün carımında oyğonup, eşikke çıkkım keldi. Apam koñuruq tartıp qatuu uqtap catat. Kereli-keçke kir cuup ayabay çarçağan bolçu. Apamdı ayap, oygotqum kelbedi. Aqırın turup, butumdun uçu menen basıp, eşikti kıyç etkirbey tışqa çıktım... Ay carık eken. Emneden qorqmoq elem? Qaçanğa apamdın ete- [46] gine asılıp, şırp etse,- eleñdep cürmökçümün? Cetişet, boygo cetpedimbi?

Emi gana caylanışıp oturğanımda, apamdın ıy aralaş açuu ünü uguldu... Qorqup kettim, ordumdan turğuça şaşım. Eenbaştık qılğanıma keyidim da:

- Apam, men mındamın! - dep dooş berdim.

Apam eköobüz bosogodon betteştik. Apam beçaranın öñü öçüp ketiptir. İreñi kıpquu, çıraç qarmağan oñ qolu qaltırayt. Köynögün da toluq kiybeptir, sol ceñi boş salañdayt. Qarañgıda qayda cürösüñ degendey, uyqusu umaçtay açılıp, atam ıştançan duğduyup apamdın artında turat. Ayıptuu kişidey cer qaradım.

- Qayda cürösüñ ceti tündö özüñ calgız? -deyt apam çıraqtı betime caqın qarmap. Unçukpaym, atamdan uyalam...

- Oy qayda cürösüñ?

- Uşul cerde ele...

- Uşul ceriñdin atı coqpu?,

- Qorgondo...

- Qorgondo carım tündö bışırıp qoyuppu?

Emne demekmin... Erkek bolsom, aytar coobum dayar ele... Qızımın da, bet mañdayımda atam tursa. Bütkün boyumdu çıpıldap ter bastı. Unçukpaym, atam üygö kirdi.

- Qaerge oturduñ? Körsöt - dep, apam panızdı qarmap, erçitip aldı. Qarañgıda oşol orundu tappay temselep da cürdük.

- Qalp aytıpsıñ?

- Uşul cerge oturğanmın?

- anae?

- Mınae...

Apam z közü menen körüp, canı tındı oşoyt...

- Tn calgız ıkpa debedim bele? [47]

- Sizdi ayap, oygotum kelbedi...

- Men cerge kireyin .. Oygoto ber, apañdı uday albayt.- Sol ceñin oñdonup kiydi da, auusu tarağanday. - Oyğonsom orduñ boş. Sıypalaym cosuñ... Glsndn taz kebetesin kiygen ekemin dep, atañdı culup oygottum...

- oyuñuzu apa!

Eerişıp yg kirdik, atam utay elek eken...

- Co cerden uu ıgarıp adamdın uyusun buzduñ,- atam naalıy süylödü.

- Bir colu uyuñ buzulsa, emne boluptur, men künügö utabay crm.

Atam znc birdeme dep kbrd da, til ayırbay töşögün mknp tetiri buruldu...

Apam eköbüz einip uataşıp cattık...

O ağılayın apacan! Sizin enelik crgñz mınalık meerban, mınalık booruer caraldı eken? Ene tşkr balanın azabın dayıma tartat turbaybı?

Cürögüm ezilip, apamdı bekem-bekem uatap, alımınan cıtağıldadım. -tört caştağı nariste bolup alsamı? Dayıma apamdın oynunda erkelep catmamın. Zeenim keyip, közüm nımdaşa tşt beym.

- Iylap atasıñbı?

- Co, apae!

... Tañ atana apam eköbüz teñ kzdrbzd cumup, crgbzd ykgn bir nerse tuuraluu oylonup catansıdık. Tilimiz unupasa da, crktrbz sylşd.

VIII

Cıldar mınça zımırıp tez ötöt? Keçee ele men erbeñdep, apamdın etegine carmaşıp cürgön bir sekelek kız emes belem?.. [48]

Mınakey oquu cılı ayaqtap, caqın arada cetilüü attestatına ee bolobuz dep, mamlekettik ekzamenderge kızuu dayardık cürüp catқан uçur. Kün sayın konsultatsiya, kontrolduq cumuş, cadap da kettim...

Ağaylardın mamilesi da başqaça. Sabaq bilbeysiñer, caqşı dayardanbaysıñar dep, murdağıday cemeleşpeyt. “Biz öz bilgenibizdi üyröttük, ayabadık. Ar biriñ caqında öz aldıñarça kesip tañdap ketesiñer.. Tuura col tanday körgülö, kiyin arman kılbağanday bolgula”,- dep atalık kamqorduk menen eskertişet.

- Iraqmat aqay!-dep, baldar tuş-taraptan çuruldaşat.

Biroq, men köñül qoşmun, qapamın. Emne üçün tezireek bütsöm eken dep şaştım eken? Attıñay azır birinçi klassta oqup qalsamçı?

Menin közümö kıızıl barkut çapan kiygen, çaçtarı serbeygen, bolpoyğon cooş aq sarı kıız elesteyt. Al artqı partalardın birinde, aqaydı közgö ilbey nan çaynap oturat.

- Gülayım nan cep atat,- dep kimdir biröö süyünçülöyt. /B/ tamğanı üyrötüp catқан aqay canına basıp kelip: - Nan cebe, uyat bolot,- deyt anın çaçınan sılap.

- Ceym, qursağım açtı,- dep ıylap ciberet. Bardığı capırt külüşöt. Aqay aldap-soolap sooroto albay cüröt.

Oşol bolpoyğon aq sarı kıızğa suqtanam...

Ekzamender da ayaqtayt, on cıl boyu birge oquğan baldar kesip izdep, tuş tarapqa çildey taraşat. Qacıldap sabaq oqup oturup baş oorup çarçaybız. Oşondo, kim qaysı oquuğa barat degen maseleni kün tartibine qoyup, baldar ar biri öz oyun çaşırbay ay- [49] tıp çuruldaşat. “Saltañattuu” Çoğuluştı qomsorğ emessiñbi dep İdrısqa tapşırat. Al qoluna çoñ biylik tiygensip, zamatta murçuyup, sestüü qarap:

- Kim birinçi öz pikirin aytat?

- Men.

- Söz coldoş Ergeşov Amanbayğa berilet.

- Amanbay baldarğa qarap, özü ayıl-çarba institutundağı zooveterinardık faķultetine ötöm, bul menin ilgerten samap cürgön maķsatım,-dep kısqāça bayandayt.

- Coldoş Ergeşovgo suroonor barbı?

- Bar.

- Sen bılır universitetin tarıķ faķultetine kirem dep cürböyt beleñ?

Amanbay bul suroogo coop berem degendey baş iykep:

- Şarip dos, bılırķı menen bıyılķının ayırması bar go. Cıl sayın adamdın oyu ösöt emespi.

- Dağı suroo barbı?

- Bar.

- Kıaysı sebepten sen özüñdü ayıl-çarba institutunun studentı dep esepteysiñ? Mümkün oķuunu bütpöy qalarsıñ? Mumkün institutķa ötpöy qalarsıñ? - Amanbay katkıırıp külğön kee bir baldarğa caman közü menen kıcırılana qarap:

- Butöm da, ötöm,- deyt işeniçtüü.

-Tüşünüktüü,- dep Abdıl da közün kısat.

- Emne üçün közüñdü kısasıñ,- deyt Amanbay erinderi qubarıp: Abdıl da uşunu ğana kütüp turğanday, ordunan turup, baarıbızğa mooķumu qanğanday külüp qayrılāt.

- Amanbaydı qarasañar, munun erkine qoyso, közüñdü da kısuuğa bolboyt, çüçkürüügö da bolboyt...

Klasstı kötörgön kıraan katkıırık. [50]

- Egerde, atasınday qolħozdun başqarması bolso, oy, bul eç kimge kün körsötmök emes eken?

- Atama asılba.

- Qarasañar munu, kübö bolğula, men atasına asılıp catambı?

İdrıs çır çıgıp ketpesin dep, eköönün aytışın toķtotup, sözdü Qadırga beret.

- Men Frunzedegi avtodorocny teħniķumuna kirem da, eki cılda bütup inspektor bolom.

- Oy canı coķ, keçeegi “çoğuluŗta” finansı teħniķumuna kirem debediñ, bele? - deyt Amanbay.

- Degenim çın, biroķ inspektorluķ paydaluu körünöt. Oŗonu tandadım.

- Buğa işenip bolboyt.

- Erteñ dağı özgöröt.

-İşenbeseñer koyęula, inspektor bolęonumda körösünör.- adır taarınęanday öz orduna oturat.

İdrıs apara çaçın salaası menen sılap:

- Söz Ömürzaķov Abdıldığa berilet.

- Sözüüm coķ.

- Oķuęuñ kelbeybi?

- Baarı oķuuęa ketip alsa maldı kim bağat, egindi kim öröt? Men olęozdo işteym, arığan ata-enemi bağam. Siler oķuy bergile.

- Boluptur zordoboybuz. Dağı kim süylöyt?

-ızdar süylösün.

Söz Zulayęa berilet. Al ordunan ozęolup oyboy: - Men saançı bolom.

- Abdıldanın uğutu küçtüü boldu ęo.

- Zuķeştin oķuęusu kelip turat, biroķ...

Zulay ordunan tura alıp aķşıktap catan baldaręa atırilat.

- Silerdin işiñer ança, emne ılsam öz erkim.

Azır kezek mağa kelet, emne deym? Zulaydı tuurap [51] saançı bolom desembi? Coķ, antpeym. Emne desem? Oķuęum kelbeyt dep, kese süylösömbü? Sebebin ayt deşet. anday sebep tabam?

- Söz Güküşkö berilet.

Men uqmamış bolup baş kötörböym.

Oşol uçurda klasstın eşiği açılta da, sekretar kız:

- Kızdar, silerdi direktor çağırıp catat,- dep öz ubağında meni tuyuqqa kamalğan cerimden kütqarıp qaldı.

- Direktor ağıyğa baldardın keregi coq beken? - dep, Qadır kıçılık kılıp, başın tırmayt.

- Aytqanday ele direktor ağıy çağırıpır.

- Kelgile, kızdarım, oturgula. Biz stulğa qoomay oturduq. Ağıy da kebin tüz ele oquudan baştağı:

- Eköñ teñ Frunzege oquuğa barmaq bolduñar.

Biz cer qarap unçuqpadık.

- Emne, oquğuñar kelbeybi?

- Ağıy menin saançı bolom degen tilegim bar,- dep bul colu da Zulay ozunup koydu. Ağıy qolundağı qarandaşın tıqıldatıp, başın çayqadı da:

- Kızım uşul özüñdün sözüñbü, ce apañ üyrötkön sözbü?

- Coq ağıy, özümdün oyum.

- A sençi kızım? - dep, mağa qayrıldı. Bayağı ele cüröktü öykögön suroo, emne deym?

- Bilbeym ağıy...

- Tüşünüktüü... Emese, kızdarım, kep uşunday. Bıyıl rayondo onunçu klasstı bütöñ kızdardın baarı coğorqu oquu cayına barat. Uşunday körsötmö bar. Bizde saançılar cetişet, oquğan kızdar coqko ese. Eköñördün teñ atañar kızdarıbızdı ciberebiz dep, ubadasın beriştı. İrgılıcñ bolboy ekzamenge caqşı dayardanğıla. [52] Biz ordubuzdan cay turup, “çın aytıp catasızbı?” degendey caldırıp qaradık.

- Ağıy, atam maqul boldubu? - deym işenbey, kümön sanap.

- Qalmurza aqe maqul boldu, kızımdı Frunzege ciberişke qayılmanın dep ubada berdi.

Taň qalarlık! Eç nerse tüşünböym, betim ımrçımır. İşenbeym, dağı ele kümön sanaym. Ağaydı cal-cal qarap, Zulaydı eerçiy çıktım. Qoridordo baldar üymölöktöşüp, qulaqtarın türüp, bizdi kütüp turuşuptur.

- Qızdar emne kep?

-Sekret bolboso aytıp qoysonor?

Men unçukpadım.

- Biz Frunzedegi qaalağan oquu cayına ekzamensiz qabil almat ekenbiz! - Zulaydı baldar tegerektep ortoğo alıştı.

- Baarımızbı? - dep, Amanbay çebelenet.

- Co-oq. Silerdi emes, bizdi, qızdardı, Gülayım eköobüzdü,- dep Zulay qubanıçtuu dobuşun biyik çığarat. Baldar içteri küygöndöy çuruldaşat. Qadır bizge suqtanıp qarap:

- Qap, kız ele bolup qalsamçı? - dep, arman qılğansıp süylöyt. Baarımız capırt küldük. Caqşı tileğni bar eken deşip, baldar Qadırdın sözün ala qaçışıp, tuş taraptan qaqşıқтаşat.

Biroq alardın köñüldüü tamaşası qulağımdın sırtınan ketip, curögüm tuz quyğanday açışat.

Atam qantip maqul boldu eken? İşenbeym... işenbeym...

IX

Artımdan biröö qubalağanday üygö şaşıp kelatam, bul emne kep dep eç nersege tüşünböy, oylonup kela- [53] tam. Mınday qıstalış uçurda col da arbıbayt! Cürögüm qabınan suurulçuday talpınat... Dük... dük...dük...

Eç qačan mintip şaşkalaqtap, eldin suğu tüşkön sınımdı buzğan emesmin. Biröölör körsö, emne deyt? Eleñdep ayak-bıyağımdı qaraym.

Qorğonubuzdun sırtındağı capıs talda atamdın ceerde atı oquranıp, cer tepkilep turat.

Kirdim. Apamdın açuulanğan dobuşun uğup, tandırımızdın canında toqtoy qaldım.

- Közgö qarmağan calğız kıızımdı canımdan qarşı, eç caqqa cıldırbaym dedim, cıldırbaym! - Apamdın ünü buuluğup çıqqansıyt.

Tüşünüktüü!

Men alardın üstünö şart kirip bara albay, ce artıma qayta albay, ordumda arsar turup qaldım.

Apam tınbay qağıldap, atamdın cazasın qoluna naq qarmatıp catat. Apamdın zaarduu dobuşuna çıdabay, mınabu cansız qorğonubuzdun dubaldarınan cañırık çığıuda, biroq atam tilsiz kişidey unçukpayt. Çıdamqaylığına ıraqmat, e!

Unçukpoo atamdın könümüş adatı. Apamdın sarı tüğü betine camırıp çığıp, canı keyip açuulanganda, atam eç qağan qayaşa süylöböyt. Uşul ubaqqı atamdın erkeksinip, apama atırılıp muş kötörgönün körö elekmin. Çır çataqtın baarın apam baştayt da, cemeni atam uğat. Oşon üçün apamdın teñtuştarı: “Qaramat, bağıñ açılğan zayıpsıñ da, kızıl qamçı erge coluqsañ, tiliñ bir qulaç bolmoq emes” - deşkenderin köp uqqam.

Atam apamdın tilinen taqır çıkpayt, aytkanın eki qılбай orundatat. Apam ansayın baalanıp, oyuna kelgenin qıla beret. Buğa atamdın uruq-tuuğandarı naarazı. “Qalmurza adambı? Bir cooş öğuz da, [54] anı ayalı noqtolop murdunan cetelep alğan”,- dep, kep qılışat. Qantse da apam bağı açılğan zayıp...

Kütülbögön cerden atamdın kıyqırığıñ uğup, selt ete tüştüm. Öz qulağıma işenbeym.

- Ey maquluq, qanday түşünbögön cansıñ? Menin erkimde bolso, kıızımdı oqutayın degen oyum coq, aqırı işenesiñbi adamğa. Calğız ele senin kıziñ baratıppı? Bizdin rayondun kızdarı taqır coğorqu oquu caylarına oqubayt dep, coldoş Taşımovdu sekege çaqırıp, büyrödö qatuu caza beriptir, aqırı түşünösüñbü? Ar kimge can kerek da. Senin kıziñ üçün men kızmatımdan şıyrılıp, köçödö salaqtap basıp cürgüm kelbeyt. Aqırı түşünösüñbü?

- Kızmatım... Kızmatım... Boş cürgön adamdın ooqatı ötpöy qalıppı? Oşol kızmatıñdı Taşımov moynuna tağıp alsın. Tüşündürüp aytpaysıñbi? Tiliñ coqpu?

Ooba, atamdın tili çok, unçukpayt. Ağa boorum ooruyt, negedir içim kaynayt. Atamdın mınçalık cer karşığan coştuğun men da caqtırbaym. Men atamdın ordunda bolsom, ordumdan atırılıp tura kalıp: “Ey kadın öz işiñdi bil, menin kızmatıma kirilişpe. Kızım el katarı oquuğa barat. Kep uşul” - deyt elem. Atamçılık da, atam unçukpayt.

Alar unçuğuşpay kalıştı. Eç nerse uqpağan, bilbegen kişidey momoyup üygö kirdim. Apam qumsarıp, sarı tüğü betine çığıp kalıptır, çoñ sandıktın canında oturat. Atam kire berişte ayıptuu kişidey, cer karşıp murçuyat.

Eç kimisi ozunup keldiñbi dep da qoyğon çok. Men da unçukpay, sırtqa karşı cönödüm. Ooba, azır apam artımdan sınap karşı turğanın celkemen körüp turam.

Mağa bardığı ertesi tüşünüktüü boldu. Mınday kütülbögön oquya bolot dep kim oyloptur deysiz... [55]

Keçee bizdin qolhozgo raykomdun birinçi sekretarı coldoş Taşımov özü kelip, aqıvdır menen keñeşme ötkörüptür. Talquulanğan negizgi masele, qoş aydoonu, çöp oruunu möönötünön murda bütürüü emes, onunçu klasstı bütökön kızdardı mildettüü türdö coğorqu oquu cayına ciberüü eken. Esepke karşığanda bizdin rayondun kızdarı respublikabızdın coğorqu oquu caylarında öto seyrek uçurayt imiş.

Bul imiş emes çındık! Alışqa barbay bizdin qolhozdu alıp körölü. Silerge calğan mağa çın uşul ubaqqı çeyin bizdin qolhozdon bir dağı kız onunçu klasstı butüp, coğorqu oquu caylarına kire elek desem, kee biröölör ayabay tañ qalışı mümkün. “Qantıp? Bul calğan, apırtuu” - dep, mağa calaa cabışı da ıktımal. Albette, bul uquuğa öto oor, biroq çın kep. Al mındayça: birinçi klassta baldar menen kızdar teñme teñ ele bolot. Kızdar coğorqu klasstarga cettibi, elegendey suyula beret, suyula beret.

Biz da uşunday bolduq. On eki kız birinçi klasstın astanasın qoşo attap, oşol coon top kızdan üçöbüz qaldık, qaysı künü çooçun üy-bülönün qazanayağın qaldıratıp qalar ekenbiz dep cürsök, Ayzada qaçıp ketti. Al da oquunun ayınan...

Oşentip, köz körünöo arabız suyula berdi. Oylop körsöñ bul qorqunuçtuu! Sen kızsıñ! Bir künü seni menen bir oqup cürgön, birge öskön, sırdaş teñtuşuñ qapıstan küyöögö tiyip ketet da, anın ordu boş qalat. Ağaylar mektep caşındağı kızdı küyöögö

zorduqtap ciberiŝti dep, tiyiştüü cerlerge bildiret. Tekŝerüügö kişi ciberilet. Sürüŝtürüp kelse küyöögö tiygen kız selsovettin qattoosunda eç kemi coq on segizde bolup çığa kelet. “Özüm qaalap, özüm tiydim. Eç kim zordoğon coq, özümdün oquğum kelbeyt” - degen üyrötülgön sözdör dayar. Özü oqutup, özü talamın ta- [56] laŝkan oquuçu kızınan uşunday kepti uğuşup, ağaylar da içterinen tınıŝat.

Ketçü kız ketet, ağaylar ar bir sabaq sayın tizme oquğanda, ketken kızdın familiyasın atabay, attatıp ötköndö özüñçö ele içiñen sızdaysıñ, basmırt bolosuñ. Tizmede öz kezegiñ kelgende “bar” dep, boş aytıp, qayra oturuğa ŝaŝasıñ. Betiñ çımırıp, ağayğa tik qaray albaysıñ. Mümkün ağay: “Kızım qaçanğa çeyin barımın dep, özüñ dobuş berip turar ekensiñ, ce seni da ata-eneñ on segiz caŝqa tolturuğa qamınıp catabí?” - dep, astırtan sinap qaragansıyt.

Çınında qorqunuçtuu. Sen arañ on beŝke çıktıñ, biroq, caşıruun küçtün cardamı astında on segizge sekirip cetip, az kelgensip biröölördün ŝıbırına erksizden könüp: “Oquğum kelbeyt” - dep, qarayıp turup qalp aytıp tursañ, anan ağaylar sağa qantıp naarazı bolboyt!

Caqın arada menin da ordum boş qalıp, ağaylar familiyamdı attatıp ötköndö, kimdir biröo ozunup: “Qalmurzaeva da erge tiyip ketiptir” - dep qıyqırar degen sanaa menen uşul küngö cettim.

Emi onunçunu bütörümö ŝektenbey qaldım. Bayağı coon top on eki kız bıyıl onunçunu bütüp, baarıbiz qaalagan oquularıbizğa ketsek, qanday cırğal bolor ele! Oqusaq dep talpınıp, biroq, tilekterine cetpey qalğan teñtuŝtarımdı estesem, közümön caş qılığırat, tuz quyğanday içim açışat.

Közdörü oynoqtoğon, qaŝtarı çiyilgen qapqara, çuquğanday söz tapqan, eç kimden caltanbağan Qatıyça eske tüşöt. Anın qubulcutup ırdağan obonuçu! Uğup oturğum kelet. Al “Esimde”, “Este seket” degen ırlardı qatırçı ele. “Mıŝkal ecedey artist bolsom”- dep, eñsegen tilegin caşırbay aytçu. Qatıyçanı cetinçi klasstı bütüp, qanıqulğa tarağanda, apası: “Kı- [57] zım Papañdağı tağasınıqına ketti” - dep, elge uğuzdu. Oquu açılığanda, apası kızım oşol caqta oqup catat degen spravqa tapşırıp qutulup... Kiyinki cılı oqup catqan kız enesinikine üç aylık uulun orop,

törkölöp keldi. Kızın oqutpas üçün bizdin ata-neler oygo kelbegen aylalardı oylop taba alat!

Kereli keçke bir süylöp koyboğon, aqıl-estüü kız perisi Kasiyetkan azır kaydasıñ? Anı da segizinçide oqup cürgöndö, ata-enesi köz körünöö ele Aravanga küyöögö berip ciberdi. Oşondon beri anı körö elekmin. Ata-enesinikine da az kelet. Calğan bolbosun, bılırtı oblasttıq gazetanın betinen Kasiyetkandın pahta terip cürgön sürötün kördüm. Kızıñ teret, kayrattuu kelin, dep maqtaptır.

Esimde qaysı bir colu algebra sabagınan keçigip qalsaq, aqay kirgizbey koyğon. Eköobüz mekteptin aldındağı çoñ ciydenin aldınan şıldırıp aqқан tunuq suunun boyunda sırdaşqanbız. Al suu menen oynop:

- Güküş, keede men mintip oylonom... Oquy bersem, oquy bersem, taqır küyöögö çıqpasam. Anan, özübüzdün uşul ayılğa kelip iştesem. Anan üy - cayluu bolsom, ıntımaqtuu caşap, al eköobüz eerçişip basıp cürsök.

- Apey, al degeniñdin atı coqpu?

- Oy, men döörüp catқан turbayımı? - Kasiyetkan uyalğanına çıdabay, ozunup mağa suu çaçқан. Eköobüz köynöktörübüz köl-şal bolğuça suu çaçışıp oynogonbuz. Men anı çıçalatış üçün tuyuq ele “al” - dep qoyсом al aytpa dep, muştağılay berer ele. “Eç kimge aytpa” - dep, calınıp calbarçu. Bizdin tuyuq sırğa tüşünböy, kızdar cabalaqtaşıp:

- Bizge da aytıp qoysoñor. Mınça ardaqtap süylögön “al” degeniñer kim? - dep, kanquulap suraşa, Kasiyetkan mağa calbarçu:

- Ortaqcan, ayta körbö. [58]

- Al degenibiz, Aldabergen,- dep aytçu emesmin.

- Kızıñ ekensiñer,- dep kızdar tarınışçu, özdörünçö coromoldoşçu, belgisiz “aldı” izdeşçü.

Egerde Kasiyetkan coğorqu oquu cayın bütüp, cürögü eñsegen “al” - degen belgisiz kişisine cetse, qanday baqıtıluu bolor ele!

Eç kimge sırım aytpağan, qapıs arazdaşıp qalsa, oñoyluq menen cazılbağan Tolunu qantip esten çığarayın! Anın bir kemçiligi öñdüü-tüstüülügünö maqtangansıp cürçü. Oşon üçün, biz murdubuzdu çüyrüp, köp uçurda andan bölünüp ketçübüz. Bizdin içibizdin küygönü-baldar anı köz körünöö suluusuñ, kimdin carı bolor ekensiñ, oşondo körsök,- deşip, ayta berişçü.

- Men eç kimdin carı bolboym, vraq bolom. Silerdin mınabu bir qulaç tiliñerdi kesem,- dep al asılğan baldardı küydürüp coop berçü.

Ayta berseñ, bardığı birinen biri sonun qızdar eken! Teñtuştardın qadırına emi cetip oturbaymınbı? Iras, uçurunda bir-biribiz menen uruşqanbız, camandaşqanbız, qayra cazılışqanbız. Bul kep emes... Anar, Bermet, Asıl, Ayqız, Iraat, Burul, Saacı, Aqıştardı oylop körsöm, sonun qızdar ele!

Barmaqtaydan birge öskön, birge oquğan, canımday körgön teñtuştarım azır qaydasıñar? Bilem, bilem... Aldıñ eki balaluu bolup, artıñ birdi töröp, başıñarğa tüyşük tartıp, keede balalık çağıñardı, birge oquğan ınaq teñtuşuñdu estep, cürögüñör sızdap, attıñay,- dep cürösüñör!

Teñtuştarım, silerdi men ayabay sağındım. Siler dağı meni esteysiñerbi?

Tektir bir tektir, tektir saz,

Tebişip oynoyt ördök qaz.

Teñtuştı teñtuş estese,

Tögülüp aqat közdön qaş. [59]

Uşintip teñtuştarın ayabay sağınğan biröö ırdağan eken. Men da kökürögümö sağıniç batpay, buulugup ketkenimde coqorqu qupletti ulam qaytalap, ırdasam, sağıniçim böksörgönsüyt.

X

Bıyıl qızdardı sözsuz Frunzege oquuğa ciberet eken, canı açışqanda coldoş Taşımov özü belsenip kirişip qalıptır degen qabar bizdin ayıldı calbırtağan örttöy araladı. Eki ayaldın başı birikse, süylöşköñü, iş ermegi uşul kep. Bul kütülbögön

ķabarġa Kũlsũn apa cer tepkilep sũyũnũp cũrũt deyt. Al coluķķan ayaldı atayı toķtotup alıp: “Ķıyın bolso Ķaramat kızın emi ķutķarıp alsınķı! Ol, etegi delbirep birũnũ mazaķtaŗķa caralġan...Buyursa, kũrũp turam. Oŗol cer-suuġa tiygizbey maķtaġan kızı ķaķın kırkıtırıp, bir cũn baŗtı eerķip, oķup cũrgũndũ ķanter eken? Ķantip canı ķıdaar eken? Oŗo, ķup boldu da. Tabam uŗunķalık ķanıp atat ortaķ. Ķaramattın kızın oķuuġa tartķan œkmattañ aylanayın. İspayram suusun keķirem, alıŗķı colġo kũķũrũm dep, oozun bir ķarıŗ ķılıp maķtañķu ele, buyursa kũķũrgũnũn kũrũbũz! Ķızdarın oķutpay ķalıñġa satķan ata-enelerge œzgũķũ ķara ķoldonobuz,- dep rayķom Taŗımov ķoġuluŗta Ķalmurzaġa ķolun kezep sũylũgũn imiŗ. Eski-ķirik kimde ekenin bilgen da. Ķup boldu ortaķcan. Emi Ayzada canım ķayda oķusa, ıraazımın” - dep, ar kimge zankıldap aytıp cũrgũnũn apam da uġup: “Elden ķıġıp, enesin taŗtap, bir cetimdin etegin ķarmap ketken buzũķu kızın aķtabay ele ķoysun! Adamda ar bolboso, añırañdap (apamdın tilinin zaardıġı ay) sũylũy beret da, Menin kũzũm [60] tirũũ turġanda kızım canımdan carım ķarıŗ cılbayt” - dep, kũũlũndũ.

Apamdın tũbũ ķaķın tik turġuzġan beymaza oķuya ertesini boldu. Arķı œyũzgũ bettegi ķolġozdo apamdın ķara ķeķekey bir tuuġan Uulbũ degen sindisi bar. Oŗo taecem ķoķus kelip, apamdın kũyũtũn uġup, oġo beter carasın ırbatıp ketpedibi?

- Aylanayın ece, ķantip Gũķũŗtũy kızdı oŗol Prunzege oķuuġa ciberesiñ. Ķantip ķıdap turasñ! - Alaķandı Őaķ ķoyup, ķala-buķuķ ıylap ciberdi.- Abısınımđın Prunzege barġan uulu oorũġan eken, oŗoġo barıp keldi. Al aytıp otursa, ķaķıñ tik turat ecekebay? Prunze bũt ele buzulup ketken imiŗ. Ķırġızdın imanını ısıķ Gũķũŗtũy kızdarı ķaķın tũbũnũ ķeyin kırkıtırıp, tegi adam kebetesinen ketip ķalıptır deyt.

- Ķoyķu, ķantip ele? - dep, apam iŗenip tursa da, bũŗũrkũp ķoyot. Taecem andan beter kũyũp-bıŗıp alaķanın Őaķ etkiret da, kebin ulantat:

- Ecekebay, esiñiz barda, etegiñizdi cabıñız. Ayday kızıñdın ubalına ķalıp, musulmanķılıktan ķıġarıp, eldin betin ķaray albay ķalbaylı. Abısın tũŗķũr tizmektep aytıp otursa, kũñũlũñ ayınıp, ķıcırını kelet. Boyġo cetken kızdar kũpkũndũz erkeker menen ķoltuķtaŗıp, ķuķaķtaŗıp cũrũ beret imiŗ. Ce adamdan tartınıp ķoyuŗpayt imiŗ. Antip eki-ekiden bolboso bastırbayt imiŗ, ķoñ kızdar turmaķ kiķinekey kızdar da baldar menen ķoltuķtaŗıp anan basat imiŗ. Menin abısınım ķalp aytķu ķatın emes! Öz

közü menen körüptür: tündölörü cer cutqur oquuçu kızdar qarañğı baqtardın tübündö erkekter menen quçaqtaşıp turğanın kördüm deyt. Oşol ele deysizbi? Canağı abısınımın uulu oquğan beş cıldık [61] oquunun cataqanasında baldar menen kızdar aralaşıp cata beret imiş.

- Qalp aytpaçı! - Apamdın canı ık etip, iyne menen sayğanday sekirip ketti.

- Qalp aytsam ölüp keteyin ecekebay, balamdın künün körböy qalayın.

- Qoy antip suuq sözdördü oozuña alba,

- Abısınım aytat: Kün çığarda bir çaçı sapsayğan kız töşögün kötörüp, bir kızıl maykeçen cigitti qoltuqtap, baqtan çığıp kelatıptır deyt. Caqamdı qarmap, oozum açılıp, añqayıp ele qarap qalıpmın. Oy betiñ kursun, çarıktı camap alğanın, uyalıp qoyboyt. Dağı arsañdap külüp kızıl maykeçendi çımçılap qoyot. “Bular emne qılıp cüröt” - dep, uulumdan surasam, al uyalıp cer qarap: “Saarqı salqında mee sergek bolot dep sabaq oqup cürüşöt” - dep, eptep çasırap qoydu. Men işengenim coq, paamımda, oşol baqtın arasında tünöp çığışqan nemeler,- dedi abısınım.

Men da añqayıp taecemdin sözün tıñşap, tekçege süyönüp, qolumdağı aq çınını ermektep turup qalıpmın. Taecemdin keyip-kepçigen sözdörü cürögümö tikenektey saylat.

Taecem küülönüp, alağanın ulam şaq etkiret da, cañı qubat menen canı açışqanın, küygönün bildirip, kebin ulantat:

- Calğan çının kim bilsin. Oşol oquğan kızdardın bir da soosu coq imiş. Boyuna bolup qalsa, doğdurğa barıp, soydurup aldırıp salat imiş.

- Buzulğan el turbaybı? Güküşümdü anan qantip, oşol caqqa cibereyin! Ciberbeym!

- Apam da qayratı tayıp ıylap ciberdi.

- Ciberbe, ecekebay. Aytayın dep, işimdi taş- [62] tap küyügüp keldim. Cezdem eköñ bir araqtin qılığa.

- E, cezdekeñ cemirilip qalsın. Coldoş Taşımovgo ubada berip qoydum dep, löküyüp tilimdi albayatat.

-Tiliñizdi aldırıñız. Menden uqkandarıñızdı tökpöy-çaçpay aytıp beriniñzi, qanter eken?

- Aytam.

-Aytıñız.- Taecem dağı bir nersesin estey qoygondoy, alağanın şaq etkirdi.- Oşol caqtın bir caman adatı bar imiş. Beti qurusun, aytıp otursa. Çırayluu-çırayluu qızdardı artınan paylap cürüp, añdooç qoyup, bir künü oñu kelgende “Pobedağa” añtara salıp ala qaçat eken. Ecekebay, cumurtqaday taptaza Güküştü uşulardı uğup, bilip turup anan qantıp Purenzege ciberesiz, qızıñızdı barmaqıtayınan biröö ala qaçıp, anan Isık-Köl deybi, Talas deybi bir cerine sandalıp baram dep, östürdüñüz bele? - dep, taecem köz caşın şıprıp aldı.

Mınday, adamdın sanına bez çoçuta turğan suuq qabardı uqқанımda, apam emes, Frunzege barıp oqusam dep, eki közüm tört bolğon dilgir can men da taysaldap qaldım. Biz adamdın simbatına caraşıksız, çıkçıyğan köynök kiygen, erinderin boyoşqon, qaçtarın kırqtırışқан şaardık qızdardıñ qazeta-curnaldarğa çıkқан süröttörün körüp, külüp cürgönbüz. Al emi küpökündüz ele qıçaqtaşıp, öbüşüp, boyunan aldırışqandarına denem dürküröp, işenbey, çoçup turam. Egerde, uşuñday bolso, eñ caman! Qızdar cibektey sozulup, birinçi kezekte öz abiyirin saqtap cürüş kerek da... Anan oquu...

Mümkün, taecem apırtıp aytıp catqandır. Kim bilet. Mümkün, bul qızdardıñ ata-enelerinin esin çığarış üçün oylonulğan uşaqtar: Qantıp ele univer- [63] sitettin cataqanasında qızdar menen baldar aralaşıp catsın! Qaerde bolso da tartıp bolot emespi.

Bıyıl qışta bizdin mektepke Oş pedinstitutunun studentteri praqtıqağa kelişti. Teñi ele qırğız qızdar eken. Iras, alar birge oquğan baldar menen qoltuqtaşıp cürüşkönün kördük, biroq, taecem aytqanday şumduqtardı bayqabadık.

Öz oyumdu taymanbay apama aytuudan tartındım, batına albadım. Canı keyip, uruşarğa kişi tappay, közünö qan tolup turğanda apama aqıl aytuu qorqunuçtuu, qutulbağan baleege qalasıñ.

- Munun üyrötkön aqılın qarasañ! Uşaq dep qoyot. Menin qara çeçekey siñdimdin küyüp aytқан aqılı uşaq imiş. Oyuna qoyso Prunzağa barıp, qaçın kırqtırtı,

ceñi coğ köynök kiyip, een-erkin cürgüsü bar. Ölsöm da oquğa ciberbeym!- dep, dolulanıp, kulağ-meemdi! cebeybi. Minday zaarduu kep uđđandan körö, aç kulağtan tınç kulağ tımpıyp, kep tıñşap oturđanım ep emespi.

Taecem apamdın kulağına kıuyup, “Güküştü oquğa cibere körbö” dep, cer muştap ketkenden beri bizdin üydö uruş-cañcal. Apam eptep ele şıltoo taap baarıbiz menen uruşat. Men kiçine çeki bir nerse kılsam. “Körçü, oquunu uđđandan beri munun türü özgördü, egerde, ekzamenge dayardanıp baş kötörböy kitep oqup kıalsam, kıolumdan culup alıp: “Mağa mudaris bolup körünbö, barı bir oquğa ciberbeym” -dep, çamınat. Men emes Turatbek da murdağısınday taltañdap apama asıla kıoyup köp tayağ cedi. Tabam kıanıp kıaldı.

Baarıbizdan apamdın balesine kıalđan atam. Erteñ menen turup ketet da, catarda đana üygö kelet. Çay içet da catıp alat. Apam bolso başına soğsoyup oturup alıp, açuulanat, uruşat, calınat, ıylayt.

- Akırı oşol Taşımovuñ da tirüü can đo, colun [64] taap, beş-altı miñdi berip bolso da, Güküştü kıaltırsağ? - dep, atama kıayrılal.

- Kıadıriñ can bolsun, Taşımov andayđa barçu kışi emes.

- Kıamırıp kıoyboğon kıanday taş boor cansız?

Oylonosuzbu, akırı? Atam tetiri kıarap unçukpayt.

- Akırı er bolđondon kıyin bir masılaat aytasızbı?

Apam çarçağanda, sabırı suz canıma kıntayat. Köpkö uğtay albay arı-beri oydoloğtoy beret. Közü ilinip, uğtap ketse da denesi dirtildep, çoçup oyđonot!

Aytpasa da tüşünüktüü! Bayağı, kıorķunuçtuu tüştör da!

XI

Ayla izdep, rayonduğ kıomsomol kıomitetine baratabız... Suuğa çoğüp baratқан adam can talaşıp kıoluna ilingen balırđa asılat turbaybı?

Apama bul akıldı kim üyröttü eken? Atambı? Ce, özü oylonup taptı beken? Apam aylağer ayal. Kerek bolso, ökmöt menen partıyanın çemişin da kıup epçildik menen öz kıızıkıclığına paydalanuudan tartınbayt.

Mende ne cazık. Apam caz dedi cazdım. Cür dedi eerçip baratam.

Coldu qata apam cebirep-cebirep aqıl üyrötüüdö.

- Betme-bet kelgende tartınbay ayt. Uyalıp cer qarap, şek aldırçu bolsoñ taarınba. Elge şıldıñ bolobuz. Tike qarap: “Oqup büttüm, eki cıl iştep anan ulantam”
- de, tiliñdi kesip albayt.

- Uqtuñbu?

- Uqtum.

Apam menin uyalçaaq ekenimi, kıstalış uçurda sözümdü tappay qalarımıdı bilet. Oşon üçün qaytalap [65] surap, sınaq: -Men oşol Adılovmun, sen üstümö kirdiñ. Arızdı körüp:

- Tuura emes, oquysuñ,- deym qabağımı salıp, anda emne deysiñ? Iras ele emne deym... Taq coop bere albay buydalıp qaldım:

- Mınaqe, kördüñbü? Buydalıp qaldıñ? Coq, aqay, men işteyim kelet, elge payda keltirgim kelet debeysiñbi? Dağı Prunzağa baram deyt. Bir surooqo taq coop bere albay catıp. Cüünüñ boş. Atañı tartpay qal. Aqar men beş klass pütsöm, büt rayonu başqarat elem,- dep apam maqtanıp da ciberdi.

Moyunğa alış kerek, apam mendey orto mektepti bütsö, bir qıyla cerge ketmek. Otuzunçu cıdarı altı ay lekbezde oquğan eken, arbalañdatıp qat caza bilet. Apamın bir armanı içinde.

Zuuldap rayondun borboruna da cetip bardık. Kirerdin aldında apam mağa eskertti:

- Eç uyalba. Tartınbay ayt.

Rayqomdun sırtkı bölmösündö bir sarı tatar kız maşınqa basıp oturuqtur. Apam baş iykep uçuraştı da:

- Qızıñke, Adılov barbı? - dedi.

- Bar, kütö turuñuz. Azır kelet,- dedi.

Biz aq şeyşep menen qaptalğan divanğa ceñil oturduq. Dubaldağı çoñ saat çık-çık etip kağat, ubaqtıt ötöt. Negedir betim tamılcıp uyalam, cürögüm tuylayt. Qaalğa açılğanın qaray salsaq, Adılov eken.

Ordubuzdan lep tura qaldık.

- O Qaramat ece keliñiz. Qalmurza aqe küülü cüröbü? Bala-çaqalar tıncpı? -dep, alıstan ele qol uzatıp, ilberiñki uçuraştı.

- Biz sizge keldik ele,- dedi apam.

- Abdan caqşısı boluptur, kelçi emes eleñiz!.. Qana emese, kiriñiz,- dep apam eköobüzgö qaalğa açtı. [66]

Oturduq.

Men lenindik qomsomoldun qatarına uşul bölmödö ötkönmün. Dayıma adilet bolom, bardık qayratımdı eldin qızıkçılığına cumşaym dep, oşondo ubada bergenmin. Tigine, mañdayda uluu Lenin meerimdüü külümsüröp, meni cılmayıp qarap turat. Mümkün, Lenin: “Qızım, tartınba. Başıñdı biyik kötörüp, bolğon işti uşul cerde ayt”.- dep, turğandır. Lenin ata, men siz samağanday emes oqşoym. Qanteyin, apaman qorqom, apamdı ayaym!

- Qooş, kelip qalıpsız,- dep Adılov apama qayrıldı. Apam mağa qaradı. Şol zamat kemzelimdin içki çöntögünön üç büktölüü arızdı suurup çığıp, ağa sundum.

Apam “Emi canıñ bolso, ayt” degendey butumdu basıp qoydu.

Apam eköobüzdün esi-dartıbiz tigi oqup catқан қағазда. Carım baraq arızımdı bir saat oquğanday sezildi. Emne degen coop bolor eken dep, tıbrçılaym. Boyumu qaltıraқ basıp, nımşıp terdegensiym. “Gükuş, azamatsıñ, qızdardan birinçi bolup sen cazıp catasıñ? Qomsomol qubattayt” - dep, qolumdu tura qalıp qıssa qantem? Anda apamdın künü tuuyt.

Tigine ağaydın qabağı bürkölüp, oñ qası coğoru serpile tüştü. Qızıl qarandaş menen arızımdın bireki cerin sızıp da qoydu.

- Azırkı baldarğa tüşünüp bolboyt. Atası eköobüz oqu, bizdin mümkünçülüğübüzdön paydalanış bilim al desek, tultuñdap, til albayt. Men

qomsomolqamın, qolhozgo işteym dep, canımdı qoyboyt. Qoluñuzda turğan arızdı cazıp, eerçitip bar deyt. Kelbeske ayla barbı?- Apam ayıptın baarın mağa türtö salıp, özün aqıtıp, suunun arqı öyüzünö ötü qaçtı. Adılov qoydon momun bolo qalğan apamı, cer qarap üñüröygön meni, [67] almaq-salmaq qaradı. Qolundağı qarandaş menen stoldu taqıldatıp, oylonup qaldı. Apam bir nerse oylop tapqanday, cımıñ etip külüp qoydu.

- Güküş, uşundaybı? -dep, menden külümsüröp suradı.

- Uşunday,- dep arañ ele baş iykedim.

- Durus, durus,- dep telefondun trubqasın alıp:

- Coldoş Taşımov menen baylanıstırıp qoyuñuzcu? - dep kimdir biröögö qayrıldı.

Coldoş Taşımovgo bizdin emne üçün kelgenibizdi tüşündürüp ayttı. Al dağı köpkö bir nerselerdi ayttı oqşoyt. Bir colu aqay külüp da ciberdi. Ayırıqça apam közün trubqadan albay zañqayıp qarap turat.

- Ata-enesi oqu dese da, qızı işteym dep catıptır de. - Apam tıñcı ketip qoşumçalayt.

Adılov trubqanı köñüldüü ildi da, cadırap-caynap bizge qaradı:

-Çeçildi!-dep, stoldu aqırın çertkiledi.- Caqşısı caqqa çeçildi. Qalmurzaeva azamatsıñ! Çınığı qomsomolqa sendey boluu kerek. Senin ülgülüü demilgeñdi coldoş Tamışov da ayabay caqtırdı.

Sekretardıñ ar bir sözü cürögümö iynedeı sayılıuda. Munun baarı qaqsıq emespi, uyalıp, başımdı kötörö albaym.

- Emnege cer qaraysıñ?-dedi sekretar tañdana.- Başıñdı öydö kötör.

- Caş da, uyalıp catpaybı? - dep, apam qoşumçalap qoydu.

- Uşunday azamat qızdı östürgöñ sizge da ıraqmat, Qaramat ece!

Apam mardayıp başın iykeñdetet.

Adılov sözün ulanttı:

- Bizdin bir boordoşubuz Qazaqstandı uqtuñuz bele Qaramat ece? [68]

- Uqqamın.

- Uqsañız oşol cerde million gektar ayantqa buuday egilgen, egin kıya turğan cılı, tüşümdü cıynoogo teñniqa cetişpeyt.

Qazaqstandın bizge qanday tiyeşesi bar degendey apam olurayıp qarap qaldı.

- Biz dağı oşol caqqa rayondon bir top caştardı cibermekçibiz. Caqşısı bolbodubu qızıñız da barıp kelsin.

- Emne-e! - dep ordunan ırğıp turdu.

- Çoçubañız Qaramat ece. Qazaqstan ayabay caqşısı cer, qızıñız cer körüp, el körüp, başı bışıp kelet. Kep uşunday, emese,- dep, Adılov menin arızımdın çetine qol koyo baştağanda, apam aylasın tappay şaşıp qaldı.

- Aylanayın toqtoy turçu, qızım Qazağıstan-Mazağıstanğa barbayt.

- Men tüşünböym. Adılov tañ qalğanday bolup, dalısın küüşödü.

- Qızıñız işteym, oquudan boşotuñuz dep arızdanıp oturbaybı?

- Balam, sen arızdı maanisine tuura tüşünböy qaldıñ? Menin qızım özübüzdün qolhozdo işteym dep catpaybı?

- A, oşondoy deñizçi. Tüşünüktüü... tüşünüktüü... Biroq, bizdin qolhozdordo küç cetiştüü. Azır, Qazaqstanda egin bışıp, cardam kütüp turat. Al cerge ar -namıstuu, mıktı qomsomletsterdi ciberebiz.

- Menin qızım canımdan qarış cılbayt.

- Baya ele oşentpeysizbi?

- Men arızdanam.

Adılov kıtmır küldü: - Qaramat ece, Siz arızdanıp cürösüzbü, ce qızıñızbı? Bizdin bardık caşıruun sırbız köldün [69] üstünö qalqıp çığıp qalbadıbı? Arızdanğandan emne çığat. Men betime çarık camap alğan can emesmin da. Ölbögön tört şıyrağım gana qaldı, caşıruuğa cer tappay, sırtqa çığa qaçtım.

- Toktoo-o!-degen apamdın öküm buyruğuna da qarabadım. Sırtta kezek kütüp oturgandar añkayıp ele artıman qarap qalıştı. Maşınağa da tüşpöy, üygö cöö cönödüm.

Ömürümdö birinçi colu apamdın tilin albay qoydum.

XII

Qaramat coldoş Taşımovdun “Villisin”minip cüröt degen qabar büt qolhozgo oşol küñü taraptır. Ertesi ele, apamdın teñtuştarı kelişip, aytıp berçi, biz da bilip alalı dep taqip suray baştağı. Apam baarın törgö qatar tizip alıp, mağa çay quydurup, özü şımalanıp ayta baştağı.

- Qızım qolhozdo iştesin dep, kirbegen cerim qalbadı. Eç kimisi maqul bolboyt. Emne canımdı ayayın, Taşımovdun üstünö culunup kirip bardım. Kiçi peyil kişi eken: “Keliñiz, törgö ötüñüz” - dep, ordunan tura qalıp, uçuraştı. Özümçö anday cıluu-cumşaq mamilege mardayıp qaldım. İş oñoldu dep, içimen qımıldap turam. Qabağımdı salıp sır berbeym.

- Sizge arızdanıp keldim ele.

- Bilem, bilem, siz Qalmurzanın zayıbı Qaramat emessizbi? Menin peylim silerge maalim emespi, mınday uçurda qoyuu uyutqan ayranday meltirep turalbaym.

- Atı, cönümdü qaydan bilesiz?-dep taymanbay surap qaldım.

Taşımov qaşın serpip, biliner-bilinbes cılmaydı da: [70]

- Ayaş, sizdi qantıp bilbeyin, bilem: - apam men kimmin, bayqap körgülö degendey oturgandarğa bir sıyra dımaqtuu qarap qoydu.

-Oy uşul Taşımovdun sağa közü tüşüp cürgön go: - ayaş enem apamdı çıçalattı.

- Sen tuuradan söz qoşpoçu,- dep apam söz ulanttı: - “Siz gana emes onunçunu bütüp catqan Gülayımqandı da bilem”-dedi.

Qıyın ekensin bilseñ degendey caqtırbay baş iykedim.

- Biz bilüügö mildettüübüz Biz köp uçurda et, süt, may, pahtanı talap qılabız. Biroq oşol et, süt, may menen cabdığan adamdarıbizdın al cayın caqşı bilbeybiz. Biz ar bir qolhozçunun üyünö baş bağıp, al-abalın suraşıbiz kerek. Tüşünüp ele turam,

qanteyin ubakit cetişpeyt". Taşımov cay ordunan turup, terezenin aq pardaların eki caqqa türüp, qayra menin qarşımdağı divanğa oturdu...

- Qarasañ, şıltoolop sağa caqındap kelatқанın. -Ayaş enem dağı apamdın sözün böldü, biroq apam ağa til qayrıp ubara bolğon coq.

-”Siz emne üçün kelip" oturğanıtsızdı da bilem. Qana emese ayaş, sır caşırışpay açık süylöşölü” - dep, botom alqımdan alsa bolobu.

Men dağı negizgi maselege emi cettik degende qabağımı salıp qalp ele cötölüp qoydum. Taşımov qorqutup - ürkütüp çoçoñdop kirse, adatımça ar etip ele betinen alıp uruşayın den qamdanıp turam. Taşımov ayabağan quu kişi körünöt, sözün alıstan baştadı:

- Siz tuuraluu köp-köp maqtoolordu uqşam. Qalmurza caraq qarmap, qan keçip frontto cürgöndö, ayalı qolhozdo iştep caştığına qarabay bala-çaqasın cüdötpöy baqtı deşet. Uşul çınbı?

- Çın,-dep ciberipmin. [71]

- Özü abdan qayrattuu ayal. Küyöösünön da qıyın deşet, çınbı?

Uyalıp unçukpadım, maqtoo kimge caqpasın, denem cibigensip barattı.

- Men sizdi ügüt-nasaat maqsatında maqtap catқанım coq, özümdün aq peylimden çıqқан pikirimdi aytıp catam. Eger siz coğorqu oquu cayın bütsönüz, ce mıktı işmer, ce oqumuştuu bolor eleñiz. Biz bilgen oqumuştuu ayaldar özgöçö deysizbi. Sizdey ele ayaldar.- Nu, ötür iş öttü. Biroq bizdin qızdarıbiz oqubay catışat.- Keyigendey Taşımov başın çayqadı.- Uşul, siz qızımdı oqutpaym deseñiz, anan kim oqutat. Qaramat sırıñızdı caşırbay aytıñızçı, emne üçün qızıñızdı oqutqıñız kelbeyt. Oquğandın emnesi caman?

Men dudalanıp coop tappay qaldım. Emne desem? Tüz ele moynumdun coon cerine salıp: - Oqutqum kelbeyt,- desem çekilik bolor, anan emne deşim kerek?

İşenseñer oozuman sözüüm tüşüp, caldırıp oturup qalıpımın. Bayağı culunğan Qaramat coq. Cıluu söz cılandı iyinden çıqarıptır deyt. Conumdan çıpıldap ter ketti.

- Sizden suranarım kızımı bıyılça kıltırsañar, kelerki cılı özüm ele cetelep oquuğa kirgizeyin. Eñ ayağında aylam tügönüp uşunu aytım:

- Ayaş, bıyıl menen kelerkinin emne ayırması bar? Ölümdön başkanı ertesi caqşı. Kep kabırğanız kayışpay kızınızdı oquuğa cibere beriñiz, mildetin moynuma men alayın,- dep Taşımov söz tügöndü degendey ordunan turdu.

Tañ qalarlık nerse, ooz açalbay men da sırttı közdöy bet aldım. Taşımov sırtka uzatıp çıgıp şoferun çaqırdı da: - Bul kişini üyünö cetkirip kel,- dep buyruq berdi. Taşımovgo oşondo bir irazı boldum.

Coldoş Taşımovdun orduna oturup bir çalkalap [72] kelatam. Alistan kişinin qaraanı körünsö ele başımdı çıgarıp qoyom. Adamdar tañ qalıp qaraşat. Eki atçan kişi şasıp salam da aytıp ciberiştı. Başımdı iykep qoydum.

Köpüröödö gezit-curñaldarın asınıp Papa kelatıptır, “Villisti” öto berip toqtotturdum.

- Beri keliñiz,- dep şopor çaqırdı ele, beçara Papa enteñdep cetip kelip:

- İ, siz beleñiz, Taşımovdun “Villisi” go dep qoyot. Şasıp qalıptır.

- Qat barbı? - dedim.

Anın “bayağı bizdin Qaramatpı, ce oşol qoqus çoñ bolup qalğanbı” degendey çoçuğan kebetesin körüp turam.

Andan beri mağazindin aldında el toptolup turulur. Dağı toqtotup mağazinge bardım, samın çay aldım. Qaçqandar birin-serin kele baştaştı.

- Coldoş Taşımov go desek, Qaramat ecem turbaybı? - dep calpaқтаşat. Eç kimisine sır berbey, orduma oturdum. Baarı tañ qalıp qarap qalıştı.

Üygö tüşpödüm. Tüz ele öyüzgö, qolhozdun qontoruna öttüm. Bir közdörünö körünüp, ürkütüp qoyoyun dedim. Rais baş bolup çayhanada çay içip oturuşptur: “Villisti” körüp, baarı dabırap cetip keliştı. Arasında Qalmurza da cüröt.

- O Qaramat, qaçan sekretar bolduñ-dep, Ergeş tamaşalap surayt. Unçuqpadım. Qalmurzanı artıma oturguzup, üydü qaray cönödüm. Qalmurza coldu qata can-alı qalbay: “Aqsaqaldın “Villisin” sağa kim berdi?”- dep, enteñdep surayt. “Özü berdi”-

desem işenbeyt. Aqırı şopurdu kübö tartıp, işendirdim. “Qaramat, senden baleket kaçıp qutulbayt” - dep, dalıma çapqılayt. Şopur booru ezilip qıtqılıktap külöt...

Apam özünö ıraazı bolgondoy: [73]

- Oşentip, ortaqtar bir kün Taşımovdun “Villisin” minip, eldi ürküttüm. Çoñ bolğon caqşı oqşoyt. Baarı ele iyilip salam beret.

Apamdın oozun! qarap oturğan ayaldar suqtanışqanday:

- Qaramat-alamat,- dep kim aytsa da tuura aytқан.

- Arızdanıp barıp, Taşımovdun “Villisin” minip alğanın qarasañ.

- Sen qoqus çoñ bolsoñ, adamdardı quurup salçu kebetañ bar eken. Beçara Papanı mınça ömgöktödüñ?

Apam quşubaq, köñülü kötörünkü:

- E, ortaqtar, ayta cürgöngö caqşı. Taşımovdun doorunda bir cırğap aldım.

Ayaldar üy-üylörünö taraşuğa qamınat, galoşun kiyip catıp, Qalça ene meni körö qoyup:

- Oşentip Güküştü Prunzağa ciberem deçi.

Apam sabırı suz coop beret:

- Ciberem da.

Apam menin Frunzege barışma aqırı inanğan eken!

Iraqmat, Sizge coldoş Taşımov!

Uyqum kelbeyt. Başım castıqqa tiyer zamat memirep uqtağan can elem. Arı tolğonom, beri tolğonom, oylobosqo araqtet qılam. Baarı bir uyqum kelbeyt. Köñülümdü alağdı qılış üçün bir, eki, üç... dep, miñge çeyin sanap çığam. Baarı bir uyqum kelbeyt.

Mamlekettik ekzamenderibiz da caqında bütöt. Alğan baalarım da caqşı. Emki cumada tariqtan, anan ħimiyadan ekzamen tapşırabız da, oşentip, orto mektepti bütöbüz!

Uşulardı oylosom, cürögüm tuylap, kökürögümdü carıp çıgıp ketçüdüy bolot. Oşon üçün uyķum kelbeyt.

Caķın arada ata-enemdi, üķalarımdı, tuulģan cerdi taştap, alıķa-alıķa, apamdın sözü menen aytķan [74] da, musapır şaarģa oķuuga cönöym! Beytaanış çoñ şaar, el ķımķuut, başıñ aylanat, biröönü-biröö bilbeyt deyt. Aldı artıña tüşüp, ısıķ-suuģuna küyçüü meerban ata-eneñ alısta. Tirüü cansıñ. Oorup ķalasıñ, kim ķarayt, kim küyöt? Abalıñ ķanday bolot? Őoķus puluñ tüģönüp ķalat. Üydön kelģiçe kimden zarıģıp suraysıñ? Őıyın, ķıyın!

Uşulardın bardıģı elestep, uyķum ķaçat.

Men bala bolup uşul özübüzdün rayondon arı çıķķan can emesmin. Iras, calģan bolbosun, kiçine kezimde apamı eerçip Oşķo barıp, adaşıp ķalıp ayabay esim çıķķan.

Apam ķuyunday bolup, butu-ķolu cerge tiybegen can. Aldı-artına ķarabay, zuuldap kete beret.

Bazarģa kire berište, attarçılar upa, endik, taraķtarın tizip ķoyup oturuptur. Őızdın közü ķızılta degendey, közüm ķızarıp, alaķsıp ķaldım.

Canımda apam coķ. Eleñdep arı ķaraym, beri ķaraym coķ. Tegeregimdegiler baarı beytaanış kişiler. Emne ķılarımdı bilbey, öñgüröp ıylap ciberdim. Bir zamatta çooçun kişiler orop ķalıştı.

- Őızım, kim menen keldiñ ele? - dep, suraşat, men entigip, tüşündürüp ayta albaym.

- Apa-a! - deym öñgüröp.

- Őızık ķatın eken a, caş balanı ara colģo taştap,- dep bir aķ saķal çal keyip da ciberdi.

Apam da esi çıģıp, közdörü alaķtap izdep cürüptür.

Öñgürögön ünümdü uģup cetip keldi. Apama carmaşıp ķaldım.

- Alañdabay cürböysüñbü? - dep, ķayra meni cemelegen.

Frunze Oştoy eki kelet, üylörü biyik, ķarasañ başıñ aylanat deyt. Anda oñoy ele adaşıp ketüüģö bolot ğo. Temteyip adaşıp cürgönüñdö biröölör artıñdan tü- [75] şüp,

“Pobedağa” salıp, Isık-Köl ce Tyan-Şan degen cağına ala kaçsa, emne kılam? Ce oquudan çok.

Munu oylosom, tük ele tuulğan ayıldan cılgım kelbeyt.

Çok, men oquğum kelbeyt dep, çın dilimde kögörüp oturup alsam, kim zordop cibere alat? Cılbay koyuşka dağı çıdabaym. “Kımızdı içkenge ber, kızdı surağanga ber” - deşet kırğızdar. Üydö kıalsam, ertebi-keçpi biröönün üyünö bulö bolup barasıñ da, telpeyip, ülpüldöp cooluğ salınıp cürösüñ!

Uşulardı oylosom, tezireek ele ekzamender bütüp, samağan Frunzege cönösöm eken dep, oylosom dağı uyğum kelbeyt!

Üç-kündön beri bizdin üygö Qalça ece erteli-keç köp kele turğan boldu. Apam eköo törkü meymankanığa kirişet da, biröö tıñşap turğanday, küdüñdöşüp süylöşö berişet. Men kirsem basılıp qalışat. Bügün çay kirgizip çığıp baratıp: “Aytıp koy Almağanğa, sep cağınan qamtama bolbosun” - degen sözün uğup qaldım.

Atam da adatınan tışqarı uqtabay, apam menen tün ooğuça süylöşö turğan boldu. Dağı bir şumduktu cürögüm sezgeniyt...

Ayrıqça apamdın kıyalına işenbeym. Apamdın içine kim kirip çığıptır. Mümkün, apam Taşımovqo kızımıdı oquuğa ciberem dep, qalp ele ubada bergendir.

Uçuru kelgende, cılandın başın qay caqtan körsötüşün bilesiñ? Apamdan ar nerseni kütüügö bolot.

Uşulardı oylop, cürögüm qooptonot, denem dürüldöp, negedir qorqom, uyğum kelbeyt.

Bir, eki, üç... cüz...

Batıraaq ele tañ atıp, anan kün keç kirip, ekzamender bütsö eken dep şaşam. [76]

XIV

Apam menen Qalça ayaş enemdin küdüñdöşündö kep bar eken. Apam meni alıp qala albasına közü cetkenden kiyin, amal izdey baştayt. Qantip ımanduu kızımıdı şaarğa calğız ciberem dep, tıbrçılap cürüp, qoqus, Amanbaydın Frunzege oquuğa bararın uğat da, kütülbögön aqıl tabat. “Rais aqamın uulu Prunzağa oquuğa

barğanatıptır. Almağan kelin-alıñduu, söök qarındaşka ılayıktuu baybiçe” - dep, atama kñğıratıp uğuzat. Atam alğaç, atasının körü, raistigi özünö, dep, inanbayt. Apam atamdın kulaq meesin koyboyt: “Tüşünbögön sadda adamsıñ da. Bizge anın çonduğı ce düynösü kerek emes. Güküş oqup cürüp bir çacı sepeygen nemeni eerçip ketse, emne kılasıñ? Men oşol cagın oylop atam” - dep, şaştısın alat. Atam da kabırğası menen keñeşip körüp:

- Biz özübüz söz ayttırsaq, uyat emespi? - dep, kıyılat.

- Sizdin saddalıgıñızdı? Biz özübüz ayttıрмаq belek? Qalçanı ortomçu koyobuz. Al özünün sözü kılıp, ecesin köndüröt. Qudalaşabız da, eki balanı қоşo oқuuğa ciberip, tıncıp қalabız. Atam maқul boluptur.

Qalça ece apamdın inaқ teñtuşu, Almağan ecenin bir tuğan siñdisi. Aylası tügöngöndö apam uşunu oylop taaptır! Bul öto aқıldıu oylonulğan қuuluқ. Caşırıun қudalaşıp, қalıñ alıp, menin baқ taalayımdı, başımdı Amanbayға eñçilep, anan elge: “Mınaқe, қızımdı oқuuға ciberdim” - dep, apam maқтанat emespi.

Kep anda emes...

Amanbay - ayabağan şoқ, özümmün dep, menmensingen bala. Iras, sabaқtı caқşı oқuyt. Biroқ, kee bir muғalimder atasının urmatı deybi, opsuz ele maқtaşa be- [77] rişip, bir colu anı üylögön çanaçtay derdeytip қoyuşқан.

Emese anın eski coruқtarınan baştaylı...

...Törtünçüdö oқup catқан çağıbız. Cıl carımında bizdin aғaybız sabatsız dep, aydalıp anın orduna başқа caқтан beytaanış muғalim keldi. Al қısқа boyluu, betinin sööktörü orқoyup çıғıp turған caş cigit eken. Cañı aғay birinçi sabaқta baarıbız menen ilberinкі süylöşüp, aңgemeleşip çıktı. Aғay ekinçi sabaқta oқuuçulardı coқtop, tizme caқırdı. Amanbay uruқsat surabay ele ordunan tura қalıp:

- Aғay, menin familiam curnalda birinçi cazılıp turçu ele, siz tizmenin ayağına cazıp қoyupsuz? - dep, naarazılıғın bildirip, tultuydu. Tultuyuşunun cönü bar. Aydalğan aғaybız uşul ubaққа çeyin anın atasına cағıngısı kelip, tamға tartibin buzup, “Ergešov barbi?”-dep, birinçi caқırçu,..

Cañı aғaybız antpeptir, cılmayıp:

- Familiyaň kim? - dedi.

- Ergeşov,- dedi sıymıktanğanday, dağı mintip hoşumçalap,- aňay, menin atamdı bilbeysizbi?

Aňaydın çekesi tırışa tüştü.

- Bilbeym. Tamğa tartibi boyunca /E/ tamğa ayağında kelet. Birinçi klassta oğuduň bele?-dep, qayra özün uyatqardı.

Biz capırt külüp ciberdik. Amanbay emne kıların bilbey, bir kızarıp, bir bozorus turup qaldı.

Kiyinki sabaқта Amanbay tarınıp, üyünö ketip qaldı. Caňı aňay “menin familiyamdı tizmenin ayağına cazıp qoyuptur” - dep, atasına arızdanıp barıptır.

Ergeş aqe da kızık kişi da. Familiya tizmenin ayağındabı, başındabı - andan eç nerse özgörböyt da. Arifmetiğanın tili menen aytkanda, sandardın ordu almaşuusu menen summa özgörböyt emespi. [78]

Andan aqılıň böksörböyt, boyuň kışkarıp qalbayt? dep, uulun uyatqarıp qoyboy, Ergeş aqe ertesi Amanbaydı uçqastırıp, direktor aňayğa kelip:

- Uulumdu tarıntpağıla, birinçi cazıp qoygula,- dep, talap qoyot. Büt muğalimder ortoğo alıp “Amanbay aqsaqaldın calgız uulu, ökmötkö emgek siñirgen, qadır barqtuu kişi, sen caňı kelgendik qılba” - dep, suranıssa da, aňay tilderin albay:

- “Bul go qolhozdu raişi eken. Körünüktüü cetekçileribiz dele tamğanın tartibi menen cazılıp cüröt” - degen imiş.

Sözü sınıp, ar namıstanğan Ergeş aqe açuulanıp, uulun qoñşu qolhozubuzdu mektebine oqutup qoygon.

Caňı aňayımız sabaqtı caqşı tüşündüröt eken! Biz baarıbız caqşı körüp kettik. Biroq, kiyinki caňı oquu cılında süyüktüü aňayımızdı tappay qaldık.

Beşinçi klassta Amanbay qayra bizge qoşuldu.

...Anda altınçıdabız. Fizkultura sabağının muğalimi oorup qalıp, baldar özünçö ele dene çındamaq boluştu. Çoň köpürödön mektepke çeyin carışıp, kim ozup çıksa, oşol klasstın külüğü dep atalmaq. Qıyınınığan beş bala suurulup çığıp, baqalekterin

türüp edireñdep çurçap ketiştı. Alardın arasında bir-birine öç Amanbay menen Abdılda da bar.

Aralık carım çaķırımça bar, kimisi ozup kelet eken dep qarap turabız.

Bir qarasam, Amanbay eñ aldıda çımın-ķuyun bolup: çurçap kelatķan eken. Anın artınan Abdılda kelatat.

- Amanbay, bol, bol,- dep anı caķtağandar can alı ķalbay ķıyķırat.

- Abdılda, ıkçamda, az ķaldı,- dep anı caķtağandar ķol bulğaşat. Men al uçurda Amanbaydı içimen [79] caķşı körçümün. Bolcoğon cerge on ķadamça ķaldı. Abdılda zuuldap canaşa tüştü.

- Amanbay! Amanbay!-tıbırçılup, ķıyķırıp ciberipmin. Menin ķıyķırığımıdı uķpay da ķaldı. Abdılda andan ozup, birinçi keldi. Çarçağan, ızalangın Amanbayğa eç kim köñül burbay, ozup ketken Abdıldanı tegerekteşip:

- Azamat, çınığı külük sen ekensiñ!

- Kele ķoluñdu, klasstın külüğü.

- Bali, azamat!-deşip, ortoğo alıp maķtap catıştı. Abdılda ayabay küyükkön eken, arañ dem alat.

Amanbay erinderi ķubarıp, ağa qaray bastı. “Azamatsıñ dosum”-dep ķolun kısar beken dep turam. Ķaydan kıssın? Al eç kaçın birinçilikti başķa biröögö bergen emes da, dayıma birinçi!

Kepke-sözgö kelbey ele Abdıldanı ķulaķ tüpkö muştap ķaldı. Baarımız çurulday tüştük. Abdılda biröögö oñoyluķ menen önökötün aldıra turğın can emes eken! Alar bel alışıp küröşö ketti. Kimisi cıgar eken? - dep, tegerektep qarap turabız. Ķımıñdap esi-dartım Amanbay cıgılbasa eken deym.

Ökünöm, bul colu da çañğa bulanıp, cıgılıp ķaldı. Aldında catıp, Abdıldanı murunğa ķoyup ciberdi ele, ķan cayıla berdi.

- Abalıñ uşul eken go!-dep, al çoñ işke carağansıp, çañdarın ķağınıp turup ketti.

Bulardın bardıgın, tentektik, balalık dep ķoyolu.

Anda taqır esi-dartımdan çıkpagan, cürögümdü ızalantıp mıkçıgan, dağı bir şaykeleñdigin qantip unutam?

...Bizdin ınaqtıgıbiz segizinçi klassta oqup curgöndö başaldı. Eköobüz bir klassta oquybuz, künügö körüşüp turabız. Ağa alımsınbay, qat cazışabız. Anın da sebebi bar: egerde baldar menen qızdar köz kö- [80] rünöö canaşa basıp, caqşınaqay oy tilekterin qımsınbay süylöşö ala turğan bolso, anda bizdikindey “uuru” qattar bolbosuna men işenem! Emne, bizdin oşol bir-biribizge bere albay qıynalğan qattarımızda caşırurun çoñ sırlar bar deysiñerbi? Coq, cönököy ele öz ara süylöşö turğan sözdör bolçu.

Amanbay erkek bala emespi, qatın kitebime, ce çöntögümö uçurun taap salıp koyçu. Men qıynalçumun. Keede, üç-tört kün cazğan qatım “uuru çöntögümdö” saqталıp cürüp, tıtılıp ketçü. Mağa kimdir biröö ele qarap turğanday sezilçü. Amanbay köz qarışımdan sezip canıma otura qalıp: “Ber ber”- deçü. Çooçun köz körüp qalabı dep, men apqaarıp batınçu emesmin.

Aqırı minday amal oylop taptım. Amanbay eköobüz bir ayıldanbız. Men aldıda şıpıldap baratıp, qatımdı tüşürüp qoyom, al cete kelip ilip ketet. Oşentip, beş ay qat türündö süylöştük.

Qomsomoldordun rayonduq aqtivine barğanımızda elden uurdanıp eköobüz canaşa oturup, sürötkö tüşkönbüz. Men keçtelep (estep cür dep alıs saparğa qoştoşup catqanday) allastan qol cooluq tigip bergenmin. Amanbay segizinçi martqa dep, atır, upa, samın, betmay bergen.

Egerde bizdin bulaqtın közünön çıqqan tunuq suuday ınaqtıgıbiz bulğanbay, uşul küngö sozulsa, anda men apamdın kütülbögöñ amalına mañday carılıp qubanbayt belem?

Al üçün da Amanbay ayıptuu...

Bul qoqustuq toğuzunçu klasstın başında başaldı. Bizge Aybaşev degen cañı direktor keldi. Ağaydın Apisa degen qızı bar eken, birge oqup qaldık.

Apisa aşkan şayır, dilgir, oyunqaraq qız eken. Tez ele baarımızdın iç qoynubuzğa kirip, biz menen ıntımaq bolup ketti. Al murdu quyulup tüşköñ suluu emes [81]

bolçu, cıldızduu ele. Ayırıkça anın kıyalıcı. Eç-kim menen uruşpayt. Bizge baldar tamaşalap tiyişse, daroo tultuñdap, oşol zamat betten alıp uruşa ketebiz. Antkeni, apalarımız çaşımızdan: “Baldardı özüñö aymaķı kılba. Tiyişse betten aymap al, ağayıña ayt”- dep, kulağıbızğa kuyup üyrötkön.

Apisaçı! Cook! Al taķır bizge oķşoboyt. Baldar koķus oroy söz aytıp ciberse, al başın çayķap külüp turup:

- Oy, oy, uşul söz kantipt tamaķ içken oozuñdan çıktı,-dep caķşı söz menen uyatķarıp koyot eken.

Bizdin klasstın baldarı anı caķşı körüp, biz çette qaldık. Oşon üçün caķtırbay, tüydök çaç dep, kırıbızdı salıp cürdük.

Al şaarda oķuptur. Orus tilin suuday bilet eken. Al mayķaçan, emçeğin torsoytup, eç kimdi közünö ilbey erkek baldar menen ataandaşıp, voleybol oynocu. Ayırıkça al velosiped minip, bizdin kıştaktın köçölörünön öydö, tömön zırıldap ötköndö, kempirler caķaların qarmaşıp:

- Oy tooba, kırgızdın kıızı da uşunday bolobu? Bul ata-enelüü kıızbı? Dağı derektir imiş. Elden murda özünün kızın adeptüü kılıp albaybı? Munusun koyboso, körösüñör bul kıızdın moynu üzülöt,- dep kezenişkenin köp uķtum.

Kiyin eköobüz ıntımaķ bolo baştağanda:

- Apiysacan, uşul ayıl arasında velosiped minbeseñ, taķır caraşpayt eken. Kempirler naarazı desem booru ezilip külüp;

- Oy Güküş, senin başında da eskiçilik catķan eken. Çeħovdun “Sandıkdağı kişisine” oķşoysuñ da. Velosiped tepseñ dene çıñalat, figura koöz bolot.- Anan oylono qalıp, al emi çoñ eneleribizdin oyuna koysoñ, biz, ilgerkidey ülpüldöp, tördö oturuşubuz kerek. A [82] qaçanğa biz alardın oyu menen cüröbüz? Misalı üçün sen suluu kızsıñ! Kim bolso da köz salıp ötöt. Mınabu talpayğan maası-ğaloştı qaçan taştaysıñ? Senin simbatıñdı buzup atat. Tufli kiyseñ, caraşpaybı? Kelinge oķşop, cooluķ salınıp cürösüñ.

Eköobüzdün inaqtıgıbız küçöy berdi. Anın keñeşin uğup, maası – galoştı, cooluqtı taştadım. Sabaqtı birge dayardanabız. Keede bizdikiñe kelip qalat. Apam “qızım kel-kel”- dep oozunun uçunda aytımış bolot, al ketkenden kiyin:

- Karasañ, eki baltırın qızartıp, uyalbay oturat. Uyat ketken da, köp kelbesin bizdin üygö,- deyt.

Qantip kelbe dep aytam? Dağı bir colu çerçeniye sızıp oturup:

- Amanbay mağa cağat. Şamdağay. A sağaçı? - dep menden suradı. Men unçukpadım, içim tarıp “al eköobüz bılırtan beri qat cazışıp cüröbüz” - dep, aytuuğa qamdanıp, oozum barbay, unçukpay qoydum.

Ay menin tartınçaqtığım, uyalçaqtığım! Emne üçün men anı caqtırıp cüröm dep, taymanbay ele aytpadım eken! Oşondo, sır caşırbasam, minday bolboyt ele. Sentyabrdın ayağında soqur içegi bolup, rayonduq oorukanada catıp qaldım. Apiysa kün alıs velosiped menen kelip, al - abalımdı surap, mekteptegi cañılıktardı aytıp turdu. Amanbay bir colu kelip, terezeden şıkaalap qabar alıp qoybodı. Tabışmaq, emne üçün kelbeyt? Al cer üstündö barbi? -dep suraştan Apiysadan uyalam. Apiysa mekteptegi cañılıktar, birge oquğan baldar, qızdar cönündö ebirep-cebirep süylöyt, biroq, al tuuralı ooz açıp qoyboyt.

Köp ötpöy ele oquuçulardı Oşko pahta terimge alıp ketti dep uqtım!

Noyabrdın başında alar cumuştan kelişti, men ayıgıp çıqtım. Apiysam bayağısınday ele moynuma ası- [83] lıp ilberinñi. Al sırtın salıp, unçukpayt. “Güküş, caqşı ayıgıp çıktıñbı?” - dep da qoyboyt. Izalanam, ıylağım kelet. Bul emnesi? “Uşunçalık beleñ?”- dep qat bersem coop cazbayt, canıma caqındabayt.

Kiyinçereek, bizdin qızdarğa keñiri cayılıp, ırdalıp cürgön:

Qat berse coobun unutқан

Uşunday beleñ /A/ tamğa.

Unçukpay nege cürösüñ,

Ubaydı salıp adamğa,-

degen kıuyüttüü ırdı men çığarğan bolçumun... Apiysa menen ınaqtıgıñ, eköönün canıbızdağı kömür kenine velosipedçen teñ carışıp, kinoğo barıp cürüşkönün bilip, birge tüşkön sürötübüzdü, anın kıattarın tıtıp tıtıp, suuğa ağızıp ciberipmin. Cañıdan börtup kelatқан алғаçқы tunuқ маһabbatımdan oşentip қол üzgönmün.

Apiysa murdağısınday ele calpaқtap: birge sabaқ oқuyлу, bizdin üygö kel, ce: uşul bazarda kende kıızıktuu kino bolot eken, birge baralı? (men cindiminbi, eköönün arasına kıpçılıp) - dep, suranat. Men қolum boşoboyt dep, suz mostoyom. Al, alaқanday közdörün caltıdatıp: “Güküş, emne cer қараp süylöysüñ? bizdin arabızdan bir қара mışıқ ötüp cüröbü” - dep, bilmemiş bolso, ansayın celkem tırıшат. Anın kıçi peyildigi da cinimdi keltiret: “Cigitiñdi tartıp aldım го, oşoго için küyüp cataбі?” - degendey sezilet.

Alardın ınaқ mamilesin baarı bilişçü. Aybaşev aғay da билет imiş dep uқçumun.

Kiyinki cılı Aybaşev aғay başқа rayonго, mektep-internatқа direktor bolup, köçör күnü Apiysa acıraşayaқ kılabız dep, birge oқуған baldar menen kızdardı üyünö қonoққo çağырды. “Kelbeseñ қатuu тaa- [84] rınam”-dep, calınıp suraғandan bardım. Tamaқ içtik, ırdadık. Baarıbızdı Amanbay sürötkö tarttı. Apiysa күtүlbögön cerden Amanbay eköobüzdü canaşa turup sürötkö tüşkүlö dep ötүndü. Biz bolboy қoyduқ. Al bal tilge salıp catıp, bizdi sürötkö tartıp aldı. Biroқ, biz uruşқан кіşidey murçuyған kebetebiz menen sürötkö түштүк. Baldar anı-munu aytıp da күldүрö albadı.

Apiysa meni arı cetelep barıp, қoluma бүктölүü қағаз берip: “Men cönöp ketkenden kiyin” - dep surandı.

Biz aғaydın cүктörün zamatta maşınaға cүктödүк. Қoştoşor uçur keldi! Amanbay caldırap Apiysanı қарayт, al artın салат. Maşına дүрүldөгөндө, Apiysa baarı menen қол alışıp қoştoşup, meni bekem қуçaқtap, betimden ööp: “Қат cazışıp тuralı?” - деп ayttı da, maşınaға ırғıp çıktı. Uzun kirpikterinin nımdaşa түşkönün körүp қaldım...

Қол bulғap, biz қaldık. Maşınanın üstүндө Apiysa тike turup, kızıl қosınқasın bulғalap барattı. Bul bulғoo bizgebi, ce Amanbayғabı kim билет?

Ꞓoŝtoŝordo Ꞓoluma ꞒarmatꞒan Apiysanın Ꞓatın uşul ubaꞒꞒa eñ Ꞓadırluu estelik Ꞓatarı saꞒtap cüröm: Mintip cazıptır: “KeꞒee al eköübüz kinogo bardık. Ꞓaytıp kelatꞒanıbizda al estelikke sürötün berem dep, Ꞓomsomol biletin aıtara baştadı. Bir süröt tüşüp ketti, ozunup ala Ꞓoysom: ekööndün canaşa tüşkön sürötüñör. Artında senin Ꞓoluñ, menen cazılğan bir Ꞓuplet ır cüröt. Al emne deerin bilbey, Ꞓolumdan culup alıp tıtıp ciberdi. Anı menen da süröt alışıp cürgön turbaysıñbı dep, uruşup, tarınıp baŝıp kettim. Al artımdan cetip, Ꞓolumdan Ꞓarmap, bolğon oꞒuyanı aytıp berdi.

Bıltır küzdö taꝼıp surağanımda, emne üçün ca- [85] ŝırdıñ eken? Senin uyalꝼaaktığın ay. İşenip ꝼoy, silerdin ınaꝼ mamileñerdi bilgen emesmin.

Emi emne ꝼıluu kerek? Özüm da bilbeym. Men anı caꝼŝı köröm. Egerde mindan arı silerdin köz ꝼaraŝıñar küçösö, men ꝼubanam, ꝼarŝı emesmin.

Güküş, sen ꝼanday caꝼŝı ꝼızsıñ? Seni eꝼ ꝼaꝼan unutpaym!” Cañıdan köktöp kelatꝼanda, soolup ꝼalğan menin balalık sezimim ꝼayra candanmaꝼ bele? Tañ ꝼalam, emne üçün al bizdin süröttü saꝼtap cürdü eken? Tüşünbödüm...

Apiysağa: tögülğön ayaꝼ tolꝼu bele, ötür iş öttü. Silerdin ınaꝼ boluŝuñarğa tilekteŝmin. Sağa ꝼıpınday da tarınꝼım coꝼ, - dep, ꝼısꝼaꝼa ꝼat cazdım.

Kiyinꝼereek Apiysa ꝼat cazıp, özünün ıraazılığın bildiriptir: “ Amanbay ꝼat cazıp cüröt. Bir-eki colu kelip ketti. Mamilebiz caꝼŝı ele. Uşunday bolo beret turbaybı? Biroꝼ, anın ata-enesi menin atımdı uꝼꝼubuz kelbeyt deyt imiş. Köro catarbiz” dep ꝼayğırıp cazıptır.

Amanbay ata-enesine oşol ꝼızdı alam, al eköübüz birge oꝼuğa barabız dep, aytırğan eken, Ergeş aꝼe ızırınıp: “al ꝼızdı astapama attatpaym” - dep, uulunun ŝağın sındırıptır degen ayñ tarap cüröt. Calğanbı, çınbı bilbeym.

Amanbay ŝoꝼ, erke bolğonu menen ata-enesinin tilinen taꝼır çıkpayt. Munu caꝼŝı bilem.

...Bir kezde eꝼ sebepsiz çanıp ketken Amanbayğa dağı başım baylanabı? Cürökkö taꝼ bolğon eski kep, ar-namıs muuntup, açuulandım. Köz caşımdı çuburtup, canım keyigende uyat-sıyıttı taştap, uşulardın bardığın apama caşırbay aytım da:

-Oşol nemege meni antıp or ılasız,- dep caloorudum. Apama menin kz caşım, zırırıp, aytan szm taasir etpedi. [86]

- Mına, zn aytıp oturasn, bizden murda at alşp crgn turbaysnırb?

- Al anıp ketpedibi?

Apam booru ezilip, atırıp klt.

- anıp ketpedibi? Bul szd aydan yrnp crsn? Erdi-atn ana bir birin tootpoy anat. Eki caşabay catıp, aan anışp crsnr? Bulardn bilbegeni co.- Menin salaalaan kz caşım d ceinin uu menen srtp: -Apsyan ala baratansp ksp ylaba kzm. Biz saa namaaul birn raa krmk belek? Ayzada aanda, syrk Esenamandn atas: “aalaşna alın berem”-dep, sz aytıranda: “Balas bizdn kza ten emes” - dep, maul bolboy oyonbuz. Oşondon beri atana as bolup, tetiri arap crt. Amanbay caş atann balas, zn menen ten. Apas da kelin-alınduu, eki olu boorunda abl ayal. Eknd oşo ouuga ciberebiz. Eerşp crsnr. Byata bizdn da uyu tn. ylaba!

Kytm teredep, szlıp, pk crgmd aralap ıat da, kz caşım baslbayt.

Apam menin crgmd mkan kekti, oruštaan sezimimdi aydan tşnsn?

XV

Tn kzg saysa krngs araı. Asmanda uyulup tnrgn oul buluttar bizdn oronubuzdun stn ana mkgnsyt. Keede too baş carıldap, alstan kn krkryt.

Men can kcrlp kelgen kelindey coolutu lpldt salnp, zbzdn trk meymaanada oturam. Apam en caş kiyimderimdi kiyindirgen. Calızmqn... Demim ıstalat, tamaıma bir suyu nerseler toptolot. Ekirip ylaım kelet.

Apam Şarapatan menen Turatbektin ırsaqtarn [87] toyuzup, kn batanda ele meymandar kel ydn buruna zordutap catırıp oyon. Şarapatan kz emespi, bir nerseni baamdaanday catıs kelbey: “Apa, ecedn canında oturayını”-dep, calbarıp surasa apam aıp oydu ele, cal-cal arap catıp ald. Alar e nerse menen ş co utap catşat. Beyam balalk anday caş!

Apam bugün kereli keçke şimalanıp, aq patir nandardı captı, boorsoktor casadı. Azır dastorqonu dayar. Ardaqtuu meymandardı ğana kütüp turat.

Biroq, alar kıçağanday keçigişet. Oşon üçün apam da, atam da tıdırçılap, kıcıl. Atam ulam köçögö çığat da col qarap kütöt, kütöt, cadağanda, başın cerge salıp suz kiret. Men baarın terezeden körüp turam. Apam moynun sozup:

- Körünöbü? - dep biröö tñşap turganday sekin surayt.

- Coq,- degen atamdın açuulanğan ünün uğam.

- Sizge emne cin tiydi, kelişet da.

- Kelişese qoyuşsun... Emne, boy kötörüp, nazdanışat col qarap. Aytpadım bele, Ergeş çoñduğuna işenip çalkaların bilgemin,- dep qolun artına alıp, ayvanda arı-beri basat da, uşul işti buzup salayınbı? - apama uğuza süylöyt.

- Oy sizge emne cin tiydi. Sabır kılıñ da. İşteri çığıp qalğandır. Ce eldin ayağı basılsın dep catışqandır. İş bütüp qalğanda,- dep apam menin üstümö kiret. Kıcalattığın bildirbey, qalp ele külümüş bolot,- biroq, betindegi sarı tüktörün qantıp caşirat?

- Erikpey oturasıñbı Güküş... sadağa boloyun, öpkömdü çabayın,- dep, mañdayımdan qabat-qabat öböt. Kirpiğimde kölküldögön köz caşım murduna cuqkanda, çoçumuş bolup: [88]

- Iylabaçı!- dep, booruna kısat.

- Apa!

- Sadağan boloyun. Atañ oşente beret. Azır kelet,- dep, köñül aytıp eşikke çığat da, atamdı narı cetelep barıp, cemeley başadı. Apamdın “kıziñ” degen sözün uğup qaldım. Tüşünüktüübu! Köp arı-beri basıp kıcına berbeçi, kıziñ ıylap atat dep, aqıl üyröttü da...

...Eldin ayağı basılğanda, caşırınğan uuruday Ergeş aqe, Almağan ece, Qalça ayaş enemder kelişti. Alardın kelgenin çoñşularıbiz emes, eşigibizdin aldında qulağın capırıp catқан kök döbötübüz da tuybay qaldı. Alar soyuşqa çoñ quyruqtuu qoy cetelep, mağa pombarquttan köynök, kızıl ğrom ötü, cün cooluq, qostyum, apama

atlas köynök, atama paltooluk drap alıp kelişiptir. Men kiyimderdi kıızıgıp qarağanım da çok.

Qudalar meymaŋanağa oturuştı. Atam alardan pata alıp, özübüzdün quyruğuna kuçaq cetpegen qara qoyubuzdu soydu.

Camğır caap kirdi. Qalça ayaş enem çıgıp, oçoqtun boyunda qazanğa et salıp catqan apamdın canına otura qalıp:

- Ayaş emne murçuyat. Taqır süylöböyt.

- Adatı da, emi bildiñbi?-dep, apam cuup-çayıp catpaybı. -Emne keçiktiñer?

- El tınsın, qoy cetelep baratqanıbzdı biröö - carım körüp qalat dep ele cezdem kögörüp oturup aldı.- Ayaş enem kıstalıp süylödü. Kiyinki şıbıraşqandarı uğulbadı.

Ayaş enem kirdi da, atam apamdın canına keldi.

-Emnege çağırdıñ?

- Qudalarğa emne unçukpaysız?

Atam otqo çırt tükürdü da, caqtırbağan ün menen: [89]

- Irdayınbı?

- Irda degen kim bar? Üygö kelgen meymandı it qabat bolboy unçukpasañ uyat emespi? Caqşılık işti oynop-külöp bütürgön caqşısı da.

Atam birdeme dep, süylönüp kirip ketti. Artınan apam cönödü.

Ot calbırttap küyüp, qazanda qoydun eti borquldap qaynap, törkü meymaŋanada qobur uğulat.

Qız degen uşul eken da. Öpköm kööp, demim kıstıqat, baqırıp ıylap, nöşörlöp quyup catqan camğırdı cıñaylaq aralap: “El-curt oyğongula! Siler eç nerseni tuybay memirep uqtap catasıñar. Törkü meymaŋanabızda menin ömürümdü baalap catışat” -dep, car salsam... andayğa carasam, kep uşunday bolmoq bele?

Ürgülöp baratıp, kimdir biröönün küdüñdöp süylöşköñün qulağım çaldı. Taanış ün. Anan eşike çığa qalsam, atam menen apam süzüşçüdöy, bet mañday boluşup, talaşıp catıptır. Alar meni bayqaşpadı. Dubalğa süyönüp, demimdi çıgarbay, tiñşap qaldım.

Deği bular emne cönündö talaşıp catat?

- Siz cindi bolduñuzbu? Men ayal adam, unçukpaym. A siz aytkanıñızdan kaytpañız. Kögörüp cer qarap, otura beriñiz. Alar uşunça attanıp kelişip, quru qayıtmaq bele?

Atam murutun çıyratıp iñgıranat:

- Tırmışıp catıp aluu uyat emespi. Köp suktuq caqşı emes. Mınçadan kemi coq deşke betiñ cıdabayt eken, mal baalap catqansıp.

Atam dağı çirt tüküründü.

Apam atamdı arıraaq cetelep:

- Uşu sizdin saddalıgıñız qaçañ qalat? Bizge qalıñdı beker bermek bele. Oşoğó ılayık sep berebiz. Baş berip catabız...[90]

Atam mañdayın tırıstırıp, murçuyat.

Kimde - kim mal bazarda bolso, soodalaşuu qanday cürgönün bilet. Satuuçu malının barqın kötörüp, maqtap, tişin körsötüp, uy bolso sütün aytıp, cılkı bolso külüktügün, corğolugun maqtay beret. Aluuçu da mitaamdık menen ulam arı ötüp, beri ötüp başın çayqap, tömöndöp aytat. Köñülünö cağıp tursa da, sır aldırbay ketençiktey beret. Ar kimisi özünün narqın aytıp “Baraqa tabıñ, baraqa tabıñ” - dep, qoldorun bekem qısışa beret.

Bular narq qoyup, talaşıp-tartışqanday, men mal emesmin da. Bul emne degen dödöylük!

- Apa-a!-dep baqırıp ciberdim. Apam selt buruldu da, atam kirip ketti.

- Qarañgıda turba, üygö kir.- Apam üygö cetelep kirdi.

- 25 miñ bersin dep kögörüp catam, bul da senin barqıñ.

- Mağa anday barqtın keregi coq! - dep, canım açışıp kıyqırıp ciberdim, apam qolu menen oozumdu basa qalıp:

- Şük, es-aqılıñ menen bol. Biz seni satıp catıppızbı, esi coq dese. Erkeletip qoyso, çoyondop baratasıñ da. Bul - ilgerten, kelatқан elibizdin saltı. Men da 25 miñdik sep cıynap cüröm.- Apamdın ünü qarğıldana tuştı - Apañ senden aylansın!

Seni tınçısın dep, apañ uşintip catpaybı? Apamdın ısıık-ısıık köz caşı betime tamğanda, men ansayın şoloğtop ıylap,- eköobüz bir kıylağa kuçaқтаşıp turup ǵaldık!

- Oy, ǵaydasıñ? - degen atamdın ünü bizdi acıratıp ciberdi.

Ergeş aǵe da köp kıyılıptır. Men munun bardıǵın siñdimden uqtum. Al ǵobur-şabırdan oyğonup ketip [91] tıñşap catıptır. Ergeş aǵe 20 miñden bir tıyın aşpaym dep, kögörüp oturup alǵan imiş. Apamdar sırtta tartışıp cürgöndö alar da öz ara kelişe albay, kızañdaşıptır. Almaǵan ece, menin ayaş enem Ergeş aǵeni ortoǵo alıp: “ǵızı bardın nazı bar, aytǵanına könölü. Biz beş miñ somduǵ adam belek, baş alıp catpaybızbı? deşıptir. Ergeş aǵe açuulanıp: “ǵızın beker bere turǵansıp, ǵalmurza emne murçuyat? Mına dep turup ketermin, uulum özu ele Prunzeden eerçitip kelet. Anın üstünö Amaştın bul kızǵa ançalık köñülü coǵ” - degen imiş.

Apacan, sen daǵı menin barǵımdı kötördüm deysiñ?

Biroǵ Almaǵan ece: “Uuluñ Prunzeden eerçitip kelgen ǵasiyetsizdi üyümö kirgizbeym. Gülayım uyat-sıyıttuu, ımanduu kız” - dep, oturup alǵan imiş. Sıyaǵı. Alardın ortosunda kelişpestikter bar oǵşoyt.

Aǵırı ǵalıñ apam ǵaalaǵanday 25 miñ somǵo toǵtoptur. Baa bıçılǵandan kiyin, alardın caydarı külkülörü, bapıldaǵan sözdörü uǵula baştı.

Et tartıldı. Almaǵan ece özünün şibaǵasın: “Mendey baybiçe bolsun” - dep, maǵa berip ciberiptir. Ooz tiyip da ǵoybodum.

Ettin artınan, eki bala ıntımaǵtuu, ırıstuu bolup, ösüp-önsün,- dep, üy kötörö. “Oomiyn”!- dep, bata ǵılıştı.

Apam üstümö şıpıldap kirip:

- Tura ǵoy. Eneñ söykö salǵanı kelatat,- dep ǵabarladı.

Erinip turdum. Almaǵan ece ǵaadasın buzbay, cay basıp kirdi. Men uyalıp cer ǵaradım.

- Güküş, emi bizdin bala bolduñ, ırıs-keşiktüü bol aylanayın. Esen aman cürsöñör, bizge oşol ǵanimet. [92]

Kemzelinin çöntögünön kümüş söykö alıp, özü şıkaalap catıp ǵulaǵıma saldı.

-İris-keşiktüü bol! -dep, caşıp, mañdayımdan çop etkirip öptü da apama qarap:

- İ kudağıy, uşul camandardın astına kireli.- Tolķundangan ünü dirildep, appaķ oromolunun uçu menen köz caşın sürtümüş boldu.

- Kudağıy, caķşılık işke ıylaçu emes.

- Iylabay қalayın, cetine albay, caşıp ketpedimbi.

Ayaş enem da ebirep-cebirep (қulağıma da kirbedi) iyilip öböm dep, kölküldögön köz caşımdı körüp, çoçup ketti:

- Iylaba! - Mitaam cılmayıp.- Kız cırғаar cerine ıylap barat,- dep şaķılıktap küldü.

Iylasañ mintişet, tirmeyip ıylabay қoyson dağı bir nerseni oylop tabışat. Bizdin enelerden şıltoo қаçıп қutulbayt eken го!

Caşırınған uuruday alar tün carımında қaytıştı. Apam көñülü tıңıғanday:

- Oğ, belim iy, çarçadım? - dedi.

...Men kirpik қақpay, nöşörlöp қuyup catқан camғırdı tıñşap, uқtay albay cattım.

Basa, ertege ģimiyadan ekzamen emes bele?

XV

Çoçup oyғondum. Başım zıñıldap oorup, қursaғım қarışıп ачіп қalıptır. Oylosom, keçeegi tüştön beri caķşılap tamaқ içpeptirmin. Biroқ, turғum kelbey, bekem çümкönüp, nıksırар cata berdim.

Kün çıғıp қalsa kerek. Apam özü şımalanıп uy saap, қоşup kel padaға dep, Turatbekti cumşadı. Turbadım... Tartқınçıktatıp cetelep, torpoқtu arқandap [93] keldi. Turbadım... Tündö cuusuz қалған қazan-ayaқtardı қалdıratıp cuudu, қıynalıп-қıсталıp ot қағıp, saаған сүтүн astı. Turbadım.

Atam atın toқup қoyup çay içti. Apama birdemelerdi şıbırар anan at tañıp cönöp ketti. Turbadım.

Öçöşkөndөy cata berdim. Kündөгүmdөy tura қалып, өзүм биліп, uy saap, torpoқtu arқandasam, süt pışırsam, қızымдın көңүлү қушубақ carқылдаp cürөt, ıraazi eken dep, içterinen oylonuşpaybı? Қaysı betim menen atam menen bir dastorқondo bet mañday oturup, nanüştө қılam? Betim çımırayt...

Bүgүн һımıyadan eñ aқırқы ekzamen. Ozungandar coop berіşіp, emne baa aldım eken dep, mekteptin uzun қoridorunda tolқundap arı-berі basıp cürüşöt. A men baş kötөrbөy, töşөktө çүmkönüp catam. Amanbaydın betin қantіp қaraym? Cer қarap unçukpaym. Al özü tiyişіp salamdaşsa қantem? Unçukpay қoyso baldardın aldında osoldop, tarınıp қalsaçı? Cayddrı külsөm abalıñ uşul eken го dep, içinen mısqıldayt го. Emne қıларымdı bilbey, muқuraym.

Apam başıma oturup, töşөktü açıp körüp:

- Öpkөmdü çabayın tura гоy. Kün aşke bolup қaldı.-Uypalangán çaçımdı sılap: - Қursağıñ açқandır, tura гоy,- dedi.

Uқtamış bolup, bilmemişke saldım. Murdaları keç catıp ertesi uқtap қalsam, apam minday meerimdүүлük menen başıma oturup: “Tura гоy” -dep, suraçu emes. “Turbaysıñbı sasıp catpay, қız bala kepterdey sergek bolçu” - deçü.

Azır çaçımdı sılap başımda oturat.

- Tura гоy Gүküş. Ekzaminine barbaysıñbı?

Unçukpay turup, dubalda ilingen küzgügө bardım. Közüm şişіp, ıylağanım bilinip turat. Tündө çеçіnbey bir tiygen ekemin, keçee kiygen krepdeşin köynө- [94] güm uypalanıp қalıptır. Başқа uçur bolso apam қup cemeleyt ele, azır erinderin tiştenip unçukpadı.

Tündө Almaқан ece maға atap bergen cilikti Turatbek ayvandağı sörүdө aymañdap cep catıptır. “Cırğaptırsıñ” dedim içimen. Al meni körө қoyup:

- “Ecekem erge tiyse, eskisi maға tiyet” - dep, arsaқtap külüp қoyot.

Basa қалып cikciyte muştadım balanı. Қолunan ciligi ırғıp, ozondop ıylap қaldı. Apam da meni caқtap:

- Caqşı qıldıñ oşonu, e becaıy öspöy qal. Ekinçi oşentçi, camacayıñdı cırıp qoyom,- dep, ayvat qıldı.

- Turatbek becaıy kılğanda dayıma uşunday atırılşañız, mınday bolmoq emes apa. Ayıp özüñüzdö. Meyli ökürüp ıylay bersin!

Betimdi cuup, erteñki nanüştögö apam eköobüz bir oturduq. Qursağım açıp tursa da cürögümö eç nerse barbayt. Apam zordop catıp bir çay piyala qaymaqtı cutqurup ciberdi.

Başqa köynök kiyip, küzgünün aldında qaranıp tursam, apam mintip eskertti.

- Tündögü işti eç kim bilgen coq. Caşruun... Adamdın duşmanı adam. Bilinip qalsa, ataña söz tiet.- Çay uurtap qoyup.- Dağı teñtuştariña maqtanıp aytıp qoybo.

Teñtuştarıma maqtanat imişmin!

- Qoqus qaynataña tuş kelseñ, tastañdabay, caşırınıp qal. Izat-urmat degen adamdın için cılıtat. Tübölük atañ oşol kişi.

Tura bersem apam dağı köp söz aytçuday. Ansız dele içim bir qan bolup, terim cuqarıp, söz kötöralbay turam.

- Ayılğa baram, tez kel, - dep apam artımdan [95] qıyqırıp qaldı. Turatbek taarınıp bayağı ordunda kömkörösünön catat. Cata bersin.

Darbazadan çığa berip, Zulayğa betteşe tüştüm. Al kömököyün kötörüp süylöp:

- Munu qarasañ, şaşıp qoyboyt. Ekzamen teñ ortolop qalbadıbı? Ağaylar seni eki colu coqtop, çaqırıp kel dep meni ciberdi

- Al közün süzüp, kebetemdi bayqadı oqşoyt.

- Oorup atasıñbı?

- Coop berbey başımdı çayqadım.

- Anan emne keçigesıñ?

- Cön ele.

- Cön qantip bolsun? Tırçıya tüştüm.

- Seni tergöoçü qoydu bele?

- oydum, oydum. - Dördöygön erinderin ımtılap urmuydu.

Eköobüz süylöspöy, canaşa basıp barattık. Caydın künü caş bala dep tuura aytan. Tündögü asmandı ümköp, uyulğugan ara buluttar co. Kün ayıttay aık. Aba taza. Coldun boyundağı atar mırza terekterdin caşıl calbıraqtarı camğırğa cuulup,- özgöçö ooz körünöt. Alsız şamalğa ıl uçтары arı-beri nazik iyilet.

apıstan, sopoñ etip bet mañday taraptağı köpürönün art cağınan toru attın oyoñdoğon başı, amçılğan Ergeş ae ığa aldı. Anın canında dağı bir atan bar eken! Zamanam tarıp, şaşıp aldım. Şart artıma burulup açıp bersem, Zulay emne dep oyloyt? “Ergeş aeni körüp, dırğayaqtap açıp berdi. Soo emes. Bolup oyuqtur” -dep, elge zamatta taratıp ciberbeybi? Emne ılam? Anae, atandar da caındap kelatat. Eköo oburaşıp, süylöşüp, bizdi da körböyt. Betim ımırıp, cürögüm oynoktoyt. Uyat, uyat, uyat! Ölüm, ölüm! [96]

- Zulaycan, sen kütö tur!-dep, col boyundağı Toqtobay aenin üyünö kire açtım. Alardın abağan iti tandırdın altınan ığa alıp, arııldap açırıp cönödü ele, bir ıñırıp otura aldım. ayriyet, it atılbadı. ıymat ece orkon ünümdü uğup, ığa alıp itti ubalap, meni apaptadı.

Mınae dağı tuyu carga amalbadımbı? Emne dep şıltoo aytam? Denemdegi orkonum tarap, betim ört bolup ısıp baratam. aydağı baleege amaldım ele?

- Üygö kir sadağa? Emne ızarıp kettiñ? Uyalba.- Ar cata dubalğa uyruğun taap ırıldığan itke aybat ılıp.- Narı tur ölö elegeñde.

- Aıtı surap, kel dep, apam cumşadı ele.-Adam ıstalğan uçurda, calğan şıltoo tapanına da ubanıp ketet eken!

- Tügönüp aldı ele,- dedi keyigendey.

“up caşı boluqtur” - dep, carıya aytıp cibere cazdap arañ toqtodum. Me dep armata salsa emne ılat elem? oyuñuz desem bolboy uzatıp ıktı.

- Apaña ayt, bar bolso ayabayt elem,- dep artımdan arap aldı.

Bıyaa baratanımdı körüp şek sanap aldı go. ous men mektepten kelgiçe apama coluğup: “Güküştü aıtığa cibergen ekensiz, tügönüp aldı ele” - dese eç nersege tüşüñbögön apam: “Üyümdö aıtım bar, sağa Gülayımday başa biröö

közünö körüngön gö” - dese, emne bolot? Qıymat ece ardanıp: “Közümö başqa nerse körünböy-netpey ele senin qızıñ keldi. İşenbeseñ Zulaydan sura” - dep, munu kübö tartsa qantem?

Narı caqta, ırğalğan kökmök çöptördün uçtarın qarmalap, Zulay kütüp turuqptur.

- Apam bir buyum suradı ele, coq eken dedim sır aldırbay. [97]

- Bar bolso da Qıymat ece berbeyt.

Azır mektepke kirem. Amanbay coop berip, sözsüz beş alam dep, qıyınınıp, menin kelişimdi kütüp turğandır. Qantip betteşebiz? Mından arqı mamilebiz qanday bolor eken?

Baldar ekzamen cürüp catqan klasstın qaalğasının aldında turuqptur.

- Güküşsüz ekzamen da qızıksız bolot eken.

- Oşon üçün men kirbey oturbayımbı?

- Qarasañ, tirmeyip oquy berip, közü şişip ketiptir.

Bayağı uçup cürgön tamaşa sözdör. Tigi burçtağı terezede eki qolon şımının çöntögünö salıp Amanbay bozorup turuqptur. Qapa... Al közünün qıyığı menen caqtırbağanday qarap, şıpıldap arı basıp ketti.

Bul emne degen coruğu? Anın caqasına carmaşıp, etegine ermeşken biröö bar beken? Beçaram iy. Añğıça kezek kelip ekzamenge kirdim.

Güldüü stoldo direktor aqay, ħimiya sabağının muğalimi, ekzamen qomissiyasının predsdateli süylöşüp oturuqptur. Qolum qaltırıp qaysı biletti alışımdı bilbeym.

- Qorqpoy, közdü cumup ala ber degen direktor aqaydın ünün uqam.

Biletti alıp, boş partalardın birine otura beripmin.

-Nomeriñ qanqa?

“Al emne üçün maqa qırın salat. Anday qıyın eken, ata-enesine aytıp, boldurbay qoyboybu?”

- Qalmurzaeva, biletiñdin nomeri qanqa?

Emi tüşündüm da: - Nomeribi? - şaşıp köz ciberip,-beş.

Köñülüm alağdı bolup bilettin suroolorun, nomerin da qarabastan otura beripmin. [98]

Köñülüm cay tappay turgandıgın ağıylarğa bildirip qoydum oqşoyt. Hımiya sabağının muğalimi atayı kelip, iyilip aqırın suradı:

- Surooloru tüşünüktüübü?

“Ooba” degendey baş iykedim.

- Egerde bilbegeniñ bolso, tartınbay ele suray ber. Bul colu da bayqabay baş iykep ciberipmin. Ağıy tañ qalğanday qaradı da:

- Güküş oorup turasıñbı?-dedi.

- Başım oorup atat.

- Oşondoy, öñüñ buzulup turat.

Ağıy canımda otura qalıp, bilettegi suroolordu üstürtön tüşündürö baştadı. Baş iykemış bolom da, Amanbaydın caqtırbay keykeyip basıp ketkenine açuulanam, muundarım qaltırayt. Kezek kütüp otura alğıday emesmin.

- Ağıy, azır coop bersem bolobu?

- Dayardığın caqşıbı?

Unçukpay baş iykedim.

- Ergeşov da dayardanbay coop berem dep qaldı.

Özüñ bil,- dep ağıy orduna oturup, berkiler menen keñeşti da:

- Dayarsıñbı? -dep menden qayradan suradı.

Baqtıma caraşa bilettegi suroolor oñoy eken, toqtolboy coop berdim.

- Azamat,- dep qoydu ekzamen komissiyasının predsdateli. Eç kimisi qoşumça suroo da bergen coq.

Sırtqa çıksam, caqşı coop berdiñ, tıñşap turduq dep, cabalaqtağan qoldor quttuqtadı. Al körünböyt.

Başım oorup atat dep şıltoolop, baanı kütpöy üygö cönödüm.

Ikçamdap basıp baratam, ıylap baratam. Qayriyet, taanıştardan eç kim coluqpadı.

[99]

Oşentip, orto mektepti ıy menen buttüm. Uşunday bolot dep kimdin başına keliptir deysiñ? Esen-aman onunçu klasstı bütsöm, armanım coq dep oyloçu elem. Azır armansızımın dep ayta alambı?

Apam köz caşımdı körüp çoçup ketti:

- Sağa emne boldu?

- Eç nerse.

- Emnege ıyladıñ?

- Cön ele.

- Cön ıylaçu beken? Biröö qapa kılsa, ayt, qoluna ölüp bereyin.

- Coq.

- Caqşı baa albay qaldıñbı?

- Coq.

- Coqton başqa coobuñ coqpu?

- Anan emnege ıyladıñ?

- Cön ele.

- Bir ceriñ oorup catabı sadağa boloyunum.

- Coq.

Apam ürgülüp-qağılıp, üstümö üyrölö tüşkündüktönbü ererkedimbi, eki-üç monçoq cana betimen tömön quladı.

- Aytçı emnege ıylaysıñ! Betiñdi köz caşıñ menen cuuguday, men ölö elekmin go. Qızımdan emi tıncıdım go dep otursam... Apam mañdayın ütüröytüp keyip ciberdi.

İçimdi teep catқан oyumdu aytıp, sırdaşayın desem, apam uşintet da! Egerde, anın caqtırbağanday suz mamilesin, arı qarap keykeyip basıp ketkenin apama aytsam:

- Oşoğo da uşunça bolosuñbu? Anday ceñil bolçu emes, eldin közünçö ele sağa cügürüp kelmek bele,- dep, apam cemelerin bilip turam.

Meymanağanağa kirip catıp aldım. Apam da unçuq- [100] pay, uyğudan qalğan közdörü menen cal-cal qarap, başımdı sılap canımda oturdu.

Tüştön kiyin ağaylar kelip, onunçu klasstı caqşı bütüşüm menen quttuqtadı. “Caqın arada Frunzege cönötösüñör, Qaramat ece, Güküştü dayarday beriñiz” dep, direktor ağay eskertti.

Frunzege! Frunzege! Menin cürögümdü öykögön asıl maqsatım uşul emes bele? Caqında ata-ene, tuulğan cer, uruq-tuuğandar menen qoştoşup, Frunzege cönöyt ekenbiz da. Maşınağa oturup: - Qoş apaqe! - dey turğan mezgil kelgen turbaybı?

Biroq, bir nerse cürögümdü öyköp, çayıttay açık köñülümdü suz qılat. Al eköobüzdün aldıdağı mamilebiz qanday bolor eken? İlayım eski taarınıçtardı unutup, Frunzenin çasıl baqtarın aralap, ıntımaqtuu oqup cürsök eken?..

XVI

Kirüü ekzamenderin tapşırıp bütüp, üç kündön beri boşpuz. Bekerçilikten cadap da büttük. Kün biyik kötörülgüçö uqtaybız. Qonqurstun cıyıntığı çığıp qalğandır dep, köñülübiz tütpöy künügö universitetke beş-altı colu barabız, ança-mınça öñ taanıştardan suraybız, kübüröşüp süylöşkondördü tıñşaybız, anan sabırımız suz çaşağan bölmöbüzgö kelip, ar kimimiz öz kerebetimizge cata ketebiz.

“Erteñ ötkön-ötpögöndördün tizmesi ilinet eken”,- degen qabar bugün tarap, mende can coq. Ar qanday caman oy başıma qılt etip, tüşö qalat. Sanaarqap da büttüm.

Kün beşimde Amanbay kelip, ayl çarba institutunun veterinarlık faqultetine ötkönün ayttı. Quttuqtaym dep qolun qıstım. Öñü qumsarıp qızıuu. Bildirbeske qançalık araqtense da, oozunan içkiliktin cı- [101] tı burqurap turdu. Canında külgön sayın qaşqa tişteri körüngön, beti başı tolo murun bir cigit bar eken.

- Ayaş menen taanıştırbaysıñ da,- dep al özü ele ozunup qolun sundu:

- Atım Alişer, familiyam Beqqaziyev kırkıncı cılı tuulğanmıñ. Ata-tegim taza. Amanbay eköobüz bir faqultetke ekzamen tapşırdık,- dep capıldap süylöp, bir pasta ömür bayanın ayttı da, qolumdu kısa qarmap:

- Atıñız kim ayaş? - dep, suradı. Qanday culuğan nemesiñ degendey men caqtırbay qaradım. Al qıtmır küldü da:

- Caman körüp qaldıñız ee. Közüñüzdön körüp turam. Atıñız caşırınbı ayaş?- dep, dağı ele qolumdu qoyo berbeyt.

- Men sizdin ayaşıñız emesmin.- Cinim kelip, qolumdu culup aldım.

- Oo! Ayıptuumun qarındaş.

- “Sizdin qarındaşıñız da emesmin, oylop süylöñüz” degim kelip, uşul oozu-murduna söz ileşpegen nemege teñelbeyinçi dep, unçuqpadım. Al Amanbayğa külö qarap:

- E dos, pivo içip oturup, süylöşköñ kızırma barabız debediñ bele? Amanbay anı dalığa çapqılap.

- Qız degen çıçalap cürüp könöt da.

- Ayaştın anday sırın qaydan bileyin.

Men tetiri burulup ketip qalayın dep, batınbadım.

- Kiyip çık, köçögö basıp keleli,- dedi Amanbay.

- Bügün bara albaym.

- Sebep.

- Başım oorup turat, Men qalp ayttım. Amanbay kelse, şaardı qıdırıp [102] keleli dep, erteden beri kütüp oturğam. Mınabu Alişer degen nemesi şıpıldap, ulam “ayaş” dep, anısı az kelgensip, özü: “qız degen çıçalap cürüp könöt da” - dep, kekireyip, ardantıp qoyuştu. Bolboso barat bolçumun! Alişer arı basıp ketkende, Amanbay közün süzöp:

-Azır çıkpasañ, ekinçi kelmey coq,- dep kekete süylödü.

- Meyli kelbeseñ.

- Boluptur, esen bol.- Aňgıça Alişeri canbızğa keldi. Amanbay ıalp ele carkıldap külümüş bolup:

- Alişer dos, ayaşñ bugün ııgalbayt eken, başı oorup turuptur,- dedi.

Men tañ ıalıp ıarap ele ıaldım! Azırkı süylögönü da, ünü da, külküsu da başkaça! Alişer dağı ıolumdu ıısıp:

- Ötö ökünüçtüü. Başñız ayıkkanda kelebiz, - dedi cılmayıp.

Amanbay ıolumdu suz ıısıp, unçukıpay ııgıp ketti.

Men anın artınan cügürüp ııgıp: “Tokıtoy tur, azır ııgam” - dep, calınmak belem?

Bölmögö kirip, krovatıma üstömönümdön tüşüp catıp aldım. Bizdin mamilebiz kaçan oñolor eken? Frunzege kelgenibizge bir aydan aştı. Amanbay üzböy kelip, ıabar alıp turdu. Eki colu eerçişip kinogo bardık, eç kimden cazğanbay-tartınbay canaşa oturduğ, birge tamağ ııttık. ıarañgı kirgende universitetin aldındağı şkameykalarda süylöşüp oturduğ, arı-beri bastık. Al bir colu öbüügö araıettendi ele, betimdi alaıanımen menen caap, cetkirbey koydum. Biroğ, uşul ubağka çeyin çeribiz cazılıp, ezilişip süylöşpödüğ, ııçki sırbızdı aytışpadık. Coluğuşubuz da suz, ıoştoşubuz da suz. Azır da bolboğon nemededen taarınışa kettik. Alişer degeni şıpıldap ıaydan kele ıaldı ele? [103]

Sayraıan sırttan cügürüp kirip, zıñkıldap ırdap, küzgügö ıarap çacın tarana baştı.

- Gülayım, turbaysıñbı? Kün keçkirdi,- dep ıulağka cağımduu ünü menen süylödü. Men cata berdim.

Aňgıça kimdir biröö eşikti çertkiledi.

- Mümkün emes,- dep Sayraıan ıatkırap küldü.

Men şasıp tura ıaldım, eşik açılıp, uzun boyluu, çacı ürpögön, col-col ceñi coğ köykökçön ıara toru cigit kirdi. Sizge kim gerek degendey men caldırap ıarap ıaldım.

- Keçirip koyuñuz.- Al cügünüp koydu. Men unçukpadım.

- Ruqsat emes debedim bele? - Sayrağan çon, қапқара közdörün oynoktotup, tiyişip süylödü. Culunup kirişinde kep bar turbaybı dep, men tımıp qaldım.

Kirgen cigit almaq-salmaq külüñdöp bizdi qarap:

- Qulağım dülöy emespi,- dedi.

- Anda vraçqa barış kerek.

Al söz tappay, unçukpay qaldı.

- Ay, ay-Avazbek, madaniyattı qaçan üyrönösüñ? Dağı universitetin üçünçü qursunda oquyt.- Sayrağan naarazı bolğondoy baş çayqadı.

- Ce Gülayım özü ozunup taanişsa dep turasıñbı?

- Oy, menin bayqabastıgım. Keçirip koyuñuz.- Qol sundu: - Avazbek.

- Gülayım.

- Abdan caqşı.

Men uyalıp, qolumdu tartıp algıça şaştım. Avazbek bir az unçukpay oturdu, anan tura qalıp:

- Cürgülö “Ala-Tooço” barıp, köñül açıp keleli.

- Biz köñül aç aalbayt ekenbiz,- dep Sayrağan qılıktanıp, kerebetine otura ketti.

- Emne üçün? [104]

- Uşunday.

- Tañ qalarlık.

- Tañ qalarlık emes.

- Anan qanday?

Sayrağan ordunan tura qalıp, bat-bat süylödü:

- Biz degen - universitetke sağalap turğan canbız. Siz degen - üçünçü qurstun studentisiz. Ayırması asman menen cerdey. Mümkün ertege biz coldo bolorbuz.

Avazbek başınan o caq mürüsünö şılkıyıp uqtu da:

- Meldeşesiñerbi?-dedi eç nerseden, eç nerse coq.

- Emne cönündö?

- Men aytam: eköönör teñ ötösünör, dep...

Sayrağan sol közün kısıp, qolun kezep süylödü:

- Munuñ mitaamdığın kör. Aldağın bar e? Biz caş bala emespiz.

- Anda meldeşkile.

- Meldeşpeybiz.

- Anda ötösünör.

- Ötpöybüz.

- Cürgölö keçki kinoğö ülgürgüdöy bololu.

- Cürböybüz. Kino-sinoğö biz bara albaybiz.

Men bıyaqta turup, beçara Avazbekti ayap kettim.

Qanday toktoo, qanday sılık! Men Amanbayğa biröönün közünçö mintsem, “Barbasañ qoy, mağa emne” - dep, baya ele qaalğanı qarş caap ketip qalmaq.

Bale dese, dart dep qayaşa aytıp catıp, aqırını Sayrağandın cürögü cibidi oqşoyt:

- Aytpasa, özüñ bilbeysiñbi? Sen qarap tursañ, biz qantıp kiyinebiz? - Avazbek kulağının uçuna çeyin kızarıp, çıqqıça şaştı. Al çığar zamat Sayrağandı cemeledim:

- Ayabay osol qılbadıñbı, menin közümçö. Antpey cür köñülünö ketet. - Sayrağan tüşünböğöndöy mağa alayıp qaradı: [105]

- Oy, botom, osol degeniñ emne? Osyol - orusça eşek..

- Osol taqır anday emes, uyat degen maanide.

-Bul qırğız sözübü?

- Bilbeym biz caqtağı qırğızdar uşintip süylöşöt.

- Tüşündüm. Osol bolo bersin. Men anın etegine carmaşmaq belem? Oşol siler caqta ayaldar öz küyöösünön ay tartıp, siz deşet imiş, uşul çımbı?

- Çın. Atın aytpay, siz dep ızattaşat.

- Mına kızkı tamaşa! Atın aytpay tergep, siz dese ele sıylap alat beken? Mümkün oşol ayaldar sırtınan siz dep cılmayıp oyup, içinen ölügüñdü köröyün, senden açan utulat ekenmin dep arğap oturuşqandır.

- oyçu! - men çoçup kettim.- Antişpeyt.

- Sen alardın içine kirip çığıpsıñbı? Urmattaşqan köñülü caqın adamdar bir-birin sen dep ayrılışpayt. Al emi, beytaanış, sıpayı kişilerge, özünön uluu kişilerge siz dep ayrılrat.

Men caaqtaşıp talaşqım kelbedi. Sayraqan arderobdon ızıl köynögün suurup çığıp, caraşabı degendey boyuna çenep, sözün uladı.

- Menimçe ız degen süygön cigitin başınan atuu armaş kerek. Süyöm dep calına berseñ, başqa ızdarğa köz arta baştayt. Güküş, bul sırdı kökürögüñö bekem tüyüp oy.

Sayraqan canıma otura alıp:

- Tuura aytasıñ Güküş, men oroymun. Avazbektı apa ılıp oyğon oqşoymun iya? Al mitaam, içindegisin taqır bildirbeyt. Aqa oqus aytıp oybo, men anı canımday caqşı köröm. Bilesiñbi, biz üç cıldan beri süyüşüp cüröbüz. Vraç boloyun degen oyum bar ele, Avazbektin canında cüröyün dep, universitetke kirdim. [106]

- Frunzege oquuğa baram deseñ, apañ arşı bolğon coqpu? - oqus ele surap ciberdim.

Al mağa tañ alğan közdörü menen aradı da:

- Co-oq. Öz apañ da arşı çıkmak bele? ayra oquuğa ötüp alsa eken dep tileşet. Apam oquuğa uzatıp catıp: - “Emi balam, oquuğa ötsöñ, bilip turam, küyöögö da oşol caqtan ketesiñ. udayım bağıñdı açsın” - dep, ıylayt. “Oy apa, am sanabay cürö beriñiz, oquumdu bütüp üygö ele kelem, anan küyöögö çığam” - desem, taqır işenbeyt. “Bardık ele men bilgen ızdar oşol caqtan küyöögö çığıp ketip catat, bağıñ açılsın, ızım”.

Men ütüröyüp arap alsam kerek. Bayağı Uulbü taecemdin cer muştap ıylağanı da iras oqşoyt:

- Sen dağı uşul cerde özüñ ele küyöögö çığıp alasıñbı?

- Uçuru kelgende çığıp alam. Ata-eneme küyöö tapkıla dep barmağ belem?

Biz ebirep süylöşüp, Avazbektı unutup salıppız. Al azır qoridordo qaçan çığat dep sarđayıp kütüp turđandır.

- Kıyınbeysiñbi, Avazbek kütüp qaldı.

- Kütsün, cigit kütüş için caralđan. Dağı kütöt.- Qaştarın coğoru serpip qoyup,- Güküşcan, aytsañ, süygön cigitiñ barbı? Tartınba!

Men emne deşim kerek. Bardığı bar da. Emne için qaşırım.

- Eger çok bolso, Avazbektin bir coldoşu bar, taanıştırıp qoyoyunbu?

- Qoy, taanışpaym - dep, çoçup ketipmin. - Bar.

- Oquybu?

- Ayıl çarbağa öttü.

- Siler da bizdey baqtıluu turbaysıñarbı?

Men kızarıp unçukpadım. [107]

- Azır emne için kelbeyt.

- Keldi, men barbay qoydum.

- Taarındıñbı?

- Çok, cön ele bargım kelbedi,

- Biz menen da barbaysıñbı?

- Ooba,

- Emne için? Bizge da taarındıñbı?

- Çok. Al cür degende barbay, siler menen ketsem, al uruşat. "Uruşat" - degen söz qoqus oozumdan çığıp ketti.

- Uruşat deysiñbi?

- Co-oq, uruşpayt, qapa bolot.

- Kışkası barbaym deçi. Sayrağan casanıp çığıp ketti.

Men calğız qaldım. Kün batıp, qaş qarayıp qalğan eken...

Adam qubanganda qadimkidey ıylayt deşse, taqır işençü emesmin. Iy-qayğıdan, küyüttön çığat, a külkü, qatqırık köñül qaqtıktan, qubanıqtan - dep oyloçumun. Coq, men cañılıp cürüpmün. Körsö...

Bügün saat toğuzdan murda ele universitetke kirem dep cürgöndör priqazdar ilinçü cerge lıqıldap tolup ketti. Bardıgının ele öñdörü saman. Ar kim özü menen ubara.

Sayrağan eköbüz eç kimge qoşulbay çette turabız. Biz menen ekzamendi qoşo tapşırğan, beti cımsal, murdu ketirekey qızıl bettüü qız canındağı üç qızğa ebirep-cebirep bir nerselerdi aytat.

Tündüktün qızdarın albayt imiş. Coñ qızmatta iştegen taekem ayttı.- Meni uqsun degendey, zañkıldap biyik süylöyt.

- Emne üçün? - dep, berki qızdar sesteye tüştü. [108]

- Bizdin ordubuzğa tüştüktün qızdarın alat imiş? Alar ooz açalbay qalsa da bardık oquu caylarına qabil alınsın,- degen coğoru caqtan buyruq beriliptir.

Bul qız birinçi colu mintip calğan-caşıktardı aytıp, uşaq cürgüzüp catқан ceri coq. Al eköbüz tarihtan ekzamendi birge tapşırğanbız. Kirüügö noovat meniki ele. Uşul qız aldıma qıstırılıp men kirem dey baştadı.

- Sen eki alsañ da ötösüñ. Mınabu deldeygen köynögüñ qayaqtan kelgeniñdi aytıp turbaybı? Biz şorduu tört alsaq da kümön, dep candı küygüzgön. Aytışıp oturbay, özümdön murda ötkörüp, artınan kirdim. Çaqıldap süylöp, qıyınısığanı menen eç nerse bilbeyt eken. “Birinçi orus revolyutsiyası eçençi cılı bolğon” - dep, muğalim surasa, oozu-murdu qıyşaybay şaqıldap:.. “1917-cılı uluu Lenin atabızdın başçılığı astında bolup, cüzükara Niqolaydı taqtan qlatқан. Emgekçiler erkindikke çıqқан” - dep baratat. Muğalim arañ toqtottu. Bıyaqta tabalap qarap oturdum. “Petr birinçi eçençi cılı tuulğan” - dep surasa: “Petrbı? Tuulğan cılım bilbeym. Kinosun körgönmün. Abdan er cürök kişi eken?” - deyt, beti qızarıp qoyboy: “Ağay üç ele qoysoñuz bolot. Men eki cıldan beri fabriqada iştedim. Öndürüşlük praqtıqam bar.

Mınaqe caqşı iştedi degen münözdömöm dep, sumqasın ańtara baştağanda, muğalim baa koydu.

Men coop berip çıksam, ketpey kütüp turuptur.

- Coldoş, emne aldıñ?

- Tört.

- Mına aytpadım bele, bilbese da buğa caqşı baa koyot,- dep, canında turğan beytaanış ele baldarğa arızdana ketti.

Men da arıma kele tüştüm: [109]

- Petrdın qaçan tuulğanın bilbeysiñ birinçi orus revolyutsiyası eçençi cılı bolğonun bilbeysiñ, anan dağı maqtanasıñ? Uyalbaysıñbı? - degenmin.

- Enekebay, qaratıp turup qalp aytkanın qarasañar. Aytpadımbı, muğalim özü baş iykep oturbadıbı?

Sağa daba coq eken dep, aytışpay ketip qalğanmın. Bul murdu ketirekey kız oşondon beri mağa oç. Azır dağı menin cinime tiyiş uçün atayı öñgöçün sozup, calğañ caşıktardı apırtıp catat.

Sayraқан tıqıldap alardın canına basıp barıp, “Ketirekey murunğa” qayrıldı.

- Keçiresiz coldoş, caşıruun bolboso, çoñ kızmatta iştegen taekeniñdin familiyası kim? Ketirekey murun misireye qaradı:

- Sızdın işiñiz emne?

- Bilgim kelet.

- Coq, ayta albayt ekenbiz.

- Ayta albasañız mınday uşaktardı taratpañız. Dağı uyalbay qomsomoldun znaçoğun tağınıp alıpsız.

- Enekebay, munu qarasañar? Sen emne militsioner beleñ?

Añğıça toptolup turğandar duuldap, prikazdar ilinçü dosqalarğa qarap cabalaqtap qalıştı. Kimdir biröölör meni türtüp öttü. Sayraқandı da coğotup qoydum. Eldin baarı ele moyundarın sozup, aldığa cütkünüşöt. Men da ömgöktöp catıp, el seeldegende

bizdin tizme ilingen doskağa çağındadım. Alaqtap, tizmeni qaraym, tügöngür, menin familiyam körünböyt. Ötpöy qalğan ekenmin, muundarım qaltırayt. Coq. Qalp! Tigine menin familiyam. Ötöpmün! Başqa familiya bolup cürbösun dep, işenbey qaraym. Qalmurzaeva Gülayım dep, qışqayıp cazılıp turbaybı?

Qubanganda, qadimkidey köz caş çıgarın oşondo bildim. [110]

- Güküş! - dep, ele biröö moynuma asılıp Qaldı.

Sayrağan. Menin kirpigimdegi köz caşımı bayqay qoyup, qası serpilip, zamatta suz bolo tüştü.

- Sayrağan, ötöpmün!-dep, aytkıça şaşım.

- Emne ıylaysıñ? Esimdi da çıgardıñ.

- Özüm da bilbey qalıpmın.

Eköobüz köpkö acırap, sağınişkan dostordoy qıçaqtasıp:

- Güküş, mına emi birge oquybez.

- Ooba, Sayrağan! - dedim içim böksörgöndöy.

Tegerektegiler bizge tañ qalğanday qarap turuşuptur.

XVII

Tört kız bir bölmödö caşay turğan bolduq: Sayrağan, men, Valya cana bayağı cinimdey caman körgön “ketirekey murun”. Anın atı Aygül eken. Oşonu menen bir caşap qalğanıma qapamın. Süylögönü da, qınıldap ırdağanı, coruq-cosunu da caqpayt. Eköobüz aqırı çaçtaşa ketebizbi dep qorqom.

Eñ caqşısı Sayrağan eköobüzdün bir caşap qalğanıbiz. Kerebetibizdi da canaşa qoyduq. Kün ötkön sayın eköobüz bir tuğanday bolup baratabız. Aygüldün içi küyöt. Keçee kino körüp keleli dep caqırdı ele, al barbay qoydu.

Azır Sayrağan tamaq dayardap, qıhnyada cüröt. Men bölmöbüzdün balkonunda arı-beri başqandarğa köz ciberip oturam.

Zanqayğan universitetin üç qabat imaratı közümö uşunçalık cıluu uçurayt. Bıtırıları universitetin imaratının gazetağa çıkkan sürötün körüp: “Qanday baqtılıu

caştar, uşul imarattın koynunda oğuşat boldu eken? Oşolordun da armanı bar beken?” - dep, oyloçumun. Universitettin studentteri sabak oğup catışat - dep, süröttörü ğazetağa çığıp ğalsa da, ğanday nemeler boldu eken dep basa ğalıp ğaraçumun, Özüm da- [111] ğı kütülböğön cerden universitetke ötüp oturam. Moyunğa alış kerek, minday bolot dep eç oyloğon emesmin.

Bürsüğünü birinçi sentyabr! Oşol künü ertelep turup, taza cuunup taranıp, carğıldap kiyinip, Sayrağan eköübüz özübüz tendüü caştardın arasında universitettin bosogusun attaybız. Sabak baştalat.. İlimge suğarılgan ağaylar lektiya oğuy baştayt. A biz anın oozunan çığқан ar bir paydaluu sözdördü ğulağıbzıdın sırtınan ketirbey, ilip ğaluuğa talpınabız. Keçee ğuñnyada coğorğu ğurstun studentğası bir ğızğa universitet - bul mektep emes. Dotsent, ğandidat, professor ağaylar eşikten kiret da, baş iyip salamdaşıp, lektiyasını baştayt. Ēolun şiltep ğoyup tınbay oğuy beret, oğuy beret. Ēoñğuroo uğulğanda, çoñ papğasın ğoltuğtap çığıp ketet. Senin ülgürböy catğanıñ menen işi coğ. Calpı tartip uşunday degenin uğup ğorğup ğaldım. Oşol eceke çın aytsa, oğuş da oñoy emes beym.

Ēıyınçılığına da ğayılmın. Miñdegen studentterdin birimin da. Tırışsam, men da ülgüröm. Ağ ğağazdın betin tirmeyip ğarap, beş cıl oğuyum.

Eski adatım tutup, ğıyaldanıp ketken turbaymbı? Güküş, esiñde bolsun, bul cer universitet, bul cer şaar degen bolot, atañdın toğuz pağsa çoñ ğorğonu emes.

Keçee apamdan ğat aldım.

“Canımdan artık körgön, alışkı şaarda oğup catğan asıl ğızıma cüröğümdön ğaynap çığқан ısığ dubay salamımdı ciberem. Canım ğızım oğuşa öttük degen dilgiremindi alıp atañ eköübüz ğup süyündük. Emi ğızımcan bizdi dos duşman aldında uyatğa ğaltırbay özünö ğıl cuğuzbay cağşı cür. Köp ele kino-tiyatırğa bara berbe. Keçkurun asti köçöğö çığa körbö ğızımcan tilimdi alsañ sağtığğa ğorduk coğ, biröölör çağırsa eşikke çıkpa, kimsiñ dep terezeden süylöş, başğa [112] baldar anday-mınday buzukuluk söz aytsa ğağıp sal uruşa ket. Stolovoydon ooğat içpe çoçkonun göşü aralaş bolot deyt. Ağca cürbö ısığ ötüp ketet. Pulun ğamçil bolso tartınbay ğat caz ğızım, özünö cığşı alıp cür balam, ömürlük betiñe köö süyköbö. Meni ğuda bolğon dep ar kimge ayta berbe çalğan ğazitke çığıp ğalbaylı balam oozuña sağ bol

bizden abatır bolbo baaribiz tıncpız. ayeneñ baldarımdı sağındım açan körör ekenmin dep ıylap cüröt beçara anan antsin. Körüşküçöñ esen bol balam özüñdü caşı alıp cür meni deseñ sağınıp sağınıp aramat”.

attı apam özü olu menen arbañdatıp caziptır. Iras, apamdın atı sabatsız cazılğan, grammatıkalık, orfografiyalık ataları ar bir süylömindö tolup catat. Biro, bul sabatsız attın ar bir sözündö apamdın tün termetken oy-sanaası, sağınıı, enelik meerimi catpaybı?

Ene artıkça caralğan can eken o. Bilem, azır apamdın uyusu özünükü emes. Tün carımında selt etip çocup oyonot, tüşün caşılıa corup, tüşük tartıp, kirpik apay tañ atırat.

Biz Frunzege aşılıp cönöp aldık.

Bizdi minday apıs alıp cönöyt dep, apam oyloon emes. Beş-altı kün murda abar beret dep amırabay cürgön. Biro, apam kütköndöy bolbodu. Esimde iyuldun başı ele. Men içkerki meymananada apamdın caı tovar köynöün maşinege cürüp catamın. Atam tüştön kiyin öyüz taraptan çaaپ kelip, ertege oua barçu ızdardı raispolomdun orun basarı özü Frunzege alıp cönöyt eken, azır maa coldoş Taşımov telefon çaldı, bolula, dayardangıla dep atam uuzdu.

Caşırıp emne ılayın, men ubandım. Ouu cabılandan beri çon orondo tumçuup oturup, ayabay içim bışıp, zerikken bolumun. Basa, murdaları mın- [113] çalık zerikçü emesmin, anı-munu casap, ıyaldanıp otura berçümün. Frunze'nin abarı uulandan beri başaça avaldamın.

Tetirisinçe, ertege ızımdı cibere albaym, taır dayardıım co, alar kete berişsin, ızımdı artınan özüm cetkirip baram dep da apam culundu. Biro, apam ciberbeym dep ıylap-sıktap catıp, tiyaka-bıyaka özü cüürüp, dayardana baştadı. Sütkö amır cuurup patir tooç captı, et uurudu. Keçurun túbünön mayın aızıp paloo casap, al ele al dep ıstap catıp cedirdi. Çon çemodanga kerektüü kiyimderimdi özü büktöp saldı. Poezdde uurular köp dep, miñ somdu kemzelimdin oltuuna bekemdep tikti. “Şaar cerde bekem bol, teñtuş ızdarıñ pul surasa bere berbe, musapır şaar, özüñdö co bolso, eç kim carım tıyın ayrılışpayt” - dep, ulaıma uydu. Bek bolot dese aça sarayıp cürö berip ısı ötüp ketpesin. Bir

kursaktan pul ayaba. Can kızım meni deseñ stolovoydon tamaq içpe, çoçkonun göşün berip koyot imiş. Lağman, şorpo satçu çaykana bar deyt. Oşoğobarıp cürgülö,- dep dağı kulağıma kuydu.

Qoyçu desem tilimdi albay, boorsoq bışıra baştağı. Men cardamdaşayın desem:

- Ertege col cürösüñ, bugün uqtap al. Poyuzda köz irmebey ketiş kerek-dep töşök salıp zorduqtap catkırap koydu.

Biroq, menin uyqum kelbedi. Ata-enemdin üyündö erkelep östüm. On cetige çıktım. Ertege esi köñülümdön çıkkıs atamdın üyün taştap, alıs saparğa baratam. Aldı çağımda emneler kütüp turat? Mañday carılıp qubandırğan caqşılık işpi, ce cüröktü caralap, mıkçıp ezgen qayğıbı? Azırınça belgisiz, uyqum kelbeyt.

Apam düpöldöp üygö kirdi... [114]

- Erteñ ketip qalat, sağınam,- dep qayğıлуу, atamdın qoñuruğun uğa koydu-da:

- Beyqapar uqtap catqanın qarasañ. Musurmanım oylonup qoysoçu,- dep atamdın üstündögü töşögün cula tartıp:

- Qılgılıktı kılıp koyup, çirenip uqtaysız da, turuñ.

Atam kenep koyboy, uyqusurap süylöyt:

- Adamdı tınç uqtatasıñbı, oy.

- Uqtatpaym. Aqırı tüşünösüzbü, ertege Güküş ketip qalat. Cürögüñüz taş adamsızbı? - Apam çalabuçuq ıylap ciberdi.

- Uqtabay emne kılayın. Ce tañ atqıça Güküş oquuğa ketet dep ırdap cüröyüñbü? Oy-tooba,- dep, atam naarazı bolğondoy arı çağına oodarılıp cattı.

Öçöşköndöy, apam töşöktün canına oturup aldı.

- Dağı oy,- dep koyot. Siz elçilep tüzük ata bolsoñuz, Güküş oquuğa barbayt ele.

Atam tabası qanganday süylönöt:

-Munu qara. Qızımdı oquuğa ciberem dep, Taşımovdun "Villisin" minip, köçö çañıtıp cürsöñ, men emne kılam?

Atam cooş bolğonu menen, ötö mitaam. Ayıptın baarın apama oodara saldı. Apam da ayıptuu kişidey tili baylanıp qaldı. Zamatta atamdın qulaqtın qucuruna tiygen qoñuruğu uğula baştadı. Atamday beyqam kişi bar boldu beken?

Apam menin başıma kelip oturdu, qaçıman sıladı:

- Uqtap atat. Ertege ketip qalasıñ, men sağınam.- Apamdın bir toğoloq köz caşı betime tamğanda, quçagımdı cayıp, moynuna asıla tüşüm.

- Apacan! Iylabaçı!

-Ketip qalsañ ıylaym da. [115]

-Men üzböy qat cazıp turam, kün sayın apacan, eç nerseni qaşırbaym.

-Özüñ tun balam eleñ, ayabay süyönüp qalıpmın. Keteriñdi uğup eñşerilip atam.

Apacan! Men sizdin azap çekkeniñizdi sezbey catat deysizbi? Bayatan beri atamçılup uqtap atat deysizbi? Baarın uğup, baarın tiñşap catam.

Apam çeçinbey canıma catıp, moynumdan bek quçaqtaıyt.

- Güküş, özüñdün da, bizdin da betibizge köö süyköbö. Apacan! Taqır qamsanabañız, aytañıñızday bolom dep içimde ubada berem.

- Güküş, biröölör qıyşañdap tiyişse, betten alıp, uruşa ket - özüñö qağındatpa.

Boluptur apa, oşentem. Canıma colotpoym, işenip qoyuñuz,- deym, içimde ubada berem.

- Güküş, keçinde kino-sinoğö deldektep barba.

Barbaym apa.

Tañ ağıarıp atqıça apam eköobüz kirpik irmebey sırlaşıp cattık. Apam aqıl-nasaat aıttı, men tiñşadım.

Ertesi kün çıqpay, bizdin üygö Qalça ayaş enem tüyünçök kötürüp keldi. Bıdırılğan et, boorsoq cana üç cüz som eken. Ayımқан ece el közünön çoçulap, siñdisinen berip ciberiştir. Amanbay bir aptadan kiyin barat depter.

Kün kötürölüp qalganda, üyübüzdün üstünö qızdar tolğon maşına toqtodu. Şarapatqandı, Turatbekti bek cıttap, közğö cıluu atamdın üyün taştap, maşınağa

oturdu. Uzatıp kelebiz dep, atam da, apam da hoşo cönödü. Bizdi baştap bara turğan rayispolkomdun orun basarı orto boyluu, içkilikçe çalıp süylögön, çırayлуу kara toru Adalat degen kelin eken. Apam bir pasta suraşa ketip, anın içkiliktik teyit uruusunan ekenin [116] bilgende, ağa carmaşıp: “Közün cıлуу uçuradı ele, körsö siñdim turbaysıñbı? Men içkilik kıızı bolom. Qattaşıp cürölü. Mınabu siñdiñ oquym dep culunup baratat. Aylanayın caqşıláp köz sal” - dep, col qata eskertip bardı.

Qara-Suu stantsiyasında poezddi bir carım saatça kütüp qaldık. Apam qayratuu can ele, mınday eñşerilip ıylğanın körgön emesmin. Meni qarayı da, toqtolo albay caş baladay ıylayt.

- Menin ıramatılık qayın enem calgız uulun soğuşqa uzatıp catıp, közünö caş albay qoydu. Balamdan istala kılıp, közümdü tükürüktöp aldım,- dep aytıp qalçu.- Siz kıızıñızdı mınabu bir qarış cerge oquuğa ciberip atpaysızbı? Qaalasañız, bir saatta samolyotto barasız,- dep Adalat ece alaqsıtsa da, apamdın köz caşı tıyılbadı.

- Calgız uulu uruşqa baratsa ıylabasa, ol kempir özü ölgöndö ıylaybı? - deyt apam menden közün albay ansayın caşıp.

- Cönü coq ıylabaçı,- dep atam qors etti.

- ıylaym, işiñiz emne, - dep atama atırilat.

Añğıça, parovozdun qulaqtı tundurğan dobuşu uğuldu. Biz tüşcü Frunze-Calal-Abad poezdi cetip keldi. Tübölökkö acıraşçuday apam eköobüz qıçaqtaşıp, qıçaqtaşıp acıraştık. Atam mañdayımdan ööp qoydu. Opurap-topurap poezdge tüştük. Terezeden qarasam atam kökürögün caqcaytıp, apama birdemelerdi aytıp catat. Apam tıñşap qoyboy ıylap catat. Meni terezeden körö qoyup qol bulğayt. Özümdü bekem qarap turğan menen da ıylap ciberdim. Añğıça aykırap poezd cönödü. Terezege bek cabışıp qol bulğalaym. Qarasam adam da cütkünüp cügürüp (başındağı cooluğu tüşüp qaldı, ağa qarağan da coq) poezdge cetpey akıyıp qarap qala berdi. Attıñay, zuuldap cürüp baratқан poezd [117] toqtoboyt turbaybı? Emese, men sekirip tüşüp, apamdın moynuna asılar elem.

Bilem, apam üygö cetkiçe atamdın qulaq-meesiñ qoyboy uruşup bardı. Bilem, apam üygö barıp, menin buyumdarımdı körüp, caşadı. “Güküşümdün tikken

köynöğü” - dep da qarmalap oturdu. Bilem, apam oşol tünü ulam tüşünön çoçup oyğonup, beyqapar uqtap atқан atamdı türtkülöp, bezildep süylödü.

- Sağa emne boldu. Aytçı, kim ıylattı? Qaray salsam, murdunun üstü terdep, Sayraқан canımda ürpöyüp turuptur.

- Apamdı sağındım.

- Oy, baraqelde dese! Azırtadan satındım dep ıylap cürsöñ, beş cıl qantip oquysuñ.- Canıma qınala oturup.- Köz caşındı aarçı. Aygül körsö tabalayt. Menin da qarığan apam bar. Sağındım. Qantebiz, sağınsaq da oquybuz da.

Tuura aytasıñ degendey köz caşımdı sürtündüm. Eköobüz teñ ulutunup, qılğırıp batıp baratқан kündü qarap qaldık. Biroq, anın suluuluğuna suqtanbadık. Eköobüzdün teñ uçkul oylorubuz bizdi östürgön ardaqtuu apalarıbızğa qaray sabalap uçup baratқansıdı...

XVIII

Künügö segiz saattan oquybuz, baş kötörböy muğalimderdin lektsiyasın tınbay cazıp catabız, qaçan bulardı qaytalap çıғabız, başım mañ. Orto mektepte da sabaq oor dep naalıp cürgönübüzgö külküm kelet. Qayran orto mektep.

Anan, tañ qalarlık aғaylar bar eken.

Folklordon lektsiya oquğan aғay birinçi küni: “Eskertem, silerdi universitetin studenti deyt. Cıl sayın ilimiy emgek cazasıñar. Azır an özüñörçö ili- [118] miy oyloogo köngülö. Menin oozumdan çıққаñdın baarın köçürüp cazıp, catқа bilişiñer da caқşı natıycağa alıp kelbeyt. Antkeni, menin cañılışım ıktımal. İlgerten beri ustat cañılbağan bolso, anda ilim önükpös ele” - dep, calpıbizğa carıya eskertti. Eki sözdün başın caқşılap quraştırıbay cürüp, qandidat aғaydın kemçiligin biz qaydan bileli. Anan uşul aғay muqamına keltirip lektsiya oquyt eken, bir sözün qaltırıbay köçürüp cazıp catabız. Oqumuştuu dep, uşul aғaydı aytış kerek.

Bügün bir tersayaq balanı tarihçı aғay lektsiyadan qubalap çıktı. Menin tabam qana tüştü, antkeni tanapis uçurunda canıma kelip qıyşañdap, qayaqtan kelgenimdi surayt, canıñızğa oturayınbı deyt. Uruşa ketkenmin. Oşol neme art caққа oturup, lektsiya cazıbay kitep oqup catқанın aғay körüp, bir eskertti, uqpadı, eki eskertti,

kulağ salbadı, üçünçüsündö uyalıp koyboy: “Ağay sizdin leksiyañızdın baarı kulağıma kuyulup catat, işenbeseñiz aytıp bereyinbi” - dedi ele, ağay açuulanıp, auditoriyadan kuup çıktı.

Қup tabam қандı da.

Қurağı otuzdan аşıп, töbö чаçı тушүп қалған bir киши ardanbay оқup cüröt. “Beş balam bar, eñ çoñu segizinçide оқuyt” - деп мақтанıp қoyot. Қарығанда оқup emne қылат. Beş cıl leksiya cazıp, қалған erbeygen чаçтары түшүп, тақırбаş bolup üyünö barat. Bala чақасын бағып, üyündö catpayby?

Ошетип, баş көтörböy bir apta öттü. Erteñ dem alış.

İşembi күнү cataқanada қыздар қалбайт eken. Baarı ele casanıп, rediқuldarın bulañdatıp, kino көröbüz, шаardı қыдырып kelebiz деп ketip catıшат. Eldi көрүп, Aygül da қошо darbıp: “Beker oturgandan көrö шаарға чығып cigit izdep kelem, anan birge - cürböy- [119] сүнörbü bir basalı. Bilip cüröm, silerdin cigitiñer bar emespi. Кütösünör го. Чақшы oturgula” - деп, baya ele calғыз ketken. Қорқpoyt.

Ubaқıt zımırıp öтүp baratat, biroқ, eköo teñ ubadalaşıп kelişpeyt, қaalға çertilbeyt. Бүгүн cigitteribizdi biri-biri menen taanıştırалı degen bolçubuz. Öçöşkөndöy kelişpeyt.

Sayрақан күyүp-бішіп, балқонго чығып, col қарayт, көрүнüşпöyt, тıбірçıлаp bölmönün içinde arıberi basat.

- Biz cindi ekenbiz. Azırtadan buға оқшоғон büроқрат cigitterdi tartipke чақırбасақ bolboyt, Güküş. Қаçañға col қарap, sarғayıp күтүp turabız. Cur özüбüz ele шаardı қыдырып kelebiz.

- Қoyçu.

- Bara berebiz.

- Men қорқom.

- Emneden қорқosun? Шаarda böрү coқ.

- Biröölör alıp қаçıp ketсеçi.

- Göküş, senin cürögündü kim çığargan? Köçödö bara catқан kızdardı kim ala kaçmaq ele.

Қулағıбызды түрүп тıñşap қалдық. Қоридордо kimdir biröö topuldatıp basıp kelatat.

- Bul erkektin başkanı. Kelatat.

Eköobüz eç nerseni bilmeksen bolup, қолго tiygen kitepti қарmap оқup қалдық. Topulдаған doбуş bizdin қaalғанın tuşuna keldi. Ce Amanbay, ce Avazbek. Azır қaalға çertilet. Biz unçuқpay қoyolu... Biroқ, eç kim bizdin қaalғанı çertpedi, cañkı topulдақ қоридордun ayaғına ketip coқ boldu. Biz özübüзçö osoldon, kitepteribiz қолubuzdan түşүp, mostoyup oturup қалдық.

Kütүp, күтүp anan namızdanıp kiyine baştadık. Men Amanbaylar bergen pombarқut köynögүmdü kiyip catsam, Sayрақан caқtırбайt: - Göküş, қаpa bolbo.

[120]

Özüñdün belıñ bir tutam, suluu қızsıñ, anan ayıldık modada beli keñ köynöktü kiyesiñbi? Sımbatıñdı buzup catat.

Ardana түştüm. Özünün қımbat baa köynögü coқ, daғı maға sın taғat. Men anın ceñi coқ, kökürögü aчık şapalaқtay köynögün calınsa da kiybes elem.

- Uşul köynögүmdü ele kiyem,- dep bolboy қoydum. Basa, Sayрақandın tilinen чıкпағanday men anın sıñdisi belem? Al başın çayқap қıtmır қарap қoydu da:

- Zordoboym,- dedi.

Biz casanıp köçögö çıktık. Sayрақан қолтуқtap aldı.

- Қoyçu, cön ele basalı da.

- Capayıday sekirbeçi. Bul cerdi şaar deyt.

- Қıтıtım kelip atat.

- Könүp ketesiñ. Tigi kempir-çaldı қарasañ.

Appaқ saқalı kökürögүнö түşкөн, tayaқ tayanған çal kempirin қолтуқtap baratat.

- Bular üyündö ele oturbaybı dedim caқtırбай.

- Biylep kelişet.

- aysı abalına uşular biyleşsin.

Avtobus kütüp turup aldık. Asmanda aalğıp turğan aydı körüp ubanıp kettim.

- Aydı arasañ dedim olumdu sunup.

Aydın on törtü eken. Şaardıktar bizçilep, ay araşpayt oşoyt, ayluu tündün barkın, suluuluğun bilişpeyt oşoyt.

Avtobusa oturdu. Bet mañdayıbizda tike turğan muruçan cigit bizden közün ayırbay oydu. Bir ostanova öttü, eki ostanova öttü, dağı ele caldırıp arayt. Sayraan dep ulağına aırın şıbradım. “Seni süyüp alğan neme go” - dep cinine tiydim.

Avtobustan tüşüp, “Ala-Tooo” bardık, El uşcuñçalık köp, alınıp cıgılığıdaysın. Uşunday cerlerde üç- [121] tört atar tizilip, oltutaşıp alışat. ızık nerseler bar eken. Eki ız etegi bir arış köynök kiyiptir, tuşap oyğon attay, arañ ayak şilteşet. Şaarda abana itter co oşoyt. Bular adaşıp, ayılga bara alsa, itter ubalap, eç caa aça albay, abiyiri ketişmek.

El köp eken, kinoo kire albadık. Birden morojennoe cep, fontandın canına kelip oturdu. Caştardın tunu külkülörü uulat. Kiçine ele tiyip ketse iyilip keçirim suraşat.

Panfilov parına cönödük. Keñ köçöo lııldap batpağan elden başım aylanat. Uşuldardın bardıına nandı antip ülgürüp bışırat. Para kirsek, bir cerde el biylep catıptır.

- Biylegen anday caı,- dep Sayraandın közu ötüp baratat.

- Biy bilesiñbi? - ous surap aldım da, içimen puşayman cep aldım. Suraşımın özü külkü keltirerlik. Al Prcevalsk şaarında ösüptür, orus klassında ouptur, köldö ta a abatay süzöm deyt.

- Bilbegendeçi. Cetinçide üyröngöm. Sen bilbeysiñbi?

- Bilbeym.

- Mektebiñerde biy krucou co bele?

- Bar bolçu, atışan emesmin,- dep alp aytım.

ayra kelatanda cöö ayttık. aardı ıdırıp köñülü eeliktibi, Sayraan coldu ata Isık-Köldü matadı.

- Güküş, sözsüz Isık-Kölgö alıp baram. Oondo alp aytpaanıma işenesiñ. Ceeginde arap ele turuñ kelet. Ayırıka azırıday ayluu tündö eki-üçtön bolup alıp ayıa oturup, es alsañ aa ne cetsin! Isık-Köldün eki türdüü ıyalı bar. Birde kürpüldöp, a köbügü asmana sapırılıp turat. Kebetesi aarduu. Bir [122] de tıpa-tın, köşülüp, aypalıp turat. Ana mına caloo tolun ceekke alp etip tiyip, arta eginip turat.

Süylöşüp oturup universitetke kelip alıppız. Cataananın aldında ünüyüp Amanbay özü calız şameyada butun uçaştırıp oturuptur.

- Salamatsızbı,--dedim ozunup.

Al ordunan ozolbodu, canımda turan Sayraandı bir ıya arap oyup:

- Ceti tündö ayda cürösüz,-- dedi keketken ün menen. Söz tabalbay eköön alma-telme arap aldım.

- Siz kim bolosuz,- dedi Sayraan tartınbay.

- Amanbaymın.

- Anda, men Sayraanmın. Ayabay, bugün col arattıñız o. Kütüp-kütüp, aylabız tügöngöndö, başa cigitter menen ketip aldık.

Amanbay işendi belem, maa tünörüp aradı.

- Sayraan alp aytpaı, eköübüz ele barbadıkpı,- dedim ıy-pıyım ııp.

- Güküş, aşırıp emne ılabız. aırdı, bardık, morojennoe alıp berdi, cedik, uzatıp oydu keldik! Uşunday emespi? Amanbay içi tardık ılsa, keikpey cürsün. Men kettim,- dep kirip baratıp, közün ısıp oydu.

- Calan, tamaşalayt,- dedim canına oturup.

- Caşırba,- dedi buruldap arı arap.

Arı-beri ötüp catan ızdar bizdi arayt. A cerden balege albadımbı? aydan uşul epildep-cepildeggen Sayraan menen birge basa oydum ele. Meni türtö salıp, özü şıpıldap ketip alanın körsöñ.

Al ordunan turdu, bıyaqqa cür dep baş iykedi. Artınan eerçiy bastım. Eköübüz teñ unçukpaybiz. Tün caqşı. Stolbadağı calgız lampoçka celge ırğalat. Qarañgıda biri-birine ıktaşıp turğandardın şıñqıl- [123] dağan külkülörü uğulat. Tömön bastık, coğoru bastık. Aqırını cürök ezgen cımcırttıktı Amanbay buzdu.

- Ayt caşırbay, kim menen bardıñar?

- İşenesiñbi, eç kim menen.

Al toqtoy qalıp süzgüdüy üñülüp:

- Canağı kız aytpadıbı. Canıñdı cebe.

- Canıma asılba,- dedim taymanbay.

-Asılam, mensiz sağa basuuğa kim uruqsat berdi? Eenbaştıgıñdı toqtot..

Başıma ısıq qan tolup ketkensidi. Men Amanbaydın nikelüü ayalı belem. Qayda bassam, öz erkim. Bul mınça oñurañdayt.

- Qayda bassam, özüm bilem.

- Bilbeysiñ.

- Bilem.

- Köp tepeñdeşpe. Ayağı caman bolot,- dep söömöyün kezep süylödü. Men ün çıgarbay ıyladım. Al tabası qanganday, eki qolun şımının çöntögünö salıp, ormoyup qarap turdu.

Apacan, uşul abalımdı biler bekensiñ?

Auditoriya tıp-tıñç. Studentterdın qalem saptarının gana qağazğa tiyip şırpıladağan dabışı uğulat. Qapqara qaçına birin-serin aq aralaşa baştağan, ireñi qupquu, uzun caaq bul aqademik aqaydın lektsiyası dayıma qızıktuu ötöt. Al bezengen çeçen da emes, koñur ünü menen salmaqtuu süylöyt, biliner-bilinbes dudalanıp qoyot. Bul aqaydın qırğız tili boyunça tüzgön grammatıqaların oqup çoñoyboduqpu. Bırtırları ele qanday keremet kişi boldu eken dep suq- tançubuz. Oşondo anın özünön tarbıya alabız dep, kim oyloptur.

Al ubaqıt büttü degendey tırmışıp cazıp catqan bizge qarap:

- Suroonor barbı? - dedi. [124]

- Bar ağay.

Tereze tarapta oturđan kıızıl bet bala ordunan tura ıalıp:

- Ağay, Sızdin oyuñuzıa til kıızıktuubu, ce adabiyatpı?

Anın suroosun cağtırıbay külgöndör boldu. Ağay ıarıağan közdörün kııbıñdatıp:

- Balam, mınday suroo bolboyt. Ar bir ilim özüñö kıızıktuu. Kep, izildegен ilimge бүtkül ditiñ menen berilişinde bolot. İlimdi süybösöñ, ağa köñül қоş mamile kıılsañ, al seni oñoy ele ıanıp ketet.

Cılmañdap Aygöl ordunan turdu:

- Gülayım degen kıız eköobüz birge turabız. Köp uçurda anın “osol”, “paydubal”, “şıñgil” degen sözdörün tüşüñböym. Bul kıırğızdın sözdörü emes desem, talaşıp bolboyt.

Tüşüñüktüü degendey ağay қolu menen belgi berdi.

- Al kıızım түştүктөн го.

- Ooba ağay,- dep Aygöl dağı ordunan tura ıaldı.

Ağay emne deer eken dep қоoptonup turam.

- Bul ötö kıızıktuu masele,- dedi ağay caybaraқat.

- Tüşütүktün dialektisin biz adabiy tilde az қoldonup cüröbüz. Menimçe, bul dialektinin artıқılıđı bar. Kıızım, sen “şıñgil”, “paydubal” degen sözdördü түşüñbödüм deysiñ. Bilbeşiñ мүmkün. Antkeni, biz caқта murun cüzüm egilgen emes. Қoroo-cay da kıyin қurulđan. Kıızım, mından arı ıııalabay, oşol coldoşuñdun kerektüü sözdörün üyrönö ber.

- Ağay, kıırğızdın sözü emes da.

- Қantip kıırğızdın sözü emes. Antip, bölüşтүрүp oturđanda nan da, “ata” da, “ayal” da, “қағаз” da naқ kıırğızdın sözü emes, söz asmandan түşпöyt. Turmuşқа tiriçilikke зарıl sözdü cerip oturbay, siñirip gana aluu kerek. [125]

Ağay dağı bir neçe sözdü aytıp, Aygüldü ayabay osol kılat ele, çoñguroo bezildep qalbadı. Ağay çığarı menen Sayrağan küçkö ele:

- Güküştü aqademik ağay maqtadı,- dep kıykırdı.

Abalıñ uşul eken go dep, Aygülgö kötörülüp qaradım.

XIX

Taanıbağan cigitter söz aytıp, şaştımdı aldı. Keçee kün batarda bölmödö calgız oturğamın. Sizdi çaqırıp catat degenin, Amanbay kelgen go dep, tömön tüşsöm, al körünböyt. Bul emnesi? Çaqrığan kız qalp aytkanbı dep, tursam, ömürümdö körböğön beytaanış cigit:

- Salamatsızbı? Sizdi men çaqırdım ele. Ubaqtıñızdı algandıgım üçün keçirip qoyuñuz,- dep kiçi peyildüülük menen qolun sunat.

-Sizdi men taanıbaym,- dep ketençiktep, qolumdu tartıp aldım.

Al oñtoysuz abalğa tüşüp, galstuğun oñdomuş boldu da:

- Iras, siz meni taanıbaysız, biroq, men sizdi taanıym. Atıñız Gülayım, familiyañız Qalmurzaeva, özüñüz birinçi qursta oquyt emessizbi?

- Qaydan bilesiz, munun barın, sizge kim ayttı?- dedim qabağımdı salıp. Al emi sözübüz ulanıp ketti degendey, külüp qoydu.

- Güküş, bilgen üçün aytıp catam da.

- Men sizge Güküş emesmin.

- Kıızık,- dep sol qolu menen qaçtarın sılap.- Anan emne deyin...

Menden ayıp ketse, keçirip qoyuñuz, Güküş deyt. [126]

Çındap açuum kele tüştü:

- Aytıñızçı, emne çaqırdıñız,- dedim.

- Bügün opera teatrında “Çolpon” bolot eken. Bübüsara özü biyleyt eken. Bilet alıp, sizdi çaqırıp keldim ele.

- Barbaym,- dep ters burulup ketip qaldım.

- Toқтыoy turuñuz, ayta turğan sözüim bar- dep қала берди.

Sayraқан kelgiçe bölmödö қамалıp oturdum. Eşikke ыıkсам ele canağı ыooçun cigit columdu tosyp: “Güküş, cürüñüz teatrға барıp keleli” - dep, қıstooçuday sezilet. Ar nerse oyuma kelet, қорқо баштадым. Bul cigit menin atı - cönümdü қайдан bilip cüröt? Aға kim aytty eken? Menin başқан izime ыöp salған кишілер бар turbayby? Güküş, etiyat bol, kep ele Sayraқанға teñelip, eşik-elikke tünü ыığа berbe... Anan, Sayraқанға da işenip bolboyt. Sırtında calmañdap Güküş - мүкüş dep, іçinen emnelerdi timpiyip oylop cürgönün bilip қoyupmunbu?

Oşol күнү Sayraқandı eerçitip ыığıп, қоридordun башындағы divanға oturup, bul oқuyanı aytıp berdim:

- Oy, Güküş, cigitterge mamile қılıştı bilbeyt turbaysıñby? Biröö teatrға ыақырды dep, қапа болосуñbu? Kee bir қызdarға eç kim söz aytpay, іçteri күйүп cürüşпөybü?

-Sayraқан caman көрсөñ meyli, senin uşul ceñil-celpi қыялыñды ыақырбайым. Biröö menen сүйлөшүп cürgөндөн кiyin башқанын emne keregi bar,- dep қатuu aytıp salдым. Biroқ, Sayraқан қызañdabady.

- Sen eç nerseni түшүнböyt turbaysıñby? Men söz aytқан cigitterge maқul bol dep ыatқан cerim coқ. Amanbayıñ özüñö қut bolsun. Men cigitterge madaniyattuu mamile қıl dep ыatam. Alar da adam. Misalı sen cigitsiñ, saға bir қыз ayabay ыағып қалды, түшүнө ki- [127] ret, apқаарып söz ayta albaysıñ. Aқыры bir күнү ыымırқанıp, oşol қызды kinoго ыақырдыñ ele, al қыз sözgө kelbey: “Men siz menen барғым kelbeyt” - dep, шағыñды сındырды deyli. Elestetip көрçü, özüñ қандаy abalda bolor eleñ?

- Ar түрдүү cigitter bolot. Biröö қағып ketip қалat. Қыялы ters nemesi, ызalanıp, tildep ciberip, el aldında uyat қылат. Ce ardanıp, saға cetpesem cigit atım öçsün dep, artıñдан түшүп, bir күнү ala қаçat.

- Ala қаçat?

- Ooba, ala қаçat, ayap қoymoқ bele, Güküşcan. Anda қantesiñ?

Esim ыığıп, ыındap ele қорқup қалдым. Sayraқан ақылдуu, tunuқ közdөрü menen қадала қарap:

- ız degenge, ayrıqça  z nd y suluu ızdarğa kimderdin közü t şp yt, kimder aşıq bolboyt. Aldı tarapta dalay cigitter artıñdan  urayt. Alardın baarı menen uruşı berseñ, adamdın canı alabı? Andan k r  alardı apa ılbay, i terine çok salış kerek. Sılık ęana: - Ke isesiz ağay:

K k r kt  bir c r k,
K pk  antip  lg r t.
K r ng ng  talpınsa,
albir bolor  lbur p.

Bir aın uşuntip cazған eken,- dep s zd n başın ıltıytıp oysoñ, içinen tımp kete beret. Sağa da ıraazı.

Bul uuluq-şumduqtardı Sayrağan kimden  yr nd  eken? Menden bir caş ęana uluu. S yl s , aıl aytsa,  oñ enemdey. Bul uşul ıyalı menen Avazbekke dalaydı k rs t t ęo. [128]

Sayrağan divanęa  alalap, başın oldoruna oyup, arman ılganday süylödü:

- Mağa cigitter söz aytpayt da. Oy, boy, ar turd u colęo salıp, azapa salar elem.
- antip.

- Misalı, birinçi künü: “Bügün siz menen sözsüz kinog  barat elem,  z m da zerigip oturdum ele. ous işim çığıp albadıbı?” - deyt bolumun. Anan ertesı kelgende: “Erteñden beri dayardanıp otursam, arabaysızbı, bir coldoşum  y n   aırıp kelip alıptır. Barbasañ ekinçi betiñdi arabaym dep, bölmödö oturat” dep   un u künü: abağımdı salıp: “Başım oorup turat, bügün lektsiyağa da barganım çok” - demekimin. ız cigitti oynotom dese, şılto tabıla beret. Aırı, cadağanda, cigit da t ñ l p, barbay oyot.

- T ñ lb y ele k n sayın kele berse i?

- Anda, arap k r u kerek. şağın sındırbay, kinosuna barıp oyso, andan e  nerse ıyrap ketpeyt. Mümkün al çındap suyg n  ığar.

Deği Sayraғанa tüşünböym. Kiyinki kund r  şektenip, canına coloboy c r m.

Teke mañday betteşip, anın kim ekendigin öz közüñ menen körüp tursañ da bir cön eken. Menin uyķumdu kaçırıp, cüröktün zarpın alğan dağı bir tabışmaķtuu balaķet başıaldı.

Cuma künü lektsiyadan kiyin ķabinette sabaķ oķup, keķ keldim. Bölmödö Valya ele bar eken. Al bir caķķa dayardanıp catıptır.

- Sağa biröö telefon çaldı,-deyt. Men işenbedim.

- Tamaşalabaçı.

- Ķomsomolduķ sözüm.

- Atın ayttıbı?

- Coķ. [129]

- Erkektin ünübü, ce ayaldıķıbı?

- Erkektin ünü.

Men tınçsızdanıp, oylono başıadım. Mağa kim telefon çalmaķ ele. Ötkön bazarda atam menen süylöştüm. Mümkün, Amanbaydır. Cataķanada kıynalıp kettim, kvartira izdep catam, ılayıktuusu tabılbayt,- dep al keķee kelip ketken. Kim boldu eken?

Ķarañğı kirgende, bufetke baratsam, şveytsarķa tömön caķtan: - 45-bölmödön Gülayım degen kızdı çağırıp koy,- dep özümö kıyķırat.

- Menmin,- dedim eķ nerse oyumda coķ.

- Anda telefongö kel.

Valya ķalp aytķan emes oķşoyt,- dep zamatta estey koydum. Ķantip telefongö cetkenimdi bilbeym. Ķoldorum ķaltırıp, trubķanı durustap ķarmay albaymın.

Kimdir biröönün telefondon oor dem alğanı uģulat.

Demimdi çıģarbay tınşap turam.

- Salamatsızbı? - degen coon ündü uģam. Taķır beytaanış ün. Ķaltıraym, unçuķpaym.

- Salamatsızbı, uğup catasızbı? - deyt kıyatalap. Al da tolkıundap, kıoldoru kıaltırıp catkıansıyt. Akıırı çıdabadım.

- Siz kimsiz, - dedim çañırıp.

Artımdan kıızdardın külküsü uğuldu.

-- Siz Gülayımsızbı?

- Ooba.

Al bir pasқа unçukpayt, apkaarıp kıaldı beym.

- Salamatsızbı kıarındaş?

- Aytıñızçı, siz kim bolosuz! - dedim.

- Kıarındaş, menbi. Men... Baarı bir bilbeysiz.

Men siz menen coluğuşayın dedim ele.

Andan arkı sözün uķķum kelbedi, aytpasa da tüşünüktüü bolbodubu. Trubkanı tars orduna kıoyup, bozorup turup kıaldım. [130]

- Kıızım, cigitiñdi telefondon ıza kılba,- dep tetya Fenya kıapa bolğondoy süylödü. Anın sözünö da köñül burbadım. Bul kim boldu eken? Biröö kıarmap kıalçuday bölmömö şasıp cönödüm. Ekinçi etajğa çıķķanımda tetya Fenya dağı kıykırdı:

- Ay kıız, dağı çaķırıp catat.

Enemdey ayaldın tilin albay ketip kıalışķa bolbodu, moynumdan baylağanday arğasız barıp “kıorķunuçtuu” trubkanı aldım. Canağı darıldığan ün. Azır apkaarıbay, çıyraķ süylödü.

- Güküş, ubara kıılğandığım üçün keçirim suraym. Menin caman oyum coķ, caķşı tileğim bar. Kıapa bolboñuz, Kıoşuñuz,- dep bat-bat süylöp trubkanı kıoydu.

Sabırım suz bölmömö kıayıp keldim. Başıım mañ. Mümkün, Amanbay ünün özgörtüp, kıanter eken dep, sınap telefon çalıp catkıandır. Ce bayağında teatrğa çaķırıp kelgen kıara kıostyum cigit boldu beken?

Bul colu da içime batıra albay, Sayraķańa ayttım.

- Cigitterdin başın aylantıñ go. Sürdüülügüñ ay, suluusuñ da dep suqtanıp qarayt.

- Suluu bolboy cerge kireyin,- dep qapalanıp kerebetime cata kettim. Al canıma oturup qaçımdı sıladı.

- Basa kim boldu eken? Biliş kerek ele.

- Bilgim kelbeyt.

- Menin bilgim kelet. Dağı telefongo qaçırısa, mağa ayt, men süylöşüp, qaçırğan cerine barayın, maqulbu.

Men maqul boldum.

Biroq, andan kiyin eç kim telefon da çalbadı, qaçırğan da coq. Men oquu zalında otursam da, köçödö cürsöm da, bazarğa barsam da, kimdir biröö artımdan qalbay qaramalap eerçip cürgönsüyt. Basa, bul kim boldu eken? [131]

Qoñur küz kelip, daraqtar gızanday baştadı. Biliner-bilinbes cel cursö, sabaqtarında ölümsañki ırğalğan sarı calbıraqtar qalkıp uçup tüşöt. Qıştı unuıpağıla degendey eskertebi, asmanda sansız qara qarğalar qarqıldap, aylanıp uçuşat. Keede, şaardın üstünön keçikken turnalar aptabı mee qaynatқан tüştükkö uçup ötüşöt. Erteli-keç calañ kiyimçen cürö albay qaldık. Bul caqta qış erte tüşöt beym.

Bügün dem alış. Kereli keçke üydö oturdum. Amanbay da kelbedi. Kün batarda cataqanabızdın aldına eki cigit keldi da, biröösü şameyqağa otura qalıp, ozondotup bayan tarta baştadı. Alğaç qızdar terezeden baş bağıp, cürögü caralanğan şorduular, siler kimdin köñülün qozgomoq eleñer deşkendey tekeberdüü qarayıp, köñül burğan emes. Biroq, tigi cigit başın bir caq mürüsünö qıyşaytıp, bayanın sızgıtıp ozoñdotqonun qoybodı. Kün da battı. Bayandın bozdoton ünü basılbadı. Bir qarasam, beş altı caştar köñüldüü biylep atışıptır. Bayandın cürökkö cağımdıu dabışı dalay biyge ışkıpoz qızdar menen cigitterdi eeliktirdi beym, ulam el köböyö berdi.

- Biyleş kerek,- dep, Aygül da qur qalgansıp şasıp cönödü. Eşik qarş açılıp, Sayrağan entelep cügürüp kirdi. Al şasıp-buşup, caqında mağazinden kezekte turup alğan kök şapel cün köynögün kiyine qalıp:

- Cür, biyleybiz,-dep ceñimden tarttı.

- Bilbeym dese.

- Keştesi bar deysiñbi, üyrönösüñ.

Bilbeseñ da çetinde qarap tur dep, Sayrağan meni süyröp çıktı.

Biylegenderdin arasında kimder gana çok! Cogorqu kurstun studentteri, biz teñdüü capçaş kızdar menen ezilip süylöşüp, biylep cürüşöt. Tigi kişi bir [132] kolu menen Aygüldün belinen quçaqtap alıptır. Çimirilip aylanışkanda, birinin denesi birine tiyil catat. “Murutçan” birdemelerdi anın qulağına tınbay şıbrayt, Aygül iraaız bolğondoy, maqul bolğondoy, ırsayıp külüp, baş iykeyt, közdörün süzöt. Qarap turğandardan da tartınbayt.

Mınabu kara köz aynek tağınğan kızdı qarasañ! Üstündöğü köynöğü uşunçyalık ulburöp cuqa, kara qombinatsiyası körünüp turat. Anısı az kelgensip, el körsün dep, appaq kökürögün açıp qoyuptur. Kökürögündö qapqara qalı bar eken! Botom beti çımırıp qoyboyt. Biylep cürgön cigitin teñsinbegendey, başqalarğa köz artat, taanıstarına carq etip külüp qol bulğayt, baş iykeyt. Apam uşulardı öz közü menen körsö qanter ele?

Sayrağan kimdir biröögö ızırınğanıday tınçsızdanıp, ulam aylanani eleñdep qarayt. Avazbek körünböyt. Arqı caqtan boz qostyumçan cigit çoñ-çoñ arımdap basıp kelip, sılık cügünüp:

- Qarındaş, uruqsat etiñiz,- dep Sayrağanğa qayrıldı. Men tañ qalğanday Sayrağanı qarap qaldım. Al mağa biliner-bilinbes cılmaydı da, kütkönüm-samağanım uşul ele degendey, tigi cigittin quçağına çap cabıştı da, biylegenderge aralaşıp ketti.

Uşul Sayrağan soo emes? Bul emnesi? Biylebey qoyso körkünön, ce barqınan acıraybı? Azır Avazbek kelip qalsa, emne dep coop beret.

- Cürüñüz qarındaş, biyleyli,- dep kimdir biröo menin qolumdu qarmağanda, denem dürküröp, çoçup kettim.

- Qoyuñuz,-dep açuulanıp qarasam, Avazbek eken! Emne deerimdi bilbey qızarıp-tatarıp, cer qaradım, Esi dartım: “Sayrağanın şaşmalığı; bir pas sabır qıla tursa, kelmek eken. Emi qantet?”. Sayrağan Avazbektı körsö, cügürüp kelet go dep

oyloğom. Al bizge kü- [133] lümsüröp qol bulğap, aligi cigit menen kenep qoyboy biylep cüröt. Avazbek da açuulanbadı.

- Cür biyleybiz,- dep meni çağırdı ele.

- Bilbeym,- dedim sıımdı caşırbay.

-Üyrönüş kerek. Bizdin uçurda biy bilbegen adam köp nerseden qur qalat.

Unçuqpadım. Avazbek biy cönündö köp nerselerdi ayttı. Menin cer qarap unçuqpağan mamilemden cadadıbı, bilbeym, turdu, turdu anan arqı çette ümüttönüp qarap turğan eki kızdın biröösün biyge çağırdı. Al kız da qarşılık körsötpödü.

Biy toqtodu. Aligi cigit Sayraqandı ceñil qoltuqtap, men turğan cerge cetkirip:

- Siz menen biylegenime ıraazımın,- dep ıraqmat-aytıp arı bastı. Sayraqan da köñülü açılğanday caydarı tikteyt.

- Cepceñil alıp cüröt eken, cırğap gana biyledim.

- Avazbekti kördüñbü?

- Kördüm.

Avazbek keldi:

- Siz menen uşul colu biylöögö bolor beken?- dep, Sayraqağa qayrıldı. Al özgöçö keyigendey:

- Özüñüzdün cürüş-turuşuñuzğa qaraybız.

Dağı biy başaldı. Alar ünsüz-sözsüz ele biylep cönöştü.

Arqı çettegi qara çaç, orto boyluu cigit menden közün albay qarap turuptur. Bir seşundağa közdörübüz çağılışa tüştü. Oşol zamat başqa caqtı qaradım. Bul kim boldu eken? Emne mınça mende aqısı barsınıp caldırıp qarayt. Al caqtı qarabaym, biroq, közumdün bir kıyığı oşondo. Al calğız turat. Eç kim menen da süylöşpöyt. Bul cigitti men qaydan kördüm ele... Öñü taanıştay. Taqır estey albay qoydum. Bir [134] qaragam, al menin canıma kelip qalıptır. Al qolumdan bekem qarmap qalçuday, şart burulup, bölmömdü qaray cügürüp cönödüm. Artıma qayrılıp qaragan da coqmun... Kimdir biröö qastrıyulda aş alıp baratsa kerek, qoqus qolunan tüşürüp cibere

cazdadım. Bölmömö kirdim da, içinen bekitip, terezege oturdum. Bul cigitti kaydan kördüm ele?

Anı tigilerdin arasınan kıdırata izdey qarap, tappay koydum. Sayrağan menen Avazbek köñüldörü çaq biylep cürüşöt, alardan közümdü albaym. Sayrağan biylep catıp da, birdemelerdi ağa ebirep-cebirep aytuuda. Avazbek intaasın koyup tıñşap, keede ğana coop berip koyot. Keede alar çaştıktın calınına berilişkendey, çimirilip aylanışat, buttarı cerge tiybegensiyt, zamatta köñüldörü tıncığanday, qaalağan oyloruna cetkendey cay aylanışat, bir orundarınan cılışpay, biri-birin azır ğana körüşköndöy, caloorup qaraşat. Aşık carlar uşunday boluşsa, köküröktö emne arman qalsın? Bügün dem alış künü. Bayan ozoñdop, cüröktün muñun qozğoyt. Köñüldörü çaq, caraşıktuu kiyinişken caştar tınımsız biyleşet. A men çaçımdı sılap, terezedede calğız oturam.

Amanbay bugün da kelbedi.

Biy ayıptuubu, Sayrağan ayıptuubu, ce özüm ayıptuubu, acırata bilbey cüröm.

Bizdin qomsorg biy krujoğu bar eken, bilbegender cazılığıla dep carıyalağanda, başqalar cabalaqtap qattalıp catıştı, a men arsar abalda qaldım: emne qılsam? Cazılsambı? Cer tepkilep biylep cürgönüm apamdarğa uğulbay qalmaq bele? - dep turğanımda, Sayrağan ozunup meni cazdırıp koydu. Biy üyröngüm kelbeyt dep ayta albay, -amalsız maqul boldum. [135]

Oşondon beri biy krujoğuna üzülböy barıp cüröm. Özüm da kızığıp kettim. Men öñdüü biy bilbegender köp eken, beşinçi qursta oğuğan eceler da kelip cürüşöt. Uşul ubaqqa çeyin üyrönböy alar emne qılıp cürüştü eken?

Bir caman ceri krujoqtun cetekçisi köñüldüü bolot, tez üyrönösüñör dep, ar bir cigitke birden kızdı qoşup koydu. Menin ençime bayağı biy künü közümö taanış uçurağan qara çaçtuu cigit tuş keldi. Oşol tünü caqşılup bayqabay qalıpmın. Adamğa tigilip qarağan çoñ közdörünön meerimdüülük töğülüp turğansiyt, bir ğana ayıbı oñ qaşının üstündö oymoqtay caltıraq tağı bar eken. Küyüktün ordu ğo?

Biz eköobüz teñ unçuğuşpay, biy üyrötkön kişinin oozun ğana qaraybız. Biroq, bul öñü taanış cigit bir nerseni şıltoolop, söz baştağısı bar, biroq tartığanday, apqaarığanday unçuqpayt. Qoqus oñ butumdu basıp alıp, ayabay sürdöp ketti.

- Keçirip koyuñuz, baykabay kaldım.

- Eç nerse emes.

Ünü konur eken. Andan kiyin köpkö unçuğuşpadık.

Kee bir kızdar “ençisine” tiygen cigitteri menen zamatta taanışıp, atı cönün bilip, “senge” ötü baştaptır.

Krujoğtun ayağında al çoşo çıktı. Asman ala bükkök tartıp turuptur. Ay bulutka bir çaşınat, bir carğ etip çığa kalat. Bizdin catakananın canına kelgende, al kolun sunup:

- Cağşı catıñız! - dedi..

- Özüñüz da.

Al dağı bir nerse aytçuday kınırılığansıp ordunan cıladı. Men da cal-cal qarap unçuğpadım.

- Atıñız kim? Kulağka çağımduu konur ünü apkaarığanday çıktı. Uşul minutada menin içimde eki [136] sezim küröşüp catti: birinçisi, apañdın kulağıña kuyğanın unuttuñbu? Esiñe kel da, azır uşul cerde betten al, menin atımdın sizge emne keregi bar, aytpaym deseñ, ekinçi sağa coloboy, köñülün tınç cürösün. Al emi ekinçi sezim: bul cigit atıñdı cön ele surap catat, anda ayıp çoğ... Güküş, kaçanığığa çeyin atıñdı surağan kişi menen uruşa ketip cürösün, bul cerdi şaar deyt, universitet deyt. Atıñdı ayta ber. Cambızdan kimdir biröölör şańkıldap külüp, koltuқтаşıp ötüştü, voğzal taraptan parovozdun çarçağan-çaalıqqan ünü uğuldu.

- Emne üçün nçuğpaysız?

Men çoçuğanday calt qaradım da, ayta saldım:

- Gülayım.

- Turatbek.- Al kolumdu bekem kıstı, men bir nerseni estegendey anı tañ kalğanday qarap kalıpmın. Al sürdögöndöy cer qaradı. - Ağay, familiyañız Carğımbaev emespi dedim cürögüm ıkçamdap soğup.

- Ooba, Carğımbaev, kaydan bilesiz? - dep, şaşıp suradı.

- Bilem... Boluptur,- dep al etektep aluday artıma arabay cügürüp ketip aldım.

Bılırtı küzündö azetadan “Taymanbaan erdik” degen ızıktuu maalanı betibizden tüşö alıp ouanbız. Turatbek Carımbaev degen cigit tünü araıı köödü kelatıp, aysı bir üydön burusuan tütün, calbırtaan calın ıgıp catanın köröt, cardam surap, ıy-pıyı ıgıp ıylaan ca baldardın ayanıtuu dabıın uat da, taysaldap arap turbay, terezeni teep sındırıp, örttöñüp catan üygö culunup kiret, köz aırbaan uyuluan tütün, soymoñdoon calındın arasınan cer uatap ıylap catan baldardı sıypalap taap, kiüüsün kötörüp ıgat, ekinisine ayra kirgende kiyimine ot carmaat, oldoru küyöt, biro, [137] soymolop oturup, oozunan an aıp esi oop alan berki balanı da calındın arasınan cuurup ıgat. Carımbaev filfa faultetinin ekini ursunda caı ouan student, coldostorunun arasında abdan bartuu,-dep maalanın ayaında cazılanı esimde. Ool maalanın orto eninde özü sataan eki balanın ortosunda tüşkön sürötü da basılan bolu. Biz eki-ü sıyra oup, sürötkö tañdanıp araanbız. Ayzada uul cigitke aık bolup aldım, at cazam dep tamaalaanı esimde. Men üygö ool azetanı ala kelsem, apam terezeden amal ötpösün dep, celimdep cabıtırıp oyuqtur. Turatbektin terezege cabıtırılan azetadaı sürötün arı-beri ötköndö ulam körö berip, öñü közge taanı bolup, atı-cönü kökürökkö cattalıp alan eken.

ayda barsam da ooo colua turan boldum. Keee universitetin oñ ouu zalına kirsem, Turatbek aay tör tarapta ba kötörböy cazıp catıptır. Negedir cürögüm tuylap, betim ımır-ımır ısıp, ayra ıkkıa atım. Al artımdan ubalap kelatanday tepkiten aalatap tüşüp keletam.

Univermadan cün cemper satıp alıp ıksam, al azeta-curnal satan kioskide turuqtur. Al arap aldı. Biro men körmömüşke salıp, canınan ıpıldap ötö bererde unutu:

- Salamatsızbı? - Calt aradım da, ba iykep bir nerse degensidim.

- aıp baratansız go.- Al canaa bastı.

Be-on adam unupay bastık. Semafor colubuzdu caap, totop aldık. ıaanday maınalar umursaday ötüp catat.

- Bizdin borborubuz da Moskvaga aylanıp baratқан go,- dedi al ötüp catқан maşinalardan cadağanıday. [138]

Bul colu da unçuqpadım.

Col boyundağı daraqtardın sarı calbıraqtarı dabırap bizdin ustübuzgö tüştü. Al eki-üçöön abadan qarmap alıp keyigendey süylödü.

- Uşintip küz da kelip qaldı. Caqında qar da tüşöt.- Bir az unçuqpay basıp.- Biz caqta azır kün cıluu,- dep qoydu.

Bul colu unçuqpay qoyo albadım.

- “Biz cağıñız” qayaq?

- Tüştük.

Dağı sözübüz üzölüp qaldı. “Qaysı rayondon bolosuz?” -dep, surağım kelip, tartındım. Basa, mağa anın emne keregi bar?

Cataқанabızdın canına kelgende:

- Bügün keçinde universitette qızıktuu kino bolot eken, baralasızbı? - dedi qapqara közdörü menen tigile qarap:

- Baralbaym.

Al osoldogondoy oñ qulağın qarmalap turup coluna tüştü. “Qarındaş, siz menin atı-cönümdü qaydan bilesiz?” - dep suraybı desem, al tuuraluu ooz da açpadı.

Amanbay kelip qalabı dep kütüp oturup, tüñülgönümdö universitettegi kinoğo calğız keldim. Çoñ zalğa el cık tolup qalıptır: Eç cerde orun coq. Ketsem beken? - dep, ırğılcıñ dubalğa cölönüp tursam, kimdir biröö qolumdan tartat. Turatbek! Qalpım açılıp, manattay qızara tüştüm beym. Ağa tike qaray albay qoydum.

- Cürüñüz, orun bar,-dep şaştırdı.

- Iraqmat, men uşunday ele turam.

- Sizdi kelet dep, bayatan beri orun eelep, aqıyıp oturam.

- Kelbeym debedim bele? [139]

- Kelbediñizbi? Kino baştalıp qaldı,- dep qulağıma aqırın şıbradı. Başımdı tömön salıp, eldi aralap baratam, taqır cetpeybiz, bir kün col cürgöndöy ubaqtı ketkensidi. Eldin baarı meni camırap qarap turğansıyt. Qulağım çuuldayt, kızarğan betim oorloşup, salañdayt. Emne üçün keldim eken?

Orto çende eki orun saqtalıp turuptur. Başımdı kötörböy oturdum. Aylanamdağı kuculdağandardın baarı meni ayıptap catışqansıyt: “Bul kızdın süylöşkön cigiti başqa. Qarasañar anın közün boyomolop, emi munu eerçitip qalğan turbaybı? Dağı cer qarap uyalıp qoyot” - dep, meni körsötüp, bir-biri menen şıbrasıp catışqansıdı.

Carık öçüp, kino baştalğanda kiçine ceñildegensip qaldım.

Menin çooçun, taanıbağan adam menen canaşa birinçi oturuşum. Turatbek meni bir colu çoçutup albayın degendey, öz boyun oolax qarmap, unçukpay oturat. Anın eki közü kinodo bolso da, esi-dartı, oy-sanaası mende.

Emne degen qartına ekenin tüşünbödüm, tiñsağanım da coq. İçim uyğu-tuyğu. Uşunça eldin arasında oturuş, emnegedir qorqom. Bütkül muundarım qaltırayt. Sayraqandın azabı öttü go. Al zorduqtap krujoqko cazdırbasa, Turatbekti bilmek da emesmin. Sayraqan senibi, qarap tur.

Zalda oturğandar bir oozdon duuldap qıyqırıp külüp ciberiştı. Qaray salsam, şlyapa kiygen semiz cigit caağın sıypalap açuulangın kızdın keçirim surap atıptır. Uşunun emnesi külkü?

Qartına büttü. El opurap-topurap, çıguuğa col tiybeyt.

- Sizge qartına caqpadı oqşoyt?- dep, suradı al [140] sınağanday köz qarax menen tiktep. Men oşol zamatta coop berbedim.

- ...Antkeni, ayağına çeyin başıñızdı tömön salıp oturduñuz... -Al unçukpay qaldı da.- Naçar qartına eken, Mağa da caqpadı.

- Emne üçün? Qızık ele eken,- dep qoydum sır aldırbaşqa araçet qılıp.

- Mağa eptep ele körüüçülördü küldürüş üçün cazılğan qartınalar caqpayt. Men emne deerimdi bilbey, unçukpadım.

Eşikke çıktık. Kün bürkölüp, qaldayğan qara qoçqul buluttar qaardın biyik imarattarının üstündö uyulğup köçüp cürgönsüyt.

- Siz Sayraqan menen bir bölmödö turasızbı?

- Ooba. Anı qaydan bilesiz. Qısqa gana tüşündürdü.

- Avazbek eköobüz bir gruppada oquyubuz, anın üstünö coldoşculuq cağıbız bar.

Cataqanağa cağındap qaldık. Qapiletten Amanbay kelip qalbağay ele dep, qooptonup, aylanama köz ciberem. Qaraanı körünböyt. Kelse da, ketip qaldı. Turatbek tıq toqtoy qaldı da, caloorup tiktep:

- Azır kirip ketesizbi? - dedi.

Baş iykedim.

- Arı-beri bassaq qantet?

“Ubaqtım coq” - dep aytqım kelip, anan negedir unçuqpay qaldım.

Biz bir-biribizden eki qadamday alıstıqta canaşa cay basıp baratabız. Al sırtınan cooş körüngön menen sözmör eken. Ata-enemi suradı, aytım. Bir rayondon qanqa qız keldiñer dep suradı, aytım.

- Men ele cabırap süylöp catam, siz emne unçuqpaysız? - dedi.

- Menin sözüüm coq. [141]

Oor üşürüp qoydu.

- Ooba, men qızık süylöy albaym. Zeriktirip ciberdim go.

Ubaqtı qanday ötkönün bilbey qalıppız. Zamatta on bir carım bolup qalıptır.

- Şveytsarqa kirgizbey qoyot, keteli,- dedim. Biz qadimki taanıstarday cıluu qoştoştıq. Men qılçaybay kirip kettim, tepkiçten cügürüp çığıp baratıp, terezeden qarasam, al bayağı ordunda telmirip tiktep turuptur. Emne üçün turat? Kete berbeybi?

Qızdar carıktı öçürüp, catıp alışıptır. Butumdun uçu menen basıp, çeçine baştadım. Sayraqan oygoo eken.

- Amanbay keldibi? - dep, şıbrap suradı.

- Ooba,- dep alp aytıp, catıa atım.

XXI

Men sabatın oorduunan ba ktrby aldım. Lektsiyası az kelgensip, eki predmetten atar seminar degeni bataldı. Ar birine kng be-altı saattan oloyo oturup dayardanbasa, taır lgrgdy emessi. Oy db kitepterdi oup ıgıp, anı onspektilep, seminar da sylp beret ekensi. Bir ana mualim emes, studentterdin bardıgı camıratıp suroo bergenii! Ooy emes. Baım atat.

Azır zagıraqap o zalda oturam. Tırımııp ele oup, bir nerselerdi cazıp catan studentter. Czdn aık kii oturat, birosnn oburap oyonu uulbayt. Bardıgı zımpıyıp tirmiyiet. Ouanım Lenindin “Emne ıluu kerek?” - degen emgegi.

Basa emne ıluu kerek? - dep, kimder oylonboon. Bılıgı ıgıp, tatayı alıldıaan oomdu ceriken, aragılıktın arasınan carık oola izdeken er- [142] nıevskiydin kcrmn aarmandarı da: “Emne ıluu kerek?” - dep, ba atırıan.

Aılman Lenin da bizdin ılımdın baında ezilgen emgeilerdin tadırın oylop, alardı erkindikke ıgıruunun dagıraqan colun daanalap: “Emne ıluu kerek?” - degen kitep cazıptır.

A biz ool kiinin cazıp oyon emgegin caılap zdtr albay, saba ıyın dep, arız-muubuzdu uyalbay aytıp alabız.

Sırtta kzg a caan maydalap caap, aldayaan ara oul buluttar aardı mgn.

Emne ıluu kerek? Uyunu bezip, ouu kerek? Anan... Oonu menen ekteli kerekpi? o ouu zalı tıptı. Baarı ele ba ktrby oup catıat, oup catıat. Te bet madayımda Turatbek bir ua kitepterdi aldına tizip oyup, caaın tayanıp oturat. Bizdin kzdr keziie tt, bul colu men ızarıp-tatarıp cer arap albadım. adimki taanıtarday ba iyketik. Kn tkn sayın uul cigit knlmdn kbrk orun alıp catanın caırım kelbeyt.

Tnd tm kiriptir.

aysı bir zagıraqan zalda ekbz biylep catabız. Men etegi cerge ubalcıan appa kynk kiyiptirmin. Saınıkanday, usa bolondoy bir-biribizden

közdörübüzdü ayırbaybız Çimirilip ketsek butubuz cerge tiyet, ce tiybey asmanda uçup cürgönsüybüz. Aylanabızda biylep cürgöndör: “Eköo bir-birin izdep tabışkanday par eken” - dep, suktanışkanday şıbıraşat. Biz uqmamış bolobuz.

Kütülbögön cerden biylep catkandar topurap kaçıp berişip, biz gana qalıppız. Mañdayıbızda qancar qarmağan Amanbay, anın artında surdanğan Alişer...

Amanbay mağa közdörün alañdatıp, aybat qılat: [143]

- Azır aldıma tüş, bolboso...

Men qorqom, bütkül denem qaltırayt, biroq, ıylay albaym.

Turatbek meni bekem qoltuğuna qısat da:

- Ey, bala, coluña tüş. Bul menin Güküşüm,-deyt.

Amanbay aldığa bir qadam basat da:

- Coq, menin Güküşüm. -dep qıyqırat da, anan mağa.- Caqşılıqça aldıma tüş. Baarı bir mağa qatın bolosuñ.

- Men seni cinimdey cek köröm,- dep, Turatbekke ıktaym. Al qancar menen talpınganda, Turatbek arabızğa tura qalat da, kökürögün çeñgeldep polgo tayanat. Men çıñırıp, üstünö cıgılam.

Oygonsom tüşüm, ayabay süyünüp kettim.

Mınday beymaza oylor başıma qaydan kelip turat, anday eç qačan bolboyt. Tüş da.

Köñülümdü toptop, aldımdağı kitepti oquy baştaym, tüşüngön cerlerdin astın sızıp qoyom. Bügün caqşı dayardanıp, ertege kim süylöyt degende ozunup qol kötörbösöm. Uşul caman Aygölçö coqmunbu? Botom bilse-bilbese da culunup qol kötörö beret. Ağaylar da anı aqtıvdüü qız dep maqtap qoyuşat.

Sıyağı camğır küçöp kirdi beym, çapqını terezeni tıqıldata baştadı. Caay bersin, Dağı üñülüp oquym...

Keçee qoridordo kelatsam, Turatbek columdu tosup turuptur. Qol alışıp uçuraştı da:

- Bölmöñüzgö barsam coķ ekensiz. Būgün çoñ teatrda “Çolpon” bolot eken. Oşoĝo... dep kele catķanda ele ozunup:

- Bara albaym, ubara bolboñuz,- dep şaĝın sındırıp, artımdı ķarabay ketip ķaldım. Catarıda, balkoņĝo çıksam, al camĝırĝa ķarabay, bizdin cataķananın aldında başıñ tömön salıp öydö-tömön calĝız ba- [144] sıp cüröt. Ulam bizdin bölmönün terezegin ķarap ķoyot. Meni bayķadıbı, ce körbödübü bilbeym. Al ketpey öydö-tömön basa berdi. Üstündöĝü plaşı ezilip suu bolup ketiptir. Üşüĝöndö men kirip ciluu catıp aldım: Emi ķutuldu, salam aytpay çurmuyp ķalat ĝo degem. Tetirisinçe, azır da közün mendin albay ķarap oturat.

“Uşul menin capayıçılıĝım ķaçan ķalar eken? Al urmattap teatrĝa çağırdı. “Keçiresiz aĝay, seminar küçöp, başı kötörö albay ķıynalıp catam. Ķapa bolboñuz, baralbaym” - dep, kiçipeyildüülük menin külüp caynap coop bersem, emne bolmoķ? Çekilik ciberdimbi deym, Güküş a?”.

“Güküş, çekilik cibergenin coķ: aç ķulaķtan tınç ķulaķ. Al seni emne üçin teatrĝa çağırat? Emne üçin artıñdan ķalbay, kölököñdöy eerçip cüröt? Ķatuu aytıp, şaĝın sındırbaĝanday al senin emneñ ele?”

Bul beymaza oylor meni mınça eerçip aldı. Kün keçkirip baratat, oķuyunçu. Ali bir suroosun bütö elekmin. Çaldı-ķuydu oy sanaam tuyuķ carĝa ķaptalĝan boroondoy içimdi tepkileyt. Emne ķılıu kerek?

Men ķıcılın. Ķolumdu ķayçılaştırıp ķomnatada tınbay arı-beri basam. Emne ķılışımı bilbeym. Kitep oķuĝum da kelbeyt.

Sayraķan kerebetine catıp, “Abaydı” oķup catat. Köñülü tınç bolso, kitep oķuyt da. İçinen kübüröp oķuy berbey, ulam maĝa ķayrılıp, özünö caķķan cerin ün çıĝarıp ķaytalap oķuyt.

- Oy, Güküş, maķabatķa ayla barbı? Abay da er cürök eken. Toĝcançı? Al daĝı aķ süyüĝö canın töşöĝön asıl ķız. Er cigittin dosu Erboldoy bolso. Bilesiñbi, biz ķızdar eç ķaçan çındap dostoso albaybiz. Bolor-bolbos işke taarınışıp, arazdaşıp ketebiz [145] bul caĝına cigitterge suķtanam.- Al cazdıķa çıķanaĝı menin tayanıp:

- Bilesiñbi, men sağa aytam dep, esimden çıgıp alıptır. Bir künü “Ala-Tooço” Avazbek, Turatbek ücöobüz cöo keletabız. Kütülböğön cerden alar aysı bir cazuuçunun çıgarması tuuraluu talaşıp ketişti. Eköönün aytışıp atanın uğıp tursañ, tüñölösüñ. “Sen tüşünböy alıpsıñ”, “Cok sen tuşünböy alıpsıñ!” dep, coldu ata aytıştı. Emi, bular acıraştı gödağı caşı coldoşpuz dep matanışat,- dep oyloğom. Men cañılıpımın. Ertesi ele eköönün canaşa basıp, atırıp külüp curgönun kördüm.

Biroğ, anın sözü ulağıma kirbeyt. Terezenin tuşuna toktop, telmirip sırta köz ciberem. Burđanatap ar caap catat.

- Oy, sen telmirip kimdi kütüp catasıñ-deyt Sayraan. Unçukpaym.

- Ey Güküş, sağa bir cigit ayabay aşık bolup cürüptür.

- Aşıktıktı sağa ele berdim.

Al da unçukpayt. Azır meni teře tiktep turat. Cañılıpımın, aray salsam, kitebin oğup catat. Radionu oysom:

Süygönüm seni estesem,

Uđtabay tañdı atıram,- dep kimdir biröö darıldap atıptır, catırbay üzüp saldım. Emne üçün alp ırdaşa beret? antıp ele süygönün estese, tañ atıça uğtabay alsın?

Sayraan meni sınağanday unçukpay arap turuptur. Men mataşpay tetiri burulup kettim.

- Güküş, sabırınıñ nege suz?

- Suz-muz emesmin.

- Caşırba sırıñdı, güdüktöp bir nerseni sezgensiym. [146]

şart buruldum da, cılmayımış bolup aradım.

- Emneni sezgensiysiñ?

- Tınç uđtabaysıñ?

“oqus oşonun atın aytıp ciberbedim beken?”.

- alp süylöböcü. Men tük tüşümdö süylöböym...

- Çın, omsomolduk sözüm.

Men qayaqa süylöp, talaşıp-tartıspay, cer qaradım.

- Amanbay emne üçün tez kelip turbayt. Qurutpay, qulağın çoyup qoyboysuñbu?

Eñ, attiñ, men anın qulağın çoyo turğan bolğondo ğo, kep başqa emes bele?..

Eki aptadan beri çolom tiybey, üygö qat caza elekmin. Uyalbay, “çolom tiybey” - dep qoyom, esen sooluxtu suraşqan dubay-salam qatqa qanqa ubaqıt ketmek ele?.

Apam beçara Papa aqe üyübüzdüñ canınan ötköndö “Güküşton qat barbı?” - dep, sanaası tınbay cürgöndür. Kün sayın qat cazıp turam degen ubadam qana?

Stolgo oturup qat caza baştadım: “Canımdan artık körgön apacan! - dep, könumüş adatımça bir şilteş menen cazdım da, erdimi tiştep oylonup qaldım: emne dep cazsam? Apam menden tömönküdüy mazmundaqı qat kütöt: köpçülüktün biri qatarında oorup-sırqabay oynop-külüp... coq, “oynop-külüp” degen frazanı öçürüşüm kerek, anı apam başqaça maanide tüşünüp, qabatır bolot, uyqusu qaçat. Biroq, menin oynop-külgön cerim coqpu? Emne üçün apamdan caşıram? Çındıktı ele caza bersemçi? Qoquy, aytpay qalayın... Apam ertege ele cetip keler. Ooba, kelgenden berki qattarımda apama şaarğa da, kinoĝo da, teatrğa da çıqpay, cataqanada, universitette cüröm dep, qalp cazıp cürdüm. [147]

Çındıqında dalay colu kinoĝo da, teatrğa da bardım, biydi üyrönüp qoydum, Sayraqandın tuulğan künündö, alarğa qoşulup restoraĝa bardım, ömürümdö birinçi colu vino içtim, qayıp kelatıp, Turatbek eköobüz Sayraqan menen Avazbektin artında qalıp, qoltuqtaşıp keldik.

Andan arı cazam: “Sağ-salamat cüröm. Eç nerseden kemçiligim coq. Siz qabatır bolboñuz. Apa, Frunzede oquğan qızdar tuuraluu taecemdin küyüp-canıp aytkandarı -baştan ayak qalp eken. Bul caqtın qızdarı da men sıyaqtuu öz abiyirin saqtaşat eken. Dağı biröölör sizdi çoçutsa, taqır işenbeñiz, taqır!”

Men dağı oylonup qaldım. Baarı bir apam işenbeyt. “Qızı tüşür bezildep aqtana baştaptır, bir şoyqonu bar ğo, “buzuq” qızdarğa qoşulup qalğan ğo dep, şektene baştayt. Aç qulaqtan tınç qulaq öçürüp ele taştayınçı, menin emnem ketip atıptır. Coq, öçürböym. Emne üçün men apama çındıktı cazıp, bizdin cerde öküm sürüp,

kızdardın oquusuna coltoo bolup catқан sasık tumanday uşaktardın, ayıñdardın betin açpaym?

Uşulardı қantip cazuunun aylasın tappay, stoldon turdum da, қıcırım қaynap arı-beri basa başтадым. Emne қılsam...

- Güküş, bul kiteptin қızıғına emi cettim,- dep Sayрақан tamşanat. Ağa menin cinim kelet. Köñülü tıñ bolғon üçün қayдағı atam zamandaғı Toғcandın taғdırına қızıғat. Men бүгүнкү Toғcan bolup catқанымды, қайдан bilsin?

Dağı oturup, қatıмды ulanttıм:

“Menden tük қabatır bolboñuz. Oқuum caқşı. Amanbay üzböy kelip-ketip turat. Mamilebiz caқşı, ıntımaқtuubuz”.

- Çınında munun baarı calған. Қаçañ al üzböy [148] kelip atat? Kelse da üñüröyüp, suz. Amanbay kelbeyt, meni teñsinbeyt, al caқта emne қılıп cүrgönün bilbeym. Köñülüm suup baratat. Meni mınça қıyın azapқа saldıñız eken? - dep, küyup-canıp cазsam apam түşünmök bele?

“Güküş, esi coқtuқ қılıba. Erkek balаға teñelip emne қılasıñ? Sen kirpigiñe kir cuғuzbay, özüñdü caқşı қарmap cүрө ber, ata-enesi bekem turғanda, al қайда қаçıp barmaқ ele. Aylanayın қızım, apañdın tilinen cıkpasañ қor bolboysuñ” - dep, cemelegen apamdın қatı kelet, ce bolboso telefongo қақırıp, tildeyt, uruşat, қorқutat.

İçim bir қap bolup, emne қıларымды bilbey stolgo cölönüp, caş baladay öksüp ıylap ciberdim. Sayрақан kerebetinen ırғıp turup, қadimkidey moynumdan қуçaқтады.

- Güküş, dağı apañdı sağındıñbı?

Men coop berbey, bısaқtap ıylay berdim. Kökürögümö cık tolғon ızam, keгим demimdi қısat. Minut sayın cүрөгүмдү ezip, barқıмды tömөndөtkön tuyuқ sıрымды teñтуşuma aytқım kelet, biroқ, batınbaym, oozum barbayt.

- İçki sırıñdı caşırбай aytçı!

Biroқ, men küçүмдү köz caşıman cıғарıp, caşırıp catam. Sayрақан күtkөndөy oşol zamat carқıldap cazılbadıм.

Carım cartılay cazılğan qatım ciberilbey qaldı.

XXII

Cüröktü ezgen bul unçuğuşpoo, bul salqın köz qaraş qaçan qalar eken?

Kün bürköö. Qara buluttar capıs. Biz alleya menen [149] canaşa basıp baratabız. Muzdaq şamal betke urat. Amanbay qara plaşının caqasın kötörüp, eki qolun çöntögünön çıqarbay, keykeyip basat. Bügün arazdaşqan dele coqpuz. Al çaqırdı, men qıyılbay kiyinip çığa qaldım. “Qayaqqa barabız?” - dep, surasam, “Bara turğan cer tabılar” - dedi caqtırbağanday. Andan kiyin men da söz qoşpodum.

Emne üçün unçuqpaybız? Biz süylöşö turğan, biz talquulay turğan maseleler coqpu? Menin cürögümdü öyköp, künü-tünü tınçımdı alğan cürök zaada oylorum bar. Dayıma uşul colu sözsüz aytam dep qayrattanam da, anın suz kebetesin körgönümdö men da ıktıtıp kögörüp qalam.

Aqırı tübölügübüz bir bolğondon kiyin biz qaçanğa çeyin uşintip üñüröyüşüp cüröbüz? Men minday bolot dep kütkön emes elem. Eköobüz teñ qaalğan oquu caylarıbızğa ötüp alsaq, eski taarınıqtardı esten çıqarıp (unutpağıday emne iş ötüptür) el qatarı eki ekiden eerçişip, beş-altı cıl oynop-külüp cüröbüz. Ata-eneleribiz da bizden qoldorundağısın ayaşpayt. Amanbay da aqıl-estüü cigit. Ança-mınça özüm bilemdigi, erkeligi, eenbaştığı bar. Bul eç nerse emes. Anan eköobüz oquubuzdu iygilitüü bütüp, tuulğan aylıbızğa kelebiz. Özübüzdun üyübüz bolot! Men muğalim, al zooveterinardık vraq bolup, işteybiz dep oylonçu elem. Bulardın bardığı işke aşpay turğan qıyal oqşoyt. Basa, bizdin ıntımaqtuu boluşubuzğa emne toşkoolduq qılıp catat? Taqır tüşünböym. Mümkün ayıp mendedir? Biroq, men emne qıldım? Uşul küngö çeyin apam körsötkön tar ramqadan qarış çıqpay cüröm. Mümkün Amanbay başkanı süyüp cürgöndür, meni caqtırbastır. Anda emne üçün ata-enesin qudalaştırdı? Al erkek bala emespi, men taqır maqul emesmin dep kögörüp oturup alsa, anı emne qılmaq ele? [150]

Men uşulardın bardığın ağa tökpöy-çaçpay aytqım kelet.

Ostanovqağa da burulup, avtobusqa da tüşpöduk. Tamanıbizdın aldında qazandap tüşkön calbıraqtar şıbrayt. Canıbizdan arı-beri ötköndör bizge tañ qalğanday qarap qoyuşat.

Men unçuqpağandı caqşı körgön can elem. Biroq, çegine cetken unçuqpoo da cürögümö tiydi. Keede Sayrağan saat on ekiden ötköndö betinen sarı tügü çıgıp qaltırıp üşüp kirip kelet. “Taqr tügönbögön silerdin qanday caşırıun sözüñör bar? Künügö ele süylöşö beresiñerbi? Mağa da çet-petin aytıp qoysoñ?” - dep, kıızıgıp surap qalsam: “Güküş, özüñdön caşırıp emne qılam? Maanilüü eç nerse süylöşpögöndöybüz. Taqr sözübüz tügönböyt. Sıyağı maħabbattın sözü tügönbös bolso kerek. Keçeegi süylöşköndü bugün da qaytalaybız. Biroq, eriktirbeyt. Ar colu ar başqaça köñüldö taasir qaltırar” - dep, közdörü külüñdöp, tolqundap aytqanı esimde. Men ağa suqtanam. Bir colu Avazbek Sayrağan ekö sözdörü tügönböy bizdin qoridordöğü divanda saat ekige çeyin oturup, cataqanasına barsa, şveytsarka bölmösünü kirgizbey qoyğön eken, al tañ atqança qıñıldap ırdap, qaltırıp üşüp, sırtta cürüptür. Mınaqe aşıqtık degen! Al emi Amanbay saat ondon ötköndö ele qoquy keçiktim, biz caq qarañğı dep bezildep turat.

Biz Panfilov parqına cetip qalıppız. Eptep kep baştağım keldi. Qaçanğa uşintip oozubuzdu buup alğanday cürmökçübüz. Emne desem? Basa keçee Ayzadadan qat alğanmın. Bul caqşı qabar.

- Cañılık, Ayzadadan qat aldım. Al üç-tört qadam arımdap, anan! küñk etti: “ - Emne dediñ? [151]

Zamatta kök celkem tırışıp, açuum kele tüştü. Men da boy kötörüp, unçuqpay bastım.

- Emne dediñ? - Al qaytalap suradı. Men da kekeerdüü ün menen:

- Emne degenimdi uqkanıñ coqpu?

- Oylonup kelattım ele.

“Uşul azır da sen emne cönündö oylonduñ eken? Başqa biröölördün içki sırın bile turğan aparatım bolso, mınça qıynalbas elem”.

- Ayzadadan qat aldım. Emi uqtuñbu? - degeney tikireye qarap sözümdü ulantım.- Al qaalğan maqsatına cetip, Oştoğı instituttun biologiya faqultetinde oqup catıptır. Kemel ekö oynop-külüp intımaqtuu eerçişip cürüşöt eken. “Intımaqtuu eerçişip cürüşöt eken” - degen frazanı özgöçö qubultup aytım.

- Apası menen caraşıppı? - dep, al kepti başqa caqqa burdu.

- Caraşıptır, Gülsün ece Oşko kelip, qabar alıp turat eken. Al sağa ısıq coldoştuq salam aytıptır.

- Anısına ıraqmat.

Men özümdü ayabay zordop (mından kıyın iş barbı?) süylödüm:

Ayzada bizdin caşırurun işti kimden uqğanın bilbeym. Özümdün barqımdı tömöndötköndöy arañ süylödüm, betterim çımıradı.- Baqtıлуу boluşuñardı qaalaym dep cazıptır.

- Özdörü baqtıлуу beken?

- Albette.

Ayzada bizdi da özdöründöy köñüldörü çaq, Frunzenin salqın abasında kündün közü körünböğön caşıl baqtardın arasında oynop-külüp cürüşöt dep oyloso kerek. Al bizdin suz mamilebizdi qaydan bilsin? “Borbordo oquğan silerge közüm küyöt” - dep cazıptır. [152]

Borbor şaarda oquğan teñtuşunun içki küyütün qaydan bilsin? Anısı az kelgensip, sürötuñördü estelikke salıp cibergile dep surap cazıptır. A biz qoşulup sürötkö tüşmök turğay...

İçim örtönüp, demim kıstala tüştü:

- Kemel eköö tüşkön sürötün estelikke ciberiştir,- dedim eñ ayagında. “Biz dağı sürötkö tüşsök cibereleli” - deer beken dep ümüttöndüm ele, al zerikkendey estep, asmandı qarap:

- Kün da bürkölüp.- Saatın qaradı da.- Kinogo on minuta qalıptır cür,-dedi.

Men cürböy tik toqtodum: qoldorum qaltırayt, tün ansayın közümö qarañğılap barattı, ızam küçöp, tamağıma бүdür-бүдүр nerseler toqtop qalgansıdı, kirpikterim suulana tüştü. Al artın qarabay basıp barattı, sıyağı, meni cür degen cağına kölökösündöy eerçiy beret dep oyloso kerek. Soqsoyup calğız baratqanın emi bayqadı beym, şart qayrıldı da:

- Cürböysüñbü, şaşıp atsa, toqtop qalganıñ emneñ?

“Bul mınça kıyınısyt, mınça çalkalayt. Mından arı mintip cürüügö bolboyt”.

- Cürböysüñbü? - Anın keketken ünü biyik çıktı.

Artımdan top caştardın qubanıçtuu külküsü, talaşıp süylöşkön ündörün uğup, kıyık tanbay dağı eerçiy bastım.

Kinodon çıqqanıbizda qaş qarayıp qalğan eken. “Ala-Toonun” aldında el kım-kuut. Köñüldüü külkü. Miñdegen caştardın qubanıçtuu cüzdörün, baqıtqa tolğon közdörün körösüñ. Alardı aralap biz da baratabız. Betmañdaydan Turatbek coluqtı, al özü calğız, ireñi qapa. Mağa baş iykep salam ayttı. [153]

- Bul kim?- dedi Amanbay artın qılçayıp qarap.

- Taanıbaym.

- Közü senden ötüp baratat go.

Restoranga moynumdan baylağanday, qıstalıp kirdim. Başımdı cerge salıp, stulda uçup ketçüdüy boş oturam. Qacıldap süylögöndördün bardığı ele meni qarap turğansıyt. Qoñşu stoldo men quraqtuu qırğız kız qılğırıp vino içip oturat. Ofitsantqa bişteks, vino alıp keldi. Men tartınıp-turup içip körsöm, açuu, tattuu daamı bar eken. Mümkün, başqa biröo menen içpes elem, biroq sıylap catқан işeniçtüü da. Eki ryumqa içkende ele kızıp qaldım.

- İçtim,- dedim ryumqamdı talaşıp.

- İçe ber, eç nerse bolboyt.

- İçpeym.

Al da köp qıstağan coq. Qalğan vinonu özü ele içip qoydu.

Restorandan çıqtık. Tün qarañğı. Dobul soğup, çağılğandar çartıldap, camğır kuyğanı ele turat. Biz bayağı kelgen colubuzğa tüşüp baratabız. Eldin bardığı caandan ürküşüp, üylörünö şaşıp baratat.

- Özüñ bilip adamdı qoltuqtap albaysıñ, taqır paamıñ coq. Madaniyattı qaçan üyrönör ekensiñ,- dedi al iñğırıp suylöp. Men öçöşüp, qoltuqtabay qoydum.

- Ke deym.

- oltutabaym.

- Emne uun oltutabaysıñ?

- aalabaym.

- A, emi aalabay aldıñbı? Apañ ımalanıp uzun somdordu alanda aalabadıñ bele?

Bul ordua tirüü adam antıp ıdayt. Ool uurda aılan car etip, anın mıkıldıu cüzüñ kördüm. “Köp ıyınıñbay, tiliñdi tartıp süylö. oltu- [154] tasañ da, oltutabasañ da senin erkiñ, menin olumda” - degendey.

- Sen apama asılba dedim ıylamsırap. Seni başında taıyası bar ciit deyt. Anday ıyın ekensiñ, emne uun ata-eneñdi saalatıp ciberdiñ, a?

- Saalatıppı?

- Ooba, saalatıp.

- Tart tiliñdi.

- Tartpaym. Men senin nikelüü ayalıñ emesmin. anday cursöm özüm bilem.

- Cürö albaysıñ.

- Cüröm. İiñ emne. Sen başında taıyañ bar ciit bolsoñ, ata-eneñdi saalatıp ciberbey oyboysuñbu? Men saa calındım bele?

- Aırı colu eskertem, tart tiliñdi.

- Tartpaym.

- Tartpasañ mınae anık!

Ool zamat on caaım ısıp, közümdön ot aıla tüştü. Teñselip, başım aylanıp, otura aldım da:

- A-maa! -dedim.

- Mına amaq. Apa! Canım apa!

Men betimden salaalap aqқан kóz caşımdı aarçıbay camğırluu qarañğı tündü aralap, ünsüz ıylap kelatam, anın ata-cotosun qaltırbay qarğap şilep kelatam. Büttü! Bardıǵı büttü!

Apa! Canım apa! Siz maǵa elden artıq qılam dep, tırtık qılıp qoyǵonuñuzdu biler bekensiz? Oyuñuzda, Güküşüm baqtısı açılǵan qız boldu dep qampayıp cürgöndürsüz! Menin baqtım açılbay qalsın! Eger azır canımda bolsonuz, zaarduu-zaarduu sözdördü tartınbay ele aytar elem. Tartına turǵan mende abal qalbadı. Meyliñiz, qarǵasañız qarǵañız, emne qılsañız da qayılmın. [155]

Uşintip kelatıp, cataqanabızǵa zamatta cetip qaldım. Kóz caşımdı aarçıp, ekinçi etajǵa kötörlüdim. Oñ caaǵım ele ottoy ısıyt. Qoridordo küzgüǵö qaransam, alaқandın otunday cer köǵörüp ketiptir. Aqmaq, ayban dep, daǵı tildep aldım. Qomnataǵa kirgim kelbedi. Qızdar köǵörgön betimdi körüşsö emne boldu? - dep, qıstap suraşat. Alar uqtaǵandan kiyin, aqırın kirip catıp alam.

Kün çıǵış taraptaǵı balqondo şatıratıp caaǵan camğırdı tıñşap otura berdim. Mınday uçurda ubaqıt da cılbayt. Camğır qaқalap quyǵanday küçöp kirdi. Men oturǵan balqondun astında kimdir biröölördün külküsü, öbüşköndörü uǵulat.

- Camğır basılbayt, keteliçi, üşüp kettim,- degen qızdın nazdangın ünü uǵulat.
- Daǵı beş minut kütö turçu, basılıp qalar,- cigit calooruǵanday suranat.
- Basılbayt, kündün tübü qalıñ.
- Basılat.
- Uyqum keldi. Azır başım cazdıqqa tiyse ele, uqtap ketem.
- Uşul senin uyquñ ay! - degen cigittin keyigen ünün uǵam.

Samacqan, canıñdan qarış cılgım kelbeyt. Mınabu, qarqara közdörüñdü caloorup qarap tura bersem. Oor üşküruk tereñden sızılıp çıǵat.

- Bekiş, bolduçu, murutuñ... Saqal-murutuñdu qırdırıp da kelbeysiñ.
- Seni kütup qalabı dep, üygö barbay kelbedimbi?
- Emki colu... Oşondo da bir ayıbın tabarsıñ deym.
- Keteliçi.

- Dağı beş minut.

- Koş. Koluñdu ber.

- Boluptur, uykuñ kelip catsa bara ber. Men uқта- [156] bay, sen çaşaған bölmönü tañ atkıça қараp otura berem.- Қыздын tunuқ күлкүсү уғулду, cigit таарындай сөзүн ulanttı: - Men sen үчүн қанчалык алы coldon keldim. Biz caққа қаттоочу avtobus тоқтоду. Emi cöö ketem, coldo baratıp sen tuuraluu oylonom. A sen memirep uқтаp catasıñ.

- Bekişcan, men da uқtabaym. Seni tıñ cetti beken? - dep oyloym.

- Қабатır bolboysuñ, uқtaysıñ.

Алар unçuғушpay қалышты.

- Samaş, чын aйтчы, sen meni сүйөсүñбү, ce...

- Сүйөм. Сүйбөсөм турат belem.

- Сүйгөн cañıñдан.

-Қойчу canım, calınbaчы.

-Calınam. Men maҳabbatıña baғыnam.

- Anda keteli.

- Boluptur. Men saға zvonit etem, oşondo қачан kelerimdi aytam.

- Ertege zvonit et, antpeseñ men қабатır bolom, boluppu?

- Boluptur.

Алар қол berішіp қоштошту oқшоyt.

- Samaş, carқırар bir қараp қойчу. Calınduu közüñdü körüp alayın.

Bayatan beri beş minuta emes, carım saat öттү, biroқ, bul eki caş üylөрүнө taraşpayt. “Maҳabbattın sözü түгөнböс bolso kerek” - degen Sayрақандın aқылдуu kebin estedim.

Қычағандаy camғыр күчөp kirdi. Mınday ava ırayı buzulған нөшөрлүү тündө bul aşıғлыққа ıраҳattанған, mas bolғон bozoy üyүнө қачан cetet?

- Samaş, men kettim.

- Caqşı bar. Alar qoştoştı. Qız qol bulğalap catağanaga kirip ketti. Cigit plaşının caqasın [157] coğoru kötörüp, bizdin catağananı ulam kılçaqtap qarap, qarañgılıqqa siñip ketti.

Camğır qıçağanday çaqalap quyup cattı.

- Alar qanday baqtıluu nemeler! - degen suqtanuu içimdin tereñinen qanday suurulup atıp çıqqanın bilbey qaldım. Biröölör uğup qoydubu degendey eki cağımdı eleñdep qaradım. Eç kim coq eken. Saat on eki bolup qalıptır. Baarı bir catsam da bugün köpkö çeyin uqtay albaym. Avası taza balkondon ketkimkelbedi.

Basa, men mınça zarıqıp anın közün qaraym? Men anın cetelep östürgön köz qarandı cetimi belem? Coq! Al caman ata-enesi asılıp cürüp qudalaşqan, qalıñdı cep koyuşqan, Gülayım tuylap qayda barmaq ele dep, qıyınsıp curböybü? Köröbüz. Oşoğo çıksam atım öçsün. Al şümşük kız kezimde bolor-bolbos iş için caağıma çaap cüröt, a qoluna tüşüp bergenden kiyin mañdayımdan sılap, erkeletip qoymoq bele? Güküş, esiñ barda etegiñi cap.- Esiñdebi ataqtuu adabiy qaarmandın “Caşoo adamğa bir berilet” - degen qurç, aqılduu sözu. Egerde, keleşekte qayradan törölö turğan bolsom, anda qıyışpay turup: “Meyli ömürümdün bul colqusun apamdın köñülü, qadırı için bağıştap, tilinen çıqpaym da, a emki colu özüm qaalağanday iş tutam dep, martçılık qılar elem. Turmuştta bir berilgen qızık ömürdün, tataal caşoonun, ilebi küçtüü süyüünün barqına cete bilüü ar bir adamdın ıyık mildeti turbaybı?

Camğır basıldı. Ava tazarıp, ceñil dem ala baştadım. Şaarda üylördün canğan carıqtarı öçüp, şaar tıptıñç. Avtobustardın da ayağı basıldı. Aylana memirep uqtap catat...

Kütülbögön cerden arqı baldardın catağanası taraptan cüröktü ezip, muñqanğan gitaranın muqamduu [158] ünü uğuldu. Ulam qayğıluu, cüröktön atırılıp çıqqan küülördü çertet. Ceti tündö uqtabay, qızdardın sezimin qozgoğon bul qaysı cigit boldu eken?..

Bügün bizdin faqultette oqtyabr mayramına arnalğan keçe. Keçinde çoñ zalda özdük körköm çığarmaçılık krujoğunun qatışuuçuları qontsert berip, anan biy bolot. Köñül açık, biyleybiz. Biy bilgen kişi muzıqanın ünü uqulğanda ele baygege çabılıp cürgön külük attarday talpınıp turat eken.

Moyunğa alam, men murda böödö ele şaardık qızdardın müçögö qup caraşıktuu köynöktörün çanıp, qaqtırbay cürüpmün. Albette, bul tüşünböğöndük eken. Sayrağan eköübüz şaardağı atelyelerdi qıdırıp cürüp, mayramğa qarata oqşoş materialdan köynök tiktirdik. Boylorubuzğa quyup qoyğondoy caraştı. Eköübüz cañı köynöktördü kiyip, köçödö canaşa basıp qalğanıbizda, qızdar, ayaldar közdörü küygöndöy artıbizdan qılçayıp qarap qalışat. A beytaanış cigitterçi?

Amanbaydın caağıma çaaq cibergenin Sayrağanğa da aytpadım. Iras, al ança-mınça kögörgön, taqtı körüp: “Emne boldu?” - dep, suradı ele, aytpay qoydu.

Aytqandan emne payda? Bul işti özüm gana çeçişim kerek. Qoyçu bul cönündö oylop, çayıttay açık köñülümdü kirdetkim kelbeyt. Bügün keçe, bügün qontsert, bügün köñüldüü biy bolot... Kün tezireek ele keç kirse eken...

Men casanıp, taranıp bölmöbüzdögü küzgünün aldında turam. Negedir denemdi qubanıç aralap, bili- [159] ner-bilinbes tolqundaym. Süylösöm, ünüm da dirildeyt. Basa, mağa emne bolup turat. Cürögüm qabınan suurulup çıkquday düküldöp, bir nerseni sezgensiyt. Ce, bügün biyge barbay, bölmödö oturayınbı? Kitep oquyunbu? Emne qılsam? Coq, antpeym. Menin elden emnem kem? Ce men tutqun belem? Al özü kelip, çaqıruu beletin tapşırıp ketpedi bele? Men emne üçün anı estesem, anı alıstan körsöm, daroo közdörüm calcıldap, öñüm özgörüp ketet? Al süyöm dep ayta elek go. Ce süyüü degen tilsiz bolobu?

Qaalğa açıldı. Sayrağan ütöktögön köynögün qoomay qarmap, bosogodo toqtoy qalıp, başımdan ayağıma çeyin bir sıyra qarap çıktı da:

- Suluusuñ! Suluusuñ! - dep, tamaşaladı.

- Aytçı Saqış, köynögümdün artı tırışıp qalbappı?

- Qana, burulçu. Coq, teptegiz. Bügünkü keçenin qorolevası sen bolot ekensiñ da.

- oycu, ıldıımdabaçı,- dep asıla mutağıladım, al blmg tegerene atı. aala ağılganda biz orundarıbizda klkbzd tıyıp, totoy aldık.

Avazbek menen Turatbek kirdi. Alar ımıy ara (ostyum kiyiiptir. Gld alstktarı da oo.

- Kele catan mayramıar ut bolsun!

ol alııp krtk. Avazbek menen Sayraan ek alım-saba aytııp catat. A biz bir-biribizdi sınaanday unukpaybiz.

- Sen oozua talan salıp alansını iya,- dedi Sayraan Turatbektin szg aralapay turanın birini sezip. Al astını cua erdin titep klp oydu da:

- Biz silerdey een emespiz,- dep aytıp ciberip, ulaına eyin ızarıp ketti. Uunday uyalaa, tartınaa kebetesi menen calbırttap kyp catan y- [160] g culunup kirip, eki balanı ttndn arasınan suurup ıanına ta alam.

“Biz” degenı emne? - dep, anın bayabay aytıp alan szn Sayraan culup ketti. Men da osoldoy ttm. Al ayıptuuday maa cal-cal arap:

- Sayraan barıp turan eoistasın! ollektiv menen turanda “men” “men” dep kkrkt aa beri caı emeso,- dep amalan tuyutan buydalbay sz taap utulup ketti. imden: “Azamatsın” -dep catırdım da, anan uul oyumdu bildirip oydumbu degendey alara ektene aradım.

Biz kg trtbz birge ıktık. Avazbek klkl ageme aytıp, baarıbiz anıldap klp, knlbz a kelatanbız.

Men umsarıp larektin canında eki olun ımının ntgn salıp turan Amanbaydı kr oydum. Alier canında eken. Menin klkm zamatta basılıp, demim ıstalıp, tımıp aldım. “Gk, zn bekem bol!” - dedim ımıranıp. Al bir adam beri attadı da, smy menen beri kel degendey belgi berdi. Men arsar abalda aldım. ınında emne ılıımdı bilbey aldım. Canına basıp barsambı, ce ılaybay tp ketsembi? O, bgnk aybanılıın estesem, ızam aynayı, anı kryn degen kzm co. Bar, olundan kelgenındı ıl dep t berdim.

- Beri bas! -degen anın ızırınan n uuldu. Canımdaılar da totop alıtı. Men bir adam aldıa suurulup ıktım da:

- Sağa kim kerek? - dedim ütüröyüp tiktep.

- Mağa sen kerek, beri bas,-dedi buyruk bergendey.

-Barbaym.

- Cür deym. Süylöşö turğan sözüüm bar,- Al canıma basıp kelip, berkilerge minday dedi: - Siler kete bergile. [161]

- Ketpegile,- dedim men alarğa qayrılıp.

Alişer coypulanıp Avazbekke cetip barıp: “Güküş, bul cigittin süylöşüp cürgön kıızı, kiçine taarınışıp qalıptır,- dep cuup-cayqağanın uğup qaldım da ağa:

- Siz ortomçu bolboy öz işiñizdi biliñiz,- degenimde, oozunan sözü tüşüp, bozorup turup qaldı... Men bütkül qayratımdı cıyıp:

- Qoş, Amanbay. Ekinçi meni izdep kelbe. Qoş! - dep, qolumdu sundum. Al qolumdu bulqup qarmap:

- Eç caqqa ketpeysiñ. Cür bıyaqqa,- dep süyrödü, men artıma ketençiktedim.

- Azır qoyo ber! - degen Turatbektin ünün uqtum.

Coq, al bul opuzadan çoçup ketpedi. Menin qolumdu bekem qısıp, Turatbekke tike atırıldı:

- Keçirip qoyosuz, bul menin kıızım.

- Ey dos, menin kıızım degeniñe col bolsun? Gülayım ceke mençik kıızıñbı?

- Ooba...

- Bul emne degeniñ?

Al söz tappay qaldı.

Men çımırqanıp qolumdu culup alıp, oşol zamat Turatbektı tartınbay qoltuqtap:

- Cür, kettik. Biy baştalıp qaldı,- dedim da, qan cutup turğan Amanbayğa:

- Qoş! - dedim.

Al turğan cerinde taş tiştegendey turup ala berdi. Men ılayıp artıma arap oyboy, z barımdı sezip, baımdı biyik ktrp, Turatbektin oltuğunda barattım. up cmd aldım dep ubanıp da oyom.

Men ool knk keenin ayağına eyin Turatbek menen biyledim. Biro, sır eiip sylspdk. Al [162] Amanbay cnnd teritirip surağan da co. Cn ana bir-biribizge caloorup arap, ulam biyley berdik.

antken menen crgm tuzday aııp, suz crdm. Muzıanın ırağı menen biylep kp nerseler cnnd oyloдум...

3.2 ESERİN TRKİYE TRKESİNE AKTARILMIŞ METNİ GNEYLİ KIZ

Evde kimse olmadığı zamanlar, ynl halı zerinde farklı desenler yapmayı, mırıldanarak Şarkı sylemeyi, hayal kurmayı ok severim ben. Bunlar benim alışkanlıklarım. “Herkesin hayal gc sonsuzdur, onu kim durdurabilir ki?” demiş byklerimiz. Ben yok yerden aŐırıya kaarak glmem, yerli yersiz başkalarını rahatsız etmem, birileri hakkında dedi - kodu yapmayı ise hi sevmem. Dışarıda olsun, okulda olsun, genelde toplumdan ayrı olarak yalnız olmayı tercih ederim.

Her zaman kendimi temiz tutup, ağır başlı bir Şekilde gezidiğim iin oğu kişi beni ver. Annem ile beraber, dğnlere gittiğim zamanlar hep kendimde olarak sessizce dizst otururum. Birileri soru sorarlarsa, hi acele etmeden cevap veririm. Oturanların dikkatlerinin benim zerimde olduklarını bilirim, ondan dolayı başımı daha da ne eğerim. Yaşlı hanımlar terbiyeli olduğumdan memnun kalarak, anlımdan perler: “mrn uzun olsun gzel kızım, bizim gibi iyi yaŐayıp, yaŐlan”, diyerek benden dualarını esirgemezler. Bazı anneler kızlarını azarladıkları zaman ise “YaŐıtın olan Glayım’dan rnek alsan olmaz mı, yetişkin insan gibi akıllı ve toplum iinde

fazla konuşmadan sessiz oturur. Nasıl insanların kızları onun gibi olurmuş acaba?” – diye hüznle konuştuklarını da duymuştum.

Tabi, annem gibi insanların övgülerini severim ve gönlüm hoş olur. Bundan sonra da insanların gözünden düşmemek için hep davranışlarıma dikkat eder, büyük insanların önünden geçmemeye çalışıyorum. Bu yüzden bana güzel kız derler... [3]

Hay Allah, övünmeye başlamışım. Ayıp... ayıp... Yüzüm kızarmaya başladı. Birileri bu düşüncelerimi duyarlarsa, utancımdan ölürüm.

Kim duyacak ki, evde yalnız başıma oturuyorum. Babam, annem ve küçük kardeşim adeta yarışircasına Oş Pazarına gitmişlerdi. Yalnız kız kardeşim ikimiz kaldık. Annem dediği gibi avludaki büyük kapıyı içeriden kilitleyerek, sabahtan beri çeyizini döşeklerini güneşe çıkartıp astım ve tekrar topladım. Ellerim çok yoruldu o esnada.

Şimdi ise zamanım müsait, yünlü halı üzerinde desen yapıyorum. Evimizin yukarısındaki caddeden arabalar karıncalar gibi yukarı ve aşağı durmadan hareket halindedir. Bu dünyada her türlü insanlar var galiba. Bazıları arabaların üzerinden ellerini sallayarak geçerler, bazıları avazının çıktığı kadar bağırıp şarkı söyleyerek geçerler, bazıları ayrılacaklarmış gibi birbirine çok sıkı sarılırlar. Utanmıyorlar mı acaba? Onun yerine sessiz sessiz oturarak etrafı seyredip manzaranın tadını çıkarsalar, hayal kursalar ya. Keşke ben onların yerine o rabalara oturarak uzan yolculuğa çıksaydım öyle hayaller kurardım ki, hayallerim adeta araba ile yarışacaktı. Hiç konuşmaz ve uslu uslu oturan kız diyen nineler benim iç dünyamı ve hayallerimi hiç bilmezler ki zaten.

Ben, gün geçtikçe nedendir bilmem ama bizim evin avlusunu sevmemeye başladım. Her tarafın kaya gibi duvarlarla çevrili bir yerde yalnız başına çok oturunca sıkılmaya başlıyorsun. Gönlüm bir yerlere gitmeyi çok arzu eder, kalbim de durmadan hızlı hızlı atmaktadır.

Bu avlunun etrafındaki duvarları bundan elli yıl öncesinden dedem yaptırmış. Babam hep: “Yeni yapıldığı zaman çok yüksekti” diye anlatır. Zamanlar geçmiş, nice yağın karlar ve haftalarca uzayan yağmurlardan dolayı seneler geçtikçe

dedemin yaptırmış olduğu duvarların temelini yapratmış, duvarları da alçalmaya yüz tutmuş. Özellikle dedemin vefatından sonra bakımsız kalmıştır. [4]

Kısa süre önce, neyin nasıl olduğunu anlamaya başladığım zamanlar avlumuzun Batı tarafının duvarı yıkıktı. Milletin boшта gezen inekleri girip bizi çok rahatsız etmeye başladığında babam kendi elleriyle yıkılmış duvarı düzeltmişti.

Sonraki üç dört sene içerisinde köyümüzdekiler insanlar adeta birbiri ile yarışarcasına görkemli evler yapmaya başladılar. Onların evlerinin yanında, bizim ev küçücük ve çirkin bir kulübe gibi gözüküyordu.

Babam da onlara inat ederek avlumu düzeltereğim diye herkesten tavsiye almaya başladı. Bazı insanlar bu evi tamamen yıkarak yeni eve geçmemizi tavsiye ettiler. “Baba ocağımı gecekonduya dönüştürmeyeceğim, nasıl olsa burada doğup büyüdüm.” diyerek kabul etmedi. Avlumuzdaki eski duvarın üst kısımlarını ayırarak onun yerine yeni beş sıra duvar ekletmişti. Avludaki duvarlar dokuz sıraya ulaşarak güzel bir görünüm aldı.

Evimizin önünden sabah akşam geçen yaşlı insanların: “Ne güzel bir duvar örülmüş, kiminmiş acaba? Böyle yüksek duvar bu civarlarda yoktu, kim yaptıysa babası sağ olsun.” diyerek kendi aralarında konuştukalarını duyunca babam çok gururlanırdı.

Avlumuzun iç kısmı geniştir, elli, altmış metrekare kadar var. Önceleri annem buralarda tütün yetiştirirdi, geçen seneden beri bahçemizdeki elma ağaçlarının meyveli dalları her tarafı kaplamaya başladı. Gelen güneş ışınlarını geçirmediği için de tütünler artık yetişmiyor.

Bu duruma annem üzülürken, ben ise mutluyum. Çünkü tütün işlerinin tüm yükü benim sırtımda idi. Onların ekimi, diplerinin yumuşatılması, ayık otlardan her hafta ayıklanması gibi işler... Sonbaharda ise annem işlenmiş tütünleri alıp Oş ve Andijan taraflara giderdi.

Elma ağaçları büyüdüğünden beri bu zahmetten kurtuldum. İşin ilginç tarafı ise dallarında olgunlaşmış kıpkırmızı elmalara bakınca bağından koparıp yemeye kıyamazsın... Kokuları her tarafı kaplıyor. [5]

Hay Allah, hayallerim gene uzaklara gitmiş. Böylece yaşım da tam on yedi olmuştu. Uzak yerlere uçacak bir kuş gibi kanatlarımı kaldırarak hareket ettirip, bundan sonra gideceğim yeri merak ettiğimden kalbim hızlı-hızlı çarpıyor, bu avluya sığamıyorum...

Kızların kalbi daha hassastır.

Son zamanlarda annem ve babamın pazara sık sık gitmeleri bir rastlantı değildi.

Geçen pazar, annemlerin getirdiği heybeye merak ederek karıştırıverdim ve önüme bir çift erkek çizme çıktı.

“Baba, kendin için mi aldın bunları?” dediğimde:

“Hayır, kendim için değil kızım.” dedi ve babamın yüzü hemen kızarıverdi.

“Güzel çizme, hem de deri. O zaman kime aldınız ki?” diye sordum. Böyle ısrar etmemin de bir sebebi var, çünkü bizim evde böyle büyük ölçüdeki çizmeyi giyecek babamdan başka kimse yoktu. Babam hiç bir şey demeden, çaresiz bir insan gibi yüzünü yere eğdi. Baktım ki, geniş alnı terleyivermiş...

“Niye bu kadar ısrar edip soruyorsun, lazım olur.” Beğenerek elime aldığım botu annem hızlı bir şekilde benden aldı ve bana sert baktı.

Anladım, o zaman anladım işte. O anda iç dünyamı karanlıklar bastı, evimin duvarları sanki üstüme üstüme geliyordu. Üzerimden soğuk terler döküldü, kaçacak delik bulamayan bir fare gibi kalakaldım öylece. Babam ise bu arada dışarı çıkmıştı hemen. Annem durmadan bana bir şeyler söylüyordu. Annem neyse de, her zamanki konuşkan haliydi, ama babamın karşısında çok mahcup olmuşum ve ne yapacağımı bilemiyordum.

Ben, hissetmeliydim. Babam dilini yutmuş gibi, kıpkırmızı olduğunda neler olup bittiğini anlamalıydım. “Güzel çizmeymiş” diye o botu incelemeye kalktığıma ne demeli... [6]

O günden beri utancımın babamın yüzüne bakamıyor, kaçıyorum.

Hepsinden çok o esrarengiz çizmeler beni düşündürdü. Nereye gidersem gideyim onlar sürekli beni takip ediyorlar gibi. O çizmelerin seslerini kulaklarımla duyuyor, arkama dönüp baktığımda ise bir şey yok, sonra tekrar aynı ses.

Enteresan, babamlar bu çizmeleri kimin için almışlar acaba? Onların bir sahibi var mı, yoksa şimdilik ismi belli olmayan bir kişinin mi? Bu sorulara cevap arıyorum, ancak, bunları bana kim anlatacak ki?

Bu çizmeleri kimin için aldınız diye anneme soramıyorum, çok utanıyorum çünkü. Ama içimde hep bir şeyler oluyor, öğrenmek istiyorum.

Zaman ikindiye doğru yaklaşmıştı. Annemler pazardan çabuk dönseler bari, çok sıkılıyorum... Ayağa kalktığım zaman tüm vücudum uyuşmuştu, zor da olsa açtım kaslarımı. Ne yapsam acaba, kitap mı okusam? Hiç canım istemiyor. Annemlerin yoluna bakmak için çatıya çıktım; ta orada ahırın yanında gelin kızlar tütün ekiyorlardı, bu zamanlar işlerin yoğun olduğu bir dönemdir.

Kızıl Kıya taraftan son sürat bir kamyonet geliyor, üstü insanlarla dolu. İçlerinde başörtüsüz hanımlar da var gibiydi. Aralarından biri şarkı söylemeye başladı, tam evimizin yanına geldiklerinde şarkı söyleyen kişi bana bakarak ellerini salladı ve:

Evinizin üstünden,

Türkü söyler geçerim, Gülayım.

Kimin yârı olursun diye

Sorar, geçerim, Gülayım,

diye şarkısını devam ettirdi. Devam et, devam et şarkı söylemeye, diye diğerleri ona destek verdiler. O, ismimi biliyormuş gibi bas bas bağırarak şarkı söyleyip gidiyordu. [7]

Ondan sonrasını hiç dinlemedim bile. Nereden çıktım ki o evin çatısına, şimdi bu şarkı tüm köyümüze yayılacak ve yok yerden ismim kötüye çıkacak. “Niye çıktın oraya, kime gösterecektin ki kendini?”, diyerek annem canımı okur şimdi. Nereden büyüdüm ki, bebek oyuncaklarımla oynayan küçücük kız olarak kalsaydım. Böyle bir şey de başıma gelmezdi. İşte, bizim tarafın kıza olan adetleri böyledir.

(2) Bölüm

...İstemedenden de olsa çok eski anılar hatrına gelir.

Benim doğduğum yerde, kız ile erkek çocuklar gecelere kadar beraber oyun oynayamazlar, şarkılar söyleyerek güzel zaman geçiremezler veya ikişer olarak kol-kola girip sinemaya gidemezler. Hatta gündüz vakti bir erkek ile bir kızın beraber yürüdüklerini veya şakalaştıklarını görseler: “Falan ağabeyin kızı gündüz vakti o çocuk ile beraber hiç utanmadan geziyorlardı, kendi gözlerim ile gördüm. Aman, bu kızın yüzsüz. Kiminle evlenecekse de hayır gelmez ki ondan. Hiç kimseden utanmıyor.” diye tüm köyümüze dedikoduları yayılır. Böyle dedikodular o kadar hızlı yayılır ki kadınların arasında, bir bakmışsın anne-babanın ve akrabalarının kulaklarına kadar gidivermiş.

Evlenme zamanı gelmiş kızının topluluktan sıyrılarak böyle dedikodulara alet olmasına dayanamayan annesi: “Biz insanların önünde başımız dik yürüyebilecek miyiz, yoksa kendimizi eve mi hapsedelim?” diyerek “edepsiz” kızının bacağına cimciklediğinde, kızın günahsız gözyaşları yağmur damlaları gibi yere dökülür.

Böyle gözyaşları nerelere akmadı, nerelerde kalmadı ki. [8] Kemiği geçip, iliğe dayanan bu tür cimciklemelerden sonra, gençliğin verdiği sarhoşluktan başı dönen güzel kız daha çok dikkat etmeye çalışır, sevdiği yârini gördüğü zaman ise başkaları görmesin diye kendini tutar.

Ama o dedikodu ne kadar yayılmış olursa olsun, gaddar anne ne kadar kızarsa kızsın gençliğin verdiği heyecan ve kalpteki aşk alevi hiç söner mi?..

“Kız çocuğu çok hassas olur, hayatın anlamını çabuk kavrar.” diye büyüklerimiz doğru söylemişler. Eğer erkek çocukları da bizim gibi, bu yörenin şartlarında yetiştirilmiş olsalardı, inanın bana, onlarda da bu özellik olurdu. Ne yapalım, onların erkek isimleri var. Anne babalarımız; “Erkekten eşek ürkmeyiz?” demişler.

Bu da ne demek şimdi?

“Erkekler ne kadar kötü işler yaparlarsa yapsın, onların bu işleri affedilebilir. Neymiş efendim, onlar erkekmiş. Hanımlara gelince, sizler kendinizi erkekler ile kıyaslamayınız.” demek.

Hatırlıyorum, ben o zamanlar 9 yaşındaydım. Oyun deyince her şeyi birden unutuyordum. Bir keresinde, akşama doğru komşularımızın aynı yaştaki çocukları ile saklambaç oynarken, nasıl akşam olduğunu fark etmemişim bile. Kimsecikler bulamasınlar diye derin bir arığın içinde, Şarip isimli bir çocuk ile birlikte çok iyi saklanmıştık.

- Gülayım, diyen annemin sesi evimiz taraftan duyuldu. Şarip sesini çıkarma dercesine kafasını salladı, ben de kabul ettim ve ses çıkarmadım. Çünkü biz de bundan önceki oyunda onları bulmakta baya bir zorluk çekmiştik. Onlardan intikamımızı alacağız diye, kolay-kolay bulamayacakları bir yere saklanmıştık. Annem de tam bu anı bekliyormuş gibi beni aramaya çıkmış. Annem “Gülayım’ı gördünüz mü?” diye çocuklara sormaya başladı. Kadır isminde bir çocuk öne atılarak;

“Karamat abla, biz de onları arıyoruz. Şarip ile beraber saklanmışlardı, yarım saattir arıyoruz ama bulamıyoruz. [9] Bakmadığımız yer de kalmadı, ikisi nereye kayboldular ki?” diye göz göre - göre beni kötülemeye başladı.

Ben Kadır’dan nefret ediyordum. Çünkü o, olmadık yerlerde kızlara kötü şeyler söyler ve yalan söylerdi. Oyun başlamadan önce Kadır, ikimiz aynı tarafta olalım diye bana teklif etmişti. Ben ise ”Köpeğim de seninle saklanmaz” diyerek onu çok rezil etmişim. Onun intikamını almak için, beni de anneme şikâyet etmekteydi. Ayağa kalkıp: “Niye yalan söylüyorsun?” demek istedim. Ama Şarip: “Sessiz ol, bizi bulmak için uğraşınlar biraz, onun cezasını ben veririm.” diye fısıldadı.

-Gülayım çık artık, diyen annemin kızgın sesi uzaktan yankılandı. Doğru, annemden ne kadar korksam da bu durumu Şarip’e hissettirmemeye çalışıyordum. Şarip ile ikimiz kavun çalmış çocuklar gibi bir birimize masum masum bakıyorduk. Güm-güm atan kalplerimizin sesi net bir şekilde duyuluyordu. Kendimizi bu kadar zorlamaya ne gerek vardı ki, çocukluk işte, ne yaparsın.

“Karamat abla, bu tarafa saklandıklarımızı gözücu ile görmüştüm.” diyen Kadır’ın hoş olmayan sesi duyuluyordu ve bize doğru yaklaştıklarını hissediyordum. Biz ise, ses çıkarmadan toprağı kucaklamış yatıyorduk. Onlar yaklaşmaya başladılar, işte annemin beyaz örtüsü ve kızgın yüzü görüldü. Çaresiz kaldığımızdan dolayı, “Biz

buradayız” diyerek Şarip ile ikimiz aynı anda ayağa kalktık. “Yaşasın bulduk” diye Kadır sevinmeye başladı. Annem ileri bir adım attı ve Şarip’e ters ters bakarak bana şöyle dedi: “Akşam saatinde burada niye yatıyorsun? Bağıra bağıra sesim gitti, niye cevap vermiyorsun?”

Ne diyecektim ki, suçlu olan benim. Başımı öne eğerek sessiz bir şekilde durmam gerekir. [10]

“Niye cevap vermiyorsun?” diye annem tekrar sorduğu zaman, Şarip; suçlu olan benim, ona sesiz olmasını ben söylemişim, dövcekseniz beni dövünüz.” Annem ona doğru yürüyerek, “Hey çocuk, o hareketlerini annene yaparsın. Nasıl da yaramaz bir çocuk olarak büyümüşsün, çekil bakalım şurdan.” diyerek annem ona tokat attı. Bunların hepsini Kadır yanımızda, sevinerek izliyordu. Ne kadar soru sorsa da bir cevap alamayacağını anlayan annem, beni elimden çekerek. “Yürü” dedi.

Korkarak, arkasından geliyorum. Avluya girdik, annem dış kapıları kapatıktan sonra kızgıncı bir şekilde ben tarafa yürümeye başladığı zaman “Anneciğim dövme!” diyerek annemin boynuna sarıldım. Ama boşuna korkmuşum. Annem dövmek bir yana, önüne oturarak:

“Söyle bana kızım, kimlerle oynuyorsun?” diye şefkatlice bana sordu. Çocuklar ile dedim, içimde kötü bir düşünce olmadan. “Peki, sen kimsin?” dedi annem beklenmedik bir şekilde. Hayret ederek anneme baktım. Allah Allah neler diyor böyle anneme? Bu sözleri gerçek mi, yoksa şaka mı yapıyor? Benim kim olduğumu annem nasıl bilmesin ki. Yok, annem beni şımartıyor.

“Güküşüm”, dedim ve hemen annemin ne demek istediğini anlayarak: “Sizin kızınızım” diyerek annemin boynuna sarıldım. Şaşırtıcı olan ise, annemin kızgınlığı hâlâ geçmemişti. Derin bir nefes aldı ve asık bir suratla bana baktı.

-Güküş olduğunu ve benim kızım olduğunu herkes biliyor, dedi, sonra annem derin bir nefes alarak, sesini alçaltıp : “Kötü bir kız olduğunu biliyor musun sen? Beş altı sene sonra bir aile sahibi olacaksın, biliyor musun bunu kızım. Ne zamana kadar babanın evinde... ” [11]

Annem bir şeyler daha söylemeye çalışmıştı ama ben ellerim ile ağzını kapattım.

Anneciğim, öyle deme ben hiçbir zaman bu evden gitmeyeceğim diyerek, ağlamaya başladım. Nasıl ağlamayayım ki! Anne babanın sıcak evinden, yabancı birisinin evine nasıl giderek aile kuracaksın? Yok, ben gitmek istemiyorum. Nedense çok ağladım. Annem bu kadar katı kalpli olamaz. Yoksa benden kurtulmak mı istiyor, öyle ise neden beni bu dünyaya getirdi ki? Eh anneciğim, hiç olmazsa, saçlarımı okşayarak, annelik merhametini göstererek, bu kadar Güküş'ünün gönlünü ağrıtmadan:

“Kızım yalan söylüyorum, şımarttım, hiçbir yere gitmiyorsun, ömrün boyunca bu avluda yaşayacaksın.” diye bilirdi.

Annem öyle yapıyor, derin nefes aldıktan sonra, sert bir kaya gibi orda duruyor.

Hayır, ben yanılmışım. İşte, annem beni bağına bastı, alnımdan kokladı. Şimdi, şimdi şımartacak, sevecek, öylece birbirimize sarılacağız. Küskünlüğüm dağılacak. Yarın gene iki takım olarak saklambaç oynayacağız. Göreceksiniz, Şarip ile beraber gene kimsenin bulamayacağı bir yere saklanarak sizi zorlayacağız. Göreceksiniz, Kadır'ı oyunumuza almayıp kıskandıracacağız.

Uzaktan dağ eteklerinde ay da doğmuştu. Binlerce yıldız bize bakarak tebessüm diyordu. Böyle bir gecede saklambaç oynamak ne kadar güzel! Güzel oyunumuzu annem bozdu işte.

Ancak annem neden susuyor, neden beni sevmiyor?

- Sevgili Güküş'üm, akıllı ol. Babasının evinde yaşlanan kız olmaz. Geçmişten beri kız çocuğunun kaderi böyledir. Annen de başkasının sevgiyle yetiştirdiği bir kızdı. O zamanlar annen on altısında güzel bir kızdı. Baban ise köyümüzde grup başı idi. Ev işlerine çok iyi idare ettim. [12]

Kayın validemin acı sözlerini de işittim, çekemeyen eltilerin dedikodularına da maruz kaldım, hepsine dayandım, sonunda kazanan ben oldum... Oturan, ses çıkarmayan kendine yer bulur, kızım. Baban savaşa gittiğinde sana altı aylık hamileydim... O zaman bile kimseye muhtaç olmadan, kendi yükümü kendim çekerek yaşadım. Allah rızkımızı vermiş, baban savaştan sağ salim döndü. Evin içindeki düzeni gören baban annene çok razı olmuştu. Böylece insanlar arasında

hatırı sayılır insan oldum ve Karamat⁴⁹ adına layık oldum. Kızım, sen de küçüklüğünden kendine dikkat et. Laubali olma, olur olmaz gülme, erkek çocuklarla yarışma. Kız erkeğin yanında olursa çok dedikodu olur. Çok konuşma, geveze derler. Az konuşma, içine kapalı derler. Duydun mu, kız çocuğunun kaderi böyle.

-Ben Güküşüm'ün iyi olmasını isterim. Böyle yaramaz çocuklar ile bir daha oynadığını görmeyeyim, ayıp olur. Kalmurza'nın kocaman kızı, akşamları erkek çocuklarla oyun oynuyor diye bana laf atarlar. "Annesine bakarak, kızını al" diye atasözü var. Duydun mu kızım?

- Duydum, peki gündüzleri oyun oynasam olur mu?

- Gündüzleri de oynama.

- Civarımızda bana yaşıt olan kızlar da yok ki, kiminle oyun oynayayım o zaman.

- Kimse ile oynama, okulda oynadığın yeter. Dokuz yaşına girdin, çok şımarıklık yapma. Eskiden 10 yaşındaki kızları evlendiriyorlardı. Sen ise, oyun yerine dersten geldikten sonra el işlerini yapmayı öğren, tamam mı kızım?

-Tamam demekten başka bir çarem var mı ki...

Küçücük kalbimde sancılar oluştu, sanki tuz basıyorlarmış gibi acıttı. Dünyadaki en değerli olan şeyimden ayrılmış gibiydim. Ben neden kız olarak bu dünyaya geldim, neden, kız, aile kurmak için başkasının evine gitmesi gerekiyor? Gitmezse ne [13] olacak acaba? Kız değil de, kocası (dilim zor döndü bunu söylemeye) kızın babasının evine gelse ne olacak ki? Anne babamdan ayrılmaktansa, hiç evlenmesem olmaz mı acaba?

Yok, beni ne kadar zorlasalar da evlenmeyeceğim. Saçlarıma beyaz düşüp, yaşlanana kadar anne babamın yanından bir yere gitmem, diyerek ellerimi yumruklayarak kendime söz verdim.

Kabul ediyorum, o çocukluk sözüymüş. Hayat dediğin, kendisi buna zorlayacak gibi, kız büyümeye başladığı zaman kendisini anne babasının evinde kendini misafir gibi hissetmeye başlıyormuş. Neden böyle ki?

⁴⁹ **Karamat**: Keramet.

Dokuz, on yaşları genelde dışarıda oynayarak geçirdiğin zaman dilimleri. Gördünüz mü, beni o yaşlarda o fikirler, beni zorlayarak uykularımı kaçırmıştı.

Kolay mı böyle? Anne sütü ağızda daha kurumamış, evde yalnız başıma oturmaktan bile korktuğum bir zamanlar, ama kızın başına nasıl zorluklar gelebiliyor.

Böylece ben dokuz yaşında, çocukluğumun tatlı oyunlarından uzak kalmıştım. Doğrusu, sonraki zamanlarda kendim bile fark etmeden ara sıra annemden gizli oyun oynuyordum. Annemin iki gözü benim üstümdeydi, hiç kaçırır mı? Bir defasında ise bana çok sert tokat atmıştı. Ondan sonra çocukların dışarıda oynadıklarını gördüğüm zaman kalbim yerinden fırlıyordu, eski alışkanlığımı, fakat katılmaya bir daha asla cesaret edemedim. Ne yapabilirim ki, nafile her şey. Yalan söylemeye gerek yok, insan her şeye alışıyor. El işlerini annemden öğrendikten sonra, hiç dışarıda oynama hevesim kalmadı. Okuldan geldikten sonra, ev işleri ile meşgulüm, boş zamanlarımda ise el işleriyle uğraşırım. Şimdilerde kendi elimle yaptığım eşyalarım bir sanduka dolusu. Dikiş makinesini artık çok iyi kullanıyorum. Köyümüzün terzisi oldum. Dahası yeni model elbiseler de dikmeye başladım. Hay Allah, yine kendimi övmeye başlamışım. **[14]**

Bu da benim övünme tarafım işte.

III. BÖLÜM

Aynı yaşdaki çocuklar birbirini çok çekemezler. Turatbek ikimiz aynı yaşta değiliz, o benden altı yaş küçük. Kötü olan tarafı ise ikimiz de kedi köpek gibi birbirimizi tırmalıyorduk. Her zaman olaylara Turatbek başlar, sonunda ise suçlu olan ben olurum. Onun, bana aldırış etmeden gezmesinin de bu durumda etkisi vardı.

Biz ailede üç kardeşiz: en büyükleri benim, sonra Şarapatkan ve en küçüğümüz Turatbek.

Annem arka – arkaya iki kızı doğurunca, bu duruma zaman - zaman babam sitem ediyormuş. Kızdığı zamanlar ise: “Karamat, ne zaman bana oğlan sesini duyuracaksın?” diyerek annemi bu konuda hep suçlu bulurmuş.

Çok gülünecek bir durum, büyük insanlar da bundan dolayı birbirine küserlermiş.

Birincisi, küsülecek kız çocuğu değil ki, o, babamı dokuz ay zorlanarak taşıyan, küçüklüğünde zorlanarak büyüten kim peki? Bunu düşünen kimse yok ki.

İkincisi, annemi suçlayarak küsmeye babamın hakkı var mı? Kadınlar doğuracakları çocukları hamurdan yoğurarak yapıyorlarsa orası ayrı. Ona sözüm yok.

Sonunda babamın beklediği durum gerçekleşmişti, sevinecek günü de gelmişti.

Annem oğlan çocuğu dünyaya getirdi.

O zamanlar ben yedi yaşındaydım. Annemin doğum sancıları başladığı zaman, babam beni kucağına alarak, çok sevinçli bir şekilde avlumuzun içinde bir oraya bir buraya yürümüştü. [15]

Kızım, dedi bana babam neşeli haliyle. Eğer annen oğlan çocuğu doğuracak olursa, köyün sonuna kadar gidip herkese bu mujdeli haberi duyur.

-Duyuracağım baba, dedim ve aniden:

-Baba peki kız olursa?

Babam kaşlarını çatarak kızmış bir şekilde: “Kapat çeneni, annen erkek doğuracak.” dedi, ben ise hayal kırıklığına uğrayarak sessiz kaldım. Babamın beni bu kadar azarladığına hayret ettim. Ben de annemin oğlan doğrumasını istiyordum. Göküş, dedi babam, eğer annen kız doğuracak olursa köylülere mujdelemene gerek yok.

-Ama neden baba?

-Kız doğduğu zaman köyümüzün adedinde yok, mujdelemiyorlar diye açıklamaya çalıştı, ama bu benim için hiç mantıklı gelmedi.

-Ama niye?

-Ayıp olur.

-Niye ayıp olsun ki, diyerek usrar etmişim, o da sessiz kalmayı tercih etti.

Yeni bebek bu dünyaya kolay gelmiyor. Zavallı annem çığlıklar atarak: “Ölüyorum, ölüyorum. Ey Kalmurza benden razı ol.” diyerek seslendi. Babam kapıya gelerek: “Razıyım hanım.” deyince annem daha da şiddetlenerek “Gözlerim görmesin seni!” diye bağırdı. Babam dayak yemiş gibi geri çekildi, annem tekrar helallik isteyerek ona seslendi. Babam her seferde kapıdan bakarak: “Razıyım hanım.” diyordu, azarını işitmek için geri çekilir.

Çaresiz kalan babam avluya çıkarak bir yere oturdu, alnından süzülen terleri silerek: “Hanımını dinleyip de ona uyan benim gibi deliye bak.” diyerek başını iki elinin arasına alarak üzüldü. [16]

Babam boşuna üzülüyordu bu duruma.

Zamanında babam anneme hastanede⁵⁰ doğum yapmasını söylemiş ama annem kabul etmemiş. Çünkü annem bizi kimsenin yardımı olmadan, hiç zorlanmadan doğurmuş. Dahası, Şarapatkan’ın doğumunu, aynı evde uyumakta olan babam bile fark etmemiş.

Öğleden sonra, evimizden yeni bebeğin sesi duyulunca babam beni bırakarak “Sesine kurban olayım!” diyerek içeri daldı.

“Oğlanmış, oğlanmış, müjde, müjde!” diye bağıran kadınların sesi evimizin içinden duyuluyordu. Ben de anında ulaştım oraya, baktım ki herkes bebeğin etrafını sarmış.

-Razıyım hanım, razıyım. Bundan sonra hiç kaygım yok. Dileğim buydu, diyen babam duvara yaslanmış bir şekilde anneme pür dikkat bakıyordu.

“Nerde müjdemiz?” diyen kadınların biri babama yöneldi. Babam hiç tereddüt etmeden bir avuç para çıkardı ve onların üzerlerine fırlattı. Kadınlar birbirinin üzerine atlayarak para toplamaya çalışıyorlar, bazıları ise aynı parayı aldıkları için biri birine kızarak parayı yırtıyorlardı.

Hanımlar, zor bulduğum oğlumdan biraz uzak durun, diyerek bebeği korumaya çalışıyordu babam.

⁵⁰ Orijinal eserde, doktorların bulunduğu yerde, hastanede anlamında *doğurdan* kelimesi kullanılmıştır.

Mutlu bir şekilde kadınlara hayretler içinde bakarken, birden beni gördü.

- Göküş, niye duruyorsun hâlâ? Seni müjdeli haberi köyün öbür ucuna ulaştırdı sanıyordum, sen ise hâlâ buradasın. Koş kızım. Babamdan emir alır almaz ben de koşarak dışarı çıktım.

Müjdeyi hiçbir evi atlamadan sokağın sonuna kadar duyur, annem oğlan doğurdu de. Duymayan ev kalmasın. Böylece babam arkamdan bağırıp durdu. [17]

Ayaklarım yere bazen değıyor, bazen de hiç değımiyor. Her eve girer girmez bağırıma başlıyorum: “Müjde, annem oğlan doğurdu!”. Çoğı bu habere sevinerek “Ne güzel bir haber, baban oğul çocuğum yok diye çok üzölüyordu.” diyerek gönlünden kopan parayı bana uzatıyorlardı. Koşmaya devam ediyorum, hangi eve girmeyeyim, sanki anlaşmış gibi “Baban zavallı” diye söze başlıyorlar. Ben ona da çok dikkat etmiyorum, köyün sonuna da ulaşmışım. Ne yapsam diye düşünürken bir yaşlı amca eşek üzerinde geliyormuş. Bizim buralılara hiç benzemiyor. Tam yanımdan geçerken:

-Dede, dedim.

-Buyur kızım, diye bana baktı.

-Müjdem i isterim, annem oğlan çocuk doğurdu, diye hiç utanmadan söyleyiverdim.

-Güzel olmuş kızım, vereyim, vereyim, diyerek cebinden beş som çıkardı ve sunarken: “Kimin kızısın yavrurum?” dedi.

- Kalmurza'nın, dedim

- Tanımıyorum ğaliba. Annene babana söyle oğlan olduğı iyi olmuş, söyleyeceğim edepli olsun, diyerek eşeğı ile yoluna devam etti. Çocuk olmazsam, tanımadığım birinden niye müjde alacaktım ki? Bunu düşündükçe yüzüm hep kızarır.

O zaman annemin doğurduğı küçücük bebeğın daha sonra büyüyünce bana kemik sızlatan lafları söyleyeceğini bilmiş olsaydım o kadar heyecanla müjdelemezdim. Onun şimdiki gibi yaramaz olacağını kim bilebilirdi ki. Turatbek'in şımarıklığını düşündüğümde, üstümden soğuk sular dökülmüş gibi oluyorum.

Doğru, onun böyle olmasında sadece onun suçu yok ki. [18]

(4) Bölüm

Babam verdiği szn tutarak, yeni doğmuş olan bebeğine tüm köyümüzü çağırarak düğün yaptı. Arzımat isminde tüm dişleri dökülmüş dedeye apan giydirerek duasını alıp, ocuğa Turatbek ismini koydular.

O zamandan beri Turatbek bizim evin en kutsal ve en değerli ismi oldu.

Evimizde tüm meşguliyetimiz, konuştuğumuz Turatbek, Turatbek. O üç aylık iken gülümsedi, bu bizim için büyük bayramdı. Babam sevinçten oğlum gld diye herkese yaydı. Altı aylık iken, alttaki iki dişi çıktı, babam şehire gidip ona yeni elbiseler aldı. Turatbek on aylık iken yürümeye başladı. İşte o zaman biz gözlerimize inanamayıp, her seferinde yürütmeye çalışıyorduk ve sonra emin olunca da bunu herkese duyurduk. Turatbek'in söylediği ilk söz "baba" oldu, babam çok sevinçli ve heyecanlı bir şekilde "Oğlum bana baba dedi." diye koyun kesip, tüm köylüyü çağırdı ve ziyafet verdi.

Böylece aradan zaman geçti ve bizim evin şımarık insanı Turatbek oldu. şarapat ile ikimiz ise, çirkin ördek yavrusu gibi hep dışarıda kaldık.

İyi yemek varsa Turatbek yesin, iyi kıyafet varsa Turatbek giysin. Kötü hava varsa dışarda "Turatbek nerde kaldı, hemen bulun onu, ştmesin". Güneşli havalarda ise ona güneş geçmesin, iyi bakın diyerek, babam bize hep tembihlerdi.

Böylece her istediğin yapılıncaya, ağzından çıkan laflara bakarak hareket edilince, kim olursa olsun şımarmaz mı?

şimdi gene bir olayı anlatayım. [19]

O günü hatırlıyorum, annem uzaktaki köylerin birine gitmişti. Okuldan gelir gelmez evi toplayıp, bulaşıkları yıkıyordum. Turatbek ağacın bir dalını at yaparak çamurlu ayakkabıları ile evin içine giriverdi. Ne kadar zahmet çekerek temizlediğim evin içi toz duman oldu. Turatbek beni ne yapacakmış diye halının üzerinde bir sağa bir sola koşturuyor. Kendim müjdelemiş olan kardeşimin yaptıklarına karşı aşağılanmış hissi uyandı içimde ve çok kızarak kendimi tutamayıp;

- Seni öldürmeden dışarı ık, dedim.

Turatbek dediklerime aldırış bile etmeden, dilini çıkararak benimle dalğa geçercesine edepsizce gülüyor... Üstelik keçenin üzerine yatarak oraya buraya yuvarlanıverdi. Tekrar emrettim çıkması için. Hayır, Turatbek aldırış bile etmedi. Koşarak yanına gittim ve kulaklarını koparırcasına çekerek dışarı doğru sürükledim. Ayaklarıyla beni tekmeleyip, elleri ile de saçlarıma yapıştı. İkimiz kavğa etmeye başladık.

- Evden çık.

- Çıkmayacağım

- Çık, diyorum.

-Çıkmıyorum, diyerek daha çok bağırdı. Kendimden 6 yaş küçük olan kardeşime söz geçiremediğim için utandım kendimden. Milletin kardeşleri ablalarının sözlerinden çıkmaz. Bu Turatbek'in nasıl böyle yaramaz olduğuna hayret ediyorum.

O, benim altımda debelenirken bile gülerek beni kızdırıyor.

-Annem geldiği zaman seni şikâyet edeceğim.

-Edersen et, ben de seni şikâyet edeceğim.

-Ne diyeceksin?

- Senin erkek çocuklar ile oynadığını söyleyeceğim.

Allah, Allah, göz göre göre yalan söylediğine hayret ediyorum. [20] Yok, hiç hayret etmiyorum. Annem her zaman bir yere gidecekken Turatbek'e bakarak "Ablan evde yalnız kaldı, yanından bir yere ayrılma. Eğer erkek çocuklar ile oynayacak olursa bana söyle" der.

"Gülayım çocuklar ile oynadı." diye yalan söylese bile annemin beni azarlayıp, bir şeyler diyeceğini biliyor. Onun için, böyle yalanlar söyleyerek beni korkutmaya çalışıyor.

Diyeceksen de, evden çık dışarı. En sonunda elinden tutarak çekmeye başladım. O zorla ellerini çekti.

"Ev senin değil ki." dedi.

Ben ise ne diye cevap vereceğimi bilmiyordum, bir anlık duraksadım. Çünkü, evet benim, desem söyleyeceği sözlere hiç yabancı değilim. O kötü sözleri duymamak için susuyorum.

- Çık, diyorum sana.

- Bu evin kimin olduğunu biliyor musun?

Onun sözlerini duymamış gibi, susuyordum. Benim niye bu kadar koyun gibi uslu durduğumu Turatbek anlamıştı ve sevindi. Beni hayatının sonuna kadar yenmiş gibi, o zehir zemberek sözlerini söylemeye başladı.

- Ev, abin Turatbek'in. Dede gibi bağdaş kurarak oturdu ve "Babam söyledi, senin evin burası değil. Anladın mı? Senin evin..." diye devam etmeye çalışırken ağzını kapattım ve onu gelişigüzel dövmeye başladım. O da bağıra bağıra ağlamaya başladı, bu öz be öz kardeşimin beni hor görmesine dayanamayarak ben de ağlamaya başladım. Niye ben kız olarak bu dünyaya geldim? Pantolonunu bile doğru dürüst giyemeyen Turatbek bile beni hor görüyor. Ne kadar hiddetle dövsem de Turatbek, abla, diye boynuma sarılmadı. Yalan söyledim, diye yalvarıp-yakarmadı... Üstüne üstün benim acıyla [21] ağladığımı görerek, kendine geldi, gözyaşlarını sildi ve eskisinden daha beter atılıp tekrar bildiğini söylemeye başladı.

- Sen evleneceksin, gideceksin, bu evde ben kalacağım, anne-babam yaşlandığı zaman ben bakacağım, dedi sonunda...

Bu sefer kızgınlıkla üzerine yürümedim bile. Üzgün bir şekilde yere çöktüm. Turatbek'in duruşunda ise "Gücün bu kadar mı?" gibi bir ifade vardı...

Bu nasıl bir hor görü, maskaralık...

Anneme içimdekileri anlatsam mı acaba, diye düşündüm. Ama annemin diyeceği de belliydi.

-Kendinden 6 yaş küçük kardeşinle mi kıyaslıyorsun kendini? O daha küçük çocuk.. Bu durumda annem beni gene suçlu bulacaktır. Bu tür kavğalar Turatbek ile aramızda birçok defa olmuştur.

O gün akşam, babam Turatbek'i boynuna oturtmuş bir şekilde evin avlusuna girdi. Babam için ben kimim ki, Turatbek ise dilini çıkararak beni kızdırmaya çalışıyor. Turatbek'in orda öyle oturuşunu gördüğümde benim içim yandı.

Ben de 5-6 sene önce onun gibi bir çocuktum. Babam işten gelirken hep koşarak önünden karşılamışımdır. Hiç hatırlamıyorum, babamın beni Turatbek gibi omzuna oturttuğunu ve beni onun gibi hiç şımartmamıştı. En fazla bana şeker ve oyuncak vererek alnımdan öpmüştür. Ben ise hep babamın boynunda oturmayı, onun göğüslerini koklamayı çok isterdim. Ama onun durgun halini gördükçe hep çekinmişimdir...

Özellikle bugün, Turatbek'i omzunda görünce içim yandı, ne zamana kadar Turatbek'in kötü davranışlarına dayanacağım. Babama bugün olan olayları anlatarak, kalbimdeki bu sıkıntıdan kurtulmak istedim. Çocukluğum tutup, babamın boynuna asılmaya çalıştım ama o alnımdan [22] öperek;

- Akıllı ol kızım, büyük kız da öyle babasına asılır mı? dedi, beni utandırırcasına ve ayıplarcasına.

Genelde, büyük kız sözü evlilik yaşına gelen kızlara denir. Ben ise o zamanlar daha 13 yaşındaydım, altıncı sınıfta okuyordum ve kendimi daha küçük kız zannederdim. Gerçekten de küçük kızdım. Babam için bir anda büyük kız oluverdiğime şaşırıyorum.

Hayır, ben hiç şaşırıyorum. Benim doğduğum yerde, kızlar 12 yaşını geçince maşallah, maşallah, büyümüş diye nineler kendi aralarında konuşmaya başlarlar. Sadece böyle deseler tamam! Daha kaba ve kulağın duymak istemediği nasihatleri söylemeye başlarlar. Bu tür sözleri duya duya kızın kulakları da alışıyor.

(5) Bölüm

Gelen kim olursa olsun ve misafirhanemize girdikten sonra şunlar onun dikkatini muhakkak çekecektir.

Evin başköşesinde tavana kadar sıra sıra katlanarak istiflenmiş üç mihrap döşek-yorgan. Onların arasında neler yok ki. İki adet kadife yorgan, üç adet parlak kumaştan olanı, beş adet saten yorgan, yedi adet de ipek yorgan. Ne zaman

bakarsam, hep pırıl pırıl. Bazı zamanlar ise annem ile ben, onları güneşe çıkarıyoruz ve tekrar öyle güzel bir şekilde yerine koyarız. Bunların bazıları 7-8 senelik [23] bile oldu. Ama bunca zamandır, onlara insan teni değmedi.

Sonra, evimizin camlı dolaplarının içine dizilmiş olan yemek tabaklarına, çiçekli-çiçekli olan çaydanlıklara gözünüz düşer. Özellikle duvarımızda asılı olan iki adet Kaşkar kilimine hayran kalırsın.

Bunlar benim çeyizlerimmiş. Geçen sene annem benim saçlarımı örerken şöyle demişti:

- Bu eşyaların hepsini senin için biriktiriyorum. Sen benim ilk göz ağrısın. İnsanlar kız alıp, kız verdikleri zaman heyecanlanıyorum. Niyetimde ise, senin itibarını yükseltecek, şanlı şöhretli düğünle uğurlasak. Misafir odamızda asılı olan halı ve kilimler, döşek ve yorganlar, kap kacaklar, büyük sandıktaki eşyaların hepsi senin çeyizin. Annen sağ olduğu ve baban da var olduğu müddetçe elin evinde seni utandırıp başını yere eğdirmeyeceğiz... diye düşünüyorlar galiba. Bizim köyde daha kimse kızının çeyizi için iki kilim vermedi kızım. Çeyizi iyi olarak giden gelinin yeri eltilerinin gözünde daha kıymetli olur, sözü geçer. Kendi yaşadıklarına dayanarak söylüyorum sana. Benim anne babam fakir insanlardı. Bir keçe, iki yorgan, iki koton kumaştan yapılmış döşek, iki yastıkla gelin gelmişim bu eve. Rahmetli kayın validem (toprağı bol olsun) sivri dilli, aksi bir insandı. Kızdığı zamanlar, her zaman şunları söylerdi: “Anne babanın vermiş olduğu hangi çeyizlere güveniyorsun! Eğer herkes gibi çeyizli gelin olsan, kimseye gün yüzü göstermeyecekmişsin meğer. Bak şuna! Şükür ki, yetim kız gibi gelmiştin bu eve.” derdi. Kızım, annen böyle zehirli sözlere dayanarak hayatını devam ettirdi. Ben o günleri hatırladığımda bugün bile sıkıntıdan iki büklüm oluyor, yerin dibine batıyorum. Kızım da kayınvalidesinden ve eltilerinden böyle zehirli sözler duymasın, [24] sonra da bana lanet etmesin diye, annen sen doğduğun günden beri bu eşyaları biriktirmektedir.

Annem içinde birikmiş sözlerini bana açık açık söyledikten sonra hafiflemiş gibi bir of çekti ve;

-Annen senin iyiliğini ister, bu kızım kendi dengini bulsun, güzel yere gelin gitsin, orada da hayatına en iyi şekilde devam etsin ister. Annenin ondan başka isteği

yok. Taş düştüğü yerde ağırdır kızım. Tekrar söylüyorum kızım, çocukluk zamanın geçti, küçük bir kız değilsin artık, 16 yaşındasın. Hal ve hareketlerine dikkat et! Okuyup adam olan kadınların da evlilik hayatta başarılı olanlarını pek görmedim, çoğu kocalarından ayrılmış, birbirinden davacı, birbiriyle kavgalılar. Öyle olmaktansa, ölmek daha iyidir.

Ben annemin öyle sevgi ve şefkat dolu sözlerini duyduğum zaman; içim hoş oldu, küçük çocuk gibi boynuna sarılasım geldi, o zaman süt kokan göğüslerini koklamak istedim, ona çok mutlu olduğumu söylemek istedim ama iliğime kadar işleyen çekingenlik, utangaçlığımdan dolayı susarak yere baktım, utandım ve terledim.

Annem ne kadar iyi kalpli biri. Kızım yaban ellerde yere bakmasın diye, doğduğum günden beri benim için çeyiz toplamış. Beş altı yaşlarımda, annem beni önüne oturtarak, güzel ve ince sesi ile şarkı söylemeye başlardı;

Üç günlük yola hazırlanıp,
İspayram suyundan geçerim,
O kimin kızı dedirterek,
Sonra Güküşümü,
Uzak yollara yolcu ederim,

Ben bu şarkıyı çok severdim, annem her seferinde sonuna geldiğinde “Tekrar söyle” derdim. Annem ise [25] beni kırmayarak defalarca tekrar söylerdi. Bazen, bu şarkıyı dinleyerek uyuya kaldığım da olmuştur.

Keşke annem kendisi bilerek bu şarkısını tüm eski havasıyla söylemeye başlasaydı!

Annem çeyizi olmayan kız yere bakar diye çok doğru söylüyor! Buna bir örnek veriyim...

Bizim köyden Temir abi geçen sene başka bir yerden çıktığı kızı kaçırap gelmişti...

O zaman hep birlikte gelin görme ziyaretine gitmiştik... Bizim yenge kısa saçlı, ak yüzlü ve etine dolgun birisiymiş. O geleneğe uyarak başını da örtmemiş! Kadınlardan utanmadan, herkesin ağzına bakıyor. Yaşlı nineler Temir abiye lanet yağdırarak, yere tükürerek dağılıp gitmişlerdi.

Tek bir iyi yönü ise, Temir abinin, eşi ev işlerine eli yatkın olduğu için kayınvalidesi her eve girerek iki elini şaklatarak: “Ya komşu, Temirim’e razıyım, yumak saç gelinim gelin değil altınmış, altın... Bu yeleğimi kendi elleri ile dikti... Eli gül gibi⁵¹. Yaptığı yemeklere ne demeli! Bal damlar... İçtikçe içmek ister canın, karnın doymak bilmez... Kısacası, sonunda iyi bir gelin sahibi oldum işte... Öbür büyük gelinimin pabuçu dama atıldı.” diyerek anlatıyordu...

Yumak saçlı olan genç eltisi ile ilgili iyi şeylerin söylendiğini, ayrıca kaynanasının hep övdüğünü duyan büyük gelin kıskanmaya başlar ve çok geçmeden hemen ertesi onun hatalarını bulur, kavga çıkartır. Temir abinin eşi eltisinin iftira attığına sinirlenir ve geri durmaz sözüne karşılık verir. O zaman büyük gelin kollarını sıvazlayarak:

-Kapa çeçeni yumak saç! Ben beş sene hizmet ederek yerimi bulmuş gelinim. Sen yumak saç henüz eşiği geçmemiş, ne cüretle benimle eşit olmaya çalışıyorsun. Üç tane şalvarımı koyup geldiğin [26] siyah bavulunla mı? Benim annemin verdiği sayısız yorgan döşekle⁵² eksiklerini kapattığını biliyor musun?

Zavallı yumak saç genç yengem çok üzülerek, ondan sonra bir daha eltisinin çeyiziyle gelen döşegine hiç yatmamış...

Annem ise, Güküşüm yaban ellerde yere bakmasın ve eltilerine karşı başı dik olsun diye, yürümeye başladığımdan beri çeyizim için çeşit çeşit eşya topluyormuş.

Sevgili annem, kurban olduğum anneciğim. Senin ak sütünü, dağlar kadar büyük emeklerinin karşılığını bu yaramaz kızın verebilecek mi acaba? Bunları düşündükçe geceleri uykum kaçar.

Kız çocuğu bir kuş misali, kanatlanıp uçmayı öğrendiği zaman yuvasını bırakır, gidip başka kayada kendi yuvasını kurarmış.

⁵¹ Eli her işe yatkınmış.

⁵² Töşök: Döşek; Güney ağzında döşek (yatak) anlamına da gelebilir.

İki mihrap⁵³ dizilmiş yorgan-döşeklerin ortasında büyük kırmızı bir sanduka var. Annem düğünlerde aldığı hediyeleri, babam ise pazardan almış olduğu kumaşların hepsini katlayarak o sandığa yerleştirir ve kilitleyerek anahtarı yanından hiç ayırmaz.

Doğru, bu gizemli sandukanın içinde nelerin olduğunu öğrenmeyi çok istemişimdir, hep merak etmişimdir. Bir kaç defa anahtarı annemden çalmayı denedim, ama nafile.

Sonra, zamanı gelince annem o gizemli sandukayı açıp, eşyaları çıkarıp göstermeye başladı. Neler yok, neler. Hanımlar için 30 adet dikilmiş hazır elbise, iki pombarkut⁵⁴, saten, ipek, tovar⁵⁵ (koton ve ilas⁵⁶ kumaşları saymadığımızda) kumaşlar, toplamda 40 kişilik kumaş vardı... On bir yünlü, sekiz adet ipek eşarf, 12 çift zaypana⁵⁷ mest de varmış. Annem bunların hepsini ben yürümeye başladığım zamandan beri topluyormuş. [27] Dahası, onların içinde annemin kendi çeyizinden kalan ve dümdüz dikilmiş saten elbisesi de varmış. Bu elbiseyi annem özellikle hiç giymeden, ilk kızımın çeyizine ekleyeceğim diye saklıyormuş.

Bütün bunlardan sonra annemin bu kadar büyük emeğinin karşılığını nasıl ödeyebileceğimi düşünmeden edebilir miydim? Elbette düşünürüm!

Annemin içindeki o sırları öğrendikten sonra huzurum kaçtı, uyuyamıyorum. Dışarıdayken de, dersteyken de hatta bulaşık yıkarken de çeyizim hakkında düşünüyorum. Evde kimse olmadığı zamanlar, sandığın üzerine dizilmiş çeyizlik yorganlarıma hevesle bakar, ellerimle sıvazlar, bir sineğin bile onlara konmasına izin vermiyorum. Dolapta duran kuş resimli kapkacaklara bakıp, usanmadan hepsini tek tek silerim.

Özellikle, eşyaların arasındaki annemin büyük sandığı dikkatimi çekiyor, onu açarak içindeki eşyalara dokunmak, onları okşamak isterim. Bazen güve-müve yemiş olmasın diye tedirgin olur, bakmak isterim, ama şu siyah ve büyük kilit izin vermez.

⁵³ Meerap: Güney ağzında mihrabın karşılığıdır. Ancak Güneyli Kırgızların ev odaları mihraplardan oluşur. Bu mihraplara genelde baş köşe tarafındakilere döşek ve yorganlar katlanarak konulur. Bu mihraplar genelde baş köşede iki tarafında geniş ortada dar olmak üzere üç tanedir. Her mihrapta sandık bulunur. Sandıkların üzerlerine de yorganlar döşekler katlanarak yığılır.

⁵⁴ Pombarkut – şifon zemin üzerine kadife desenli bir kumaş türü. Güney ağzında kullanılan kelime.

⁵⁵ Tovar – parlak bir kumaş türü. Güney ağzında kullanılan kelime.

⁵⁶ İlas – satenin daha kalitesi düşük bir türü. Güney ağzında kullanılan kelime.

⁵⁷ Zaypana – suni deriden yapılmış bir tür mest.

Bu sandığın anahtarını annem bana güvenerek bıraksa iyi olmaz mıydı ki diye düşünürüm ve bir ses bana şöyle der; “Acele etme Güküş. Çok yakında arzuların gerçekleşecek ve sadece o sandık değil, tüm eşyalar senin olacak.”

Evet, ben de evli barklı olacağım. O zaman işte yorğan döşeğimi yüklüğe güzelce yerleştiririm, tabak çanaklarımı güzelce dizerim, bir kilimi duvara asacağım ikincisine yer bulunmazsa katlayarak çeyizlik yorğanların altına koyarım. Hiçbir eşyama toz kondurmayacağım, evimi pırıl-pırıl yaparım. Tüm elbiselerimi ise güzel bir şekilde asarım. Sonra kadınlar gelip görmek isterler, ben ise duruşumu hiç bozmadan göğsümü gere-gere onlara çay sunacağım. Onlar çay içerlerken evdeki tüm eşyalar yerli-yerinde mi, hatta elimdeki çaydanlığın altı kapkara değil miymiş, her şeyi pür dikkat inceleyerek göz ucuyla süzerler. [28]

Onların gelmelerinin tek amacı, benim çeyizimden bir eksiklik bulup hakkımda dedikodu yapmak. Sandığın üzerinde dizilmiş rengarenk yatak takımlarımı, güzel halıları, özellikle sıra sıra dizilmiş benim çeyizlik elbiselerimi gördükleri zaman kötü niyetli olanlar kıskanacaklar, iyi niyetli olanlar ise anneme bin kere razı olacaklar. “Çeyizli kızmış” namım uzaklara duyulacak, kendim ise elin yurdunda başım dik olurum. Hay Allah, gene övünmeye başlamışım.

Saklamaya ne gerek var, biz kız milleti övünmeyi severiz.

(6) Bölüm

Çok yakın zamanda köyümüzü etkileyen şöyle bir olay yaşandı. Benim çok küçük yaştan beraber büyüdüğüm, bir birimizden hiç sır saklamadığımız, 2-3 gün görüşmedik mi hemen özlemeye başladığım, Ayzada isminde bir arkadaşım var. Bizim ayrılmaz iki arkadaş olduğumuzu herkes bilir.

Köyümüzde iki kız var,

İkisi de aynı boylarda,

Hay, Allah,

O kızlara erişemeyip,

Bizim kalpler yaralı

Böylece birileri bizim hakkımızda şarkı söylemiş. Bu şarkıyı bugünlerde ise gençler her yerde söylüyorlar.

Gerçekten de Ayzada ile ikimizin boylar aynı. Farkımız ise o biraz esmer ben ise biraz beyaz tenliyim. İkimizin çok kırk tane örülmüş ve baldırlarımıza kadar uzanan saçlarımızda kimse kusur bulamazdı. [29]

Bir birimize layık arkadaşlarız. Ayzada'nın bir farkı daha var aslında. Onun babası köyümüzde muhtar olmuş ve 1943 senesinde savaşa giderek orada vefat etmiş. Annesi 3-4 sene siyah giyip, yas tutmuş ve tek başına evi geçindirmekte zorlanınca tekrar evlenmiş. Şimdiki kocasından ise 2 çocuğu daha var. Ayzada babasını hatırlayınca ağlamaya başlar ve hiç olmazsa bir resmi kalsaydı, onu büyütüp duvara asardım der. Bu sözler çaresizliğin sözleri.

Birbirimizden hiç sır saklamıyoruz demiştim ya, gerçeklen de bu böyledir.

Ayzada, Oşta'ki Sınıf Öğretmenliği Fakültesinde 3.sınıfta okuyan, bizim köyden Kemel adında bir çocuk ile devamlı mektuplaşırdı ve sonunda evleneceğiz diye bir birine söz verdiklerini sadece ben biliyordum. Ayzada her zaman gelen mektuplarını bana okutmak için sabırsızlanırdı.

Kemel, dışarıdan bakıldığında sessiz, sakin ve çok konuşmayan bir delikanlıydı. Özellikle onun burnunun üst kısmı hep terliyor ve çok utanıyordu. Onun Ayzada'ya yazdığı aşk mektuplarını okumaya başladığım zamanlar hep hayret ederdim. Aşk dediğin insanların iç dünyalarını coşturup onlara hep rahat bir nefes veren güç olsa gerek.

Kemel'in mektuplarının genel içeriği şöyledir: Şehirde bir birini seven iki insan kimseden çekinmeden el ele gezebiliyor. Böyle bir şey ayıp sayılmıyor. Öğrenciler Toktogul, Nevai Parklarında gezerek, Ak-Buura nehrinin kenarında güzel zaman geçiriyorlar.

Onları görünce kıskanıyorum, ben ise hep yalnız dolaşıyorum. Ayzada okumaya gelse de, biz de beraber bu caddelerde gezsek, banklarda bir birimize sırlarımızı açsak diye hayaller" kuruyorum. Sevgilim, beni bu kadar zorluk içinde bırakmadan yanıma çabuk gelsen, seni çok özledim. [30]

Evet, bu mektuplar kalbin derinliklerinden gelen bir aşk insanının; “sevgilime bir an önce kavuşsam”, diyerek feryat ettiği durumlar. Ayzada Kemelin böyle mektuplarını okuduğu zamanlar, iki yüzü alev alev yanar, kocaman gözleri parıl parıl parlardı. Hayallere dalıp kendisini bir anda onun yanında bulur, onunla birlikte Ak-Buura'nın kıyısında geziyormuş gibi heyecanlanırdı. Bazen de sevinçten hoplar ve bana sarılarak;

-Göküşcan, bu dileğim gerçekleşseydi başka bir arzum kalmazdı.

Onun aşk sarhoşu olup, havalarda uçması çok da hoşuma gitmezdi ve ona bakarak;

-Mektup geldi diye bu kadar mı sevinilir, belki de sana yalandan bir mektup yazıyordur. Nereden biliyorsun, erkek milletine güvenilmez, derdim kendi başımdan geçirdiğim bir olayı hatırlayarak.

-Kemel yalan söylemez, ben ona güveniyorum,- derdi. İçimden ise onun Kemel'e karşı olan güvenine imrenirdim.

Kemel mektuplarının arasında her zaman büyük yazarların aşk, dostluk ve adalet hakkında söylediği sözleri de yazmayı ihmal etmezdi. Doğrusu, biz ona cevap yazarken böyle sözleri bulup yazmakta epey zorlanırdık. Kalbin içinde ne güzel ifadeler gizlenmiş gibi ama kalem kâğıt alarak yazmaya başlayınca hiçbirisi orada kalmamış gibi olur. [31]

İkimiz istişare eder, kafamızı kaşır, çok düşünerek mektup yazarız, onu tekrar okuruz ve beğenmeyip, bu kadar mı bizim söz varlığımız diyerek, onu yırtar atarız. İçimiz rahat olamayıp tekrar yazarız, beğenmeyiz. Böylece aradan 1 hafta geçer. Ğariban Kemel'in sıradaki mektubunu alırız. Geceleri uyumadan, boğazından bir lokma yemek geçmeden, Ayzada'nın mektubunu beklediğini biliriz. Kendimi zor tutuyorum gülmekten, çok komik. İnsan nasıl yemek yemesin ki?

- Niye öyle diyorsun? der Ayzada

- Komik geliyor işte, yemek yemeden o adam nasıl yaşasın ki.

- Yaşasa yaşamıştır ne var bunda, der Ayzada.

Kemel, yalancı, sana öyle mektuplar yazarak, şimdi burnunun üstü terlemiş bir şekilde yemekhanede başka kızlara bakarak yemek yiyordur belki, nereden biliyorsun demek gelir içimden. Ama zaten da zor durumda olan arkadaşşıma üzülürüm. Her türlü şeyi anlatarak, onun gönlünü almaya çalışırım, arada bir Kemel ile ilgili olayları anlatarak onu hoşnut ederim.

-Böyle birine rastladığın için çok şanslısın, can arkadaşım, derim.

Ayzada, bebek kadar iyi kalpli birisidir.

- Göküşcan, bu yaptığın iyiliklerini hiç unutmam, diye memnuniyetini bildirir.

Bazen de Kemel'den mektup gecikir. Bir hafta geçer, mektup gelmez, ikinci hafta geçer hâlâ mektuptan haber yok. Böyle zamanlarda Ayzada çok üzülür, başına bir iş gelmiş gibi hep dertli dertli gezer. Düşündüğü sadece Kemel, benden sır saklamadan anlatır her şeyi. [32]

- Göküş, mektup gelmiyor, diye çaresiz sorar. Niçin o mektubun gelmediğini ben nereden bilebilirim ki.

-Zamanı yoktur belki, çok yoğunudur, - derim ona. O da bunlara inanmaz.

“Mektup yazmak için nasıl müsait olmaz” diyerek mırıldanır. “Hastalanmış değildir inşallah.” diyerek rahatsızlanır. Ben arkadaşşımanın bu kadar hayıflanmasını sevmeyerek ona “Sabret, sabreden derviş muradına ermiş.” diyerek şaka ile karışık onu avutmaya çalışırım. Hemen Ayzada'nın gözleri yaşarmaya başlar.

“Mektup gelmiyorsa nasıl sabredeyim, sen benim içimdeki fırtınaları anlayamazsın ki.”, diyerek göz yaşlarını silip: “Akşam bir rüya gördüm. Ak-Buura'nın yüksek köprüsünde duruyorum, çok kalabalık. Kemel'i arıyorum. Bir ara o başka bir kız ile kol kola giderlerken gördüm. Bağırđım, duymadı. Ben onları yakalayınca kadar onlar kalabalığın arasına karıştılar. Uyandım, baktım rüya görmüşüm. Sabaha kadar hiç uymadım, sen ise sabret diyorsun.”

İçimden arkadaşşımanın çocuksu hallerine gülesim gelir. İnsan bir rüya için bu kadar üzülür mü? Doğru, onun acı çektiğini görünce üzülür insan.

Rüya nedir ki, olmadık şeyleri görürsün. Ben rüyalarımda bazen ölürüm bile, diyerek onu avuturum. Çok geçmeden Kemel'den mektup gelir. Ayzada ise

mutluluğundan o mektubu tekrar ve tekrar okur. O, bozkırda yalnız büyümüş kırmızı bir gül gibi renklenir, güzelleşir.

Benim neyim eksik Ayzada'dan? Niçin gönlümün istediği bir insan ile mektuplaşamıyorum. Kalbimde derin bir pişmanlık bırakan o olaydan sonra çoğu erkekler bana mektup yazmışlardı. Aralarında beğendiklerim de vardı belki, çoğu mektuplara cevap yazmadan yırtıp atmıştım. Neden içimdeki beni heyecanlandıran hislerimi bastırıyorum? Neden arkadaşım Ayzada gibi aşk alevinde kasıp kavrulmuyorum, mutluluğunu hissetmiyorum? [33]

Ayzada, onuncu sınıfı bitirdikten sonra Oşta'ki Öğretmenlik Fakültesi'nin Biyoloji Bölümüne okumaya başlayacağını, Kemel ile beraber el ele gezeceğini ve mezun oldukları zaman bir okulda öğretmen olarak çalışacaklarını söyleyip övünmeye başladığı zamanlar ben susar, yere bakardım.

Dördüncü çeyreğin başında Ayzada'nın başına gelebilecek en kötü şey geldi. Böyle bir şeyin olacağı onun rüyasına bile girmemişti. “Şimdi ben ne yapacağım, can arkadaşım” diyerek benden tavsiye istemişti ağlayarak. Bir yolunu bulup da, bir köşede sıkışmış olan arkadaşşıma yardım etsem diyorum ama elimden de bir şeyler gelmiyordu. Ben ne yapabilirim ki, her zaman dediğim gibi; “Sabırlı ol arkadaşım, sabrın sonu sarı altındır.” diyemem tabi ki, bu sefer uygun olmaz. Desem de bu sefer sabretmeyeceğinden eminim.

Bizim köyde Esenaman isminde meşhur bir çocuk var. Kendisi bir az yakışıklı da sayılır. Okulu bizden 3 sene önce bitirmişti, o zamandan beri ne bir yerde çalıştığı ne de bir yerde okuduğu olmuştu çocuğun. Evde kalmış kız gibi anne babasının yanında yaşıyordu. Evet, giyindiği güzel bir takım elbise, bakımlı ve altında bir de Pobeda arabası vardı... Şimdilik bir eksigi yok gibi. Canı çekerse Fergana, Andijan, Oş şehirlerine bir günde gidip, gezip toza biliyordu. Onun babası ilçede Çarşının Başkanı olarak uzun zamandır çalışıyordu. “Abdilda abi ilçede değil tüm ilde ilişkisiyle, misafirperverliğiyle tanınmış bir insandır, hatta ilden gelen insanlar da ona uğramadan geçmiyorlar.” diye babam büyük bir hayranlıkla bana hep anlatırdı. Onun için Esenaman'ın böyle rahat gezmesine kimse bir şey diyemiyormuş. [34]

Anlatılanlara göre Esenaman şehirde, birilerinin kızını kaçıarak hapse girmiş. Babası da onu oradan kurtarmış. Onun yaptıklarını anlatmaktan insan utanır. Esenaman evde tek çocuk olduğu için anne babası onun her istediğini yapıyorlarmış...

Tek çocuk olanların hepsi böyle yaramaz büyüler galiba, bizim Turatbek büyüdüğü zaman ona benzer mi diye çok korkarım bazen...

Abdilda abi Esenaman'ı adam edeceğim diye neler yapmadı neler. Frunze'ye ilk okumaya gönderdiği zaman cebine 5 bin som koyarak gönderdiğini söylerler. Esenaman ise şehirde arkadaşlarla gezmiş – tozmuş, parasını içkiye vermiş, parası bittiği zaman ise bavulunu toplayarak evine dönmüştü. Onun sınava nasıl girdiği ile ilgili ilginç bir hikâye var...

Esenaman ile aynı sene okuldan mezun olan Muratbek isminde bir çocuk var. Muratbek ona nazaran daha başarılı bir öğrenciydi okulda. İkisi Tıp Fakültesine geçmek isterler ve başvurularını yaparlar. Kimya dersinden sınav başladığı zaman Muratbek ilk girer sınava ve sınavı iyi geçmez. Onu dışarıda bekleyen Esenaman, nasıl geçtiğini öğrenince hayal kırıklığına uğrar ve “Sen kötü not aldıysan o zaman benim girmeme bile gerek yok.” diyerek o sınava girmeden geri çekilir...

- Allah, Allah, Esenaman hayret bir şeysin, belki senin sınavın daha iyi geçer. Çekinmeden gir, belki şansın olur da kolay soru gelir, geçersin, diyen Muratbek'in ısrarlarına Esenaman aldırış etmez.

Hayır, ben boşuna uğraşmayayım. Senin yapamadığın bir sınavı ben nasıl yapayım. Akıl var mantık var arkadaş, “Öldürseler bile girmem o sınava!” diye belgelerini geri almış. Bu hikâye bizim köyde hep anlatılır. Frunze'ye okumaya gideceğiz diyen çocuklara hep Esenaman efsanesi anlatılır. Onun gibi yapmamaları çocuklara anne babaları tarafından telkin edilir. [35]

Meşhur Esenaman.

Problemler Esenaman,

Bir şeylere bulaşmadan,

Geziyor musun sen sağlam,

diye onun hakkında alaycı şarkının bile olduğunu tüm köyümüz bilir.

Çaresi tükenen baba çok düşünür ve çareyi onu başka bir eve çıkartıp evlendirmekte bulur. Esenaman hiç oturur mu bir yerde. Bir gün Oşta, başka bir gün ise başka bir yerde. Arabasına yabancı kadınları bindirerek hep gezip tozarmış. Evde oturan hanımı onu çok bekler ve bir gün düzeleceğini ümit eder ama nafile. Sonunda ise dayanamaz ve babasının evine gidip, bir daha o eve hiç dönmez.

Esenaman'ın babası Abdılta amca hanımı ile beraber bir gün Ayzadalara gelerek, annesine 20 bin som başlık parası vererek kızları Ayzada'nın başını bağlamışlar. Bu yaşanan olay çok gizli yapılmış. Eğer birine söyleyecek olursanız ben kendimi asacağım, diye Gülsün abla tehdit etmiş.

Düğün olmayacakmış, Ayzada'nın okulu biter bitmez Esenaman kendi arabasıyla kimseye göstermeden götürcekmış. İnsanlara ise kendileri eskiden beri arkadaş oldukları ve anlaşarak kaçtıklarını anlatacaklarmış. Ama Gülsün abla; "Kızımdan ayrıldım, kızımdan ayrıldım!" diyerek saçını başını yolarak dışarıya bağırıp çıkmaya söz vermiş.

Ne kadar ayıp bir şey, insanlar kendi kusurlarını örtmek için her türlü yola başburmaktan çekinmiyorlar.

Ayzada'ya çok üzülüyorum, canını çok sıkma can arkadaşım. Sen de alışırsın bu duruma, kızların çoğu böyle evleniyorlar ki zaten. Bizi anne babalarımız nasıl başlık paralarına satsınlar ki, aldıkları para ise geleneklerimizin gereğidir. "Bizleri parasız verseler, onlar da zor durumda kalmazlar mı?" diyerek avuturdum eğer o insan Esenaman olmasaydı. [36]

"Ben nasıl o çocukla evlenebilirim ki, bir düşün Güküşcan?" diyerek gözyaşlarına boğulur Ayzada.

Ben çok zor durumdayım, evet doğru söylüyorsun. Esenaman ile evlenme diye ben bir şeyler söyleyemem sana, anne babalarınız anlaşmışlar artık ve olan olmuş. Ben de çaresiz bir durumdayım. Küçüklükten beri beraber büyüdüğüm arkadaşımın geleceğini düşündüğümde, benim de canım yanıp, bağıra – bağıra ağlayasım geliyor.

Güneş daha doğmadan inek sağıyordum evde, yukarı taraftaki çığlık seslerini duyunca içime bir fenalık girdi. O ses bizim evimize yaklaştıkça yaklaştı, ben de dinliyordum.

“İnsanlar neredesiniz?” diye bağırın Gülsün ablanın sesini tanıdım ve yerimde dona kaldım.

Ayaklarımın arasındaki kova yere düştü ve içindeki süt döküldü. Sanki rüya görüyor gibiydim, Ayzada’yi demek ki akşam Esenaman’ın evine götürmüşler.

Dün akşam Ayzada bizim evdeydi. Annem yoktu evde, yeni yıkanan saçlarımı güzelce örmüştü o. Kemel’den mektup var mı, diye ısrarla sormuştum, son durumu.

- Kemel’den de gönlüm soğumaya başladı galiba.

- Niye öyle diyorsun?

- İnan bana Göküş, başıma gelen olayı anlatıp, ne yapalım diye sordum Kemele. “Ne yapabiliriz ki, olan iş olmuş artık. Kemel gariban temiz aşkıdan ayrılarak kalır işte. Mutluluklar dilerim sana.” diye cevap yazmış.

- Yapma ya. [37]

Sana inanmadığına üzülüyorum, ne yapayım ki, diyerek derin bir nefes almıştı. Ayzada galiba uyduruyor bunların hepsini, diye inanmamıştım.

“Dediğin mektubu göster o zaman bana.” diyerek istemiştım. Ayzada buna aldırış etmeden konuşmasına devam etmişti.

-Onun yazdığı mektupları saklayacak kadar deli miyim ben. Dün yazdığım tüm mektup ve resimlerini yaktım.

Yapma ya, gerçekten mi?

Ne yapayım, o mektuplar bundan sonra bana niye lazım olsun ki? Ben ise daha da ileriye giderek onun yarasına tuz basmak istemedim ve sustum. Fakat o kunoşmaya devam etti:

“Göküş inan bana, Esenaman’ı sevmeye başladım bile, hatta dün gece rüyamda gördüm onu.” dedi gülerek. Ben ise az kalsın “Yapma, can arkadaşım, o serseriği kim sevsin ki?” diyecektim.

-Niye konuşmuyorsun, Esenaman'ın insanlardan ne eksiki var ki. Yakışıklı desen yakışıklı, saygıdeğer anne babası var, kocaman evi ve altında da arabası var.

Ben hiçbir şey demedim, susmayı tercih ettim. Ayzada razı olmuş gibi şöyle övünmüştü; "Ayzada ile evlenecek olursam onun kılına bile zarar vermeyeceğim, anne babama hizmet ettirmeden onu başımın üstünde taşıyacağım." diye kendi arkadaşlarına övünüyormuş. Buna ne dersin peki.

-Bildiğimiz Esenaman'ın sözleri işte, ağzımdan kaçırırverdim ve kim bilir, belki şimdi kadınların değerini anlamaya başlamıştır, diye söylediğimi düzeltmeye çalıştım.

Ayzada evine çok geç gitmişti o akşam. Avlumuzun kapısına kadar onu uğurlamıştım onu ve arkasından uzun-uzun bakmıştım. O ise düşünceli yürüyerek benim gözümünden uzaklaşmaya başladı. Ne kadar da güzel bir insan, böyle arkadan bakınca ona hiç kusuru yok gibi. Maşallah, Allah nazardan korusun. Böyle güzel bir kızın değerini anlar Esenaman inşallah. [38]

Ayzada köprüyü geçerken arkasına baktı ve bana el salladı. Demek ki, dün benimle vedalaşmaya gelmiş. Eğer böyle olduğunu anlamış olsaydım dün gece ona sarılarak güzel yüzünden öperdim. Bu sefer benden sırrını saklamış nedense...

Gülsün ablanın çığlıkları annemi ve arkasından da beni dışarı doğru çıkardı. Hemen oradaki komşu kadınlar toplandılar ve saçları dağınık olan Gülsün ablanın çevresine toplanarak, neler olup bittiğini sormaya başladılar.

"Yatarken kızın yanında mıydı?"

"Tabi yanımdaydı, eğer yalan söylüyorsam akşama kadar canım çıksın. Benim yanımda yatıyordu, yeni kalkmıştım ve onu yanımda bulamadım. Bakmadığım yer kalmadı..."

"Seni utanmaz kadın, her şeyi kendisi yaptı ve şimdi de korkmadan kendine lanet okuyor. Bu kadının elinden her şey gelir vallahi." Bir de utanmadan yüzünün bir iki yerine tırnağını geçirmiş. Ben de anında oraya yetiştim. Kendimi çok kötü hissediyordum ve ağlamak istiyordum. Demek Ayzada gitmiş o adamın yanına.

Gülsün abla hem ağlıyordu hem ağzına gelen kötü sözler ile kendi kızına lanet okuyordu.

“Gittiğin yerde mutlu olmayıp, ömrünün sonuna kadar zorluklar içinde yaşa!” diyordu.

“Öyle lanet okuma kendi kızına.” diye annem durdurmaya çalıştı.

-Senin Gülayım'ın da öyle biri ile kaçmış olsaydı, görürdüm senin nasıl lanet okuduğunu.

-“Ağzına kara taş kadın, senin kızına ancak köpekler benzesin.” diyerek annem de kızdı.

Ben sonunda dayanamadım; [39]

“Esenaman abi ile kaçmasını kendiniz sağladınız ki kızınızın...” diyerek devamını getiremeden sustum ve çocuk gibi hüngür - hüngür ağlamaya başladım.

Etrafımdaki kadınlar hemen bana baktılar anlamamış gibi.

“Duydunuz mu?” diye Gülsün abla bana baktı.

“Kızımı yoldan çıkararak kız bu işte. Baksanıza bir de suçu benim üstüme yıkmaya çalışıyor” diyerek bağırdı.

Annem ise beni zorlamaya başladı, “Söyle ne biliyorsan söyle kızım.”

“Söyle, nerden biliyorsun sen bunları?” Ben ise hiç çekinmeden ne biliyorsam hepsini anlattım tek tek.

“Yalan, bunların hepsi yalan!” dedi Gülsün abla üzerime doğru yürüyerek, tartaklamaya çalıştı beni. Annem ise onun yolunu kesti.

“Hey yüzsüz kadın!” diye annem ciddi bir şekilde başladı. “Kızını kendin kaçtırsın sonra da hiç utanmadan bize gelip şikâyet edersin, onun yerine ölsen daha iyi olur.”

“Kendin öl, eğer gerçekten de kızımı Esenaman kaçırdıysa bunca insanın önünde ben senin ayaklarını öpeyim, eğer kaçırarak da başka biri ise sen benim ayaklarımı öper misin?”

Annem başta kabul eder gibi yaptı ama daha sonra ciddi konuştuğunu görerek geri adım attı ve şöyle dedi;

“Seni beyinsiz kadın, senin bozulmuş kızın kaçtıysa bana ne. Kendin onunla beraber kaçsan bile kılımı kıpırdatmam.” diyerek annem beni tutarak eve doğru yürüdük.

“Kaçtın mı, benim kızımı sen kaçırdın işte.” diyerek arkamızdan bağırarak kaldı.

Ayzada'nın kaçması tüm köyü ayağa kaldırmış oldu ve öğretmenler de şaşırды. Aramalar başladı, ilçeden iki polis geldi. En şaşırtıcı olanı da, Esenaman o gece hastaymış ve evinde yatıyormuş. Bu duruma bir anlam veremedim. Gülsün abla ise bizi tüm köye kötölemeye devam ediyordu. Annem “Niye yalan söylüyorsun böyle, insanların arasında beni kötü duruma düşürdün ve rezil oldum.” deyince ben de ağlamaya başladım. [40]

(7) Bölüm

Kısaca anlatacak olursam, olay böyle olmuş. Ayzada birinin aracılığı ile Kemele olanları anlatarak bir mektup gönderir. Kemel ise bir yolunu bulup Ayzada'yı bu durumdan kurtarmayı düşünür.

Oş şehrinde il kızlar ortaöğretim okulu var. Kemel o okula giderek oradaki müdüre olayları olduğu gibi anlatır ve ondan yardım ister. Okul Müdürü ise gerekli insanlar ile irtibata geçer ve Kemele “Sen Ayzada'yı fazla gürültü çıkarmadan buraya getirirsen ben okula yerleşmesine ve daha sonra üniversiteye de girmesine yardım ederim.” diye söz verir. Kemel ise olan biteni Ayzada'ya mektup aracılığı ile bildirir ve anlaşlıkları bir akşam taksi ile onu oradan götürür.

Bu haber köyümüze rüzgâr gibi yayıldı.

“Hayret vallahi, böyle yüz­süz kız da olurmuş. Bizim köyde hiçbir zaman böyle bir edepsizlik olmamıştır.” deyip kızan insan sayısı az değildi.

“Kahraman kızmış, bizim Esenaman'ı insanlara rezil etti, gitti buralardan.” diye konuşanlar da çoktu.

Gülsün abla ise Oş'a kadar gidip şikâyet etmediği yer kalmamış diyorlar. “Siz benim gibi dul kadının şikâyetini dinlemezseniz ben Moskova'ya kadar dilekçe yazarım. Benim kocam savaşta şehit düştü.” diyerek ortalığı bir birine katmış.

Çaresi tükendiği zaman Gülsün abla Ayzada'nın yanına giderek yalvarmış; “Ben yanılmışım kızım, seni Esenaman'la evlenmeye zorlamayacağım, beni de insanlara rezil etme fazla, gel köyümüze dönelim” demiş. Ayzada da kabul etmemiş ve dönmemiş. Gülsün abla ise; “Köye geri dönmem, Ak-Buura nehrine kendimi atıp, intihar ederim.” diyerek korkutsa da Ayzada kabul etmemiş. Gülsün abla ise kızını lanetleyerek köye geri gelir. [41] Esenaman abi ise bu duruma çok üzülen pişman olur.

Bunun böyle olacağını bilseydim, onu daha önce kaçırdım. “Pişmiş kıpkırmızı elmamı ağzımdan aldırırım.” diyerek babası ölmüş kadar üzölmüş. O, hiç utanmadan yine anne babasını suçlamış. “Okuluna bakmadan kaçırayım dediğimde korkarak, beni dinlememiştiniz, alın size işte, hazır gelini başınıza çalın.” diye onlara sitem etmiş.

Arsız insan ağzına geleni söyler. Ben Esenaman gibi rezil olsaydım, uzak yerlere kaçıp gider, oralarda baş kaldırmadan çalışır ve ancak başarılı olup, işimle anılmaya başladığım zaman geri dönerdim. Ama o hiç utanmadan “Kemel benden kalan kızı zorla kaçırdı, göreceksiniz ben ona bunun hesabını soracağım.” demiş.

Hepsinden çok anneme yaradı bu iş. Kendine yakın olan kadınları evimize davet eder, türlü yemekleri pişirerek masa üstünde Ayzada hakkında konuşurlar.

-“Kaçan kızın annesi kötü işte. Anneli kız kaçır mı hiç? Siz de bilirsiniz kendisi de genç iken biraz sağa sola bakan bir kadındı.”

Ben ise utançtan kızarır, başımı kaldırmadan onlara çay sunar, onşarın konuşmalarını dinlerim aynı zamanda.

“Karamat, sen çok övünme. Hepimizin evlilik çağındaki kızlarımız var, içlerinden ne düşündüklerini nereden bilebiliriz ki? Ama kader işte, ne yapabilirsin ki?” dedi Kalça kadın ama annem ona karşı çıkarak:

“Arkadaşım, sen o sözlerini geri alsan iyi olur. Benim Güküşüm diğerlerinden çok farklı. Kendinden büyüklere dik bakarak konuşmaz bile ve ayrıca erkeklerin önünden de geçmez.” [42]

- Allah’ım onu gideceği yerde mesut etsin.

-Saygı gösterirse kendisi de saygı görecektir.

“Gençlerin utangaç olanı iyidir.” diyen övgü sözlerini duyan annem yerinde duramıyor ve daha da coşarak.

-“Kör olası Ayzada, keçi gibi zıplardı ve gözleri hep oynar dururdu arkadaşlar. Ben onun gözlerinden çok korkardım.” Annem yakasını tutarak sözlerine devam etti, “Hayret annesi gidip yalvarmış ama dönmeyi kabul etmemiş kızı. Annesi için iyilik yapmayan bir kız, nasıl olur da evlendiği erkeği mutlu edebilsin? İleride daha başkası çağırrsa belki arkasına bakmadan onunla da gidebilir. Bastığı yolları kolay unutabilen bir kızmış”.

Bir anda, kadınlar çaylarını bırakıp Ayzada’yı kötülemeye koyulurlar. Dedikodu yapmak için böyle bir fırsat kaçırılır mı hiç? Katıça nine dudaklarını ısırarak: “Kimseye söylemeyin, o kör olası kızın Kemel’le önceden ilişkisi varmış... Onun için kaçmış.”- deyince Saliyma abla birilerinin duyacağından endişelenircesine sesini alçaltarak: “Kimseye söylemeyin, Ayzada hamileymiş, onun için buralara dönmemiş. Gülsün de biliyormuş ama utancından kendisi onu buralardan kaçırtmış ve arkasından yalandan lanet okuyor.” deyiverdi, hemen arkasından da yürümekte zorlanan Ğalbü nine başını sallayarak “Yoldan çıkmış kızdı zaten!” diyerek yakasını düzeltti.

“Kendiniz de biliyormuşsunuz, hamile olduğu doğrudu galiba, boşuna böyle sözler ortalıkta dolaşmaz ki. Yoldan çıkmış kızdı.” diye annem ortaya atıldı.

Tabi ki bunların hepsi yalan dedikodular. Ayzadahan’ı kim benim kadar bilebilirdi ki. Böyle yalan dedikoduları kimin dağıttığını bilmiyorum. Böyle büyük insanlar niye yalan konuşmaktan utanmıyorlar ki? Sizler yanlış konuşuyorsunuz, Ayzada süt gibi ter temiz demek istedim ama boğazıma bir şeyler tıkanmış gibi hiç konuşamadım. Eğer öyle söyleseydim, kendime kötülük yapmış olurdum. Bunlar şimdi avludan çıkar çıkmaz bir birine; [42]

- Bu kız da sütten çıkmış ak kaşık değil.

-Ayzada'nın arkadaşıydı, ne beklersiniz ki.

- Karamat'ın da çekeceği varmış, diyerek gideceklerdi. Böyle sözler öyle durduğu yerde kalmaz ki, hemen köyün tamamına yayılır tabi. Edepli ve namuslu kız denilen isminden ayrılacağı. Hepsinden de çok annemden laf işiteceğim. “Seni ne zorladı ki büyükler ile beraber yarışarak dedikodu yapıyorsun?” diyerek bana fırça atacaktı. Böyle bir durumda en iyisi hiç konuşmamaktı.

Zaten bu kadınların hepsinin gözleri benim üzerimde.

Annem, benim kızım erkeklerin önünden bile geçmez demesine rağmen Ayzada'nın kaçma olayından sonra hep tedbirli ve her zaman beni gözetir oldu.

“Dersin biter bitmez bir dakika bile durmadan hemen eve gel, duydun mu beni?” diyerek okula her gidişimde bana hatırlatır. Sadece o kadar değil ki, ben dersten çıktığım zaman Turatbek hazır bekler.

“Annem hemen gelmeni söyledi, seni bekliyor evde.” cümlelerini her gün duyar oldum.

“Eğer ki kızın erkek çocuklar ile gülerken geliyordu.” dediğini bir duysa, o zaman annem;

“İçinde bir kötü niyetin varsa annenden ümidini kes, ben böyle bir olaydan sonra Gülsün gibi insanların arasında dolaşamam. Şuradaki Ağart Nehrinden benim cesedimi çıkartırsınız sonra, anladın mı beni?” diye annem beni korkutur.

Eskiden annem Turatbek'i yanına alarak yatardı geceleri. Şimdilerde ise annem ile beraber yatıyoruz. Yatmadan önce annem köpeğimizi avludaki banklardan birine bağlayarak dış kapımızı kilitleyerek gelirdi yanıma. Yattıktan sonra da uzun zaman dua eder; “Allahım, bizleri dostlarımıza güldürme düşmanlarımıza rezil etme!” derdi.

[44]

Bazen annemin bu halini görünce uyuklarken bile gülmek isterim, bazen ise bu kadar kaygılandığı için ona acıyorum. “Anneciğim güven bana, bende öyle kötü düşünceler hiç yok siz bu kadar kaygılanmanıza gerek yok, rahat yatıp uyuyunuz”

demek geliyor içimden ama daha çok şüphelenip korkmasın diye bir şey demiyorum. Onun için bir şeyler olmamış gibi anneme sarılarak uyumaya çalışıyorum.

Annemin son günlerde uykusu bozuldu, dün gece ise sesine uyanmışım. Benim ellerimi sıkıca tutmuş ve birisi ile çekişiyor gibiydi. Çok korktum “Anne” diye onu uyandırdım ve beni görünce;

“Allaha şükürler olsun, rüya görmüşüm. Rüyam tilkinin pisliği kendim ise köpeğin pisliği.” diyerek bana sarıldı ve koklamaya başladı.

Annem çok kötü bir rüya görerek korktuğu beliydi. Kalbinin atış seslerini tam olarak duyabiliyordum. Seher vakti olmuştu galiba, bizim kırmızı horoz ötmeye başladı. Annemin kalbi hala küt – küt atıyordu.

-Anne kara mı bastı?

Annem ise derin bir nefes alarak bana baktı ve “Kötü bir rüya gördüm kızım.” dedi.

-Son zamanlarda uykunuzda çok zorlanıyorsunuz, neden korkuyorsunuz? diye soru sordum, hiçbir şey bilmiyormuşum gibi.

“Güküş sen artık küçük kız değilsin. Söylemesem de kendin bazı şeyleri hissediyorsundur kızım. Anne, evlilik yaşına gelen kızının zorluklarını çok çekermiş. Bak babana, hiç bir şeyden haberi yok, ne güzel de uyuyor.” [45]

Annem bir an sustu, gerçekten de babam sakın, bazı şeylere kolaylıkla sinirlenmeyen bir insan. Uykusu o kadar ağır ki, evimiz yansa bile horlayarak uyumaya devam eder. Annemin dediği kadar var.

-Kız çocuğu birisinin emanetidir, hiçbir şeyden eksik etmeden büyüttük seni. Çok ailenin gözü üzerinde, benim ise hiçbirini gözüm tutmadı. Benim amacım gideceğin yerde geçim sıkıntısı çekmemen ve oradaki insanların gelinin değerini anlamaları. Gittiğin yerdeki insanlar iyi olsunlar. Annem ağır nefes aldı.

-Kızım senden gizlemeye ne gerek var, Ayzada'nın olayından sonra hiç rahat değilim. Çoğu zaman kötü rüyalar görüyorum. Rüyamda sen Abdılada ile kaçmışsınız, ben ise ağlayarak ortada geziniyorum. Gülsün bana geliyor “Hey Karamat hamın, bize o kadar övdüğün kızın bumuydu?” diye bana bakarak gülüyordu. Ben ise ne

diyeceğimi bilemedim ve yerden bir taş alarak ona doğru yürüdüm, Allah'tan rüyadaymışım. Bizim dostumuzdan düşmanımız çok kızım, eğer beni öyle bir duruma düşürürsen sana hakkımı helal etmem.

-Anne nerden çıkarıyorsun bu tür sözleri? diyerek battaniyenin altına girdim.

-Saklanma öyle, benim dediklerimi dinle,-diyerek annem sabaha kadar bana tavsiyelerde bulundu. Ondan sonraki başka bir gün böyle enteresan bir olay yaşandı. Annem horlayarak uyuyordu, akşama kadar çamaşırları yıkayıp yorulmuştu. Annemi uyandırmak istemedim ve kalkarak sessiz bir şekilde dışarı çıktım. Ayın ışıkları geliyordu, kimden korkayım ki. Ne zamana kadar annemi beni dışarı çıkartmasını söyleyeyim geceleri. Bu kadar yeter, kendim de büyük kız oldum artık. [46]

Yeni bir yer bulup oturmuşum ki annemin çığlıkları yükseldi evimizden. Çok korktum ve hemen aceleyle ayağa kalktım böyle bir şey yaptığıma pişman olurcasına;

-Anne, ben buradayım diye ses verdim.

Annem ve ben evin girişinde karşılaştık. Annem, zavallının rengi solmuş, mum tutan sağ eli titriyor adeta. Elbisesini de tam giymeye yetişmemiş, sol el kısmı boştu. Arkasında ise gecenin bu saatinde ne işin var dışarıda dercesine pijamalı babam duruyor. Suçlu biri gibi yere baktım.

-Ne işin var gecenin bu saatinde dışarıda?,- dedi annem mumu benim yüzüme yaklaştırarak. Ses çıkartmadım, babamdan utandım çünkü.

- Nerdeydin diye sana soruyorum?

- Buradaydım anne.

- Burasının ismi yok mu kızım?

- Avludayım.

- Gecenin bu saatinde avluda ne işin olur kızım?

Ne diyebilirdim ki, erkek olsaydım söyleyeceklerim hazırды. Kızım işte, babam da orada duruyor. Tüm vücudumu ter bastı, babam o arada içeri girdi.

-Nereye oturdun, göster bana?- diyerek, annem elimden tutup bahçeye doğru yürüdü. Karanlıkta orasını bulmakta baya bir zorlandık.

- Yalan mı söylüyorsun bana kızım?

- Buraya oturmuştum anne.

- Nerede o zaman?

- Burada işte.

Annem kendi gözleri ile görünce rahatladı.

- Geceleri yalnız başına çıkma demedim mi sana kızım? [47]

- Sizi rahatsız etmek istemedim anne.

- Rahatsız et beni, niye etmiyorsun. Annene bir şey olmaz merak etme. Elbisesinin sol el kısmını düzelterek giydi sinirleri yatıştığında. Uyanıp baktım yerin boş, ben de Gülsün'ün haline düşmüşüm diye hemen babanı uyandırdım.

- Öyle söylemeyiniz anne.

Birlikte eve girdik, babam daha uyumamıştı.

-Olmadık yerden olay yaratarak benim de uykumu kaçırdın, - diye babam yattığı yerden mırıldandı.

-Bir defa uykun kaçmışsa bir şey olmaz, benim uykum her akşam kaçıyor.

Babam kendi kendine bir şeyler demiş gibi oldu ama anneme karşı bir şeyler söylemeden yüzünü öbür tarafa çevirdi.

Annem ile ikimiz ise üzerimizi değiştirip sarılarak yattık.

Canım anneciğim benim, ne kadar da merhametlisiniz ne kadar da iyi kalplisiniz. Anne dediğin, çocuğunun zorluklarını hep çekermiş.

Anneme sıkıca sarıldım ve boynundan doyasıya kokladım. Keşke 3-4 yaşındaki bir çocuk olabilseydim tekrar, her zaman annemin kucağından çıkmadan yatardım. Onları düşünürken gözlerim nemlenivermişti galiba.

- Ağlıyor musun sen kızım?

- Yok anneciğim.

Sabaha kadar ikimiz de gözlerimiz kapalı ama bizi düşündüren bir konu hakkında kalplerimizle konuşuyorduk. Dillerimiz konuşmasa da kalplerimiz konuşuyor gibiydi. [48]

(8) Bölüm

Yıllar ne kadar da hızlı geçmekte, daha dün annemim kucağından çıkmayan bir kız değil miydim?

Okulun da sonuna gelmiş bulunuyoruz. Yakında diplomalarımızı da alacağız, şu zamanlar ise sınavlara yoğun bir şekilde hazırlandığımız zamanlar. Her gün yazı yazmalar, denemeler, sıkıldık artık.

Öğretmenlerimizin muamelesi de değişti bize karşı son zamanlarda. Dersleri bilmiyorsunuz, hiç çalışmıyorsunuz diyerek eskisi gibi azarlamıyorlar. “Biz ne bildiysek size her şeyi öğrettik, yakında hepiniz kendi mesleğinizi seçerek farklı bir hayata merhaba diyeceksiniz. Kendi için en doğru olanını seçmenizi dileriz, sonra pişman olmamanız için.” diyerek bize tavsiye karışık isteklerini söylüyorlar.

“Sağ olun öğretmenim.” diyerek erkekler hocaya teşekkür ediyorlardı.

Ben ise üzgünüm. Niye mezun olmak için bu kadar acele etmişim? Keşke şimdi birinci sınıfa tekrardan başlamış olsaydım.

Benim gözüme kırmızı hırka giymiş, saçları dağınık sessiz gibi görünen sarı bir kız canlandı. Arka sıralarda oturarak ve hocaya aldırış etmeden ekme yiyordu.

-Gülayım ekme yiyor öğretmenim diyerek biri müjdeledi öğretmene. /B/ harfini öğretmekte olan öğretmen ise yanıma gelerek.

-Ekme yeme, ayıp olur kızım der saçlarımı okşayarak.

-Acıktıysam yerim öğretmenim diye ağlamaya başladım. Herkes gülmeye başladı. Öğretmen ise onu avutmaya çalışıyor.

O ağlayan sarı saçlı kıza çok imreniyorum.

Sınavlar da bitecek, 10 sene beraber okuduğumuz arkadaşların hepsi bir meslek peşinde her tarafa yayılacaklar. Gürültülü ders çalışırken başımız çatlıyor ve

yoruluyoruz. O zaman ise sınıftakiler, kim, hangi üniversiteye gideceği konusunda konuşmaya başlıyor. [49] Erkekler kendi düşüncelerini hiç çekinmeden anlatırlar. Böyle bir toplantının açılışını ise sınıf başkanımız olan İdris'e yaptırırlar. O ise sanki eline bir güç geçmiş gibi hemen ciddi olarak:

-Kim ilk olarak kendi fikrini anlatacak?

- Ben.

-Söz o zaman Ergeşov Amanbay'da.

Amanbay ise arkadaşlara bakarak,

“Aslında Tarım ve Köy İşleri Yüksek Okulunun Veterinerlik Fakültesinde okumak eskiden beri benim hayalimi süslüyordu” diyerek kısaca anlattı.

- Sayın Ergeşov'a sorularınız var mı?

- Evet, var.

-Sen geçen sene, Üniversitede Tarih Bölümünde okuyacağım diyordun ama.

-Arkadaşım Şarip, geçen sene ile bu sene arasında fark var. Her sene insanın fikri değişiyormuş.

- Başka sorusu olan var mı?

- Evet, var.

-Hangi sebepten dolayı sen kendini Tarım ve Köy İşleri Yüksek Okulunun öğrencisi olarak görüyorsun? Belki okulunu bitiremezsin. Belki sınavdan geçemezsin. Amanbay alay edercesine bakan arkadaşlarına dönerek:

-Mezun da olacağım, sınavdan da geçeceğim,- dedi kendinden emin bir şekilde.

-Anlaşıldı,- dedi Abdılta ona gözlerini kırarak.

-Sen niye öyle arkadaşlara göz kıpıyorsun? dedi Amanbay. Abdılta ise sanki bu anı bekliyormuş gibi ayağa kalktı ve bize bakarak gülerek şöyle dedi;

-Amanbay'a baksanıza, ona kalırsa gözlerimizi de kırışamayacağız. Hapşirmaya da izin vermez.

Sınıfta bir kahkaha koptu. [50]

- Eğer o da babası gibi, köyümüzün muhtarı olsa, bize gün yüzü göstermeyecekti.

- Babama laf söylme.

-Baksanıza ona, ben babasına karşı kötü bir şeyler söylemedim ki.

İdris ortada bir kavğa çıkmasın diye ikisinin arasındaki tartışmayı keserek sözü Kadır'a verdi.

- Ben ise Frunze'deki Sürücülük Yüksek Okuluna gidip, orada 2 sene okuduktan sonra Trafik Polisi olarak çalışmaya başlamaya karar verdim.

-Daha dünkü toplantıda sen işletme okuyacağım demiyor muydun? dedi Amanbay.

- Dediğin doğru, ama Trafik Polisi benim için daha uygun gibi. O mesleği seçeceğim inşallah.

- Ona inanmak zor arkadaşlar.

-Yarın tekrar başka bir meslek seçeceğini söyleyecek bize.

- İnanmazsanız inanmayın, ben Trafik Polisi olduğum zaman göreceksiniz. Kadır ise küsmüş gibi kendi yerine oturdu.

İdris ise simsiyah saçlarını okşayarak ayağa kalktı ve;

-Sözü Ömürzakov Abdıldı'ya veriyoruz dedi.

- Benim söyleyeceklerim yok.

- Okumak istemiyor musun sen?

-Herkes okumaya giderse köydeki hayvanlara kim bakacak, tarlaları kim sulayacak? Ben burada kalacağım ve yaşlı anne babama bakacağım. Sizler okuyun arkadaşlar.

- Tamam, zorlamak yok. Konuşmayan kaldı mı?

- Şimdi sıra kızlarda, onlar da bir şeyler anlatsınlar o zaman.

- Konuşma sırası şimdi Zulaykada, o ise yerinden bile kıpırdamadan;

-Ben inek sağıcısı olmak istiyorum.

-Abdilda'nın dedikleri seni pk etkiledi ğaliba, dedi birisi.

- Zukeşin okuma isteği var ama... Sözü bitmeden Zulay yerinden kalktı ve onunla alay etmekte olan çocuklara bakarak.

- Size ne benden, canım ne isterse onu yapacağım o kadar. Fazla üstüme gelmeyiniz.

Şimdi sıra bana gelecek, ben onlara ne diye cevap versem acaba? Zulay gibi bende inek sağıcısı olmak istiyorum mu desem? Hayır, öyle demeyeceğim. Ne desem ki o zaman? Okumak istemiyorum mu desem, o zaman da benden sebebini soracaklar. O zaman ne diye cevap versem acaba?

-Konuşma sırası Güküşte arkadaşlar. [51]

Ben ise sanki duymamış gibi başımı kaldırmadım bile.

Tam o sırada sınıfımızın kapısı açıldı ve sekreter hanım içeri bakarak;

-Kızlar sizi Müdür Bey odasına çağırıyor diyerek beni sıkıştığım köşeden adeta çekip aldı.

-Müdür Bey'e erkeklerin gereği yok mu acaba? diye Kadır oturduğu yerden seslendi.

Dediğim gibi Müdür Bey bizi gerçekten de çağırmış yanına.

-Gelin kızlarım, oturunuz bakalım. Biz ise boş duran sandalyelere oturduk. Müdür bey sözlerini direk okumaktan başladı;

-İkiniz de Frunze'ye okumaya gideceksiniz. Biz ise yere bakarak ses çıkarmadık.

-Ne oldu, okumak istemiyor musunuz yoksa?

-Hocam, ben inek sağıcısı olmak istiyorum, dedi Zulayka ilk olarak. Hoca ise elindeki kalemi ile oynayarak kafasını salladı;

-Kızım bunlar senin sözlerin mi, yoksa annen mi öğretti bunları sana.

-Hayır, hocam bunlar benim kendi sözlerim.

-Sen ne diyorsun kızım? diye bana baktı. Beni hep düşündüren konu işte, ne diyebilirim ki şimdi Müdür beye karşı.

- Bilmiyorum hocam, dedim.

-Anlaşıldı, demek kızlarımın durumları böyle. Bu sene ilçemizin 10. sınıfını bitirmiş tüm kız öğrencileri üniversiteye okumaya gidecekler. Yukarıdan böyle bir talimat geldi. Bizde inek sağıcıları yeteri kadar var, bizde okuyan kızlarımız yok. İkinizin de babası kızlarımızı göndereceğiz diye söz verdiler. Fazla konuşmadan sınavlara iyi çalışın. [52] Biz ise yerimizden yavaşça kalktık ve gerçekten mi söyledi bunları şimdi müdür bey, dercesine ona baktık.

-Hocam babam razı oldu mu? diye sordum ona inanmamışçasına.

- Kalmurza abi razı oldu, kızımı Frunze'ye okumaya göndereceğim, diye söz verdi.

Hayret edilecek bir durum. Hiçbir şey anlayamadım, yüzüm yanıyor sanki. İnanmıyorum, hala şüphelerim var. Hocaya son kez baktım ve Zulayka ile beraber çıktık odasından. Koridorda ise erkek öğrenciler bizi bekliyorlarmış. Çıktığımızda yanımıza yaklaştılar.

- Kızlar, ne dedi Müdür Bey?

- Eğer sır değilse bize de söylerseniz iyi olurdu?

Ben bir şey demedim onlara.

Biz Frunze'deki istediğimiz Üniversiteye sınavsız girebiliyormuşuz diyerek Zulayka söyledi. Onu çevreleyen erkekler ise;

-Hepimizi mi? diyerek Amanbay seslendi.

- Hayır, sizler değil sadece kızlar, Gülayım ile ikimizmişiz diye sevinçle söyledi. Erkekler ise imrenerek bize bakıyorlardı. Kadır ise bize bakarak:

-Keşke, ben de kız olsaymışım, diyerek iç çekti. Herkes gülüverdi. Güzel bir niyetin varmış, diye arkadaşları onunla alay etmeye başladılar.

Ama onların bu şakaları bana hiç duyulmuyordu bile ve kalbimde sanki bir acı vardı.

Babam nasıl kabul etmiş ki böyle bir şeyi, inanamıyorum buna. İnanmıyorum.

(9) Bölüm

Arkamdan birisi kovalıyormuş gibi eve acele acele gidiyordum, böyle bir şey nasıl olabilir diye düşünerek geliyordum. [53] Böyle bir durumda yol da uzamış gibi sanki. Kalbim hızlı atıyor, sanki dışarı çıkacak gibi.

Hiçbir zaman bu kadar acele etmemiş, endamımı bozmamıştım. Görenler olursa ne düşünürler acaba?

Evimizin dışındaki bir ağaçta babamın atı bağlı duruyordu.

Bahçeye girdiğimde, annemin sinirli çılgınlıklarını duyar duymaz tandırın yanında dona kaldım.

-Gözümün önünden hiç ayırmadığım biricik kızımı benden habersiz hiçbir yere gönderemezsin diyorsam gönderemezsin. Annemin sesi çok sinirlenmiş gibi geliyordu evin içinden.

Anlaşıldı o zaman.

Ben ise bunların üstüne eve giremeden veya geri gidemeden olduğum yerde dona kaldım.

Annem durmadan babama bir şeyler söylüyordu, bağırarak çağırarak. Onun o sesine ise avlumuzdaki duvarlar zor dayanıyor gibiydiler ama babam ise dilsiz bir insan gibi hiç ses çıkarmıyor ve öylece duruyordu orada. Babamın bu kadar sabırlı olduğuna ben her zaman hayret ederdim.

Susarak hiç bir şey demeden durmak, babamın en iyi yaptığı işlerden birisidir böyle durumlarda. Annem sinirli olduğu zamanlar ve babama karşı bağırarak konuştuğu zamanlar bile babam ona karşı gelmez ve hiçbir şey demez. Bu zamana kadar babamın bir erkek gibi anneme el kaldırdığını da hiç görmedim. Tartışmaların hepsini annem başlatır, babamsa susardı. Onun için annemin arkadaşları; "Karamat, çok şanslı bir kadınsın biliyorsundur, eğer başka bir erkekle evlenmiş olsaydın dilin bu kadar uzamazdı" dediklerini çok duymuşumdur.

Babam annemin dediğinden hiç çıkmaz, dediklerinin hepsini dediği gibi yapar. Annem ise hep bildiğim bildik der ve durur. Bu duruma babamın akrabaları; “Kalmurza insan değil ki, çok uslu bir öküz. Onu hanımı burnunda ip geçirerek peşinden sürüklüyor.” derlerdi. Ne diyorlarsa desin ama annem gerçekten de mutlu bir kadın. [54] Aniden babamın bağırdığını duydum ve çok şaşırdım, kendi duyduklarıma inanamadım bile.

-Sen nasıl anlamazsın beni, benim elimde olsa, benim kızımı okutmak gibi bir niyetim yok, inansana bana. Sadece senin kızın gitmiyor ki okumaya. Bizim ilçemizde üniversite okuyan kız yokmuş diye Taşımov kendi odasına çağırarak bize toplantı yaptı ve bize böyle bir talimat verdi, anlasana beni artık. Herkes can derdinde, ben kızından dolayı kendi işimden kovulup dışarıda boş boş gezmek istemiyorum açıkçası. Anlasan iyi olur beni.

-İşim, işim diyorsun. İşsiz gezen insanlar da bir şekilde yaşıyorlar. O işini Taşımov başına çalsın, ona anlatsaydın durumu. Dilin yok mu senin?

Doğru babamın dili yok, o bir şey demez. Onun için üzülüyorum açıkçası. Babamın bu kadar ağır başlı ve sessiz olmasını bazen ben de sevmiyorum. Ben babamın yerinde olsaydım yerimden kalkardım ve şöyle derdim; “Ey kadın, kendi işini bil sen ve benim işlerime karışma, benim kızım da diğer insanların kızı gibi okumaya gidecektir, bu kadar!” derdim. Babamdan ise hiç ses çıkmaz ki.

Onlar bir ara sustular, hiçbir şey duymamış ve bilmemiş gibi eve girdim. Annem yüzünün rengi solmuş bir şekilde yerde oturuyor, babam ise kapının önünde suçlu biri gibi yere bakıyordu.

Bana “Geldin mi kızım?” diye sormadılar bile. Ben de konuşmadan, hemen dışarı çıktım. Evet, şu anda annemin arkamdan bana baktığını hissedebiliyorum.

Ben her şeyi ertesi gün anladım, başıma böyle bir olayın geleceğini hiç düşünmezdim bile. [55] Dün bizim köyümüze ilçemizin valisi, Sayın Taşımov kendisi gelerek köyümüzün büyükleri ile toplantı yapmış. Konuşulan ana konu ise; ne yerlerin ekinlere hazırlanması, ne de otların kesilerek toplanması, ana konu 10. sınıfı bitiren kızlarımızın zorunlu olarak üniversite eğitimi almaları. Hesaplara bakıldığında, ilçemizden üniversitelerde okuyan kızların sayısı çok azmış.

Bu bir gerçektir, uzağa gitmeye gerek yok zaten. Bizim köyümüzü alacak olursak sizin için yalan olur ama benim için bir gerçek. Bu zamana kadar 10. sınıfı bitirip de üniversite okuyan bir kızımız yok desem bazılarınız şaşıracaksınız. “Nasıl, bu bir abartı olmasın?” diyerek bana karşı çıkanlar da olabilir. Gerçekten de böyle bir şeyler duymak insanın ağına gider ama gerçekler acıdır. 1.sınıfta okuyan kızlar ve erkeklerin sayısı aynı, sınıflar yükseldikçe kızların sayısında azalmaya başlar.

Bizim sınıfta da aynı durum söz konusu, 1.sınıfı 12 kız olarak başladık ve o kalabalık kız gurubundan şuanda sadece 3 kız kalmıştık ve ne zaman birisinin evine gelin olarak gideceğiz diye beklemeye başladığımız zaman ise Ayzada olayı patlak verdi ve sınıfımızda sadece 2 kişi kaldık.

Öylece sınıftaki sayımız baya bir azaldı. Düşününce insanın içi kararıyor, sen kızsın ve seninle beraber okuyan samimi kız arkadaşlarından birisi bir gün evlenip onun yerinin boş kalması çok tuhaf. Hocalarımız ise, okul yaşındaki kızları zorla evlendiriyorlar diye gerekli yerlere şikâyetlerini gönderirler. Oradan da kontrol için bir müfettiş gelir ve kontrol etmeye başlar. Bakarlar ki kızın kaydındaki yaşı 18 diye yazılmış. “Kendi arzum ve isteğim ile evleniyorum, kimse beni bu adıma zorlamadı. Ayrıca okumak da istemiyorum bundan sonra.” diye öğretilen sözler hazır. Kendileri usanmadan büyüttükleri kızlarından bu sözleri işiten hocalarımız ise elinden bir şey gelmeden öylece kalırlar. [56]

Giden kız gidiyor, hocalarımız her ders başında yoklama alırken giden kızların isimlerini okumadan atlayarak geçtikleri zaman ise ben tuhaf oluyorum. Sıradaki yerim geldiği zaman ise “buradayım” diyerek hemen oturmaya çalışırım. Utanarak, hocanın yüzüne dik bakamıyorsun zaten. Belki hoca “Kızım ne zamana kadar buradayım diye kendin söyleyeceksin bakalım, yoksa senin de anne baban 18 yaşını doldurmanı mı bekliyorlar?” diyerek bize şaka yapar.

Gerçekten de kötü bir durum, 15 yaşına giriyorsun ama gizli bir gücün yardımı ile senin yaşı 18 yaptırılıyor ve onun yanında birilerinin sözlerini de ezberlemen gerekiyor “Okumak istemiyorum!” diyerek hocaların gözlerinin içine bakarak yalan söylüyorsun, hocalar sana karşı nasıl kızmasınlar ki.

Yakın zamanlarda benim de yerim boş kalır ve hocalar ismimi okumadan atlayarak geçerken birisi “Kalmurzayeva da evlenmiş.” diye bağıracaktır diye düşünerek bu günlere geldim.

Şimdi ise 10. sınıfı bitireceğime emin gibiyim, bizim 12 kızlık kalabalık gurubumuzun hepsi mezun olup üniversite okumaya bir yerlere gitmiş olsalardı ne güzel olurdu. Okusak iyi olurdu diye gayret eden kız arkadaşlarımı hatırladıkça ağlamak isterim ve içim fena olur.

Gözleri hep hareket eden, kaşları da çizilmiş gibi siyah, konuşmayı çok seven ve kimseden çekinmeyen Katıyca’yi hatırlıyorum. Ne güzel şarkı söylerdi, sürekli dinlemek istersin. Hatırımında, Genç Hâtıra ismindeki şarkıları güzel söylerdi. “Mıskal abla gibi şarkıcı olacağım” diyerek niyetini hiç çekinmeden söylerdi. Katıyca 7. sınıfı bitirip tatile çıktığımız zaman annesi “Kızım, Papan taraftaki dayısının evine gitti.” diyerek insanlara duyurmuştu. [57]

Okul başladığı zaman ise; “Kızım orada okuyor.” diye belge getirdi ve bu durumdan kurtuldu. Sonraki sene ise kızı 3 aylık olan bebeğini de alarak annesinin yanına misafirliğe gelmişti. Kızlarını okutmamak için anneler her türlü yollara başvurmaktan çekinmiyorlardı.

Hiç konuşmadan uzun zaman kalabilen, akıllı Kasiyethan nerdesin şimdi? Onu da anne babası daha 8. sınıfta okurken Aravanlı biri ile evlendirip oraya göndermişlerdi. O zamandan beri onu hiç görmedim, anne babasının evine de az gelir. Yalan olmasın ama geçen sene onun resmini gazetelerin birinde, pamuk toplarken görmüştüm. Çalışkan gelinlerden biri diye ondan övgü ile söz etmişler.

Hatırlıyorum, bir seferinde Matematik dersine geç kaldığımızdan hoca da bizi sınıfa almamıştı. İkimiz okulun önünde bulunan bir ağacın altında akan suyun yanında oturarak bir birimize sırlarımızı anlatmıştık. O suyla oynayarak;

-Güküş, ben bazen şöyle düşünüyorum. Okusam, okusam, okumaya devam etsem ve hiçbir zaman evlenmesem, daha sonra köyümüze gelerek çalışsam. Burada evlenip yaşasam ve o ikimiz hep mutlu gezsek.

-Hayret, o dediğinin ismi yok mu arkadaş?

-Ben saçmalamaya başlamışım, Kasaiyethan utancına fazla dayanamadan bana su sıçratmıştı. İkimiz de elbiselerimiz sırlı - sıkılam ıslanıncaya kadar suda oynamıştık. Ben bazen onu kızdırmak için sadece /O/ deyince o hemen “Öyle deme.”, diye bana hafiften vururdu. Bizim sıyrılmızı anlayamayan kızlar

-Bize de anlatsanıza, /o/ dediğiniz kim oluyor? diye sorduklarında Kasaiyethan ise bana anlatma diye yalvarırdı. [58]

-O dediğimiz Allahın bir kuluydu, diye anlatmazdım ben de.

-Öyle olsun o zaman, diye kızlar bize küserdi ve kendilerince kim olduğunu araştırırlardı.

Eğer Kasaiyethan Üniversiteyi bitirip, o dediği insanına kavuşabilse çok mutlu olurdu.

Kimseye kendi sıyrılmızı anlatmayan, az bir küskünlük oldu mu kolaylıkla dargınlığı geçmeyen Toluyu nasıl unutayım ki. Onun bir eksikliği de kendi güzelliği ile övünmesi idi. Onun için çoğu zaman biz ondan ayrı takılırdık. Bizi çok kıskandıran tarafı ise erkeklerin ona hep “Güzel kız, kimin yarı olacaksın acaba, o zaman görelim seni.” derlerdi.

“Ben kimsenin yarı olmayacağım, ben doktor olacağım. Sizlerin bir karış olan dillerinizi keseceğim.” diye ona laf atan erkekleri sustururdu.

Anlatmaya devam etsem, hepsi bir birinden mükemmel kızlardı. O arkadaşlarımla değerini şimdi daha çok anlamaya başladım. Doğru, bazen bir birimiz ile kavga ettik, bir birimize küstük ama sonradan tekrar barıştık. Bu problem değildi, Anar, Bermet, Asıl, Aykız, Iraat, Burul, Saacı, Akış hepsini düşünüyorum da şimdi iyi kızlarımış.

Küçüklüğümüzden bu yana beraber büyüdüğümüz, beraber okuduğumuz ve canımdan çok sevdiğim arkadaşlarımız şimdi neredesiniz? Biliyorum, biliyorum. Önce evlenenler 2 çocuk sahibi, daha sonra evlenenler 1 çocuk sahibi olarak kendi evinizde oturuyorsunuz. Bazen çocukluk zamanlarınızı ve beraber okuduğunuz kız arkadaşlarınızı hatırlayarak “hey gidi günler” diyorsunuzdur.

Arkadaşlarım, ben sizleri çok özledim. Sizler de beni hatırlar mısınız acaba?

Oyna bir oyna, oyna saz.

Tepişerek oynar ördek, kaz,

Arkadaşı arkadaş özlerse,

Yuvarlanıp akar gözden yaş, [59]

Kendi arkadaşlarını çok özlemiş bir insan böyle şarkı söylemiş. Ben de kendi arkadaşlarımı hatırlayıp, çok özlediğim zamanlar fazla dayanamadan yukarıdaki şarkıyı söyleyerek, onlara karşı olan özlemimi hafifletir gibi oluyorum.

(10) Bölüm

Bu sene kızları kesin olarak Frunze'ye okumaya göndereceklermiş, canı yanmış olan Sayın Taşımov kendisi bu işi takip ediyormuş haberi bizim köye hızlı dağıldı. İki kadın bir araya geldiler mi konuştukları sadece bu konu. Bu beklenmedik habere en çok sevinenlerden birisi de Gülsün abla. O karşılaştıkları kadınları durdurarak “Gücü yetiyorsa Karamat kızını şimdi kurtarsın da görelim. O sadece birilerinin arkasından konuşmak için yaratılmış. Daha göreceğiz bakalım, o kadar övündüğü kızı bir erkek ile beraber yürüdükleri zaman ne yapacakmış, nasıl bu duruma dayanacakmış acaba? Ne güzel oldu, o kadar çok mutluyum ki arkadaşım, anlatamam sana. Karamat'ın kızını okumaya zorlayan Devletin gözünü seveyim. “İspayram suyunu geçireceğim, uzak yola uzatacağım kızımı.” diye hep övünür dururdu kadıncağız, göreceğiz nasıl uzatacağın kızını. “Kızlarını okutmayarak, başlık parası için satan anne-babalara karşı özel tedbirler kullanacağız.” diye toplantıda Kalmurzaya bakarak konuşmuş Sayın Taşmatov. Onun böyle yapacağını düşünmüş herhalde, güzel oldu arkadaşım. Şimdi Ayzada nerde okusa okusun, ben ona razıyım” diyerek herkeslere anlattığını duyan annem “İnsanlıktan çıkarak kendi annesini bırakıp bir yetimin elini tutarak kaçan kızını bana anlatmasın bakalım. Kötü insanlar hep konuşur dururlar bunları. Ben hayatta oldukça kızımı yanımdan bir adım bile uzaklaştıramazlar.” dedi.[60]

Annemin saçlarının dik olmasına neden olan olay ise bir sonraki gün oldu. Öbür köyde, annemin kız kardeşi oturuyor, ismi de Uulbü. Annemin kardeşi bizim eve

gelmişti o gün, annemin derdini dinlemiş, bu arada annemin yarasına daha fazla tuz dökmüş.

“Sevgili ablacığım, nasıl olurda Göküş gibi kızını Frunze’ye okumaya gönderiyorsun? Buna nasıl dayanıyorsun anlayamıyorum.” O arada ellerini yüzüne koyarak ağlamaya başladı. “Kocamın abisinin orada okuyan oğlu hastalanıp, elim Frunze’ye gidip geldiler. Onun orada gördüklerini ve bana anlattıkların bir duysanız, durumlar çok kötü abla. Frunze tamamen bozulmuş diyor bana. Kırgızın Göküş gibi namuslu kızları saçlarını dibine kadar kestirerek geziyorlarmış, insanlıktan çıkmışlar onlar abla.”

“Hadi oradan, nasıl böyle bir şey olsun ki?” diye annem anlattıklarına inanmamış gibi yaparak ilk başta. Teyzem ise daha da anlatmaya devam etti.

“Ablacığim, aklınız varsa bundan vazgeçiniz ve kızınızı oralara göndermeyiniz. Güzel kızınızı yoldan çıkararak onun günahını kendinize almayınız, onu da Müslümanlıktan çıkarıp, insanların yüzlerine sonra nasıl bakarsınız çok merak ediyorum. Eltim anlatsa insanın ağlayası gelir abla. Evlenme çağına gelmiş kızlar gündüzleri kimseden çekinmeden ele ele erkeklerle tutuşarak veya kucaklaşarak geziyorlarmış. İnsanlardan ise hiç utanmıyorlarmış. Öyle ikişer ikişer olmasalar gezmeye izin vermiyorlarmış orada. Büyük kızların yanında küçük kızlar da erkek çocuklar ile el ele tutuşarak yürürlermiş. Benim eltim öyle yalanları anlatan kadınlardan değil. Kendi gözleri ile görmüş; Geceleri ise, örgenci kızların parktaki ağaçların altında erkekler ile beraber oturduklarını kendi gözleri ile görmüş. Sadece bunlar değil ki anlattıkları, onun oğlunun okuduğu 5 senelik üniversitenin yurdunda ise erkekler ile kızlar karışık kalabiliyorlarmış.” [61]

-Yalan söyleme annemin canı yanmış gibi yerinden fırladı.

-Yalan söylüyorsam Allah benim canımı alsın, çocuğumu bir daha göremeyeyim.

-Dur, öyle olmadık sözleri ağzına alma kardeşim.

-Eltim anlatıyor: “Güneş daha yeni doğmuştu, saçları dağılmış bir kız battaniyesini almış ve yanında da bir erkek arkadaşı elini tutarak bir parktan çıkıyorlarmış.” dedi. Ağzım açık, orada onlara bakarak dona kaldım. “Sizi

utanmazlar, Allah bildiği gibi yapsın sizin gibileri.” Gülerek yanındaki erkek arkadaşına gülümseyerek dokundu. Bunlar sabahın bu saatinde burada ne yapıyorlar? diye oğluma sordum. O ise utancından yere baktı: “Sabah sabah insanın beyni iyi çalışıyormuş anne, onun için ders çalışıyorlar galiba” diye geçiştimeye çalışmış. Bende ona inanmadım tabi, bence onlar geceyi burada beraber geçirdiler diye düşünüyorum,”- dedi elim bana.

Ben de çok şaşırılmış bir şekilde, teyzemin anlattıklarını dinliyordum odada. Onun her anlattığı ise benim kalbimde bir diken olarak sayılıyordu.

Teyzemse ise anlatmaya devam ediyor. Bu arada

-Yanlış veya doğru olanını kim bilebilir abla, ama orada okuyan kızların biri de düzgün değilmiş. Eğer hamile kalacak olurlarsa, hemen doktora giderek bebeğini kestirip atıyorlarmış.

-Bozulmuş oradaki insanlar kızım, ben nasıl Güküşüm’ü oraya göndereceğim şimdi. Göndermeyeceğim. Annem de dayanamadan ve orada o da ağlamaya başladı.

-Gönderme ablacığım gönderme tabi, sana bunları anlatacağım diye işimi yarıda bırakıp, senin yanına geldim koşa koşa. Eniştem ile beraber bir yolunu bulup kızınızı göndermeseniz iyi olur. [62]

-Enişten yere batsın, Sayın Taşmatov’a söz verdim diye beni hiç dinlemiyor ki adamcağız.

- Siz de benim anlattıklarımın hepsini ona aynen anlatın bakalım, o zaman ne yapacakmış görelim hep beraber.

-Anlatacağım tabi, anlatacağım.

-Anlat, ablam. Kendisi daha bir şeyler hatırlar gibi oldu ve oranın bir kötü alışkanlıkları daha varmış. Erkekler güzel kızların peşine düşüp takip ederek müsait bir zaman buldular mı hemen “Pobeda” arabalarına atarak onları kaçırdırlarmış. Ablacığım benim, yumurta gibi temiz olan kızınızı bunların hepsini bilerek nasıl göndereceksiniz oralara. Ya orada kızınızı biri kaçırırsa sonra Issık Göl mü, Talas mı diyorlar. Onların birine göndermek için mi bu kadar büyüttünüz? diyerek teyzem gözyaşlarını sildi.

Böyle iç ürkütücü haberleri duyduktan sonra, yalnız annem değil, Frunze'ye gidip okumayı çok isteyen benim bile hiç gitme arzumu kalmadı oralara. Biz insana yakışmayan, kısa elbiseler giyen, yüzlerini her zaman boyayan, saçlarını hep kestiren şehrli kızlarını ancak gazete ve dergilerden görebiliyorduk. Gündüzleri el ele gezen, öpüşen, her zaman boyalı gezen ve çocuklarını aldırان kızları duyunca inanmayarak her seferinde içim fenalaşıyor. Eğer teyzemin dedikleri doğru ise, çok kötü bir durum. İlk önce kızlar kendi namuslarını korumaları lazım, daha sonra ise okumak gelir.

Belki teyzem abartarak anlatmıştır. Kim bilebilir ki. Belki bu sözler kızların anne babalarının gözlerini korkutmak için uydurulmuş sözlerdir. Nasıl olur da bir üniversite yurdunda kızlar ile erkekler karışık bir şekilde kalsınlar? Nerede olursa olsun düzen olması gerekmez mi? [63]

Bu sene kış aylarında bizim okulumuza Oş şehrinden staj yapmak için son sınıf öğrenciler gelmişti. Hepsi de Kırgızmış ve yaşlılar, onlar da okudukları erkek arkadaşları ile el ele dolaşıyorlardı ama teyzemin anlattığı gibi durumlarını görmemiştik.

Kendi fikrimi hiç çekinmeden anneme söylemekten utandım biraz. Canı sıkkın zaten, kavga etmeye insan bulamadığı böyle durumlarda anneme akıl vermek çok tehlikeli ve göze alınmaz bir durum.

Bunun söylediği sözlerine bak, bunlara dedikodu mu diyorsun sen şimdi. Benim güzel kardeşimin anlattıkları nasıl dedikodu oluyormuş? “Ona kalırsa Frunze'ye giderek, saçlarını kestirip, kısa kollu elbiseleri giyerek rahat rahat gezmek istiyor herhalde. Ölse de seni oraya okumaya göndermeyeceğim.” diye benim başımın etini yiyecekti. Böyle sözleri duymaktansa rahat oturmam daha iyi olur benim için.

Teyzem annemin kulaklarına bu sözleri sindirdi gibi, “Güküşün'ü okumaya gönderme oralara”. Teyzem gittiğinden beri evimizde her akşam tartışma. Annem yok yerden bir şeyler bularak hepimiz ile kavga ediyor. Ben küçücük bir hata yapsam: “Buna bak, okuma sözünü duyduktan sonra kızın değişti birden. “Eğer sınava çalışmak için kitap okuduğumu görürse elimdeki kitapları alarak “Bana

okumuş biri gibi gözükme, zaten okumaya göndermeyeceğim seni.” diye bana vurur yavaştan. Sadece ben değil ki, Turatbek bile eskisi gibi annemin kucağına atlayarak az dayak yemedi ondan.

Hepsinden de çok annemin suçlu bulduğu insan babam. Sabah kalkar, işine gider ve ancak yatmaya eve gelir. Çayını içtikten sonra hemen yatağına gider. Annem ise onun başına oturarak bazen kızar, bazen onu azarlar, bazen de yalvarır ve ağlar.

-Eninde sonunda Taşimov da bir insan ve can taşıyor, bir yolunu bulup 5-6 bin som rüşvet teklif ederek Güküşü bir şekilde yanımızda tutalım diyerek babama söylenir. [64]

-Nerede, olmadık sözleri söyleme, o böyle şeyleri hayatta kabul etmez.

-Nasıl da kalbi taşlaşmış bir insansın, anlamayacak mısın beni artık? Babam ise ters dönerek uymaya devam eder.

-Erkek olduktan sonra bir şeyler söylesene.

Annem yorulduğu zaman, benim yanıma gelip yatar. Uzun zamana kadar uyuyamaz, uyuya kalsa da hep bir şeylerden korkmuş gibi uyanır.

Söylemese de anlaşıldığı gibi, onu kötü rüyalar zorluyor böyle.

(11) Bölüm

Boğulmakta olan bir insan ne bulursa tutunmaya çalışıyor gibi bir çare bulmak için ilçemizin başkanının yanına gidiyoruz..

Anneme bu fikri kim vermiş acaba, babam mı yoksa? Kendisi mi buldu acaba, annem bulur böyle şeyleri. Eğer gerekirse devlet kurumlarını kullanmaktan da geri durmaz bir insandır benim annem.

Ben ise onun yanında yaz dedi yazdım, yürü dediği için çaresizce arkasından geliyorum.

Yol boyunca bana gittiğimiz yerde ne demem gerektiğini öğretti.

-Yüz yüze geldiğin zaman hiç çekinmeden söyle. Eğer utanarak, yere bakacak olursan ben sana gününü gösteririm. Millete rezil olacağız, bana dik bakarak:

“Okulumu bitirdim, iki sene çalıştıktan sonra devam edeceğim.” de korkmadan, onlar senin dilini koparmazlar.

-Duydun mu beni?

-Evet, duydum anne.

Annem benim utanç verici olduğumu ve sıkıştığım zamanlar kelimelerimi unuttuğumu iyi biliyor. Onun için bana onları tekrarlatıyor. [65]

- Farz edelim ki ben o Adilov’um, sen ise benim yanıma girdin dilekçeni tutarak.

- Doğru değil, okuyacaksın diyorum anneme bakarak o zaman ne diyorsunuz ki. Dogru ya, neler diyorum ben. Tam cevap veremedim.

- Bak işte, gördün mü? Böyle şaşırır kalırsın sen. “Hayır, hocam ben çalışarak insanlara faydalı biri olmak istiyorum” desen olmaz mı? “Birde Frunzeye gidecekmış, bir soruma tam cevap veremiyorsun ki. Babana çekmişsin sen, eğer ben senin gibi okumuş olsaydım tüm ilçeye başkan olurdu.” diyerek annem övündü.

Kabul etmek lazım, annem benim gibi okulu bitirmiş olsaydı uzaklara gideceği kesin. 1930’lu yıllarda 6 ay kadar okumuş sadece. Kötü yazısıyla az da olsa mektup yazmasını bilir, bu konu annemin içinde bir ukde olarak kalmıştır.

Hızlı bir şekilde ilçemizin merkezine de ulaştık. Girmeden önce annem beni tekrar uyardı:

-Hiç çekinme, korkmadan anlat.

Girişte sarı saçlı tatar kız daktiloda bir şeyler yazmakla meşguldü. Annem ona selam verdikten sonra:

-Kızım, Adilov yerinde mi acaba? dedi.

-Yerinde, biraz bekleyiniz o şimdi kendisi gelir dedi.

Biz ise müsait olan çeyyata hafifçe oturduk. Duvarda büyük bir saat asılıydı, zaman ise geçiyor. Nedense utanmaya başladım. Kapı açıldı ve baktık Sayın Adilov çıkıyor içeriden, yerimizden hemen kalktı.

- Karamat abla hoş geldiniz. Kalmurza abimiz iyi mi, çocuklarınız da iyiler mi? diyerek uzaktan kolunu uzatarak selamlaştı.

-Biz ise sizin için gelmiştik dedi annem.

-Çok iyi olmuş, hiç gelmezsiniz buralara kadar, buyurunuz içeriye, - diyerek annem ile bana kapısını açtı. [66]

Odasına girerek oturduk.

Ben Kommünist Parti sıralarına bu odada girmiştım. Her zaman adaletli olacağım ve tüm gayretlerim ancak milletim için olacak diye burada ant içmiştım. Duvarda ise ulu önder Lenin'in resmi bize bakarak duruyordu. Belki Lenin baba: "Kızım çekinme, başını dik tut ve olanların hepsini burada anlat." diyordu bana. "Lenin baba, ben sizin düşündüğünüz gibi değilim galiba. Ne yapayım ki, annemden korkuyorum ve onun üzülmesini istemiyorum işte."

- Hoş gelmişsiniz diyerek Adilov anneme baktı. Annem ise bana baktı, o zaman anladım ve hırkamın içine saklanmış olan dilekçeyi çıkarttım ve ona doğru uzattım.

Annem ise "Şimdi anlat bakalım." dercesine ayaklarımın üstüne bastı.

Annem ile ikimizin derdi, okumakta olduğu dilekçede. Yarım sayfalık dilekçemi bir saat okudu gibi, ne diye cevap verecek acaba diye korkuyorum. Tüm vücudum titremeye başladı, biraz da terledim. "Güküş, aferin sana. Kızların arasından birinci olarak sen yazıyorsun böyle bir şeyi. Partililer destekler her zaman." diyerek elimi sıkarsa ne yapacağım ben. O zaman işte annemin istediği olur.

-Şimdiki zamanın çocuklarını anlamak zor, babası ikimiz oku diye zorlarken, yardım edebilecekken ondan istifade et diyoruz ama onlar bilim almak istemiyorlar. "Ben burada kalacağım ve çalışacağım." diyorlar. Elinizde olan dilekçeyi yazarak kızları ile beraber geliyorlar. Gelmesem olmaz ki, annem suçun hepsini bana yükleyerek kendisi suyun öbür tarafına kuru bir şekilde geçmiş ve beni bekliyor. Sayın Sekreter ise sessiz oturan anneme ve bu kadar uyanık olabilir mi bir kız çocuğu diyen bana sırayla baktı. [67] Elindeki kalemle masaya vurarak düşünmeye başladı. Annem ise bir şeyler bulmuş gibi tebessüm etti bana.

-Güküş, demek böyle? diye gülümseyerek bana sordu.

-Evet, öyle,- diye zorlanarak cevap verdim yere bakarak.

-Güzel o zaman, diyerek telefonu eline aldı: “Sayın Taşımov’a bağlar mısınız!” diyerek birine söyledi. Telefonun öbür ucundaki insan ona uzun uzun bir şeyler anlattı, bir defasında güldü bile. Özellikle annem gözlerini hiç telefondan ayırmadı.

-Anne babası oku deseler de, kızı çalışacağım diyormuş de diyerek, annem onun sözlerine bir şeyler ekledi o arada.

Adılov ise telefon konuşmasını memnun bir şekilde bitirdi ve bize baktı.

-Hallettik o zaman, diye masaya yavaşça vurdu.

-İyi tarafını hallettik, Kalmurzayeva aferin sana. Gerçek kommünist öğrencisi senin gibi olması gerekir. Senin örnek davranışını Sayın Taşımov bile çok sevdi.

Onların dediği sözlerin bazılarına inanamadım. Bu adam bizim ile dalga geçiyor olmasın, diye düşündüm.

-Niye yere bakıyorsun? dedi sekreter şaşırarak. Kaldır bakalım başını yukarıya.

-Genç işte, ondan utanıyordur, dedi annem.

-Böyle güzel bir kız yetiştirdiğiniz için size de teşekkür etmek gerekir Karamat abla.

Annem ise sevinerek başını salladı.

Adılov ise sözlerine devam etti.

-Bizim bir kardeşimiz olan Kazakistan’ı duymuş muydunuz Karamat abla? [68]

-Duymuştum tabi.

-Duymuşsanız güzel. Bu sene orada bir milyon hektarlık bir alana buğday ekildi ve bu buğdaylar pişti ama onları toplamak için yeterli eleman ve araçları yokmuş.

Kazakistan’ın bize nasıl alakası var ki dercesine annem ona baktı.

-Biz de o taraflara ilçemizden bir grup gençleri göndermeyi düşünüyoruz. İyi oldu, kızınız da gidip gelir oralara.

-Ne, anlamadım?- diyerek annem yerinden fırladı.

-Korkmayınız Karamat abla, Kazakistan güzel bir yer. Kızınız yeni yerler görerek ve yeni insanlar tanıyarak gelir. Durum böyle, diye Adılov benim dilekçemi imzalamaya başladığı an annem acele ederek.

-Bekleyin lütfen, kızım Kazakistan'a filan gitmeyecek.

Ben anlayamıyorum, Adılov şaşırmış gibi.

-Kızınız çalışacağım, beni okuldan alınız diye dilekçe yazmış işte.

-Oğlum, sen dilekçemizi tam anlayamadın galiba. Benim kızım kendi köyümüzde çalışmak istiyor.

-Öyle desenize o zaman, anlaşıldı... Anlaşıldı... Ama bizim köyümüze eleman eksikliği yok ki, bu aralar Kazakistan'da buğdaylar pişmiş ve oraya da eleman istiyorlar. Oraya bizim ilçemizden en iyilerini göndereceğiz.

-Benim kızım benim yanımdan hiçbir yere gitmeyecek.

-Baştan böyle deseyseniz ya.

-Ben şikâyet edeceğim sizi Sayın Adılov.

Adılov güldü bu duruma.

-Karamat abla, şikâyet eden ve bana dilekçe veren siz misiniz veya kızınız mı bu arada? Bizim tüm gerçeklerimiz gün yüzüne çıkmış oldu böylece. [69]

-Şikâyet etmekten bir fayda çıkmaz ki, ben kötü şeyler yapmadım ki. Ben ise o arada dışarıya koşarak çıktım.

-Dur, dur diye bağırın annemin sesini de dinlemedim. Dışarıda sıra bekleyenler bana şaşkın baktılar. Arabaya da binmeyerek evimize yürüyerek gitmeye karar verdim.

Hayatımda ilk defa annemi dinlemiyordum

(12) Bölüm

Karamat Sayın Taşımov'un makam arabasında geziyormuş denen haber tüm köyümüze aynı gün ruzgar gibi yayıldı. Ertesi gün ise annemin arkadaşları gelerek:

“Bize de anlatsana olayı, biz de bilmek istiyoruz neler olduğunu.” dediler. Annem hepsini oturtarak, bana da çay koymamı söyleyerek hepsini anlatmaya başladı.

-Kızım burada çalışsın diye çalmadığım kapı kalmadı, kimse kabul etmiyor. Niye canımı bu kadar zorlayayım, direkt olarak Taşımov’un yanına gittim. Mütevazı biriymiş: “Hoş geldiniz, şöyle buyurunuz.” diyerek yerinden kalkıp selam verdi. Bu kadar samimi ilgiye şaşırıp tabi, işimizi hallettik galiba diye sevinmeye başladım.

-Size bir şikâyetim vardı, onun için geldim.

-Biliyorum, biliyorum. Siz Kalmurza abini hanımı Karamat abla’sınız değil mi? Benim huyumu biliyorsunuz, böyle durumlarda çok utanıyorum.

-Benim ismimi nereden biliyorsunuz, diye sordum.

Taşımov ise bana gülerek baktı. [70]

-Arkadaşımın hanımını nasıl tanımayayım, tanıyorum.

Annem ise benim kim olduğumu gördünüz mü dercesine onlara baktı.

-Taşımov’un sende gözü var galiba, diye annemin arkadaşı anneme şaka yaptı.

-Sen araya girme öyle, diye annem konuşmasına devam etti. “Sadece sizi değil de, 10. sınıftan mezun olacak kızınız Gülayım’ı da tanıyorum.”

-Öyle etkili bir insan işte benim annem, diye onlara baş salladım.

-Bizim bilmemiz gerekiyor bunları. Biz genelde sizlerden et, süt, yağ, pamuk talep ederiz. Ama bizlere et, süt, yağ, pamuk sağlayan insanları ise iyi bilmemiz gerekiyor. Biz her köylünün evine giderek hal hatırını sormamız gerekir, anlıyorum ama ne yapalım bizim de zamanımız kısıtlı. Taşımov yavaşça yerinden kalktı ve penceredeki perdeleri iki tarafa açtı ve karşıdaki çekyata gelerek oturdu.

- Baksana ona, bir yolunu bulup senin yanına yaklaşmak istiyor, dedi annemin bir arkadaşı. Ama annem ona bir şey demedi.

-Sizin ne sebeple benim yanıma geldiğinizi biliyorum, senin ile sır saklamadan açık konuşalım istersen, dedi bana bakarak.

Ben de esas konuya şimdi geldik dercesine öksürdüm. Taşımov beni korkutmak istedi galiba ama ben her zamanki halimde ağırdan aldım tabi. Kurnaz bir insana benziyordu, dediklerinden uzaklaşmaya başladı.

-Sizin hakkında çok övücü sözleri duymuştum, Kalmurza abi savaşta olduğu zamanlar siz burada gençliğinize bakmadan çalışmışsınız ve aynı zamanda çocuklarınıza bakmışsınız. Bunlar doğru mu?

-Evet, doğru, diye ağzımdan kaçırdım. [71]

-Kendisi çok çalışkan bir hanımefendi, kocasından da güçlü derler doğru mu bunlar. Utanarak ona cevap vermedim tabi, öven sözleri duyunca kimler sevinmesin ki.

-Ben bu sözleri içimden geldiği gibi söylüyorum, eğer siz de üniversite okumuş olsaydınız şu anda iyi bir iş adamı veya bilim adamı olurdunuz kesinlikle. Bizim bildiğimiz hanım bilim adamları da sizin gibi hanımdır. Olan olmuş artık, ne yapalım. Ama bizim kızlarımız okuyamıyorlar diyerek Taşımov üzgün bir şekilde başını eğdi. Siz okutmayacağım deseniz, kim okutacak ki o zaman onları. Karamat bana içinizde olanları gizlemeden söyleyiniz lütfen, niye kızınızı okutmak istemiyorsunuz? Okumanın nesi kötü Karamat abla?

Ben ise onun sözlerine cevap bulamadım, ne desem ki acaba. Yüzüne karşı okutmak istemiyorum dersem ayıp olur, ne yapsam acaba bu durumda.

Duymuş olduğum o sözler beni heyecanlandırdı ve sözlerimi unuttum. Sizin bildiğiniz Karamat yok. Güzel söz yılanı saklandığı deliğinden çıkarırmış gerçekten de.

Ben ise; “Sizden isteğim kızınızı bu senelik burada bıraksanız, gelecek sene ise kendim elinden tutarak onu okuluna götüreceğim.” diyebildim çaresizlikten.

-Karamat abla, bu sene ile gelecek sene arasında ne fark var? Ölümünden başkasının hemen yapılması en iyisidir, korkmadan kızınızı okumaya gönderiniz, sorumluluğu ben kendi üzerime alıyorum, dedi Sayın Taşımov ve yerinden kalktı.

Hayret, ben de ona bir şeyler diyemeden arkasından dışarı doğru yürüdüm. O ise beni dışarıya kadar uğurlayıp şoförünü çağırdı ve: “Hanımefendiyi evine kadar bırak.” diye emir verdi. Taşımov’a razı oldum o zaman.

Sayın Taşımovun yerine de oturup geliyorum gördüğünüz gibi arkadaşlar. [72] Uzaktan insanın şekli görünse bakıyorum, onlar ise şaşırarak bana bakıyorlar. Atları ile geçmekte olan insanlar selam bile verdiler. Ben ise başımı salladım.

Köprüünün üstünde gazete ve dergileri boynuna asmış bir şekilde Papa geliyordu, arabayı geçmeden durdurttum.

-Buraya geliniz, diye şoför çağırdığı zaman zavallı Papa onun yanına koşarak gitti.

-Siz miydiniz, Taşımov’un arabası olduğunu uzaktan tanıdım. Acele ediyordu gitmek için.

-Mektup var mı? diye bağırdım ona.

-Bizim Karamat değil mi bu, yoksa onun büyümüş hali mi bu? diye bakmakta olduğunu anladım Papa’nın.

Mağazanın önünde ise insanlar toplanmıştı. Arabayı durdurup alış verişe girdim. Çay ve sabun alarak çıkıyordum, etrafa dağılan insanlar geri gelmeye başladılar.

“Sayın Joldoşev galiba diye düşündük ama baktık ki Karamat ablamızmış diye bakmaya başladılar.” Kimseye aldırış etmeden tekrar yerime oturdum, herkes şaşırarak bana baktı.

Eve girmedim, direk olarak köyümüzün muhtarlığının olduğu tarafa gittik. Onlara da görüneyim bir, öyle geçeyim dedim evime. Başkan ile beraber çay içiyorlarmış kıraathanede. Arabayı görerek hepsi koşa koşa geldiler yanıma, aralarında Kalmurza da vardı.

-Karamat sen ne zaman başkan oldun? diye Ergeş şakalaşmaya başladı benimle. Bir şey demedim ona. Kalmurza’yı arka koltuğa oturtarak eve doğru hareket ettik. Yolda giderken ise Kalmurza şaşkın şaşkın bana bakarak; “Başkan’ın arabasını kim verdi sana?” diye sordu. Kendisi verdi dedim, inanmadı bana. Son olarak şoförü

göstererek zorda olsa inandırdım. “Karamat senin elinden de bir şey kaçmaz.” diye enseme vurdu Kalmurza. Şoför ise gülmeye başladı.

Annem kendisinden memnun olmuş gibi; [73]

-İşte böyle arkadaşlar, bir gün başkanın arabası ile gezinip herkesi şaşırttım. Başkan olmak iyi galiba, herkes başını eğerek selam veriyor.

Anneme bakan kadınlar onu kıskanıyor gibiydiler.

-Karamat belanın adı diye kim dese de doğru demiş vallahi.

-Şikâyet için gittiğin yerde başkanın arabasına binmeye yettiğine baksana onun.

-Eğer sen başkan olsaydın, insanlara gün yüzü göstermezdin. Zavallı Papa’yı niye bu kadar sıkıştırıyorsun?

Annem ise arkadaşlarına bakarak;

-Taşımov’un zamanında böyle güzel bir gün geçirdim işte, dedi.

Kadınlar evlerine gitmek üzere ayakkabılarını giyiyorlardı. O zaman Kalça nine bana bakarak.

-Demek Güküşü Frunze’ye göndereceksin dedi.

Annem ise ona:

-Tabi, bunca şeyden sonra göndereceğim onu- dedi.

Annem sonunda benim Frunzeye gideceğime inanmıştı.

Teşekkür ederim size Sayın Taşımov.

Uykum gelmiyor, normalde başım yastığa değdiği zaman uyuyan birisiydim. Sağa yuvarlanıyorum, sola yuvarlanıyorum ama hala uykum gelmiyor. İçimden bine kadar saymayı da denedim ama hiç yardım etmiyor.

Sınavlarımız da yakında bitecek, aldığım notlarım da fena değildi. 2 hafta içinde Tarihten daha sonra Kimyadan sınava gireceğiz ve öylece mezun olacağız.

Bunları düşünsem uykum hiç gelmiyor.

Yakın zamanda anne babamı, kardeşlerimi ve doğup büyüdüğüm yerleri bırakıp uzaklara gideceğim, annemin dediği gibi “misafir şehre” okumaya gideceğim. [74] Tanımadığım büyük bir şehir, hem de çok kalabalık, başın döner oralarda, kimse bir birini tanımıyor diyorlar. Senin için hep merak eden annen baban da uzakta. Hastalanırsan kim bakar sana, durumun nasıl, belki paran bitmiştir. Evden gelene kadar kimden para isteyebilirsin ki oralarda. Çok zor bunlar.

Bunların hepsini düşününce uykularım kaçıyor.

Ben çocukluğumdan beri ilçemizden başka bir yere gitmemiştim. Doğru, yalan olmasın ama küçüklüğümde annemin arkasından Oş’a kadar gidip orada kaybolmuştum.

Annem çok hızlı yürüyen bir kadın, hiç arkasına bakmaz bile.

Pazara giriş yerinde, satıcılar mallarını dizmişler oraya. Ben ise oradaki malzemelere merak saldım ve bakmaya başladım.

Bir baktım yanımda annem yok. Etrafımdaki insanların hiçbirini tanımıyorum. Ne yapacağımı bilmeden ağlamaya başladım. Anında yabancı insanlar etrafımda toplandılar.

-Kızım sen kiminle gelmiştin? diye soruyorlar bana, ben ise onlara anlatamıyorum.

-Anne, diye ağlıyorum.

-Nasıl kadın, kızını buraya bırakmış ve gitmiş,- diye yaşlı bir amca üzülerek söylendi.

Annem de beni aramaya başlamış o aralar, ağladığımı duyar duymaz yanıma geldi. Anneme yapıştım anında.

-Etrafına bakmadan benim arkamdan yürüsene, diye annem bana kızdı.

Frunze Oş’tan iki büyüklükte bir şehir. Yüksek evleri var, onlara baksan başın döner. Orada kolayca kaybolabilirsin. Kaybolduğum esnada birileri beni arabasına atarak Talas’a veya Tiyan-Şan taraflara götürseler ne yaparım ben. Okulumu da okuyamam. Bunları hatırlasam kendi köyümden hiçbir yere gitmek istemiyorum.

[75] Yok, ben okumak istemiyorum diye içimden gelerek, evde otursam kim beni zorlaya bilir ki? Burada kalmaya da dayanamıyorum. “Kıımızı içene ver, kızı ise isteyene ver.” der bizim Kırgızlar. Evde kalacak olursam, bugün veya yarın kesin birinin evine hanımı olarak gitmem gerekir.

Bunları düşünüp, bir an önce sınavlar bitse de Frunze’ye gitsem diye hayal etsem bile uykum yok.

3 günden beri Kalça nine bizim eve çok sık gelmeye başladı. Annem ile beraber içerideki odaya geçerler ve birileri dinliyormuş gibi çok sessiz konuşurlar. Ben girsem hemen konuşmalarını kesiyorlar. Bugün onlara çay götürürken: “Söyle Almakana, çeyiz tarafından hiç merak etmesin.” diye konuşmalar duydum.

Babam da akşamları hemen uyumadan, annem ile uzun zaman bir şeyler konuşur oldular. Bir şey olacak diye hissetmeye başladım.

Özellikle annemin dediklerine inanmıyorum. Annemin içine kim girmiş ki. Belki annem Taşımov’a kızımı okula göndereceğim diye yalandan söz vermiştir. Zamanı geldiğinde yılanın başı ne taraftan çıkacağını bilirsin. Annemden her şey beklenir.

Bunları düşündüğüm zaman ise uykum gelmeden, öylece yatarım.

Bir, iki, üç, yüz.

Hızlı bir şekilde güneş doğsa da sonra akşam olsa ve sınavlarımızı bitirsek bir an önce. [76]

(14) Bölüm

Annem ile Kalça arkadaşının böyle sık görüşmelerinin bir sebebi varmış. Annem beni tutamayacağını anlayınca sinsice bir yol aramaya başlar. Nasıl imanlı kızımı şehre yalnız başına göndereceğim diye düşünürken aniden, Amanbay’ın da Frunze’ye okumaya gideceğini duyar ve beklenmedik bir fikir bulur. “Köy muhtarımızın oğlu Frunzeye okumaya gidiyormuş, Almakana iyi birisi ve tanınan bir hanımefendidir.” diye babama duyurur. Babam ilk başta, muhtarsa kendine muhtar diye kabul etmez, annem ise babamı rahat bırakmadan “Anlamayan adamsın sen de, bize onun şanı veya zenginliği gerekmiyor zaten. Güküş okurken saçları uzamış birisinin arkasından giderse ne yapacaksın? Ben işin o tarafını düşünüyorum” diye

acele ettirir. Babam da bu durum üzerinde düşünerek, biz onlara kendimiz söylesek ayıp olur der.

-Senin saflığın işte burada, biz niye kendimiz söyleyelim ki onlara, ben Kalça'dan rica edeceğim. O kendi sözüymüş gibi ablasını ikna edecek bu duruma. Onları nişanlandırıp birlikte okumaya göndeririz.

Babam sonunda kabul etmiş.

Kalça abla annemin arkadaşı ve Almakın ablanın da öz kardeşidir. Çaresiz hale gelince annem sonunda bu fikri ortaya atmış. Bu çok zekice düşünülen bir yol, söz kesecekler, başlık parası alacaklar ve benim başımı Amanbay ile bağlayarak sonra da: "İşte, kızımı okumaya gönderdim." diye, annem herkese övünecek ya.

Orası problem değil de...

Amanbay çok yaramaz ve kendini çok beğenmiş bir çocuk. Dersleri iyi gerçekten, ama bazı hocalar babasının durumundan dolayı onu aşırı derece överek şişirdiler bile. [77]

Şimdi onun geçmişte yapmış olduğu yaramazlıklarını anlatayım.

O zamanlar 4. sınıfta okuyorduk. Sene ortasında bizim hocamızın eğitim düzeyi yetersiz diye onu okuldan kovdular ve yerine başka bir hoca geldi. O kısa boylu ve yüz kemikleri belli olan genç bir delikanlıydı. Yeni hoca birinci dersi herkes ile tanışarak ve konuşarak geçirdi. Hocamız ikinci derste ise yoklama almaya başladı, Amanbay ise izin almadan yerinden kalktı ve;

-Hocam benim soy ismim yoklamada her zaman birinci sırada yazılırdı ama siz son sıraya yazmışsınız beni diye sitem etti. Küsmesinin de bir nedeni vardı. Kovulan hocamız o güne dek onun babasının durumunu her zaman göz önünde bulundurarak ve hiç harf sırasına bakmadan bile "Ergeşov burada mı?" diye, onu ilk söylerdi.

Yeni hocamız öyle yapmamış, onun bu dediklerine gülerek.

-Soy ismin ne senin yavrum, dedi.

-Ergeşov, dedi gururlanmış bir şekilde ve ekledi, hocam benim babamı tanımıyor musunuz? dedi.

Hocanın yüz ifadesi hemen değişti.

-Tanımıyorum, harf sırasına göre /E/ harfi en sonda gelir. Birinci sınıfı okumuş muydun? diye onu utandırdı.

Biz ise hemen kahkahaya boğulduk. Amanbay ise ne yapacağını bilmeden kızardı.

Sonraki derste ise Amanbay hocaya küserek evine gitti. Yeni hoca benim soyadımı listenin en sonuna yazmış diye babasına şikâyet etmiş.

Ergeş abi de enteresan bir insan, soy ismi listenin başında mı yoksa sonunda mı olması ondan bir şeyler değişmez ki. Matematiksel bir dille söyleyecek olursam bu durumu, rakamların yeri değişmesi ile sonuç hiç bir zaman değişmez. [78] Ondan aklın eksilmez ki, boyun da kısalmaz diyeceği yerde, Ergeş abi ertesi gün Amanbay'yı yanına alarak okul müdürünün yanına girip;

-Benim oğlumu üzmeiniz, birinci sıraya yazınız onu, diye şart koymuş. Tüm hocalar ortaya alarak "Amanbay yaşlı amcanın tek çocuğu, devletine hizmet etmiş saygın bir insan, sen böyle acemilik yapma." diye söylemeler de hocamız onları dinlemeden;

-Bu insan köyümüzün muhtarı, önemli insanlar da harf sırasına göre yazılıyorlar demiş.

Dediği dinlenmediğine kızan Ergeş abi oğlunu komşu köyün okuluna kaydını yaptırarak orada okutmaya devam etmiş.

Yeni hocamız dersi iyi anlatıyordu, hepimiz onu çok sevdik. Ama sonraki eğitim senesinde sevgili hocamızı bulamadık.

Beşinci sınıfta Amanbay bizim okula geri döndü.

O zamanlar altıncı sınıftaydık. Beden eğitimi dersi hocamız hastalanıp, çocuklar kendilerince hareketler yapmaya başladılar. Büyük köprüden okula kadar yarışarak kim birinci gelirse o sınıfımızın en hızlısı ünvanını alacaktı. Kendilerini beğenmiş beş çocuk dizildiler. Onların arasında bir birine her zaman rakip olan Amanbay ve Abdıldı var.

Mesafe yarım kilometre civarı, kim birinci gelecekmiş diye biz bekliyoruz.

Bir baktık, birinci sıralarda Amanbay gelmektedir ve onun arkasından da Abdıda geliyor.

Amanbay hadi hadi, diye onu destekleyenler bağırılmaya başladı.

Abdıda, daha hızlı az kaldı diye onu destekleyenler bağırıyor. Ben ise o zamanları Amanbay'dan kimselere hissettirmeden içimden hoşlanıyordum. [79]

Geçilecek yere on adım kalmıştı ki Abdıda onun yanına yetişti.

Amanbay, Amanbay, diye farkında olmadan bağırıvermişim. Benim bağırığımı duymadı bile, Abdıda onu geçerek birinci sırada geldi. Yorulmuş, yenilgisini kabul etmeyen Amanbay'a kimse dikkat etmedi ve onu geçerek önde gelen Abdıda'yı çevrelediler.

-Aferin sana, en hızlımız sensin Abdıda.

-Elini ver, sınıfımızın hızlı koşucusu.

-Aferin sana, diyerek ortaya alarak onu övmeye başladılar. Abdıda ise hiç kabul etmek istemezcesine zorlanarak nefes alıyordu.

Amanbay ise ona bakarak yürüdü, aferin sana arkadaşım diyerek elini sıkacak mı diye düşünürken o ise onları yapmadı. Hiçbir zaman yenilgiyi kabul etmiyordu, çünkü her zaman birinciydi.

Hiçbir şey demeden ona saldırdı, hepimiz şaşırдық. Abdıda birini kolay kolay kabul etmeyen bir insandı. Onlar birinciliği almak için hep yarışlılardı. Kim kazanacakmış diye onların etrafını sardık. Ben ise Amanbay düşmesin diye içimden heyecanlanıyorum.

Bu sefer de o yenildi ve yere düştü. Altında yatarken Abdıda'nın burnuna yumruk vurdu ve her taraf kana bulandı.

-Bu kadarmışsın sen, diye büyük bir iş yapmış gibi kalktı.

Bunların hepsini, yaramazlıklarını çocukluk diye geçiyorduk.

O zamanlar onu hiç unutamıyordum, kalbimi sıkı o olayı nasıl unutayım ki.

Bizim samimiyetimiz 8. sınıfta başlamıştı, ikimiz aynı sınıfta okuyoruz ve her gün görüşüyoruz. Onun yanında bir birimize mektuplar da yazıyoruz. [80] Bizim bir birimize yazmakta olan mektuplarda o kadar gizlenecek sırlarımız yoktu zaten, sıradan konuşulabilecek konular ama sınıftakiler bilmesinler diye gizlice yazıyorduk.

Amanbay erkek ya, mektupları kitaplarımın arasına veya ceplerime koyuyordu. Ben ise zorlanıyordum, bazen 3-4 gün önce yazılan mektuplarım gizli cebimde durunca yırtılıyordu. Bana hep birileri bakıyormuş gibi hissediyordum. Amanbay bakışlarımdan anlayarak yanıma gelip bana ver diyordu ben ise birileri fark eder diye ona uzatamazdım.

Sonunda böyle bir yol buldum. İkimiz de aynı köydeniz, yürürken ben öne geçerek mektubu düşürüyorum, o ise onu yerden alacaktı. Öylece 5 ay kadar mektuplaşarak konuştuk.

İlçeye bir toplantıya beraber gittiğimiz zaman ise ikimiz gizlice fotoğraf bile çektirmiştik. Uzak bir yere gidiyormuş gibi, onun için kendi ellerimle bir hatıra dikmişim, o ise Kadınlar Günü sebebiyle bana parfüm, sabun ve yüz kremi hediye etmişti.

Eğer bizim samimi arkadaşlığımız hiç bozulmadan bu günlere kadar gelmiş olsaydı, ben o zaman annemin haberine çok sevinecektim.

Onun için de Amanbay suçlu.

Bu olay 9. sınıfın başında başlamıştı. Okulumuza Aybaşev isminde yeni bir müdür gelmişti, onun da Apisa isminde bir kız varmış ve bizimle okumaya başladı.

Apisa çok konuşan, kimseden çekinmeyen bir kızdı. O kadar da güzel birisi değildi ama hoş bir kızdı. Özellikle onun huyu. Kimse ile kavga etmezdi. [81] Erkekler bize bir şey söylediklerinde, hemen onlarla kavga etmeye başladık. Çünkü annelerimiz küçüklüğümüzden bize; “Erkek çocukları sana söz atacak olursa sen de cevap ver, olmazsa hocana söyle.” diye çok söyledilerdi.

Ama Apisa? Yok, o bize hiç benzemiyordu. Erkekler ona yanlışlıkla kötü söz söyleseler o kafasını sallayarak ve gülererek;

-Bu sözler yemek yediğin o ağzından nasıl çıktı? diyerek iyi bir şekilde onlara ders verircesine konuşurdu.

Bizim sınıfın erkekleri onu sevmişlerdi, biz ise dışarıda kaldık. Onun için de onu yumak başlı kız diye, pek sevmezdik onu.

O daha önce şehirde okumuş, Rusça'yı çok iyi biliyor. Erkekler ile uygunsuz kıyafetleri ile yarışarak voleybol oynardı. Özellikle bisikleti ile köyümüzde tur atmaya başlayınca onu gören nineler;

“Allah, Allah Kırgızın kızı da bu hallere düşer mi? Bu kızın anne babası var mı, bir de müdürün kızımıyş. Herkesten önce kendi kızına baksa iyi olurdu, bu alışkanlığını bırakmazsa başına kötü şeyler gelebilir.” diye konuştuklarını çok duymuştum.

Sonra ise ikimiz iyi arkadaş olmaya başladık.

- Apisajan, sen köyde bisiklet ile gezmesen, hiç yakışmıyor. Nineler senden şikâyetçi dediğimde.” bayağı güldü bana.

- Arkadaşım benim, senin aklında da o düşünceler mi var? Çehov'un, Sandıkdaki İnsanı'na benziyorsun. Bisiklet binsen sağlığın için faydalı ve vücuduna da iyi gelir. Ninelerin dediklerine bakacak olursan bizim hep evde oturmamız gerekir. Ne zamana kadar biz onların düşünceleri ile yaşayacağız. [82]

-Mesela sen çok güzel biz kızsın, kim olsa da bakamadan geçemiyor. Ayaklarındaki büyük ayakkabılarını ne zaman çıkartacaksın, senin güzel ayaklarını saklıyorlar. Bayan ayakkabısı giyersen çok yakışır. Gelinler gibi hep örtülüsün.

İkimizin samimiyeti her geçen gün artıyordu. Onun tavsiyelerini dinleyerek büyük ayakkabı ve örtümü çıkardım. Derslere beraber hazırlanıyoruz, bazen bizim evimize geliyordu. Annem ise hoş geldin kızım diye söylerdi ama o gittikten sonra ise “Baksana bu kıza, hiç utanmadan bacaklarını göstererek oturuyor. Bizim evimize sık gelmesin” demişti.

Nasıl gelme diyebilirim ki. Bir seferinde çizim yapıyorduk beraber.

“Ben Amanbay’ı sempatik buluyorum, hızlı da bir çocuk, sen nasıl bakıyorsun ona?” diye sordu bana. Bir birimize karşı mektuplar yazıyoruz demek istedim ama çekingenliğimden bir şey diyemedim ona.

Benim çekingenliğim ve utanççılığım. Niçin, ben ona karşı bir şeyler hissettiğimi hemensöylemedim ki o zamanlar? O zaman sır saklamasaydım böyle bir şey olmazdı. Eylül aylarının sonunda apandisit olarak ilçemizin hastanesinde yatıyordum. Apisa sık sık bisikleti ile benim yanıma gelerek köydeki ve sınıftaki haberleri anlatıyordu. Amanbay ise bir defa olsun gelip halimi bile sormadı. Hayret, niye gelmiyor ki? diye Apisa’ya sormaya utandım. Apisa okuldaki arkadaşlar hakkında hep bir şeyler anlatırdı ama onun hakkında hiç konuşmazdı.

Çok geçmeden okuldaki öğrencileri pamuk toplamaya Oş şehrine götürdüler.

Kasım ayı başında oradan geldiler, ben ise iyileşip hastaneden çıkmıştım. Apisa her zamanki gibi boynuma sarıldı. [83] Amanbay ise bana hiç bir şey anlatmıyor. Göküş iyi misin, diye sormadı bile. Bu durum karşısında ağlamak istiyordum. Bu da ne demek, bu kadar değildi ki bu çocuk. Mektup yazsam da cevap vermiyor yanıma bile yaklaşmıyordu.

Daha sonra bizim kızlar şu şarkıyı söylüyordu:

Mektup verse, cevabını unutan,

Böyle miydin /A/ harfi,

Sessizce niye geziyorsun,

Düşünceye salarak insanı,

Böyle bir şarkıyı ben yazmıştım. Apisa ile olan ilişkisini, ikisinin bisikletleri ile beraber sinemaya gittiklerini öğrenince beraber çekildiğimiz resmi suya attım ve mektupları da yırtmıştım. Yeni yeşermeye başlayan muhabbetimden böylece ayrılmıştım.

Apisa eskisi gibi beraber bir şeyler yapalım diye bana teklifte bulunuyordu. Ben ise meşgulüm, diyordum. O ise büyük gözleriyle bakarak: “Göküş niye yere bakarak konuşuyorsun, ikimizin arasına siyah kedi mi girdi yoksa?” diyor, bilmiyormuş gibi. Böyle konuşunca, ben daha da kızılıyordum. Onun böyle olması da beni kızdırıyordu.

“Erkek arkadaşını senden aldım, onun için mi bana kızgınsın?” der gibi gözüküyor bazen.

Onların samimi arkadaşlığını herkes biliyormuş, hatta müdürümüzün bile haberi varmış.

Sonraki sene Aybaşev hocamız başka ilçeye müdür olarak gönderilecekken, Apisa sınıf arkadaşların hepsini evine davet ederek veda partisi düzenlemişti. “Gelmezsen sana çok küseceğim.” diye ısrar edince gitmiştim. [84]

Yemek yedik, şarkı söyledik. Amanbay hepimizin fotoğrafımızı çekti. Beklenmedik yerden Apisa, Amanbay ile ikimizin yan yana durarak resim çekilmemizi istedi, biz kabul etmedik. Ama o bizi dinlemeden resmimizi çekti. Ama biz kavgalı insanlar gibi hiç gülümsemedik bile. Çocuklar bir şeyler anlatarak bile güldüremediler.

Apisa, beni köşeye çekerek elime bir parça kâğıt tutuşturdu ve “Ben gidince okursun.” dedi.

Biz, hocamızın eşyalarını anında arabaya yükledik, vedalaşacak zaman geldi. Amanbay, Apisaya bakıyor, o ise sırtına dönüyor. Araba hareket etmeye başladığı zaman Apisa herkes ile vedalaşarak bana sarıldı ve: “ Mektuplaşalım arkadaşım.” dedi ve arabaya atladı. Gözleri yaşarmıştı.

Elimizi sallayarak kaldık öylece, o ise arabanın üzerinde bize atkısını salladı. Bize miydi yoksa Amanbay’a mı salladığını anlayamamıştık.

Onun bırakmış olduğu mektubu bu zamana kadar değerli bir hatıraymış gibi saklıyorum. O mektubunda şunları anlatmış: “Dün onunla beraber sinemaya gitmiştik, bana hatıra resim vereceğim diye kitap sayfalarını karıştırmaya başladığı zaman yere bir resim düştü. Ben onu acele yerden alıp baktığımda beraber çekildiğiniz resmi gördüm. Arkasında ise senin yazmış olduğun şiir mısraları, o ne diyeceğini bilemedi ve elimden hızlıca alarak resmi parçalara ayırdı. Onunla da mektuplaşıyor muşsunuz diye ona küserek gitmiştim. O ise arkamdan yetişerek elimden tutup olan olayı bana anlattı.

Geçen güz ben sana sorduğumda bunları benden niye gizlemiştin ki? Senin çekingenliğın, inan bana ben sizin ilişkinizi bilmiyordum bile. [85] Şimdi ne yapmam gerekiyor, kendim de bilmiyorum. Ben de onu seviyorum. Bundan sonra sizin bakış açınız değişecekse ben buna sevinirim.

Güküş, sen çok güzel bir kızsın. Seni hiçbir zaman unutmayacağım, yeni yeşermekte iken solan benim çocukluk muhabbetim yeşillenecek değil ya.”

Bizim resmimizi o niye saklamış ki bu kadar. Anlamadım.

“Olan oldu artık. Sizin ilişkinizin daha da ilerlemesini diliyorum ve sana karşı küskünlüğüm de yok.” diye, ona kısa cevap yazdım.

Daha sonra o bu durumdan memnun olduğunu söyledi. Amanbay ona mektup yazıyordu, bir iki defa da ziyarete geldi. Aramız iyi, böyle devam edermiş. Ama onun anne ve babası benim ismimi bile duymak istemezlermiş. Bakalım.” diye üzülererek mektup yazmış bana.

Amanbay ise anne babasına o kız ile evleneceğim ve beraber okumaya gideceğiz demiş. Ergeş abi ise “O kızını ben gelin olarak almayacağım.” diyerek oğlunu azarlamış. Doğru veya yanlış olduğunu tam bilmiyorum.

Amanbay ne kadar yaramaz bir çocuk olsa da anne babasının dediğinden çıkmaz, ben bunu iyi biliyorum.

Bir zamanlar beni kandırarak başkası ile giden Amanbay ile tekrar mı beraber olacağım? Bunları gizlemeden hepsini anneme anlattım.

-Beni nasıl ona razı görebilirsiniz? diye ağlamama bakmadı annem. [86]

-Bak, kendin de anlattın eskiden mektuplaşmışsınız bile.

-O ise beni kandırdı ve başkasına gitti ama.

Annem ise bana gülerek:

-Kandırdı mı diyorsun, bu kelimeyi nereden öğrendin. Sadece evlenmiş insanlar bir birini aldatırlar. Sen daha beraber yaşamadan bunları nereden biliyorsun ki, sen bunları bilemezsin. Benim gözyaşlarımı silerek:

-Yaşlı bir insana gitmiyorsun ki biz sana layık bir insan bulduk. Ayzada kaçtığı zamanlar onlar bize istediğiniz kadar başlık parası vereceğiz demişti ama biz kabul etmemiştik. O zamandan beri o insan babana küs. Amanbay iyi insanların çocuğu, seninle de yaşıt birisidir. Annesi de iyi bir insandır. İkinizi beraber okumaya göndereceğiz. Beraber olursunuz, bizim de burada sizinle ilgili kaygımız olmaz.

Benim ise ağlamam durmuyor o arada.

Annem benim içimde olanları nereden bilebilirdi ki, eski hatıralarımı nereden anlayabilirdi ki.

(15) Bölüm

Gecenin bir vakti, her taraf alaca karanlık. Bazen uzaktaki dağların tepeleri görülüyor gibi.

Ben ise yeni gelmiş bir gelin gibi evimizin misafir odasında örtülü bir şekilde oturuyorum. Annem ise en güzel elbiseleri giydirmişti, yalnızım. Ağlamak istiyorum.

Annem Şarapatkan ile Turatbek'e yemeklerini yedirdikten sonra evimizin bir odasına zorla da olsa uykuya zorlamıştı. Şarapatkan ise bir şeyler hisseder gibi "Anne, ablamın yanına oturmak istiyorum." diye yalvarır gibi söyleyince, annem onu zorla yatırdı. Onlar bir şeyden haberi yok uyuyorlar, çocukluk ne güzel. [87]

Annem bugün akşama kadar hiç durmadan çok çalıştı ve hazırlıkları yaptı. Şimdi ise sofraya hazır ve misafirler beklenmekteler.

Ama onlar geç kalıyorlar. Onun için annem de babam da sabırsız bir şekilde oturuyorlar. Annem ikide bir dışarı çıkıyor ve gelenlerin olup olmadığına bakıyor ve eve tekrar geliyor. Ben ise bunları penceremizden izliyorum. Annem ise;

-Birileri var mı? diye babama soruyor.

-Yok kimse, diyen babamın sesi duyuluyor.

-Gelmeseler gelmesinler, niye bu kadar naz yapıyorlar ki. Ben Ergeşin böyle bir şeyler yapacağını düşünmüştüm. Ellerini arkasında tutarak babam avluda sağa sola yürümekte ve anneme;

-Bu işi bitirsek mi yoksa? diye seslendi.

-Nasıl öyle bir şeyler söylersin, biraz sabırlı ol. Belki işleri çıkmıştır, belki de insanlar yatmışken gelirler, diyerek annem benim yanıma geldi. Merak ettiğini hissettirmek istemezcesine gülerek geldi.

-İyi misin Göküş? diyerek benim alnımdan öptü. Gözyaşlarım onun yüzüne dokundu ğaliba. [88]

-Ağlamasana, diye kucakladı.

-Anne.

-Gelecekler şimdi, baban öylesine konuşuyor işte. Şimdi gelecekler, diyerek benim gönlümü aldı ve babamın yanına giderek sessizce bir şeyler konuştular. Annemin kızın dediği sözü duydum. Anladın mı, çok sağa sola yürümesen artık. Kızın da ağlamaya başladı.

İnsanlar dinlemeye çekildikleri vakit sanki hırsızlar gibi Ergeş abi, Almakan abla, Kalça abla olarak üçü beraber geldiler. Onların geldiğini komşular değil kapımızda yatan köpeğimiz bile fark etmemişti. Onlar kendileri ile beraber bir koyun, bana, anneme ve babama hediyeler getirmişlerdi. Ben, bana getirilen hediyelere bakmadım bile.

Onlar misafir odamıza oturdular. Babam onların da duasını aldıktan sonra bizim siyah koyunumuzu onlara bir ikram olarak kesti ve pişirmeye başladılar.

Dışarıda ise yağmur yağıyordu, Kalça abla dışarıda et pişirmekte olan annemin yanına gelerek oturdu:

- Kocan niye bu kadar suskun, hiç konuşmuyor.

- Onun her zamanki hali, yeni mi gördün sanki. Niye geç kaldınız bu kadar?

-İnsanlar yatsınlar, koyunla bu saatte bizi birileri görürse ne olur, diye enişten bu kadar bekletti. Sonra ne konuştuklarını duymadım bile.

Babam ise annemin yanına geldi, niye çağırdım beni diye sordu.

- Misafirlerle niye konuşmuyorsun?

Babam ateşe tükürdü ve şöyle dedi.

-Şarkı mı söyleseydim onlara?

-Kimse sana şarkı söyle demiyor, eve gelen misafirler ile konuşup ilgilenmesen ayıp olur ama. İyi işleri iyi havada geçirmek gerekir. [89]

Babam bir şeyler konuşarak içeri girdi, arkasından da annem girdi.

Ateşte ise büyük bir kazanın içinde et kaynıyor ve içeride ise sesler geliyordu.

Kız dedikleri böyle olurmuş, kendimi iyi hissetmiyorum ve ağlamak istiyorum. Yağmurlu havada dışarı çıkarak “Ey insanlar uyanınız, burada benim hayatım ile ilgili kararlar verilmekte!” diye bağırarak istedim ama hiçbir zaman yapamam ki.

Birilerinin sessiz bir şekilde konuştuklarını duyduğum, tanıdığım sesler. Baktım ki annem ile babam bir şeyler hakkında tartışıyorlar. Onlar beni fark etmediler ve ben duvara yaslanmış bir şekilde onları dinlemeye başladım. Bunlar ne konuda böyle tartışıyorlar ki?

-Siz deli misiniz, ben kadın kişiyim orada bir şeyler söylemem pek uygun olmaz. Sen ise dediğinden dönme hiçbir zaman. Onlar bu iş için geldiler, elleri boş dönmek istemezler.

-Bu kadar ısrar etmemiz ayıp olmaz mı hanım, dedi babam. Abartmak da olmuyor böyle durumlarda, fiyatta indirim yapmayacağım. Sanki hayvan satıyor gibiyim onlara. Babam gene yere tükürdü ve orda kaldı.

Annem ise babamı çekti;

-Senin saflığın hiç kalmadı, bize başlık parasını bedavaya vermeyecekler ki. Biz de ona göre onlara çeyiz veriyoruz ya, daha da önemlisi kızımızı onlara gelin olarak veriyoruz. [90]

Babamın yüz ifadeleri farklı biraz.

-Kim hayvan pazarlarında bulduysa o insan pazarlığının nasıl yapıldığını iyi bilir. Satan insan, hayvanın iyi özelliklerini sıralar, alan insan ise onun fiyatını az da olsa düşürmek için gayret eder durur. İsteddiği bir rakam olsa da kabul etmek istemiyor gibi başını sallar. Herkes kendi fiyatını söyleyerek: “Bereketini gör kardeş bereketini gör.” diye ellerini sıkı bir şekilde sıkırlar.

Bunlar fiyat biçerek aralarında tartışıyorlar, ben hayvan değilim bu ne demek oluyor şimdi.

-Anne, diye bağırdım. Annem bana baktı, babam ise içeri girdi.

-Karanlıkta durma kızım, eve gir hemen. Annem beni tutarak eve getirdi.

-25 bin som versinler diye ısrar ediyorum, bu da senin başlık paran kızım.

-Bana öyle fiyatın gereği yok anne, diyerek canım yandı ve bağırdım. Annem eli ile benim ağzımı kapattı.

-Sus, akıllı ol kızım. Biz seni satmıyoruz ki, seni akılsız kızım. Bu eskiden beri gelmekte olan bir geleneğimiz, ben de o paraya karşılık çeyiz topluyorum senin için. Annen sana kurban kızım, annen bunların hepsini senin iyiliğin için yapıyor. Annemin gözyaşları yüzüme damladığı zamanlar ben de hıçkırıklara boğuldum.

-Nerde kaldın hanım, diyerek babam girdi içeriye.

Ergeş abi de tartışmış bu konuda. Bunların hepsini öz kardeşimden duydum. O bir anlık gürültüye uyanmış ve konuşulanların hepsini duymuş. [91]

Ergeş abi 20 bin somdan bir kuruş yükseltmeyeceğim demiş. Annemler dışarıda tartıştıkları zaman onlar da kendi aralarında tartışmışlar. Almadan abla ve benim annemin arkadaşı Ergeş abiye karşı “Kızı olanın nazı da olur Bey, kabul edelim bizim için 5 bin somun sözü olmaz, mal almıyoruz ki gelin alıyoruz.” demişler. Ergeş abi ise kızarak “Sanki kızımı bedavaya verecek, Kalmurza niye böyle yapıyor? Kalkar giderim olmazsa, oğlum kendisi Frunze’den gelin getirir bana. Onun yanında Amaşın bu kızda gönlü de yok.” demiş.

Anneciğim, sen ise benim değerimi yükselttim diyorsun.

Ama Almadan abla ”Oğlunun Frunze’den getirdiği gelini evime almam. Gülayım çok imanlı ve edepli bir kızdır.” demiş. Aralarında baya bir anlaşmazlıklar olmuş.

Sonunda başlık parası annemin istediği gibi 25 bin olmuş. Anlaştıklarından sonra ise neşeli sesleri duyulmaya başlandı odadan.

Etler misafirlere sunuldu, Almakan abla kendi parçasını benim gibi olsun gelinim diye bana göndermiş. Tadına bile bakmadım.

Yemekten sonra gençler mutlu olsunlar diye dua ettiler.

Annem yanıma gelerek “Kızım kalk. Kaynanan sana küpe takmaya geliyor.” dedi.

Ayağa kalktım, Almakan abla gelerek onları benim kulaklarıma taktı.

“Güküş şimdi bizim çocuğumuz oldu, mesut olmanız bizim için yeter.” dedi.

[92]

Hırkasının cebinden gümüş küpeleri çıkardı ve kulaklarıma taktı onları.

- İyi gelinlerden ol kızım, diye benim alnımdan öptü. En kötü günlerimiz böyle geçsin diyerek elindeki beyaz eşarfla gözyaşlarını silmiş gibi yaptı.

-İyi işler için ağlamayınız, dedi annem kayınvalideme.

-Nasıl ağlamayayım böyle bir günde.

Annemin arkadaşı ise beni öpmek isterken göz yaşlarımı fark etti ve hemen;

-Ağlama kızım, dedi ama, kız gideceği yere ağlayarak gidermiş, diye güldü.

Ağlarsan böyle sözler diyorlar, hiç ağlamasan ise daha bir şeyler buluyorlar. Bizim annelerimiz her şeyi bulurlar.

Misafirlerimiz geç saatlerde evlerine geri gittiler. Annem mutlu bir şekilde “Çok yoruldu.” dedi.

Ben ise dışarıdaki yağmur sesini dinleyerek hiç uyuyamadan yatıyordum.

Unutmuşum, yarın Kimya dersinden sınavım vardı.

(15) Bölüm.

Bir şeyden korkmuş gibi uyandım, başım çok fena ağrıyor, acıkmışım bile. Baktım, dün öğlenden beri bir şey yememişim. Ama kalkmadan yerimde yatmaya devam ettim.

Güneş çıkmıştır belki, annem kendisi erken kalkıp inekleri sağarak Turatbek'e de tarlaya götür demiştir. Kalkmadım. [93] Annem akşamdan kalmış olan bulaşıkları yıkadı, ateşi yakarak sağmış olduğu sütü kaynattı. Hala kalmadım

Babam ise atını yola hazırlayıp kendisi kahvaltı yaptı, sonra ise anneme bir şeyler söyleyerek işine gitti. O zaman da kalkmadım.

Ben ise onlara inat ederek yerimden hiç kalkmıyorum, her gün yaptığım gibi erkenden kalkıp tüm ev işlerini yapmaya başladım, kızımız bu olaya çok sevinmiş diye düşünmelerini istemiyordum. Hangi yüz ile babam ile aynı sofrada oturup kahvaltı yapayım ki. Yüzüm kızarıyor hemen.

Bugün kimyadan son sınavım var, arkadaşlarım hangi notu aldık diye merak ederek şimdi okulun koridorunda geziyorlardır. Ben ise hala yataktayım, Amanbay'ın yüzüne nasıl bakarım ben şimdi. Yoksa şakalaşarak kendisi ilk olarak o bana selam verirse ben ne yaparım. Cevap vermezsem herkesin önünde bana küserse ne olacak. Gülsem de halin buymuş işte, diye içinden kötü şeyler düşünebilir. Ne yapacağımı hiç bilmiyorum.

Annem ise başıma gelerek battaniyeyi kaldırdı.

“Güneş çoktan doğdu kızım, kalk artık acıkmış olmalısın.” diyerek saçlarımı okşadı.

Uyumuş gibi yaptım ve bir şey duymuyormuş numarası yaptım. Daha önceleri bu zamana kadar uyumuş olsaydım, annem hemen sinirlenerek gelip beni kaldırırdı.

- Kalksana, kız dediğin dinç olmalı, derdi.

Şimdi ise saçlarımı okşayarak başucumda oturuyor.

Kalk artık Güküş, sınavına gitmen gerekiyor. Sessizce kalktım ve duvarda asılı olan aynanın yanına gittim. Gözlerim şişmiş ve ağladığım belli oluyordu. Üzerimi de değiştirmeden yatmışım dün gece. Başka bir zaman olsa annem çok konuşacaktı ama şimdi suskun. [94]

Akşamleyin Almadan ablanın bana özel olarak verdiği eti Turatbek masada yiyormuş. Çok sevinmişsin dedim içimden. O ise beni görünce;

“Ablam evlenecekse, eskileri bana kalacak.” diyecek güldü.

Üzerine hemen atladım ve onu dövmeye başladım. Elindeki et başka bir yere fırladı ve ağlamaya başladı. Annem de benim tarafta;

“İyi yaptın onu, yaramaz çocuk. Bir daha yaparsan ben sana gösteririm.” dedi.

Turatbek böyle yaramazlıklar yaptığı sıralar siz her zaman böyle tavır koysaydınız o şimdi bu durumda olmazdı, dedim içimden.

Yüzümü yıkadım, annem ile beraber sofraya oturduk. Kendim acıkmış olsam da bir şeyler geçmiyordu boğazımdan. Annem zorlayarak bana bir şeyler yedirdi.

Üzerimdeki elbiseyi değiştirip aynaya bakıyordum, annem bana;

-Akşamki olanlardan kimsenin haberi yok, gizli. Şimdilik en iyisi gizli kalması, sen de arkadaşlarına anlatmasan iyi olur, dedi.

-Arkadaşlarıma anlatmak mı, nerden çıkardınız ki?

-Yolda kayın pederini göreceksin ondan hemen gizlensen iyi olur. Bu ona karşı olan saygındandır. O senin gideceğin evdeki baban.

Burada daha fazla kalırsam annem daha çok şeyler konuşacaktı, zaten şimdi zor duruyorum.

-Ben bir yere gideceğim, çabuk gel okulundan kızım, diye annem arkamdan bağırdı. [95]

Turatbek ise bana küskün ve yerinde yatıyor. Yatsın orada.

Avlumuzdan dışarı çıkınca Zulayka ile karşılaştım. O bana bakarak;

-Bak buna, hiç acele etmiyor bile. Hocalar seni okula getirsin diye beni gönderdiler.

Bana bakarak;

-Hasta mısın sen?

Cevap vermeden başımı salladım.

-O zaman niye geç kalıyorsun ki?

-Öylesine işte

-Öylesine nasıl olsun ki, diye gülümsedi.

-Seni başıma savcı mı koydular?

-Evet, koydular, gönderdiklerine göre.

İkimiz konuşmadan yan yana yürüyorduk, yaz günleri küçük çocuk gibidir diye doğru söylemişler. Geceleyin semada bulunan siyah bulutlar kalmamış, güneş çıkmış ve hava da çok güzel. Yol üzerinde bulunan ağaçların yaprakları yağmurda yıkanmış gibi çok güzel bir görüntü ortaya çıkmakta. Rüzgârın esintileriyle oraya buraya hareket etmekte.

Yolun uzağında ve köprü dönüşünde atına binmiş ve yanında birisi ile konuşarak Ergeş abi geliyordu. Ben ne yapacağım, diye şaşırıp kaldım, hemen arkama dönerek kaçmaya başlasam Zulayka ne diyecek? Ergeş abiyi görünce kaçtı bu kız, burada bir problem var, diye insanlara anında iletir mi bu haberi? At üstünde olanlar yaklaşmaya başladılar, ikisi konuşarak geliyorlar ve bizi görmüyorlar bile. Ayıp, ayıp diye kendime söylüyorum içimden. [96]

-Zulayka sen beni beklesene dedim ve yolun üzerinde bulunan Toktobay abinin evine hemen giriverdim. Onların köpeği ise beni görünce bana doğru havlayarak yürümeye başlayınca ben bağırdım ve yere oturdum. Köpek bana dokunmadı, Kıyamet abla benim sesimi duyunca hemen dışarı çıktı.

Gene çıkmaz bir yola girdim galiba, ne diye bir şeyler uydursam. Korkum gitti ama yüzüm çok kızarmaya başladı, nerden böyle olaylar benim başıma geliyor.

-Eve gir kızım, niye kızardın utanma benden. Uzakta duran köpeğine baktı ve çekil bakalım sana bir şeyler yaparım yoksa, dedi.

-Annem size ekmek mayası için göndermişti, insan sıkışınca yalan bir şeyler bulduğunda da seviniyormuş.

-Malesef tükenmişti, dedi bana üzülerek.

Ne güzel oldu şimdi, diye sesli söylemekten kendimi zor tuttum. Al sana, deyip verse, ne yapacaktım, beni dışarıya kadar uğurladı.

-Annene söyle, olsa verecektim.

Ne tarafa doğru gittiğime bakarak şüphelendi gibi oldu, ben okuldan gelene kadar annem ile buluşup olanları ona anlatsa kötü bir şey olur mu acaba?

Beni öbür tarafta Zulayka bekliyormuş.

-Annem bir şey istemişti onlarda yokmuş, dedim sır vermeyerek. [97]

-Olsa da Kıyamet abla vermez ki.

Şimdi okula girdiğimde, Amanbay beni bekliyor olabilir mi? Nasıl onunla yüz yüze geleceğim. Bundan sonra ikimizin ilişkimiz nasıl olacak?

Arkadaşlar sınavın olacağı sınıfın girişinde bekliyormuş.

-Güküşsüz sınav da güzel olmuyormuş.

-Onun için ben de girmiyorum.

-Baksana sabaha kadar çalışmış ve gözleri de şişmiş.

Her zaman konuşulan şakalar. Öbür pencerenin yanında ise iki eli cebinde Amanbay duruyormuş. Kızgın, bana göz ucu ile baktı ve başka tarafa yürüyüp gitti.

Bu da ne demek şimdi, onun yanına yaklaşan biri mi var? Zavallı, o arada sınav sıram da geldi.

Çiçekli bir masada müdürümüz, kimya ders hocamız ve denetlemek için gelen komisyon başkanı konuşuyorlardı. Hangi soru kâğıdını alsam diye elim titriyordu.

-Korkma kızım, gözlerini kapa ve çek birini dedi müdür bey.

Sınav kâğıdını alarak boş bir masaya oturdum.

-Numarası kaçmış?

“O niye bana böyle davranıyor eğer elinden gelirse anne babasını ikna edip bu işi baştan yaptırmasaydı o zaman.”

-Kalmurzayeva, sınav numaranı söylesene.

Yeni anladım.

-Numaram mı hocam, acele edercesine 5 dedim.

Dikkatim başka bir yerlerde, sorulara ve numarama da bakmamışım. [98] Bir sorun olduğunu hocamız anladı galiba, benim yanıma gelerek eğildi;

-Soruları anladın mı?

Anladım gibi başımı salladım.

-Eğer bilmediğin bir şey olursa hiç çekinmeden sorabilirsin. Bu sefer de fark etmeden başımı sallamışım, hoca şaşırıldı.

-Güküş hasta mısın sen?

-Başım ağrıyor biraz hocam.

-Yüzünden belli oluyor zaten, dedi.

Hoca benim yanıma oturarak soruları anlatmaya başladı, hocaya baş sallamış gibi yapıyorum ama Amanbay'ın yaptığını düşünüyorum içimden. Sırada bekleyerek daha fazla oturamazdım.

-Hocam, şimdi cevap versem olur mu?

-Hazırlandın mı iyice?

Başımı salladım.

- Ergeşov da hazırlanmadan cevap vermeyi seçmişti. Sen bilirsin diyerek, hocamız diğer insanlar ile konuştu.

-Hazır mısın, diye tekrar sordular.

Şansıma bak, bana denk gelen sorular da kolaymış. Hepsine hiç zorluk çekmeden cevap verdim.

-Aferin sana dedi denetlemeden gelen beyefendi, diğerleri ise hiç soru sormadılar.

Dışarı çıktığımda ise arkadaşlarım beni kutladı. Başım ağrıyor diye notumu beklemeden eve gitmek için acele ettim.

Ağlayarak gidiyordum, tanıdıklarımın karşıma çıkmaması iyi oldu. [99] Böylece okulumu da ağlayarak bitirdim. Böyle olacağını kim bilebilirdi ki. Bu okulu bitirirsem başka bir derdim olmayacak diye hep düşünürdüm.

Annem ağladığımı görerek korktu.

- Sana ne oldu böyle kızım?

-Bir şey yok anne.

-O zaman niye ağlıyorsun ki?

-Öylesine işte.

-Öylesine ağlanır mı kızım, birileri üzdüyse söyle bana?

-Yok anne.

-Sınavın iyi geçmedi mi?

-İyi geçti.

-Senin başka cevabın yok mu kızım? O zaman niye ağlıyorsun ki?

-Öylesine anne.

-Yoksa bir yerin mi ağrıyor?

-Yok anne.

-Söylesene bana kızım, niye ağlıyorsun? Öyle ağlayacak ne var, ben ölmedim ki.

İçimde olanları anneme anlatarak onunla dertleşmek istersem, annem farklı şeyler söyler. Eğer okulda Amanbay'ın bana öylece bakıp diğer tarafa gittiğini anlatırsam;

-Onun için de ağlanır mı kızım, tabi öyle yapması normaldir. Milletın önünde yanına koşarak gelmesini mi düşünüyordun!, diyeceğini biliyorum.

Misafir odamıza giderek yatağa uzandım. [100] Öğleden sonra öğretmenler gelerek, onuncu sınıfı başarılı bitirmemi kutladılar. “Çok yakında Frunze'ye gönderileceksiniz, Karamat abla, Güküş'ü hazırlayın.” diyerek, müdür bey uyardı.

Frunze'ye, Frunze'ye! İç dünyamı zorlayan, beni hep rahatsız eden asıl amacım bu değil miydi? Yakında ana baba, doğduğum yer, akrabalarımınla vedalaşıp, Frunze'ye yol tutarız. Arabaya binip “Hoşçakal annecim!” diyecek günlerim gelmiş demek.

Ama tek şey kalbimi kemiriyor ve gönlümü acıtıyor. Onunla aramız nasıl olacak? Ne olur, eski kusurlarımızı unutarak Frunze'nin yeşil bahçelerinde dolaşarak, barış içinde beraber eğitimimize devam etsek?

(16) Bölüm

Okulun sınavları bitmiş ve üç gündür boşuz. Boş boş zaman geçirmekten de iyice sıkılmıştık. Öğle saatlerine kadar uyuyoruz. Sınavların sonuçları açıklanmıştır diye her gün beş altı defa üniversiteye gidip geliyoruz. Tanıdık arkadaşlardan da bir şeyler öğrenmeye çalışarak, hep sorup duruyoruz, fısıldaşarak konuşanlardan da bir şey duyabilmek için kulaklarımızı onlara dikiyoruz, daha sonra sabırsız bir şekilde, odalarımıza dönerek yataklarımıza uzanıyoruz.

“Yarın sınav sonuçlarının listesi asılacakmış.” diyen haber yayılarak, beni delirtti. Her türlü düşünceler beni rahatsız ediyordu, çok dertlenmişim.

Akşama doğru Amanbay gelerek, Tarım ve Köy İşleri Enstitüsünün Veterinerlik Fakültesini kazandığını söyledi. Tebrikler, diye elini sıktım.

Ne kadar belli etmek istemezse bile ağzından gelen ağır içki kokusu, içtiğini [101] belli etliyordu. Yanında ise her gülümsediğinde tavşan dişleri gözüken yüzü, başı, burnuyla dolmuş bir arkadaşı vardı.

-İsmim Alişer, soyadım Bekkaziev, kırkıncı yıl doğumluyum. Soyum asil. Amanbay ile ikimiz aynı fakültenin sınavına girdik, diye bir anda hayati tarihçesini anlattı ve elimi sıkarak:

-İsminiz ne arkadaş? diye sordu. Ne bu terbiyesizlik manasında ona sinirli şekilde baktım. O istemeden gülümseyerek:

-Bana kızgınsınız. Gözlerinizden anlaşılıyor. İsminiz sır mı, arkadaş? diyerek halen elimi bırakmıyordu.

-Ben sizin arkadaşınız değilim. Kızgın bir şekilde elimi çektim.

-Oo! Suçluyum kardeşim.

“Sizin kardeşiniz de değilim, dikkatli konuşun.” demek istedim, ama bu aşağılık derecesine düşmeyeyim diye bir şey demedim. O Amanbay'a gülümseyerek :

-Dostum, bira içerken, birazdan kız arkadaşımın yanına gideriz dememiş miydin? Amanbay onun omuzuna vurarak:

-Kız nazını yapa yapa alışır.

-Kız arkadaşımın böyle olduğunu nereden bileyim.

Çekilip gitmek istedim ama bu riski alamadım.

-Üzerini değiştir gel, biraz gezelim, dedi Amanbay.

-Bugün çıkamam.

-Neden?

-Başım ağrıyor.

Yalan söylemiştim. Amanbay gelirse, şehri gezip gelelim diye, sabahtan onu bekliyordum. [102] Bu yanındaki Alişer hep “arkadaş” deyip duruyor, kendisinin de: “Kız dediğin böyledir, zamanla alışırlar.” demesi beni üzmüştü. Yoksa gezmeye çıkardım. Alişer bizden uzaklaştığında, Amanbay sert bakışıyla:

-Şimdi benimle gelmezsen, bir daha sana gelmem, diye ağır konuştu.

-Olsun.

-Tamam, güle güle, derken Alişer geldi yanımıza. Amanbay, bir anda gözleri parlayarak gülümsemişcesine:

-Alişer dostum, kız arkadaşım bugün çıkamaz, baş ağrısı var, dedi.

Ben şaşırarak baka kaldım! Şu an ki sözleri, sesi ve gülmesi de farklı. Alişer yine elimi sıkarak:

-Çok üzücü. İyileştiginizde geliriz o zaman, dedi gülerek.

Amanbay elimi sert sıkarak, bir şey demeden gitti. Benim onun arkasından koşarak yetişip: “Bekle, birazdan çıkarım” diye yalvarmam mı gerekiyordu?

Odama çekilerek, yatağıma yattım. Bizim ilişkilerimiz ne zaman düzelir acaba? Frunze’ye geldiğimizden beri bir aydan fazla geçti. Amanbay ara vermeden hep geliyordu. İki defa sinemaya gittik, saklanmadan çekinmeden yan yana oturduk, yemek yedik. Akşamları üniversitenin önünde konuşarak oturduk, gezdik. O bir kere

öpmeye çalıştı, ben yüzümü elimle kapatarak izin vermedim. Ama bu zamana kadar hiç açık konuşmadık, iç dünyamızı birbirimize açamadık anlatamadık. Görüşmemiz de vedalaşmamız da hala soğuk. Bu sefer de olmadık yerde tartıştık. Bu Alişer de nereden çıktı? [103] Sayrakan dışarıdan koşup geldi, şarkı söyleyerek, aynanın önünde saçların taramaya başladı.

-Gülayım, kalkmayacak mısın? Akşam oldu, diye tatlı bir şekilde seslenerek konuştu. Ben yatmaya devam ettim. O sırada kapı çalındı.

-Olmaz, diyerek Sayrakan kahkaha attı.

Ben hızlı bir şekilde kalktım, kapı açıldı, uzun boylu, saçları kabarık, yol yol çizgili, kısa kol gömleklili esmer bir yiğit girdi. Kime gelmişsiniz, diye baka kaldım.

-Affedersiniz, diye eğilerek saygı gösterdi. Ben bir şey demedim.

-Müsait değiliz demiştim ya? Güzel, siyah gözlü Sayrakan, espirili laf attı. Bu şekilde girmenin bir nedeni vardır diye ben donup kaldım.

Giren yiğit bize tek tek gülümseyerek baktı:

-Kulaklarım sağır, dedi.

-O zaman doktora gitmek lazım.

Yiğit, hiç bir şey diyemeden susup kaldı.

-Eh, eh Avazbek, medeniyeti ne zaman öğreneceksin? Bir de üniversitenin üçüncü sınıf öğrencisi olacaksın. Sayrakan başını salladı.

-Ya da Gülayım kendisi mi tanışsın seninle?

-O benim kusurum. Affedersiniz. Elini uzattı:

-Avazbek.

-Gülayım.

-Memnun oldum.

Ben utanarak acele ile elimi çektim. Avazbek biraz sessiz oturdu ve hemen kalkarak:

-Hadi, Ala-Too'ya gidip eğlenelim.

-Biz eğlenemeyecekmişiz, diye Sayrakan yatağında oturmaya devam etti.

-Neden? [104]

-Böyle işte.

-Hayret.

-Hayret değil.

-O zaman ne?

Sayrakan yerinden kalktı ve hızlı bir şekilde konuştu:

-Bizim üniversiteyi kazanıp kazanamadımız belli değil, burada ümitle bekliyoruz. Siz ise üçüncü sınıf öğrencisisiniz. Bunların farkı yer ve gökyüzü gibi. Muhtemelen yarın biz yolda oluruz.

Avazbek kendisini zorlayarak sonuna kadar dinledi:

-İddiaya var mısınız? dedi bir anda.

- Neden bahsediyorsun?

- Ben diyorum ki, ikiniz de kazanırsınız.

Sayrakan sol gözün kırparak, el hareketiyle:

- Şuna bak, çakal. Kandırmak istiyorsun değil mi? Biz çocuk değiliz.

-Var mısınız?

- Yok, iddiaya girmeyeceğiz.

-Demek ki kazanırsınız.

-Yok kazanamayacağız.

-Tamam, filmin akşamki seansına yetişelim.

-Hayır, sinemaya falan gitmeyeceğiz.

Ben burada durarak, Avazbek'e acımaya başladım. Nasıl bir sabır, nasıl bir saygı! Ben Amanbay'a birisinin yanında böyle konuşsaydım: “ Bana ne, istemezsen, gitme.” diye, çoktan kapıyı yüzüme kapatarak gitmişti.

Böylesi de varmış, hep karşı çıkan laf atan Sayrakan'ın yüreğini yumuşatmış galiba:

-Söylenmeden, anlayamıyormusun? Sen burada durursan biz nasıl üzerimizi değiştiririz? Avazbek kulaklarının ucuna kadar utançtan kıpkırmızı olmuş ve odadan çıkmak için acele ediyordu. O çıkar çıkmaz Sayrakan'ın üzerine gittim:

-Benim yanımda osol ettin (utandırdın). Böyle yapma, kalbini kırarsın. Sayrakan anlamamış gibi bana baktı: [105]

-Ya, bu dediğin ne? Osel rus dilinde eşek demektir.

-Osol hiç de öyle değil, ayıp manasında bir kelime.

-Bu kırgız kelimesi mi?

-Bilmiyorum, bizim taraftaki kırgızlar böyle derler.

-Anladım, nasıl olacaksa olsun. Ben onun eteğine mi sarılacaktım? Sizin taraflarda kadınlar kocalarından haya ettikleri için onlara siz derlermiş, bu gerçek mi?

-Gerçek, isimlerini söylemeden siz derler.

-İlginç, şaka gibi. İsmi söylemeden sadece siz deyip de saygılı mı sayılırlar? Belki de sözde onları siz diyerek içlerinden lanet ediyorlardır, acaba ne zaman kurtulacağım senden diye.

-Yapma! Gözüm korktu. Öyle düşünmezler.

- Sen onların içine mi girip çıkmıştın? Birbirine saygılı ve samimi olan insanlar siz diye seslenmezler. Yaşlı, yabancı ve büyük insanlara siz denilir.

Ben bu konuda tartışmak istemedim. Sayrakan dolabından kırmızı elbisesini çıkararak üzerinde deneyerek, yakışıyor mu demek istedi:

-Bence, kız sevdiğinin başını sıkı tutmalı. Seviyorum deyip durursan başka kızlara ilgisi artar. Gülayım, bunu aklının başköşesine yaz, unutma!

Sayrakan yanıma oturarak:

-Haklısın Göküş (Gülayım), ben kabayım. Avazbek'in gönlünü mü kırdım? O çok kurnaz, içindekini belli etmez. Bu sözlerimi o duymasın, ben onu canım gibi severim. Biliyor musun, biz üç senedir bir-birimizi severiz. Doktor olmak istemiştım, Avazbek'in yanında olmak için üniversiteye başvurduğum. [106]

-Frunze'de okumak istediğinde annen karşı çıkmış mıydı? - diye sordum.

O bana şaşırılmış gözleriyle baktı:

-Yook. Anne karşı çıkar mı? Annem beni uğurlarken: "Kızım okumaya gidiyorsun, biliyorum, evliliğin de ordan olur. Yolun açık olsun" deyip, ağlıyordu." Anne siz merak etmeyin, okulumu bitirip döneceğim evime, sonra burada evlenirim" desem bile inanmamıştı. "Tanıdığım kızların hepsi oralarda evleniyorlar, yolun açık olsun, kızım."

Ben ben kötü gözle bakmışımdır. Uulbü teyzem yere yumruk atarak ağladığında haklıydı belki:

-Sen de mi burada tek başına evleneceksin?

-Vakti gelince evlenirim. Annemle babama bana koca bulun diye gidemem ki.

Biz konuşa konuşa Avazbek'i unutmuşuz, o da şimdi bekliyordur birazdan çıkarlar diye.

-Hadi, Avazbek'i beklettik.

-Beklesin, yiğit beklemek için yaratılmıştır. Yine bekler. Kaşlarını oynatarak:

-Göküş, anlatsana, sevgilin var mı? Çekinme!

Ne demem gerekiyor? Herşey ortada. Niye sıkılayım.

-Eğer yoksa, Avazbek'in bir tanıdığı var, istersen tanıştırayım onunla?

-Yok, tanışmam, dedim. Var.

-Okuyor mu?

-Ziraat Fakültesini kazandı.

-Sizlerde bizim gibi mutlulardanmışsınız demek?

Ben utanarak, bir şey demedim. [107]

-Şimdi neden burada değil?

-Gelmişti, ben çıkmadım.

-Küstün mü?

-Yok, canım istemedi.

-Bizimle de mi gelmeyeceksin?

-Evet.

-Neden? Bize de mi küstün?

-Yok. O çağırınca çıkmadım, şimdi sizinle gidersem kızar sonra. “Kızmak” kelimesi ağızımdan kaçtı.

-Kızarmı?

-Yook, kızmaz, üzülür.

-Kısacası gitmeyeceksin yani. Sayrakan süslenerek çıkıp gitti.

Ben yalnız kaldım. Güneş batmış ve karanlık olmuştu...

İnsanlar sevinince ağlarlar dediğinde, hiç inanmazdım. Gözyaşı üzüntüden, hüzünden kaynaklanır, gülmek ise sevinçten ve mutluluktan diye düşünüyordum. Yanılmışım...

Şimdi saat dokuz, listenin asılmasına daha uzun bir süre olmasına rağmen üniversitenin duyuru panosunun önü baya kalabalıktı. Herkes kendi derdindeydi.

Sayrakan ile ikimiz kimseye karışmadan kenarda duruyoruz. Bizimle sınava beraber giren kalkık burunlu, kırmızı yüzlü kız, yanındaki üç kıza bir şeyler söylüyordu.

-Kuzeyli kızları kabul etmiyorlarmış. Devlette büyük görevde çalışan dayım söyledi. Sanki beni duysun diye, sesli söylüyordu.

-Neden almıyorlarmış? diye diğer kızlar meraklandı. [108]

-Bizim yerimize güneyli kızları alacaklarmış. Ağızlarını açmayıp sınavda başarılı olamazlarsa bile her türlü eğitime alınacaklarına dair yukarıdan emir gelmiş.

Bu söyledikleri kızın ilk yalanı ve dedikodusu değil. Onunla beraber tarih sınavına girmiştik. Sınava girme sırası bendeyken, bu kız benim sıram diye ısrar etmeye başlamıştı.

-Sen iki alırsan bile geçirirler. Üzerindeki elbisen nereden geldiğini anlatıyor zaten. Biz ise dört alsak bile işimiz zor, diye beni kızdırmıştı.

Çok tartışmadan onun arkasından girdim. Konuştuğu çoğu şey de boş sözlermiş, bildiği bir şey yokmuş. “İlk Rus devrimi nedir, ne zaman olmuştu?” diye hoca sorunca, yüz ifadeleri hiç değişmeden: “1917 senesinde büyük önderimiz Lenin, Çar Nikolay’dan devleti kurtarmıştı.” diye devam ediyordu. Hoca zar zor durdurdu. Bu tarafta ona bakıyordum. “Büyük Petro’nu doğum tarihini söyle.” diye sorunca: “Büyük Petro? Doğum tarihin bilmiyorum, ama filmini izlemiştim, çok cesur birisiymiş.” dedi, utanmadan: “Hocam üç verirsiniz yeter, ben iki senedir fabrikada çalışıyorum. Geliştirme alanında tecrübeliyim. Buyrun, benim başarı belgelerim.” diye çantasını karıştırmaya başlayınca hoca notu verdi.

Ben de sınavdan çıkınca, o kız gitmemiş, beni bekliyordu.

-Arkadaş, kaç aldın?

-Dört.

-İşte ya, hiç bir şey bilmezse bile buna iyi puan verirler dememişmiydim, diye yanında duran tanımayanlara şikayet etmeye başladı.

Bende karşılık vermeye başladım: **[109]**

-Büyük Petro’nun doğum tarihin bilmiyorsun, ilk Rus devriminin de tarihini bilmiyorsun, bir de övünüyorsun. Utanmıyor musun? demiştim.

- Anaa, baksanıza, nasıl da yalan konuşuyor? Cevap verdim ya, hoca kendisi baş sallayarak doğru demiyor muydu?

Seninle konuşulmaz ki diyerek, tartışmadan gitmişim o zaman. Bu “kalkık burunlu” kız o olaydan sonra hep intikam almanın peşinde. Şimdi de her türlü yalanı konuşarak beni sinirlendirmek istiyor.

Sayrakan onların yanına giderek, kalkık burunlu kıza seslendi:

-Affedersiniz, sır değilse devlette büyük görevde çalışan dayınızın ismi ne?
Kalkık burunlu kız asık suratıyla bakarak:

-Size ne?

-Öğrenmek istedim.

-Yok, söyleyemeyeceğiz.

-Söyleyemeyecekseniz eğer, böyle dedikoduları başlatmayın. Bir de utanmadan komsomolun⁵⁸ rozetini takmışsınız.

-Anam, buna bakın ya? Sana ne, polis misin?

Tam bu anda kalabalıktaki herkes duyuru panosuna hızlı bir şekilde ilerledi. Kimileri iterek geçiyordu, Sayrakan'ı da kaybetmiştim. Herkes boyunlarını uzatarak panolara bakmaya çalışıyordu, ben de kalabalık biraz sakinleşince bizim listenin yanına gelebildim. Listeye bakıyorum, kendi soyadımı bulmaya çalışıyorum, ne kadar da çok isim varmış, ama kendi soyismimi bulamıyordum. Kazanamamışım, ismim yok. Yok, yalan! Tam orada işte ismim. Kazanmışım. Başka isim olmasın diye tekrar tekrar bakıyordum. Kalmurzaeva Gülayım diye, kocaman yazı duruyordu tahtada.

Sevinçten de gözyaşı aktığını o anda öğrenmiştim. [110]

-Güküş! - diye, birisi arkamdan boynuma asıldı.

Sayrakan. Benim gözlerimdeki yaşları fark ederek, yüzünü somurttu.

-Sayrakan, kazanmışım! diye hemen söyledim.

-Niye ağlıyorsun? Korkuttun ya.

-Kendim de fark etmedim.

İkimiz uzun zamandır görüşmeyen dostlar gibi sarılarak:

-Güküş, artık beraber okuyacağız.

-Evet, Sayrakan! dedim, içim darılmış gibi.

Etraftakiler şaşkın bir şekilde bakıp duruyorlardı bize.

⁵⁸ Komünist gençlik birliği.

XVII

Dört kız bir odada kalacak olduk: Sayrakan, ben, Valya ve nefret etiğim o “kalkık burunlu” kız.

Onun ismi Aygöl’müş. Onunla aynı odada kaldığıma üzüldüm. Konuşması, şarkı söylemesi, oturup kalkması bile hoşuma gitmiyordu. İkimiz bu gidişle kavga ederiz diye de korkuyorum.

En sevindiricisi ise Sayrakan ile ikimizin beraber olmamızdı. Yataklarımızı da yan yana koymuştuk. Gün geçtikçe kardeşler gibi oluyoruz. Aygöl kıskanıyordu bizi. Dün de sinemaya gidelim diye çağırmıştık, ama o gelmek istemedi.

Şimdi Sayrakan mutfakta yemek yapıyor. Ben ise balkondayım, geçip gidenlere bakıyordum.

Üç katlı olarak inşa edilen üniversitenin binası gözüme hoş geliyor. Geçen sene gazetelere çıkan üniversitenin binasının fotoğrafını görüp: “Ne mutlu orda okuyan şanslı gençlere? Onların başka ne arzusu olabilir ki?” diye düşünürdüm. Üniversite öğrencileri eğitime devam ediyor diye gazetelere çıkarsa “Nasıl birileri acaba?” diye büyük merakla okurdum. [111] Kendim de hiç beklenmediğim zamanda kazandım. Bunu kabul etmek lazım, böyle olabileceğini hiç düşünmemiştim.

Yarıdan sonra bir Eylül! O gün erken kalkıp, iyice hazırlanıp, şık giyinip, Sayrakan ile ikimiz, bizim gibi diğer öğrencilerle beraber üniversitenin kapılarından gireceğiz. Ders başlar. Bilimle beslenmiş olan öğretmenler derslerini anlatmaya başlar. Biz ise onların söylediği her şeyi kaçırmadan dinleyeceğiz. Dün mutfakta üst sınıftan olan bir öğrenci diğer kıza: “Üniversite okul değil. Doçent, profesör ve yardımcı doçentler kapıdan selamlayarak girer, derse başlar. Ellerini de ara sıra kullanarak, hiç durmadan anlatırlar. Ara zili çalınca büyük çantasını alır, çıkar, gider. Senin yetişip yetişmemen onun umrunda bile değil. Üniversite böyledir.” demesi beni korkutmuştu. O ablanın dediği gibi ise burada okumak hiç de kolay değildi.

Ama zor olmasına da razıyım. Binlerce öğrencilerin birisiyim. Çalışırsam başarırım. Beyaz kâğıtlara bakarak beş sene okurum.

Eskisi gibi alışkanlıkla yine hayaller kurmaya başlamışım. Göküş unutma burası üniversite, babanın büyük avlusu değil.

Dün annemden mektup aldım.

“ Canımdan fazla sevdiğim, uzak şehirde okuyan asıl kızıma yüreğimden çıkan sıcak selamlarımı iletirim. Canım kızım, üniversiteyi kazandığınıza dair haberi aldığımızda babanla ikimiz çok sevindik. Kızım bizi dost düşmanların önünde bizi utandırma, kendine iyi bak, dikkat et. Fazladan sinemalara gitme. Akşam saatlerinde dolaşma, korunmakta zarar yoktur. Birileri akşamları çağırırsa çıkma, kimsin diye pencereden konuş. Erkeklerin bazıları kötü manalı bir şey derlerse, kavga et, kaba davran. [112]

Yemekhaneden yemek yeme, domuz eti var diyorlar. Aç dolaşma bayılırsın. Para konusunda sıkılırsan hiç çekinme bizden iste kızım, dikkatli ve akıllı ol canım kızım, hayatında kötü bir leke kalmasın. Benim dünür olduğumu herkese söyleme, gazetelerde söz konusu olmayalım. Ağzından bir şeyler kaçırma, biz iyiyiz merak etme. Zavallı annen çocuklarımı özledim diye ağlayıp duruyor, ne yapsın gariban, beni sorarsan seni özledim, kendine iyi bak görüşmek üzere, Karamat”

Mektubu annem kendisi eğri büğrü yazısı ile yazmıştı. Annemin mektubunun her cümlesi, gramatik ve imla bakımından yanlışlıklarla dolu. Ama bu mektup, her kelimesinde uykusuz geceler, özlem, sevgi ve anne şefkatiyle dolu.

Ana yüreği öyle bir yürek ki, şimdi de yarım uykuludur. Gece yarısında ürpererek uyanır, sonra rüyasını iyi niyetle yorumlar ve sabaha kadar endişe içinde gözü açık yatar.

Biz aceleyle Frunze’ye gitmek için hazırlanıyorduk.

Böyle bir anda çıkacağımızı annem düşünmüyordu. En azından beş altı gün öncesinden haber verecekler diye bekliyorduk. Ama annemin beklentileri boşuna çıktı. Temmuz ayındaydık. Ben, salonda annemin yeni elbisesi ile uğraşıyordum. Babam öğleden sonra atını koşturarak geldi:

-Yarın üniversiteye gidecek olan kızları ilçe yönetim başkan yardımcısı kendisi Frunze’ye götürecektir, bugün yoldaş Taşimov aradı, hadi durmayın hazırlanın.

İçimde tutamamıştım, sevinmiştim. Okul bittikten sonra bu güne kadar buradayım, canım çok sıkılmıştı. [113] Ama bu derece sıkılmazdım eskiden, hep bir şeylerle uğraşarak, hayal ederek zaman geçirdi, ama bu Frunze'ye gitme olayını duyduğumdan beri değişik bir haldeyim.

-Bu şekilde kızımı gönderemem, hiç hazır değil, onlar gitsinler, ben ise daha sonra kızımı kendim götürürüm diye annem ittiraz etti. Ama annem bunları söylerken oraya buraya koşarak hazırlanmaya başladı. Hamura süt katarak ekmek yaptı, et kavurdu. Akşam çok güzel pilav yaptı, “ye ye” diye zorlaya yedirdi. Büyük valize gerekli olan elbiselerimi kendisi koydu. Trende hırsızlar çok diye hırkamın bir koltuğunun altına bin “somu⁵⁹” gizleyerek dikti. “Şehirde dikkatli ol, senin yaşındaki kızlar para isterlerse verme, paran biterse kimseden bir kuruş bile isteyemezsin şehirde, iktisatlı ol” diyordu. “İktisatlı olacağım diye aç kalma, güneş çarpmasın sıcaklıkta. Canım kızım bana kalırsa yemekhaneden uzak dur, domuz eti veriyorlarmış. Lağman⁶⁰, çorba satılan yerler varmış, oralarda yemek yeyin..” diye kulağıma söylüyordu.

-Zahmet etmeyin, dememe rağmen “boorsok⁶¹” pişirmeye başladı. Ben yardım etmek isteyince:

-Yarın yola çıkacaksın, uyuman lazım, trende uyumamalısın, diye zorla yatağıma yatırdı.

Ama uykum yoktu. Ana babamın evinde şımarık büyüdüm. On yedi yaşındayım. Yarın aklımdan çıkmayan babamın evinden çıkıp uzak yerlere gideceğim. Neler bekliyor beni? Gönlümü sevindiren mutluluk mu, yoksa yüreğimi acıtan üzüntü mü, bunları bilemezdim. Uyuyamıyordum. [114]

Annem acele acele eve girdi.

-Yarın gidecek, özleyeceğim, diye üzgün, ama o sırada babamın horlamasını duydu:

⁵⁹ Kırgız para birimi.

⁶⁰ Makarnaya benzeyen bir Kırgız yemeği.

⁶¹ Hamur kızartmasına benzeyen Kırgız yemeği. Lokma.

-Aldırış etmeden uyumasına bak. Biraz ilgilenmez mi, diye babamın üzerini örten yorganını çekti:

-Yapacağını yapmış, güvenerek uyuyorsunuz, kalkın.

Babam önemsemeden, yarı uykulu:

-Rahat bıraksana, uyutmaz mısın?

-Uyutmam. Anlamıyor musunuz, yarın Göküş gidecek, taş kalpli misiniz? Neredeyse ağlıyordu annem.

-Uyumadan ne yapayım. Ya da sabaha kadar Göküşüm gidecek diye şarkı mı söyleyeyim? Tövbe tövbe, diyerek babam yan yattı.

Babama inat annem yatağın yanına oturdu.

-Dediğine bak, siz iyi baba olsaydınız Göküş evde kalacaktı.

Babam da öfkelenerek:

-Öyle mi? Kızımı okumaya göndereceğim diye, Taşmov'un " Villisin"e binip geziyorsan, ben ne yapayım?

Babam sakın birisi olmasına rağmen, kurnazdı. Olup bitenlerden dolayı annemi suçladı. Annem de suçluymuş gibi susup kaldı. Çok geçmeden, babamın horlaması kızdıracak kadar duyulmaya başladı. Babam gibi kaygısız biri var mı?

Annem bana yaklaşıp oturdu, başımı okşadı:

-Uyuyor. Yarın gidersin, ben özleyeceğim. Annemin bir gözyaşından bir damlası yüzüme damlayınca, boynuna sımsıkı sarıldım.

-Annecim! Ağlama!

-Gidiyorsun nasıl ağlamayım? [115]

-Ben sana her gün mektup yazacağım, hiçbir şey gizlemeden.

-İlk evladım sensin, desteğine alışmışım. Gideceğine alışamıyorum.

-Anneciğim! Sizin azap çektiğinizi hissetmiyor, babam gibi uyuyor diye mi düşünüyorsunuz? Hiç uyumadan her şeyi dinliyorum, durumu anlıyorum.

Annem elbisesin değiştirmeden yanıma yattı. Kucakladı:

-Güküş, bizim ve kendi yüzünü kara çıkarma.

-Anneciğim! Hiç merak etmeyin, söylediğiniz gibi olurum, diyerek, içimden söz veriyordum.

-Güküş, birileri ahlaksızlık yaparsa, koy tokatı, kendine yakınlaştırma.

-Tamam, anne, öyle yaparım. Kimseyi yakınlaştırmam, inanın bana, diyerek, içimden söz veriyordum.

-Güküş, akşamları sinemalara çok gitme.

-Gitmem, anne.

Sabaha kadar annemle uyumadan sırlaşarak sohbet ettik. Annem akıl verdi, ben dinledim.

Sabah daha güneş doğmadan annemin arkadaşı Kalça Hanım geldi. Benim için pişirilmiş et, boorsok ve üç yüz som getirmiş. Ayımkan abla milletin gözünden korkarak, kız kardeşi ile yollamış. Amanbay'ın ise bir hafta sonra gideceğini iletmiş.

Güneş yükselince, evimizin önüne kızlarla dolu bir araba durdu. şarapatkan'a, Turatbek'e sarılarak koklayarak, gözüme hoş görünen babamın evini bırakarak arabaya bindim. Uğurlarız diye, annem ile babam beraber geldiler. Bizden sorumlu olan ilçe yönetim yardımcısı orta boylu, farklı iç bölgesi şiveyle konuşan, güzel Adalat isimli gelinmiş. Annem onunla hemen muhabbete girdi, bir kaç soru sorarak Teyit soyundan olduğunu öğrendiğinde hemen ona yapışarak: "Gönlüme yakın hissettim, kendi kardeşimmişsin. Bende oralardanım. Bundan sonra aile dörtlük kuralım. Bu kız kardeşin okumak istiyorum diye gidiyor işte, ona iyi bak göz kulak ol." diye yol boyunca uyardı. [116]

Kara-Suu istasyonunda bir buçuk saat treni beklemek zorunda kaldık. Annem cesur yürekli birisiydi, bu kadar gönlümü acıtacak kadar ağlamasını hiç görmemiştim. Bana bakıp, durmadan çocuk gibi ağlıyordu.

-Benim rahmetli kayın validem tek çocuğunu savaşa gönderirken bir gözyaşı bile dökmemişti. Siz ise kızınızı bir adım uzaklıktaki yere gönderiyorsunuz.

İstedığınız zaman uçakla bir saat içinde ulaşırsınız kızınıza, diyerek, Adalat abla sakinleştirmek istedi ama annem gözyaşı dökmeye devam ediyordu.

-Yalnız oğlu savaşa giderken ağlamayan o kadın, kendisi ölünce mi ağlayacaktı? diyerek annem benden gözlerini almıyordu.

-Sebebsiz ağlama, diyerek babam konuştu.

-Ağlarım, size ne, diyerek babamın üzerine gitti.

Kulak zarımı çınlatan trenin sesi geliyordu. Bu bizim Frunze – Jalal -Abad trenimizdi. İlal ebet ayrılıyormuş gibi annemle sıkı sıkı sarılarak vedalaştık. Babam bir defa öptü, sonra acele acele trene bindik. Pencereden baktığımda babam anneme bir şeyler söylüyordu, annem onu dinlemeden ağlıyordu. Beni görünce el sallamaya başladı. Kendimi tutuyordum ama gözyaşlarımı tutamadım, o an tren hareketlendi, pencereye yapışarak el sallıyordum, annem trenin peşinden koşarak (başındaki örtü yere düştü, onu fark etmedi bile) geride kala kaldı. [117]

Keşke giden tren durabilseydi! Ben inip anneme sarılırdım. Biliyorum ki, annem eve kadar babamı rahat bırakmadan kavga edecekti, biliyorum ki eve gelince odamdaki eşyalarımı görüp, benim diktiğim elbiseyi eline alarak “Bunu benim Güküşüm dikmişti” diyerek uzun süre oturacaktı. Biliyorum ki, annem o gece defalarca ürpererek gece yarısı uykusuz kalacaktı, aldırmadan uyuyan babamı iterek yüreği ezilerek yatacaktı.

-Sana ne oldu. Söyle kim ağlattı seni? Kim diye baktım, önümde burnunun üstü terlemiş, Sayrakan duruyordu.

-Annemi özledim.

-Vay canına, şimdiden özledim diye ağlıyorsan beş sene nasıl okuyacaksın. Yanıma yaklaşarak oturup:

–Sil gözyaşlarını. Aygül görürse alay eder. Benim de yaşlanmış annem var, ben de özledim ama yapacak bir şey yok, okumaya devam etmeliyiz.

Haklısın demiş gibi gözyaşlarımı sildim ve ikimiz sessizce güneşin batmasını izlemeye başladık.

Ama bu güzelliğe bakmıyorduk, ikimizin de düşünceleri bizi büyüten analarımıza doğru götürüyordu...

(18) Bölüm

Her gün sekiz saat dersteyiz, başımızı kaldırmadan hocaların dediklerini yazıyoruz, ne zaman tekrarlarız bunları, kafam karışık. Ortaokulda derslerimiz zor dediklerimizi hatırladığımda gülmek istiyordum. Nice günler geçti orda.

Aralarında şaşırtan hocalar da varmış.

Folklör dersini veren hoca ilk gün:

-Uyarıyorum, siz üniversiteli öğrencilersiniz. Her sene ilmi çalışmalar yapacaksınız. Şimdiden ilmi mantıkla düşünmeye çalışın, dedi. [118]

-Benim her sözümü kelime kelime yazarak ezberlerseniz bile başaramazsınız. Çünkü ben yanlış söylemiş olabilirim. Ezelden üstatlar hata yapmasaydılar ilim gelişmezdi, diye duyuru yaptı bize. İki kelimeyi yan yana zorlanarak getirebilen öğrenci, bir doktor adayının hatasını nasıl fark etsin? Bu hoca da konuya odaklanarak derslerini çok iyi anlatıyor, bunun gibi insanlara tam ilim adamı denilir.

Bugün tarih hocası bir çocuğu dersten attı. Bende buna sevinmişim, çünkü tenefüzde saçma sapan sorular sorarak nereden geldiğimi, kim olduğumu öğrenmeye çalışıyor ve yanıma oturmak istiyordu. Kavga etmişim onunla. Hoca ders anlatırken o çocuk en arka sırada oturarak ders dinlemeden kitap okuyordu. Hoca bunu fark edince iki kez uyardı. Sonra yine uyarınca çocuk utanmadan: “Hocam, dersinizi dinliyorum, inanmıyorsanız her şeyi tekrar edeyim size.” demişti, hoca da buna kızarak dersten attı.

Benim de gönlüm rahatladı.

Yaşı otuzu aşmış, saçlarının yarısı dökülmüş bir kişi çekinmeden okuyor: “Beş çocuğum var, en büyüğü sekizinci sınıfta.” diye övünür. Bu yaşında okumaya ne gerek var. Saçlarının tümü dökülene kadar beş sene okur sonra kel olarak yine ailesine döner, şimdiden gidip çoluk çocuğuna baksa daha iyi olmaz mı?

Bu şekilde yoğun bir hafta geçti. Yarın tatil. Cumartesi günleri yurttaki kızlar kalmıyormuş. Hepsisi süslenerek, film izlemeye, şehiri gezmeye çıkıp gidiyorlar.

Milleti görünce, Aygöl de heyecanlı şekilde: “Boş oturmaktansa, şehire çıkayım, erkek arkadaş bakayım, benimle gelir misiniz? Tamam, anladım sizin erkek arkadaşlarınız var, onları bekleyeceksiniz. Görüşmek üzere.” diyerek, çoktan yalnız gitti. Korkmuyor. [119] Vakit geçiyor, ama ikisi de yok, sanki anlaşmışlar gibi. Bugün erkek arkadaşlarımızı biri biriyle tanıştıracaktık, sanki anlaşmışlarcasına gelmiyorlar.

Sayrakan sinirlenerek, bir balkona çıkar dışarıya bakar, yine içeri girer, oraya buraya dolanıp duruyor.

-Biz aptalmışız. Şimdiden bunlar gibi bürokrat erkekleri düzene almazsak olmaz. Güküş. Ne zamana kadar bunları bekleyeceğiz. Gidip kendimiz gezelim.

-Yok ya.

-Gideriz, ne olacak?

-Ben korkarım.

-Neden korkuyorsun? Şehirde kurt yok.

-Ya, birileri kaçırırsa?

-Güküş, seni kim korkuttu? Sokakta yürüyen kızı kim kaçırır.

Koridordaki sesler dikkatimizi çekti. Birileri geliyordu. Erkeğin ayak sesşeriydi bu. Kimisi bu, Amanbay mı, Avazbek mi?

İkimiz de aldırmadan, birer tane kitap aldık ellerimize, okuyormuşuz gibi. Ayak sesleri bizim kapının önüne geldi. “Ya Amanbay ya da Avazbek. Birazdan kapı çalar. Biz cevap vermeyelim...” Ama kimse kapıyı vurmadı... Ayak sesleri koridorun sonuna kadar gidip kayboldu. Ellerimizden kitaplar düştü, baka kalmıştık.

Bekledik, bekledik, sonra giyinmeye başladık. [120]

Amanbaylar hediye ettiği pombarkut elbisemi giyerken, Sayrakan hoşlanmadan:

- Güküş, kusura bakma. Çok güzel incecik belin var ama sen yine de köyün modasına takılarak geniş belli elbiseyi mi giyeceksin! Fiziğini bozuyor.

Biraz utandım. Kendisinin de pahalı elbisesi yok bir de beni eleştiriyor. Ben onun kısa kollu, göğüsü açık elbisesini yalvarsa bile giymezdim.

-Yok, ben yine de bunu giyerim, diyerek kabul etmedim.

Onun kardeşi miyim ki her dediğine uyaım? O ise başını sallayarak kurnaz bakışıyla gülümseyerek:

-Zorlamam, dedi.

Biz süslenerek sokağa çıktık. Sayrakan koltuğuma girdi.

-Bırak, normal yürüyelim.

-Vahşi gibi davranma, burası şehirdir.

-Ama gıdıklıyorsun.

-Alışırın. Şu, dedeyle nineye baksana. Bembeyaz sakallı, bastonlu ve ninenin koltuğuna girmiş gidiyorlar.

-Bunlar evinde otursaydılar, dedim hoşlanmadan.

-Dans etmeye gidecekler.

-Hangi haleriyle dans edecekler?

Otobüs beklerken, gökyüzünden ayı gördüm. Çok sevindim.

-Baksana, dedim elimle göstererek.

Ayın on dördüymüş. Şehirdekiler galiba hiç bakmıyorlar, geceleri ayın güzelliğinden habersizler, kıymetini bilmiyorlar.

Otobüse bindik. Karşımızda bıyıklı birisi gözlerini bize dikmiş, bakıyordu. İkinci durağı geçtik, üç durak geçtik, hep bize bakıyordu. Sayrakan, diye sessizce kulağına fısıldadım: “Galiba sana aşk oldu” diye espiri yaptım. [121]

Otobüsten inerek Ala-Too’ya gittik, çok kalabalıktı, etrafta el ele gezen bir sürü genç vardı. İlginç, şaşırdım, etekleri oldukça kısa elbiseli iki kız, ayakları bağlanmış at gibi yürüyorlar. Şehirde köpek yok galiba, bunlar bu haliyle köye gitselerdi, köpekler kovaladığında kaçamadan, her yeri açılarak rezil olurlardı.

Çok insan vardı, sinemaya da giremedik. Birer dondurma alarak fiskiyenin yanına gittik.

Her taraftan gençlerin gülmeleri duyuluyordu.

Panfilov parkına gittik. Sokaktaki kalabalıktan başım dönüyor. Bu kadar insana nasıl ekmek pişiriyorlar. Parkın bir kenarında insanlar dans ediyorlardı.

-Dans etmek güzeldir, diye Sayrakan ilerleyerek yürüyordu.

-Dans edebiliyor musun? diye, rastgele sordum. Bu sorum tuhaftı. Sayrakan Prejevalsk şehrinde büyümüş, Rus sınıfında okumuş, gölde balık gibi yüzerim demişti.

-Bilmez miyim! Yedinci sınıfta öğrenmiştim. Sen bilmiyor musun?

-Yok.

-Okulunuzda dans kursu yok muydu?

-Vardı, katılmamıştım, diyerek yalan söyledim.

Dönüşte yaya geldik. Şehiri gezerken ğaliba heyecanlandı, yol boyunca Isık-Gölü anlattı.

-Güküş, seni kesin Isık-Göl'e götüreceğim. O zaman anlattığım kadar olduğunu görürsün. Sahilden ayıramazsın. Tam bu saatlerde tekneyle iki üç kişi olarak ruhunu dinlendirmekten daha güzel ne olabilir ki! Isık-Göl'ün iki huyu var. Bazen kudurmuş gibi, beyaz kepezleri yukarıya doğru fırlatır. Öfkelenmiş gibi. Bazen sessiz, sakin olur. Ara sıra tembelce dalgaları sahile çarpar ve geri gider. [122] Konuşa konuşa üniversiteye yakınlaşmışız. Yurdun önünde Amanbay bunalmış gibi ayak üstü oturuyordu.

-Nasılsınız, dedim.

O ise hiç hareketlenmeden, yanımdaki Sayrakan'a yan baktı:

-Bu saatte nerede dolaşıyorsun? dedi yüzleyerek. Bir şey diyemeden ikisine baka kaldım.

-Siz kimsiniz? dedi Sayrakan çekinmeden.

-Amanbayım.

-Ben ise Sayrakanım. Çok beklettiniz bugün. Bekleye bekleye çaresizlikten, başka yiğitlerle gittik.

Amanbay inandı ğaliba, kızgın baktı bana.

-Sayrakan yalan söyleme, yalnız gitmiştik.

-Güküş, gizlemene gerek yok, çağırdılar gittik, dondurma ısmarladılar yedik, yurda kadar bıraktılar geldik. Yalan mı? Amanbay kıskanıyorsa, bir daha geç kalmasın. Ben gidiyorum, diye ayrılırken bana göz kıstı.

-Yalan söylüyor, şaka yaptı, dedim yanına oturarak.

-Gerçeği söyle, dedi ters bakarak.

Yanımızdan geçen kızlar bize bakıyorlardı. Beklemediğim yerden belaya kavuştum? Keşke çıkmasaydım, bu Sayrakan da attı lafi gitti.

Amanbay kalktı, gel buraya diye başın salladı. Arkasından gittim. İkimiz de sessizce gidiyorduk. Güzel bir geceydi. Direktteki tek lamba aydınlatıyordu etrafı. Karanlıkta sohbet edenlerin gülüşmeleri duyuluyordu. [123] Aşağı yukarı yürüdük. Sonunda yüreğimi ezen sessizliği Amanbay bozdu.

-Söyle, kiminle gittiniz?

-İnansana, kimseyle gitmedik.

O durarak kafa atacak gibi hareketlenerek:

-O kız dedi ya. Gerçeği söyle.

-Sana ne? dedim korkmadan.

-Bana ne mi? Bensiz bir adım atamazsın. Keyfince davranmayı bırak.

Beynime kan sıçramış gibi. Sonu kötü olur, diye el hareketiyle konuştu. Ben ise karşılık vermeden ağladım. Sakinleşmiş gibi, elini cebine atarak, bana bakıyordu.

Anneciğim, bu halimi bilir miydin?

Konferans salonu sakindi. Öğrenciler yazarken kalemin sesleri geliyordu. Saçları beyazlaşmış, çenesi uzun, yaşlı bu hocanın dersleri hep zevkli geçer. Konuşması sakin ve bazen dedikleri de anlaşılmıyor. Bu hocanın Kırgız dilbilgisini okuyarak büyümüştük. Bu güne kadar nasıl bir insan diye şaşırırdık. Bu hocadan ders alacağımızı kim bilebilirdi ki.

O ders bitti demiş gibi, acele yazan bize bakarak:

-Sorunuz var mı? dedi. [124]

-Evet hocam.

Pencerenin yanında oturan, kırmızı yüzlü çocuk ayağa kalkarak:

-Hocam, size göre dil mi, yoksa edebiyat mı daha zevkli?

Bu soruyu beğenmeden gülenler oldu. Hoca yorgun bakışıyla:

- Evladım, böyle soru olmaz. Her türlü bilim zevklidir. Burada söz konusu kendini o bilime adamandır. Bilimi sevmezsen, ilgilenmezsen, başaramazsın.

Gülümseyerek Aygül yerinden kalktı:

-Gülayım, isimli bir kızla beraber kalıyoruz. Onun “osol”, “paydubal”, “şingil” denilen sözlerini anlamıyorum. Bu Kırgız dilindeki sözler değil dersem, kabul etmeyip tartışıyoruz.

Anlaşıldı, der gibi hoca elin salladı.

-O kızım güneyli.

-Evet hocam, diyerek Aygül yine kalktı.

Hoca ne diycek diye korkarak oturuyordum.

-Bu çok zevkli bir konu, dedi hoca rahat bir şekilde. Güney lehçesini biz edebiyat dilinde çok az kullanırız. Bence bu lehçenin bir üstünlüğü var. Sen o sözleri anlamıyorum diyorsun. Eskiden bizim taraflarda üzüm yetiştirilmezdi. Bu kültür bize daha sonra geldi. Kızım, bundan sonra o arkadaşını kırmadan, gerekli kelimeleri öğrenmeye çalış.

-Hocam, Kırgızın kelimesi değil ki.

-Nasıl Kırgızın kelimesi değil! Bu şekilde davranırsan “ekmek”, “anne” ve “baba” kelimeleri de Kırgızın değil, kelimeler semadan düşmez. Kullanılacak kelimeleri yabancılaştırmaktansa öğrenmek lazım. [125]

Hoca başka bir şeyler söyleyerek Aygül’ü utandıracaktı ama zil çaldı. Hoca çıkar çıkmaz Sayrakan herkes duysum diye:

-Güküş'ü hoca övdü, diyerek bağırdı.

Halin bu işte, diye Aygül'ü küçümseyerek baktım.

(19) Bölüm

Tanımadığım yiğitler çıkma teklif ettikleri için canım çok sıkılmıştı. Dün akşam odamda tek başıma oturuyordum. Size birisi gelmiş dediğinden, Amanbay gelmiştir diye, aşağı indim. Bu ne? Yoksa beni çağıran kız yalan mı söyledi diye dururken hiç tanımadığım bir yiğit:

-Merhaba, sizi ben çağırmıştım. Rahatsız ettiğim için özür diliyorum, diye nezaketle elini uzattı.

-Ben sizi tanımıyorum, diyerek, biraz geri çekildim.

Bu davranışım onu şaşkınlığa uğrattı, kravatın düzeltiyormuş gibi:

-Evet, siz beni tanımazsınız ama ben sizi tanıyorum. İsminiz Gülayım, soyadınız Kalmurzaeva, birinci sınıfta okuyorsunuz sanırım?

- Nereden öğrendiniz, size kim söyledi? diyerek tavır koydum. O ise konuşmamız devam ediyor diye sevinerek:

-Güküş, bildiğim için söylüyorum.

-Ben sizin için Güküş değilim.

-İlginç, diyerek sol eliyle saçlarını okşadı. Öyleyse ne deyim...

-Kusura bakmayın, hata bendeyseniz özür diliyorum, Güküş dedi. [126]

Bu sefer gerçekten sinirlenmiştim:

-Söyleyin, niye çağırdınız? dedim.

-Bugün opera tiyatrosunda "Çolpon" gösterisi varmış. Bübüsara kendisi oynayacakmış. Biletleri alarak sizi davet etmek istedim.

-Gitmeyeceğim, diyerek çekip gittim.

-Durunuz, söyleyecek sözüm var, diyerek kaldı.

Sayrakan gelene kadar odadaydım. Dışarı çıkarsam o çocuk önüme çıkarak: “Güküş, tiyatroya gidelim.” diye zorlayacak gibi geliyor. Aklıma her türlü düşünce geliyordu, korkmaya başlamıştım. Bu çocuk ismimi nereden öğrenmiş? Kim söylemiş? Peşimde birileri mi var? Güküş, dikkatli ol, Sayrakan’la boy ölçüşerek, akşamın geç saatlerinde onunla dışarı çıkma... Bir de Sayrakan’a güvenilmez ki, Güküş, müküş der ama içinden neler geçiyor, bilemezsin ki?

O gün, Sayrakan ile koridorun başındaki kanapede oturarak, bu olayı anlattım:

-Oy, Güküş, yiğitlere nasıl davranmayı bilmiyormuşsun. Birisi tiyatroya çağırıyor diye mi üzüleceksin? Bazı kızlar, kimse yakınlaşmıyor diye üzüyorlar.

-Sayrakan, küseceksen de, senin böyle düşüncesizce davranman hiç de hoş değil. Erkek arkadaşın varken, başkasını ne yapacaksın? diye ağır söz söyledim. Ama Sayrakan darılmadı.

-Sen hiç bir şeyden anlamıyormuşsun. Ben her gelen birisinin teklifini kabul et demiyorum. Amanbay’ın kendine kutlu olsun. Ben yiğitlere daha dikkatli davran demek istiyorum. Onlar da insan. Diyelim ki sen yiğitsin, bir kızı beğendin, [127] rüyalarında görüyorsun, yanında bir kelime söyleyemiyorsun. Sonunda bütün gücünü toplayıp o kızı sinemaya davet ettin, o kız kabul emeden: “ Ben sizinle gelmek istemem” diyerek, kalbini kırarsa. Düşünsene şimdi halin ne durumda olurdu.

-Her türlü erkek olur. Birisi takmaz gider. Fikri ters olanlar, öfkelenir ve insanların önünde laf atar. Ya da seni kazanmazsam erkek olmam, diye peşine düşer bir gün kaçıtır.

-Kaçıtır mı?

-Evet, kaçıtır, acımaz. Güküşcan. O zaman ne yaparsın?

Aklım gitti ve gerçekten korkmuştum. Sayrakan akıllı gözleriyle bana bakarak:

-Kıza, özellikle senin gibi güzel kızlar kimin ilgisini çekmez, kim aşk olmaz. Daha çok yiğitler peşinden koşar. Herkesle kavga edersen, insanın canı kalır mı? Böyle yapacağına onların kalbini kırmayacak şekilde davran. Nazikçe;

-Özür dilerim, hocam,

Göğüste tek yürek,

Çoğuna yetişemez.

Gördüğünü isterse,

Kalbur olup ezilir.

Bir şair böyle demiş, diye sözü kesersen, hemen anlar, gider. Senden de razı.

Bu hileleri Sayrakan kimden öğrenmiş acaba? Benden bir yaş büyük. Anlatıyorsa, akıl veriyorsa, ninem gibi. Bu huyuyla Avazbek'e daha çok çektirir.

[128]

Sayrakan kanapeye uzanarak, ellerini başının altına koyarak, hayal ediyormuş gibi:

-Erkekler bana hiçbir şey diyemezlerdi, neler neler yapmazdım ki, onları koşturmak için.

-Ne yapardın?

-Örneğin, ilk gün: “Bugün sizinle sinemaya gitmeyi çok istiyordum, sıkılmışım zaten, ama ne yazık ki işim çıktı” diyecektim. İkinci gün: “Sabahtan hazırlanarak sizi bekliyordum, ama arkadışım geldi, evine çağırıyor, gelmezsen bir daha yüzüne bakmam diyerek odamda oturuyor” derdim, üçüncü gün ise: “Başım ağrıyor, derse de gidemedim” derdim. Kız erkeği koşturmak isterse, bir sürü sebebler bulur. Sonunda bıkar bir daha gelmez.

-Bıkmadan, gelmeye devam ederse?

-O zaman biraz düşünmek lazım, kalbini kırmadan bir kez gidersen hiç zarar etmezsin. Belki de gerçekten seviyordur.

Her nasılsa Sayrakan'ı anlayamadım. Son günlerde ondan uzak durmaya çalışıyordum.

Yan yana dolaşarak, kendi gözlerinle onun kim olduğunu görüyorsan bile her şey boşuna. Yine beni uyutmayan, geceleri rahatsız eden bir derdim çıktı. Cuma günü dersten sonra biraz çalışarak geç gelmişim. Odada sadece Valya vardı ve o da bir yere gitmeye hazırlanıyordu.

-Seni birisi aradı, dedi, inanmamıştım.

-Şaka yapıyorsun?

-Komsomolluk sözüm.

-İsmi söyledi mi?

-Yok. [129]

-Erkek sesi mi, yoksa bayan mı?

-Erkek sesi.

Ben merak etmeye başladım. Beni kim arar ki? Geçen pazar babamla konuştum. Belki de Amanbay'dır. Yurttan bıktım, ev tutmaya çalışıyorum, uygun olanı bulamıyorum, diye dün gelmişti. Kim olabilir ki?

Akşam kantine giderken, birisi aşağıdan:

-45. odadan Gülayım'ı çağırır mısın? diye bağırdı.

- Gülayım benim, dedim.

-Seni telefonda bekliyorlar.

Valya yalan söylememiş, bir an düşündüm. Nasıl telefona ulaştığımı fark edemedim. Ellerim titreyerek, telefonu iyi tutamıyordum. Birisinin ağır nefes alması duyuluyordu. Sessiz dinliyordum.

-Nasılsınız? diye hiç tanımadığım birisi seslendi. Titriyordum, sessizdim.

-Merhaba, duyuyor musunuz? diyerek tekrarladı. Kendisi de heyecanlıydı, sanki titriyormuş gibi. Sonunda dayanamadım.

-Siz kimsiniz? dedim, sesimi yükselterek.

Arkamdan kızların gülüşmelerini duydum.

-Siz Gülayım mısınız?

-Evet.

Biraz sessiz kaldı, yitirilmiş gibi.

-Nasılsınız, iyi misiniz?

-Söyleyin, kimsiniz! dedim.

-Ben mi? Ben.. Tanımazsınız. Ben sizinle görüşmek istemiştim...

Konuşmaya devam etmek istemedim, her şey anlaşılıymıştı. Telefonu kapatarak, sarardım. [130]

-Kızım, erkek arkadaşını telefonda üzme, diye Fenya teyze üzülmüş gibi söyledi. Onun söyledikleri de dikkatimi çekmemişti. Kim bu? Birisi tutacak gibi, korkarak aceleyle odama doğru gittim. İkinci kata çıktığımda Fenya teyze bağırarak:

-Kızım, yine arıyorlar.

-Annemin yaşındaki kadının sözünü dinlemeden gidemezdim. Boynumdan bağlanmış gibi, oraya gidip “korkunç” telefonu almak zorunda kaldım. Yüksek sesi, bu defa daha sakın konuştu.

-Güküş, rahatsız ettiğim için özür dilerim. Ben kötü niyetli değilim. İyi niyetliyim. Üzülmeyin, diyerek acele ile telefonu kapattı.

Sabırım yitirilmiş, odama döndüm. Kafam karışık. Belki de Amanbay sesini değiştirerek, nasıl davranır acaba, diye aramıştır. Ya da o geçen gelen, siyah takım elbiseli çocuk muydu?

Bu seferde içimde tutamadan her şeyi Sayrakan’a anlattım.

-Güzel olmaktansa yere batıyım, diye üzülerək yatağıma uzandım. O yanıma oturarak saçlarımı okşadı.

-Kim olduğunu öğrenmek lazımdı.

-Umrunda değil.

-Ben bilmek isterim. Yine ararsa beni çağır, ben görüşeyim, çağırdığı yere gideyim, anlaştık mı?

Ben istemedim.

Ama daha sonra kimse aramadı, çağırmadı. Okuldayken, sokakta giderken, ders çalışırken her ne yaparsam her yerde peşimde birisi varmış gibi hissediyordum. Kim olabilir? [131]

Sonbahar mevsimi gelmişti, ağaçlar yaprak döküyordu. Hafifçe ruzgar eserse yapraklar sallana sallana uçup düşüyordu. Sanki kışı hatırlatıyormuş gibi sayısızca uçan karğalar havada dönüyordu. Bazen, geciken turnalar, şehirin üzerinden çok sıcak olan güney tarafa uçuyordu. Sabah akşam saatlerinde hafif kıyafetle dolaşamıyoruz artık. Bu taraflara kış erken geliyor galiba.

Bugün tatil. Gün boyu odada oturdum. Amanbay da gelmedi. Akşam saatlerinde yurdumuzun önüne iki yiğit gelip, birisi bayan⁶² çalmaya başladı. İlk başta kızlar pencereden bakarak, aşkın kurbanları, siz kimin gönüllerini kazanmaya çalışıyorsunuz, demiş gibi önem vermiyorlardı. Ama o yiğit müzik çalmaya devam ediyordu. Güneş batmıştı. Müziğin sesi kesilmedi. Bir baktım etraflarında 5-6 genç dans ediyorlardı. Müziğin yüreğe yakın sesi ve gençlerin dans etme zevkinden dolayı sayıları artıyordu.

- Dans etmek lazım, deyip, Aygül de koşarak, dışarıya çıktı. Kapı sert bir şekilde açılarak, Sayrakan hızlı şekilde içeriye girdi. Geçenlerde mağazadan aldığı elbisesini giyerek:

- Hadi dans edelim, elimden çekti.
- Dans etmeyi bilmiyorum.
- Bu da sebep mi, öğrenirsin.
- Bilmiyorsan da en azından izlersin, diye zorlayarak çıkardı.

Dans edenlerin arasında herkes vardı! Üst sınıftaki öğrenciler, bizimle beraber gelen genç kızlarla tatlı tatlı konuşarak dans ediyorlardı. [132] Birisi Aygül'ü belinden kucaklayarak tutmuş. Biri birine sarılmış şekilde dans ediyorlardı. "Bıyıklı" durmadan kulağına bir şeyleri fısıldıyordu, Aygül de bundan hoşlanarak, söylediklerini kabul etmiş gibi kafasını sallayarak, gözlerine bakıyordu. Etraftakilerden de hiç utanmıyorlardı.

Şu siyah gözlüklü kıza baksana! Üzerindeki elbisesinin inceliğinden içindeki giysileri gözüküyordu. Bu da yetmezmiş gibi, millet görsün diye beyaz göğsünü açmış. Göğsünde simsiyah ben vardı. Şerefsiz hiç utanmıyor. Dans eden erkek

⁶² Баян: Üstündeki düğmelere basarak metal dilcikleri titretme yolu ile çalınan körüklü, Akordeon.

arkadaşını fark etmiyormuş gibi başkalarına göz atıyordu, tanıdıklarını gülümseyerek el sallıyordu. Annem bunları görseydi ne hale gelirdi?

Sayrakan birisini arıyormuş gibi etrafa bakıyordu. Avazbek ortalıkta yoktu. O taraftan takım elbiseli birisi geniş adımlarla Sayrakan'ın yanına geldi ve saygılı bir şekilde:

-Dans edelim mi? dedi.

Ben şaşırđım. O bana gülümsemiş gibi oldu ve o çocuğa sarılarak dans edenlerin arasında kayboldu.

Şu Sayrakan'ın aklı yerinde değil. Bu yaptığı neydi? Kabul etmeseydi, değerini mi kaybedecekti? Şimdi Avazbek gelirse, görürse nasıl açıklardı yaptığını.

-Hadi, dans edelim, diyerek birisi elimi tuttuğunda, ürpererek bedenim titredi.

-Bırakınız, diye kızarak baktım, Avazbek'miş. Söyleyecek bir şey bulamadan, utancımдан kızardım. Ama aklım Sayrakan'daydı: "Acele etmeden, biraz sabır etseydi. Şimdi ne olacak?" Sayrakan Avazbek'i görürse koşa gelir diye düşünüyordum. [133] O ise bize gülümseyerek el salladı ve dans etmeye devam ediyordu. Avazbek de buna kızmadı.

-Gel dans edelim, diye beni çağırđı.

-Bilmiyorum, dedim sıırımı saklamadan.

-Öğrenmek lazım, bizim zamanımızda dans edemeyenler hayatının tadını kaçırdı.

Bir şey demedim. Avazbek dans hakkında çok şey söyledi. Benim yere bakarak hareketsiz, sessiz durduğumdan mı bıktı, bilmiyorum, biraz durduktan sonra yanda duran iki ümitli kızların birisini dans etmeye çağırđı. Kız da kabul etti.

Dans bitmişti. Yiğit ise, Sayrakan'ı elinden tutarak benim yanıma getirdi:

-Sizinle dans etmek güzeldi, diyerek teşekkür edip gitti. Sayrakan da rahatlamış gibi:

-Çok nazik dans ediyor, çok iyi eğlendim.

-Avazbek'i gördün mü?

-Gördüm.

Avazbek geldi:

-Sizinle bu kez dans edebilecek miyim? diye Sayrakan'a seslendi. O ise tavır koyarak:

-O sizin davranışınıza bağlı.

Yine müzik çalmaya başlamıştı. İkisi de dans etmeye başladılar.

O tarafta siyah saçlı birisi benden gözlerini almıyordu. Bir saniye bakışlarımız çakıştı, hemen başımı çevirdim. Kim bu? Neden bana sanki borcum varmış gibi bakıyor. O tarafa bakmıyordum ama gözümün ucuyla ona bakıyordum. Sanki önceden görmüş gibi tanıdık geliyordu. [134] Ama hatırlayamadım. Bir baktım, bana yaklaşmış. Sanki elimden tutacak gibi, hemen dönerek odama doğru koştum. Arkama bakmadım bile... Birisi koridorda tencereyle yemek götürüyordu galiba, istemeden eline çarparak az kalsın düşürüyordum. Odama girdim, kapıyı kapatıp, pencerenin yanına oturdum. O çocuğu nerede görmüştüm?

Kalabalığın içinden arayarak onu bulamadım. Sayrakan'la Avazbek danslarına devam ediyorlardı, onlardan gözümü alamadan oturuyordum. Sayrakan dans ederken bile ona bir şeyler anlatıp duruyordu. Avazbek onu dinleyerek ara sıra kafasını sallayarak cevap veriyordu. Sanki gençliğin tadını çıkararak, durmadan dans ediyorlar, ayakları yere değmeden havada uçuyorlarmış gibi hızlı şekilde dönüyorlar, bazen rahatlık içinde istediklerine kavuşmuşlar, birbirini ilk defa görmüş gibi hep bakışıp duruyorlardı. Aşıklar birbirine kavuştuktan sonra, ne derdleri olabilir ki? Bugün tatil. Müzik sesi etrafı canlandırıyor. Kendilerine yakışmış elbiseleri giymiş gençler durmadan eğleniyorlardı. Ben ise saçlarımı tarayarak pencerede oturuyorum. Amanbay bugün de gelmedi.

Dans mı suçlu, Sayrakan mı suçlu, yoksa ben mi suçluyum hiç anlayamadım.

Dans kursu açıldı, bilmeyenler yazılısın denilince, öğrenciler yazılmaya başladı. Ben ise ortada kalmıştım, ne yapsam? Yazılacak mıyım? Hoplaya zıpla dans ettiğimi anneler duymaz mıydı? diye düşünürken, Sayrakan benim ismimi yazdırmıştı bile. Dans etmeyi öğrenmek istemem diyemediğimden dolayı kabul etmek zorunda

kaldım. [135] O günden itibaren dans kursuna devamlı gidiyorum. Benim gibi dans edemeyenler çokmuş, dördüncü sınıftaki kızlar bile kursa katılıyorlardı. Bugüne kadar dans etmeyi öğrenmeden onlar ne yapıyorlardı?

Kötü bir tarafı ise hocanın daha etkili olur, daha hızlı öğrenirsiniz diye her erkeğe birer tane kız eklemesiydi. Bana ise o gece gürdüğüm tanıdık gelen çocuk rast geldi. O gün fark etmemişim. İnsana dikip baktığı o büyük gözlerinden merhamet akıyor gibiydi, bir kötü yanı ise sağ gözünün üst tarafında yaradan kalan bir çizgi şeklinde iz vardı, sanki yanmış gibi.

İkimiz de suskun bir şekilde sadece hocayı dinleyerek, ona bakıyorduk. Ama, bu çocuk bir bahane bularak sohbet etmek istiyordu fakat utanarak sessiz kalmaya devam ediyordu. İstemeden sağ ayağıma bastı, çok utanmıştı.

-Affedersin.

-Önemli değil.

Sesi kılınmış. Daha uzun süre suskun kaldık. Bazı kızlar ise çift arkadaşları ile tanışmış ve samimi şekilde “sen” diyerek konuşuyorlardı.

Ders bitince beraber çıktık. Hava bulutluydu, ay bulutların arasında bir kaybolup, bir çıkıp etrafı aydınlatıyordu. Bizim yurdun yanına geldiğimizde, o elini uzatarak:

-İyi geceler, dedi.

-İyi geceler.

Yine bir şey diyecekmiş gibi duruyordu, ben de sessizdim.

-Adınız kim? sesi kulaklarıma hoş geldi. [136]

O an içimde iki duygu hissediyordum: Birincisi, annenin dediklerini unuttun mu? Akıllı ol, kendini toparla, benim ismim sizi ilgilendirmez, söylemem dersin, bir daha sana yaklaşmaz, rahat bırakır. İkincisi ise: Bu yiğit ismini öylesine sordu, bunda ne var? Güküş, ne zamana kadar ismini soranlarla kavga edip duracaksın? Burası şehir, üniversite. İsmi söyle. Yanımızdan iki kişi gülerek geçti. İstasyon tarafından trenin yorgun sesi duyuluyordu.

-Neden susuyorsunuz?

Ben korkmuş gibi bakarak cevap verdim:

-Gülayım.

-Turatbek.

O elimi sıktı, ben bir şeyi hatırlamış gibi şaşkın bir şekilde baka kaldım:

-Soyadınız Jarkınbaev mi? dedim yüreğim heyecanlanarak.

-Evet, Jarkınbaev, nereden biliyorsunuz? diye aceleyle sordu.

-Biliyorum... İyi geceler, diyerek arkama bakmadan koşarak odama gittim.

Geçen sene, sonbaharda gazetelerde “Cesur kahraman” denilen bir köşe yazısı bizi şaşırtmıştı. Turatbek Jarkınbaev isimli birisi gece karanlık sokakta geçerken, bir evi alevler içinde yandığını görür, yardım isteyerek, çılgınlık içinde ağlayıp duran çocukların sesini duyunca, durmadan, hemen pencerenin camına tekme atarak kırıp, yanan evin içine girer, gözlerini açamadığı yoğun duman ve alevlerin arasından ağlayıp duran çocukları bularak, küçük olanını kucağına alarak çıkarır, ikincisini çıkarmak için tekrar girince elbisesi tutuşur, ellerini yakar, ama yine de etrafı dikkatlice arar, ağzından kan akarak yerde bayılıp yatan çocuğu bularak onu da alevin içinden çıkarır. [137]

Jarkınbaev Eğitim Fakültesinde okuyan başarılı öğrenci, arkadaşlarının arasında sevimli ve değerli birisi, diye yazdıklarını hatırlıyorum. O yazının üst tarafında kendisinin kucaklayan 2 çocukla beraber bir fotoğrafı da vardı. Biz defalarca okumuştuk bu yazıyı, Ayzada'nın da “Bu yiğite aşk oldum, ona mektup yazacağım.” diye espiri yaptığını da hatırlıyorum. Ben o gazeteyi eve getirmiştım, annem pencereden soğuk girmesin diye pencereyi o gazeteyle kapatmış. Pencerenin yanından geçince hep onun fotoğrafını görerek yüzü ve ismi aklımda kalmış.

Nereye gitsem hep onunla karşılaşıyordum. Dün okulun büyük dershanesine girmiştım, Turatbek abi köşede, masanın üzerinden başını kaldırmadan bir şeyler yazıyordu. Nedendir yüzüm kızardı, yüreğim hızlanarak geri çıkmak için acele ettim. Arkamdan biri kovalıyormuş gibi merdivenlerden bir inişim vardı.

Mağazadan yünlü kazak alıp çıktığımda, o da büfeden gazete alırken gördüm. O bana baka kaldı. Ama ben fark etmemiş gibi yanından geçerken seslendi:

-Nasılsınız?

Hemen baktım, baş sallayarak bir şeyler demiş gibi oldum.

-Aceleniz var galiba, diyerek benimle yürüdü.

Beş altı saniye sessiz yürüdük. Işıklarda durduk, arabalar karınlar gibi geçiyorlar. [138]

-Bizim başkent de Moskova'ya dönüşüyor, dedi bu arabalardan bıkmış gibi.

Bu sefer de bir şey demedim.

Yol üzerindeki ağaçların yaprakları üzerimize döküldü. O ise iki-üç tanesini havada tutarak:

-Sonbahar da geldi. Yakında kar da yağacak. Biraz sessiz yürüdük.

-Bizim taraflarda şu an sıcak, dedi.

Bu sefer sessiz kalamadım.

-Bizim taraflar derken neresi?

-Güney.

Yine sessiz kaldık. Hangi bölgedensiniz diye sormaktan çekindim. Bir de, bana ne hangisiden olduğu.

Yurda yakınlaştığımızda:

-Bugün üniversitede iyi bir film varmış, gelebilecek misiniz?

-Gidemem.

O ise üzülmüş gibi, yoluna devam etti. "Benim ismimi nerden biliyorsunuz" diye soracağını düşünmüştüm, ama onun hakkında bir şey demedi.

Amanbay gelir mi diye bekleyerek, sonunda üniversitedeki sinemaya tek başıma gittim.

Büyük salon da çok kalabalıktı. Boş yer yoktu. Gideyim mi yoksa? diye düşünürken birisi elimi çektı. Turatbek! Çekindiğimden kızırarak, yüzüne bakamadım.

- Gelin, burada yer var, diyerek acele ettirdi.
- Sağ ol ben böyle iyiyim.
- Siz geleceksiniz diye, baştan yer ayırdım.
- Gelmeyeceğim dememiş miydim? [139]
- Geldiniz ya. Film başladı diye fısıldadı.

Eğilerek yerimizi arıyorduk, o kadar yürüdük ki sanki bir gün boyunca aramış gibi. Herkes bana bakıyormuş gibi hissediyordum. Kulaklarım yanıyormuş gibi, kızarmış yüzüm ağırlaşmış gibi. Keşke gelmeseydim.

Salonun ortasında iki yer ayrılmış. Başımı kaldırmadan oturdum. Etraftakilerin hepsi beni suçluyormuş gibi: "Bu kızın erkek arkadaşı başka. Baksanıza şimdi de bununla geziyor. Bir de utanıyormuş gibi davranıyor" diye sanki birbiriyle fısıldıyorlardı.

Işıklar kapanıp, film başladığında, biraz rahattladım.

Ben tanımadığım birisiyle ilk defa yan yana oturuyordum. Turatbek beni korkutmak ya da ürpertmek istemiyormuş gibi sakın oturuyordu. O filmi seyrediyorsa bile, akıllı, düşünceleri ve derdi bendim.

Filmin ne hakkında olduğunu bilmiyordum, anlamaya da çalışmadım, rahatsızdım. Bu kadar milletin arasında, nedendir korkuyordum, titriyordum. Sayrakan belasını bulmuştu. O beni zorlayarak kursa yazdırmısaydı, Turatbek'i tanımadım. Sayrakan sana göstereceğim.

Salonda oturanlar aniden bağırarak gülüverdiler. Filme baktım, şişman şapkallı birisi yüzünü tutarak, kızgın bir kızdan özür diliyordu. Bunun neyine gülüyorlardı?

Seans bitmişti. Herkes çıkıyordu. [140]

-Filmi beğenmediniz galiba? diye sordu o, benim ne diyeceğimi bekler gibi gözlerime bakarak. Ben ise hemen cevap vermedim.

-Çünkü sonuna kadar başınızı eğerek oturuyordunuz, suskun kaldınız, kötü filmmiş, ben de sevmedim.

-Neden? İlginçti, diye cevapladım sanki izlemişim gibi.

-Sırf izleyiciyi güldürmek için çekilen filmlerden hoşlanmam. Ne diyeceğimi bilmiyordum, konuşmadım.

Dışarı çıktık. Hava bulutluydu. Siyah büyük bulutlar sanki binaların üstünden göçerek geçiyorlarmış gibiydi.

-Siz Sayrakan'la aynı odada mı kalıyorsunuz?

-Evet. Aynı, nereden biliyorsunuz?

-Ben Avazek ile aynı sınıfta okuyorum ve ikimiz arkadaşız.

Yurda yaklaşmıştık. Bu arada Amanbay burada olabilir diye, etrafıma bakıyordum. Göremedim. Gelse de gitmiştir. Turatbek bir anda durdu, bana baktı:

-Şimdi girecek misiniz? dedi.

Başımı salladım.

-Biraz dolaşsak olmaz mı?

“Vaktim yok” demek istedim, ama nedendir söyleyemedim.

Biz birbirimizden iki adım mesafeyle yürüyorduk. O sakin olmasına rağmen, konuşkan birisiydi. Ana babamı sordu, anlattım. Bölgemizden kaç kız geldiğimizi sordu, anlattım.

-Sadece ben konuşuyorum, neden siz bir şey söylemiyorsunuz?

-Söyleyecek sözüm yok. [141]

Derin bir nefes aldı.

- Evet, ben zevkli konuşamıyorum. Sıkıldın mı?

Vaktin nasıl geçtiğini fark etmemişiz. Saat on bir buçuk olmuş.

-Güvenlik içeriye almaz, gidelim, dedim. Biz samimi arkadaşlar gibi vedalaştık. Ben fazla uzatmadan merdivenlerden koşarak çıkarken, pencereden baktım. O ise halen yerinde duruyordu. Niye duruyor? Gitseydi.

Kızlar ışıkları kapatıp, yatmışlardı. Ayaklarımın ucuyla yürüyerek, üzerimi değiştiriyordum. Sayrakan uyumamış.

-Amanbay mı geldi? diye fısıldayarak sordu.

- Evet, diye yalan söyleyerek, yatmak için acele ettim.

(21) Bölüm

Dersler yoğun olduğundan sadece derslerle uğraşıyordum. Dersler yetmiyormuş gibi, iki dersten arka arkaya seminer denilen şey başladı. Her birine 5-6 saat ayırmadan, hazırlanamıyordum. Eyvah, kitapları okuyup, notları alıp, seminerlerde anlatacakmıyız. Sadece öğretmen değil, tüm öğrencilerin de soru sorması, bunlar kolay değil. Kafam karıştı.

Şu an büyük salondayım. Büyük bir gayret göstererek okyan, bir şeyler yazan öğrenciler... Toplam yüzden fazla kişi var, birisinin de sesi çıkmıyor. Herkes bir şeylerle uğraşıyordu. Okuduğum ise, Lenin'in "Ne Yapmak Lazım?" isimli kitabıydı.

Gerçekten, ne yapmak lazım? diye kimler düşünmemiş. Yitirilmiş, belası toplumun sorunları olmuş, karanlıkta aydınlık arayan, Çernişevskiy'in hayranları da: "Ne yapmak lazım?" diye kafa yormuşlar. [142] Bizim asrımızın düşünürü Lenin de ezilen işçilerin hayatlarını düşünerek, onları bağımsızlığa götüren yolu göstererek: "Ne Yapmak Lazım?" isimli kitap yazmış.

Biz ise o kişinin yazdıklarını iyice okuyup anlamadan, dersler zor diye, utanmadan şikayet ediyoruz.

Dışarıda yoğun bir yağmur yağıyordu, büyük siyah bulutlar şehri karartmıştı.

Ne yapmak lazım? Az uyuyup, çok okumak lazım? Ve onunla sınırlanmak mı lazım? Büyük ders salonu çok sakin. Herkes başını kaldırmadan çalışıyor, çalışıyor. Biraz uzaklıkta karşımda Turatbek bir top kitaplarla oturuyor. Bizim bakışlarımız

denk geldi. Bu sefer kızarak yere baktım. Arkadaşlarmış gibi baş eğerek selamlaştık. Günler geçtikçe gönlümde yer aldığını gizleyemem.

Geceleyin rüyamda gördüm.

Büyük bir salonda ikimiz dans ediyorduk. Ben ise bembeyaz bir elbise giymişim. Özlemiş gibi bir birimize bakıyorduk, sanki havada uçuyormuşuz gibi. Etrafımızda dans edenler: "İkisi birbirini arayıp bulmuş gibi tam yakışmışlar." diye kıskanıyorlarmış gibi aralarında konuşuyorlardı. Biz ise duymuyormuş gibi davranıyorduk.

Beklemediğimiz yerden, etraftaki dans edenler aniden çekilmişler, ortada sadece biz kalmıştık. Karşımızda Amanbay kılıç ile yanında ise Alişer...

Amanbay bana sert bakarak:

- Şimdi benimle gel, ya da...

Ben korkuyorum, tüm vücudum titriyordu, ama ağlayamıyordum. [143]

Turatbek ise bana sıkı sarılmış:

-Bana bak, akıllan. Bu benim Güküşüm, diyor.

Amanbay bir adım öne bakarak:

-Yok benim Güküşüm, diye bağıyor, sonra bana:

-Son kez söylüyorum benimle gel. Her nasılsa benim karım olacaksın.

-Ben senden nefret ediyorum, diyerek Turatbek'e sarıldım. Ama o bıçağını çekince, Turatbek aramıza girdi, göğsünü tutarak yere dayandı. Ben ise bağıarak ona sarıldım.

Uyandım, rüyaymış, çok sevindim. Böyle bir şey nasıl aklıma geliyor? Olacak şey değil. Bu sadece rüya.

Toparlanarak kitap okumaya devam ettim. Anladığım yerlerin altını çizdim. Bugün iyi hazırlanarak, yarın kim konuşacak, dediğinde elimi kaldıracam. Şu kötü Aygül kadar olamaz mıyım? Bilse bilmese bile elini kaldırıyor. Hocalar da onu aktif birisi diye överler.

Galiba yağmur hızlanarak yağmaya başladı, pencerelere de çarpıyordu. Yağsın. Daha çok okurum...

Dün koridordan geçerken, Turatbek yolumu kapatmış, duruyordu. El uzatarak selamlaştık:

-Odanıza gitmiştim, yoktunuz. Bugün büyük tiyatrodaki "Çolpon" varmış. Ona... diye konuşurken, sözünü keserek:

-Gidemem, boşuna uğraşmayın, diyerek gönlünü kırıp, arkama bakmadan gittim.

[144]

Yatmadan önce, balkona çıkmıştım, o ise yağmura bakmadan başını eğmiş, bizim yatakhaneimizin önünde aşağı yukarı dolaşıyordu. Devamlı bizim pencereimize bakıyordu. Beni fark etti mi ya da gördü mü bilemem. Gitmeden dolaşıyordu. Üzerindeki paltosu ıslanmıştı. Üşüdüğümde ben içeriye girip yattım. Şimdi ise kurtuldum. Bir daha selam vermez diye düşünmüştüm. Tersine şimdi de gözünü benden ayırmadan bakıyor.

"Ben bu vahşiliğimi ne zaman bırakırım? O saygı göstererek tiyatroya çağırıyor. "Maalesef, seminerlerim zorluyor, derslerden başımı kaldıramıyorum. Gidemem" deyip iyi davranarak, gülümseyerek cevap versem olmaz mıydı? Üstüne mi geldim, Göküş?"

"Göküş üzerine gelmedin. Böylesi daha iyi. O seni tiyatroya niye çağırıyor? Neden seni rahat bırakmadan, gölgen gibi ardından koşuyor? Üzerine gelip, sert konuşmayacak, o senin neyin olacak ki?"

Bu manasız düşünceler neden beni bırakmıyor? Akşam olmak üzere, çalışayım. Bir sorusunu bile cevaplayamadım. Karmakarışık bu düşüncelerim, ruzgarın dağa çarpması gibi yüreğimi acıtıyordu. Ne yapmak lazım?

Ben huzursuzum. Odamda durmadan oraya buraya yürüyorum. Ne yapacağımı bilmiyorum, kitap bile okumak istemiyorum.

Sayrakan yatağında "Abayı" okuyup yatıyor. Gönlü rahat ise kitap okur tabii ki. Sessizce okumadan sık sık bana dönerek beğendiği yerleri bana tekrarlayıp okuyordu.

-Oy Göküş sevgiye çare var mı? Abay da cesur yürekliymiş. Ya Togcan? O da sevgiye canını veren kız. Er yiğidin arkadaşı Erbol gibi olsa. Biliyor musun, biz kızlar hiç iyi arkadaşlık kuramıyoruz. Olur olmaz bir olaydan küsersek, üzülmüş, darılacağız. [145]

Bu konuda erkekleri kıskanıyorum. Yastığa dayanarak:

-Biliyor musun, ben sana söyleyeceğimi unutmuşum. Bir gün “Ala-Too'da” Avazbek, Turatbek üçümüz gidiyorduk. Beklenmediği bir yerden onlar bir yazarın eseri hakkında tartışmaya başladılar. Onların tartıştıklarını duyarsan, yıpranırsın. “Sen anlamamışsın!”, “Yok sen anlamamışsın!” diye yol boyunca tartıştılar. Bunların arkadaşlığı sona ermiştir, bir de iyi arkadaşız diye övünüyorlardı diye düşünmüştüm. Ben yanılmışım. Ertesi gün ikisinin yan yana şakalaşarak gezdiklerini gördüm.

Ama onun sözlerini dinlemiyordum. Pencerenin yanına gelip, dışarıya bakıyorum. Sağanak kar yağıyor.

-Ya sen kimi bekliyorsun? dedi Sayrakan. Cevap vermedim.

- Ey Göküş, sana bir yiğit aşk olmuş.

- Aşk olmayı sana verdim.

O da sessiz kaldı. Şimdi kızgın şekilde bana bakıyordu. Yanılmışım, baktığımda, kitap okuyordu. Radyoyu açtım.

Aşkım seni düşünsem,

Uyumadan gece geçirsem diye birisi şarkı söylüyor, hoşuma gitmediği için kapattım. Neden yalanla dolu şarkılar söylüyorlar! Nasıl da aşkını düşünerek gece uyumadan geçirsin? Sayrakan benim ne yapacağımı merak ederek bakıyormuş. Ben aldırmadan ters dönüp gittim.

- Göküş, neden sabırsızsın?

- Sabırsız mabırsız değilim.

- Gizleme, ben hissediyorum, bir şeyin var. [146]

Hemen döndüm, gülümsemiş gibi baktım.

- Neyi hissediyorsun?

- Rahat uyumuyorsun.

“Yoksa onun ismini mi söylemişim?”

-Yalan söyleme, ben uyurken konuşmam...

- Gerçek komsomolluk sözüm.

Ben tartışmadan, yere baktım.

-Amanbay neden sık gelmiyor? Şımartmadan kulaklarını çeksene!

Keşke onu yapabilseydim, ama söz konusu bu değil...

İki haftadır eve mektup yazmak için fırsat bulamıyorum. Utanmadan “fırsat” diyorum, sağ selametini sormaya ve selamlarla mektup yazmak için o kadar da çok zamana gerek yok ki. Annem zavallı, Papa ağbey evimizin önünden geçerken “Güküş’ten mektup var mı?” diye merakla sorup duruyordur. Her gün mektup yazacağım diye verdiğim söz nerede?

Masaya oturup mektup yazmaya başladım: “Canım benim anneciğim!” diye alıştığım gibi yazarak başladım. Dudaklarımı sıkarak düşüncelerime daldım, ne yazıyım?

Annem benden bunun gibi mektup bekler: "Herkes gibi eğlenceli ve sağ sağlim geziyorum... yok, “eğlenceli” denilen kelimeyi silmem lazım, onu annem yanlış anlayarak, meraklanarak, uykusu kaçar. Ama ben eğlenmedim mi? Neden annemden gizleyeyim? Ya gerçeği yazsam? Yok yazmayayım... yoksa annem yarın gelir. Evet geldiğimden beri anneme yazdığım mektuplarda, şehire de, sinemaya da, tiyatroya da gitmeden, yurttan, üniversitedeyim diye yalanları yazdım. [147]

Gerçekteyse defalarca sinemaya ve tiyatroya gittim, dans etmeyi öğrendim, Sayrakan’ın doğum gününde, onlarla beraber restorana gittik, hayatımda ilk defa şarap içtim, dönüşte, Turatbek ile ikimiz Sayrakan ve Avazbek’in arkasında kalıp el ele tutuşarak geldik.

O zaman böyle yazıyım: “Sağ sağlim yürüyorum, hiç bir eksikim yok. Siz meraklanmayın. Anne, Frunze’de okuyan kızlar hakkında teyzemin söylediklerinin

hepsi yalan. Buradaki kızlar da benim gibi tertipli ve namuslu. Birisi size bir şey söylerse hiç inanmayın!”

Ben düşüncelere daldım. Zaten annem inanmaz. “Kızımın bu türlü yazması ilginç, kesinlikle bir şeyi var, “kötü” kızlarla arkadaş olmuştur diye şüphelenmeye başlar. Yok, sileyim, ne kaybederim ki? Yok, silmeyeyim. Neden ben anneme gerçeği yazıp, bizim yerde okuyup, kızların çalışmalarına engel olan gıybetlerini, eksiklerini anlatmayayım?

Bunları nasıl yazacağımın çaresini bulamadan, masadan kalkıp, öfkelenerek, dolanmaya başladım. Ne yapayım...

-Güküş, bu kitabın zevkli yerine geldim, diye Sayrakan seslendi. O beni kızdırıyordu. Gönlü rahat olduğundan çok eski zamandaki Togcan’ın hayatıyla ilgileniyor. Ben bugünün Togcan’ı olduğumu, o nereden bilsin?

Yine oturup, mektubuma devam ettim.

“Benden yana hiç meraklanmayınız. Derslerim iyi. Amanbay sık sık geliyor. İlişkilerimiz iyi. Samimiyiz.”

Aslında bunların hepsi yalan. [148] Ne zaman geldiki o? Gelse de moralsiz. Amanbay gelmiyor, bana da önem vermiyor, ne yaptıklarını bilmiyorum. Ondan gönlüm kalmaya başladı. Neden beni bu kadar zor durumda bıraktınız? diye ağlayarak yazsaydım, annem ne anlardı?

“Güküş, akılsızlık yapma. Erkeklerle kendini karşılaştırma. Sen yüzünü kirletmeden, dikkatli ol, ana babası sağlam iken, o nereye gider. Canım kızım, annenin söylediklerini yaparsan, eksik olmazsın.” diye yüreğimi ağlatan annemin mektubu gelir. Ya da telefona çağırıp, laf atar, kavga edip, konuşurdu.

Ne yapacağımı bilmeden, masaya dayanarak çocuk gibi ağlamaya başladım. Sayrakan yatağından fırlayarak kalkıp, boynuma sarıldı

-Güküş, yine anneni mi özledin?

Ben cevap vermeden ağlamaya devam ediyordum. Göğsüm daralmış, nefes alamıyordum. Her dakika yüreğimi ezen, değerimi düşüren sırlarımı aynı yaşımında olan birisine anlatmak istiyordum, ama anlatamam, dilim dönmez.

- Derdini paylaş, gizleme!

Ama ben güçsüzlüğümü gözyaşlarımdan çıkararak, gizliyordum.

Sayrakan'ın beklediği gibi, o anda iç dünyamı açıp anlatmadım.

Yarı yazılmış mektup gönderilmeden kaldı.

(22) Bölüm

Yüreğimi sıkan susmalar, bu güz bakışları ne zaman biter?

Hava bulutlu. Siyah bulutlarla dolu. [149] Biz yan yana gidiyoruz. Serin ruzğar yüzümüze çarpıyor. Amanbay siyah paltosunun yakalarını yukarı çekmiş, ellerini cebine atmış şekilde gidiyor. Bugün tartışmadık. O çağırdı, ben de hemen çıktım. “Nereye gideceğiz?” diye sordum, “Gideceğimiz yer bulunur.” diye hoşnutsuzlukla cevapladı. Ben de uzatmadım.

Neden susuyoruz? Konuşacağımız, anlatacağımız konular yok mu? Beni gece gündüz rahatsız eden dertlerim var. Her zaman bu sefer bunları anlatırım diye cesaretlenirim. Ama onu gördüğümde vazgeçiyorum.

Her nasılsa sonuna kadar beraber olacağız, bu türlü davranışlarımız nereye kadar devam eder? Ben böyle olacağını beklemiyordum. İkimiz de istediğimiz okulu kazandık, geçmişteki küskünlükleri unuttuk. Herkes gibi normal sevgililer olarak beş altı senedir yan yanayız. Ana babalarımız da bizlerin hiçbir şeyimizi eksik etmezler. Amanbay da akıllı bir yiğit. Ara sıra baş eğmezliği, şımarması ve başkalarını dinlememe gibi eksiklikleri var. Bu bir şey değil. Sonra okulumuzu bitirip, doğduğumuz yere döneriz. Kendi evimiz olur, ben öğretmen olup, o veteriner doktoru olup, çalışacağız diye düşünürdüm. Bunların hepsi olmayacak hayallerden kurulmuş. Bizim ilişkilerimize engel olan ne? Hiç anlamadım. Belki de ben suçluyum? Ama ben ne yaptım ki? Bugüne kadar annemin gösterdiği dar çizgilerin sınırlardan çıkmadım. Belki de Amanbay başkasına aşk olmuştu, beni sevmiyordur. O zaman niye nişanlandı? O erkek ki, ben hiç de razı değilim diye kabul etmeseydi onu kim zorlayacaktı ki? [150]

Ben bunların hepsini ona anlatmak isterim.

Durağa dönüp, otobüse de binmedik. Ayaklarımızın altında kurumuş yapraklar hışırdıyor. Yanımızdan geçenler bize şaşırarak bakıyorlar.

Ben susmayı seven birisiydim. Ama bu kadar da değil. Bazen Sayrakan saat on ikiyi geçince soğuktan titreyerek gelir. “Hiç bitmeyen sizin sırlı sözleriniz nedir acaba? Bana da biraz anlatsana?” diye meraklanarak sorarsam: “Güküş, senden niye gizleyeyim ki? Önemli bir şey konuşmadık. Hiç sözümüz bitmedi. Sevgi sözü sonsuzdur. Dün konuştuğlarımızı da bugün konuştuk. Ama sıkıcı değil. Her defasında değişik hissediyoruz.” diye sevinerek anlattıkları aklımda. Ben ona hayranım. Bir keresinde Avazbek ile Sayrakan sözleri bitmeden bizim koridordaki kanepede gece saat ikiye kadar oturmuş, yurduna dönünce içeri almamışlar, o sabaha kadar dışarıda şarkı söyleyerek, mırıldayarak, dışarıda kalmış. Aşk budur! Amanbay ise saat on olunca geç kalıyorum, bizim taraf karanlık diye acele ediyor.

Biz Panfilov parkına kadar gelmiştik. Bir konu açmak istedim. Ne zamana kadar dilimiz bağlanmış gibi kalırız. Ne dersem? Dün Ayzada’dan mektup almıştım, bu iyi haber.

- Yeni haberim var, Ayzada’dan mektup aldım. O ise üç-dört adım attıktan sonra:

- Bir şey mi dedin? [151]

Aniden öfkelenerek kızdım.

Ben de bir şey demeden devam ettim.

- Bir şey mi dedin? Tekrar sordu. Ben de yüksek sesle:

- Ne dediğimi duymadın mı?

- Dalmışım.

“Şimdi de sen ne konuda düşünüyordun? Başka birilerinin iç dünyasının sırlarını öğrenebilecek aletim olsaydı, bu kadar zorlanmazdım.”

- Ayzada’dan mektup aldım. Şimdi duydun mu? demiş gibi sert bakarak sözüme devam ettim. O istediği amacına ulaşarak, Oş Devlet Üniversitesinin Biyoloji Fakültesinde okuyormuş. Kemel ikisi samimi şekilde zevkli ve eğlenceli hayat

sürüyorlarmış. “Samimi şekilde zevkli ve eğlenceli.” dediğim sözleri daha şiddetli söyledim.

- Annesi ile barışmışlar mı? diye konuyu değiştirdi.

-Anlaşmış, Gülsün abla Oş’a gelmiş, ara sıra uğruyormuş. O, sana selamlarımı ilettiler.

- Sağ olsun.

Ben kendimi zorlayarak (bundan zor iş var mı?) söyledim:

-Ayzada bizim gizli işimizi kimden duyduğunu bilmiyorum. Kendimi değersiz hissederek zar zor konuştum. Mutlu olmanızı dilerim diye yazmış.

- Kendileri mutluymuş mu?

- Tabi ki.

Ayzada da bizi kendileri gibi mutlu, Frunze’nin serin havasında, güneşin gözü görünmediği yeşil bahçelerin arasında mutlulukla dolu geziyorlardır diye düşünmüştür. O bizim soğuk davranışlarımızı nereden bilsin? [152]

“Kentte okuyan sizlere kıskanıyorum.” diye yazmış. Kentte okuyan arkadaşının derdini nereden bilsin? Bu da yetmezmiş gibi, resminizi gönderin diye yazmış. Sanki biz fotoğraf çekeceğiz...

İçim yanarak, nefesim azaldı:

- Kemel ikisinin resmin göndermiş, dedim en sonunda. “Biz de fotoğrafa çekilseydik.” der mi acaba diye ümitlenmişim, o sıkılmış gibi, yukarıya bakıp:

- Hava da bozuldu. Saatine baktı. Filme on dakika kalmış, dedi.

Ben gitmeden yerimde kaldım: ellerim titriyordu, gözlerim kararmaya başladı, zorlanarak, boğazıma bir şeyler tıkanmış gibi hissediyordum. O arkasına bakmadan gidiyordu, beni çağırınca arkasından gölgesi gibi takip edeceğimi düşünmüştür. Benim arkasında kaldığımı şimdi fark etti, hemen döndü:

-Hadi, acele ediyoruz, neden duruyorsun?

“Neden böyle davranıyor. Bundan itibaren böyle olamaz.”

- Hadi! O daha yüksek sesle seslendi.

Arkamdan bir grup gencin neşeli gülümsemelerini, konuşmalarını duyup, karşılık vermeden takip ettim.

Filmden çıktık. Ala-Too'nun önü de çok kalabalıktı. Neşeli gülmeler. Binlerce gencin sevinçli yüzleri, mutluluk dolu gözlerini görürsün. Onların aralarından geçiyorduk. Bir yandan Turatbek karşımıza çıktı, tek başına ve moralsizdi. Bana başını eğerek selam verdi. [153]

-Bu kim? dedi Amanbay dönerek.

- Tanımıyorum

- Gözlerini sende alamıyor.

Restorana boynumdan bağlanmış gibi zorlayarak girdim. Başım eğilmiş, sandalyede uçup gidecek gibi oturuyorum. Etraftaki konuşanların hepsi bana bakıyormuş gibi. Yanımızdaki masada benimle yaşıt bir Kırgız kız şarap içerek oturuyordu. Garson “bişteks”, şarap getirdi. Ben çekinerek içtim, acı, tatlı tadı varmış. Belki de başka birisiyle içmezdim, ama karşıdaki kişi güvenilirli. İki bardak şarap içtim.

- İçtim, dedim bardağı çekerek.

- Yine iç, bir şey olmaz.

- İçmem.

O da çok zorlamadı, kalan şarabı kendisi içti.

Restorandan çıktık. Dışarısı karanlık. Şimşekler çakarak, yağmur yağıyor. Biz geldiğimiz yolla gidiyoruz. Millet yağmurdan kaçarak, evlerine dönüyorlardı.

- Kendin bilerek elimi tutmazsın, hiç de aklın yok. Medeniyeti ne zaman öğrenirsin, dedi

Ben karşılık vererek elini tutmadım.

- Tut elimi.

- Tutmayacağım.

- Neden tutmazsın?

- İstemiyorum

- Demek ki, artık istemiyorsun?

-Annen paraları alırken istemiştin ama.

Bu aşağılanmaya dayanacak kim var. O an yıldırım çarptı, onun yüzünü gördüm.
“Artistlik yapma, konuşmana dikkat et, tutup tutmasan da sen benimsin.” [154]

-Sen benim anneme laf atma, dedim ağlayacak gibi. Senin akli başında olan bir yiğit der. Dediğin kadar varsan, neden ana babanı bize gönderdin?

- Neden mi?

- Evet neden?

- Sus.

-Susmayacağım. Ben senin nikâhlı karın değilim. Ne yapacağımı kendim bilirim.

- Hiç de öyle değil.

- Öyle. Sana ne? Öyle yiğitsen ana babanı dilenci gibi göndermeseydin. Ben sana yalvardım mı?

- Son kez uyarıyorum, sus!

- Susmam.

- Al sana!

O an çenemin sağ tarafı acıyarak, gözümünden ateş parladı. Başım dönerek yere oturdum.

- Namussuuuz! dedim.

- Al yine.

Anne! Canım anneciğim!

Ben yüzümü tutarak akan gözyaşlarımı silmeden yağmurlu gecede yürüyüp, sessiz ağlayarak, onun ata soyunu lanetleyerek gidiyorum. Bitti! Her şey bitti!

Anne! Canım annem! Siz bana iyilik yapayım diye aslında kötülük yaptığının farkında mısınız? Siz ise, Göküşüm mutluluğa kavuşmuş diye düşünüyorsunuzdur. Ben mutluluğa kavuşur muyum? Şimdi yanımda olsaydınız, acı acı sözleri çekinmeden söylerdim. Çekinecek halim kalmadı. Olsun, lanetleyecekseniz lanetleyin, ne yapacaksınız da razıyım. [155]

Bunları düşünerek yurda yaklaştığımı fark etmedim. Gözyaşlarımı silerek ikinci kata çıktım. Sağ yüzüm ateş gibi yanıyor. Koridordaki aynaya baktım, tokattan dolayı bir el izi kadar alan morarıvermiş. Namussuz, hayvan diye yine küfür ettim. Odaya girmek istemedim. Kızlar yüzümü görünce "Ne oldu?" diye soracaklar. Onlar yattıktan sonra, sakin bir şekilde girerim.

Balkonda yağmurun yağışını dinleyerek oturdum. Böyle durumlarda vakit de geçmiyor. Yağmur giderek güçleniyordu. Oturduğum balkonun altından birilerinin gülmesi ve öpüşmesi duyuluyordu.

-Yağmur durmuyor, gidelim, üşüyorum, diye seslenen kızın sesi duyuluyordu.

- Yine beş dakika beklesene, belki durur, diye yalvaran erkeğin sesi geldi.

- Durmaz. Çok geç oldu.

- Durur.

- Uykum geldi. Şimdi yatarsam direk uyurum.

- Şu senin uykun, ya! dedi yiğit.

-Samajkan, yanından bir adım gitmek istemem. Şu siyâh gözlerine hep bakıp dursam. Ağır ağır nefes alması duyuldu.

-Bekiş, yeter, bıyıkların... Bir de tıraş olmadan geliyorsun.

- Seni bekletmeyeyim diye eve gitmeden direk sana geldim. Başka sefer... o zaman da bir eksikliğini bulursun sanırım.

- Gidelim.

- Beş dakika.

- Görüşmek üzere, elini ver.

-Tamam uykun varsa gidebilirsin. Ben uyumadan, senin kaldığın odayı sabaha kadar bakıp oturacağım. [156]

KIZIN gülümsemesi duyuldu, yiğit küsmüş gibi devam etti: Ben senin için uzaktan geldim. Bizim taraflara giden otobüsler durdu. Artık yaya gideceğim, yol boyunca seni düşüneneğim. Sen ise tatlı tatlı uyuyacaksın.

- Bekişcan, ben de uyumam. Başına bir şey gelmemiştir? diye düşüneneğim.

- Merak etme uyuyacaksın.

Onlar suskun kaldılar.

- Samaş, gerçeği söyle, sen bana aşık mısın, ya da...

-Aşığım. Aşık olmasaydım durur muydum?

- Canım benim.

- Tamam aşkım, yalvarma.

-Yalvarırım. Ben senin sevgine kurbanım.

- O zaman gidelim.

- Tamam. Ben seni ararım. O zaman geleceğim günü söylerim.

- Yarın ara, yoksa merak edeceğim, tamam mı?

- Tamam.

Onlar galiba el vererek vedalaştı.

-Samaş bana bir bakar mısın? Güzel gözlerine bir bakayım.

Beş dakika dediğine, yarım saat geçti ama bu iki genç evlerine dağılmadı. “Sevginin sözü bitmez.” diyen Sayrakan’ın akıllı sözlerini hatırladım.

Yağmur daha çok yağmaya başladı. Bu havada, gece saatinde, bu aşk olan evine nasıl gider?

- Samaş, ben gidiyorum.

- Güle güle.

Onlar vedalaştılar. Kız el sallayarak yurda girdi. Yiğit pardesüsünün yakasını yukarı çekerek, bizim yurdumuza devamlı bakarak, karanlıkta kayboldu. [157] Yağmur yağmaya devam ediyordu.

“Ne kadar da mutlu bir çift.” diye, kıskandığımı fark etmemiştim. “Birileri duydu mu?” diyerek iki tarafıma baktım, kimse yoktu. Saat on iki olmuştu. Yatsam bile bugün sabaha kadar uyuyamam. Havası güzel olan balkondan gitmek istemedim.

Neden ben ona bu kadar yalvarıyorum? Ben, onun, küçüklüğümden bakıp besleyen yetimi miyim? Yok! Onun kötü ana babası arkamızdan koşarak nişanlamıştı, parayı da aldılar, gariban Gülayım nereye gidecek diye, rahat davranıyor? Bakarız. Onunla evlenirsem ismim silinsin. O beni olmayan bir sebepten dolayı, kız olmama rağmen tokat atıyor, onunla evlenip, onun eline düşsem, sever mi beni? Güküş, aklın varken eteğini kapat, hatırlıyor musun, ünlü edebiyatçının “Hayat insana bir kez verilir.” denilen akıllı sözü var. Eğer gelecekte tekrar doğup yaşaya bilseydim, o zaman anneme karşı çıkmadan: “Tamam bu hayatımda annemi kırmadan, onun dediğini yaparak yaşayayım, ama ikinci hayatımda, istediğimi yaparım.” diye tavrımı koymazdım. Bir kez verilen ömrün, zor hayatın, güçlü aşkın kıymetini anlayabilmek her insanın görevidir.

Yağmur durdu. Hava temizlendi, kolay nefes almaya başladım. Şehirde evlerin ışıkları kapandı, şehir sakinleşti. Otobüsler de durdu. [158] Beklenmedik yerden, erkeklerin yurdu tarafından gitarın sesi gelmeye başladı. Yürek ezici müzikleri çalıyordu. Gece yarısı uyumadan, kızları duygulandıran bu kişi kimdi?...

(23) Bölüm

Bugün bizim fakültemizde ekim bayramına dair özel bir tören düzenlendi. Akşamleyin büyük salonda, özel kursların katılımcıları konser verecek, sonra dans olacak. Gönlümüz açık dans ederiz. Dans etmeyi bilenler müziğin sesini duyunca, atlar gibi coşarak, sahneye çıkıp dans etmek istiyormuş.

Kabul ediyorum, eskiden, şehirli kızların giydiği güzel, vücuda yakışan elbiselerinden hoşlanmıyordum. Tabi ki bu, anlamamaktan kaynaklanıyordu. Sayrakan ile ikimiz şehirdeki atölyeleri gezerek, bayram için özel kumaşlardan benzer elbise diktirdik. Bize çok yakıştı. Yeni elbiseleri giyip, dışarıda gezdiğimizde,

kızlar, kadınlar, gözleri patlayacakmış gibi kıskanarak arkamızdan bakıyorlardı. Amanbay'ın bana tokat atmasını Sayrakana anlatmamıştım. O yüzümdeki izi görüp: "Ne oldu?" diye sorunca, cevap vermemiştim.

Anlatmakta ne fayda var? Bu işi kendim çözmem lazım. Bırak bunun hakkında düşünmeyi, moralimi bile bozmuyorum. Bugün bayram, bugün konser, bugün güzel danslar olacak... Erkenden akşam olsaydı... [159]

Ben süslenip, saçlarımı tarayarak odamızdaki aynanın önünde oturuyorum. Nedendir heyecanlıydım, durup dururken seviniyordum. Konuşunca, sesim de heyecanlıydı. Bana ne oluyordu? Yüreğim ağızımdan çıkacak gibi çarpıyordu, bir şeyler hissediyordum. Ya da hiç bir yere gitmeden odamda mı kalsam? Kitap mı okusam? Ne yapсам? Yok, öyle yapmayacağım. Benim diğerlerinden neyim eksik? Hapiste miyim ben? O, kendisi gelerek davetiyeyi vermemiş miydi? Neden onu düşündüğümde, uzaktan gördüğümde hemen halim değişiyor? O, seviyorum diye bir şey söylemedi ki ya da sevgi dilsiz mi olur?

Kapı açıldı, Sayrakan ütülenmiş elbisesine önem vererek elinde tutuyordu, girişte durdu, başımdan ayaklarıma kadar baktı:

-Güzelsin! Güzelsin! diye şakalaştı

- Baksana Sakiş, elbisemin arkası kırışmış mı?

- Dönsene. Yok bir şey. Bu akşamın kraliçesi sen olacaksın.

- Tamam dalğa geçme, diye şakalaşarak dövmeye başladım. O ise oda içinde kaçıyordu. Birisi kapıyı vurunca yerimizde durduk.

Avazbek ile Turatbek içeri girdi. Onlar simsiyah takım elbise giymişler. Çiçekli kravatları da takım elbise ile uyum içindeydi.

- Bayramınız kutlu olsun!

Selamlaştık. Avazbek ile Sayrakan konuşuyordu, biz ise bir birimize bakıp duruyorduk.

Senin ağızında bir şey mi var? dedi Sayrakan Turatbek'in suskun durduğunu fark edince. O gülümseyerek:

- Biz sizin gibi konuşamıyoruz, diye ağızından kaçırdı, utancından kulağına kadar kızardı. Bu kadar saf, çekingen haliyle alevlenerek yanan evin içerisine girip, iki çocuğu, dumanların arasından nasıl kurtardığına şaşırıyorum. [160]

- “Biz” dediği ne? diye Sayrakan o sizlerine espiri yaptı. Ben de utandım. O ise suçluymuş gibi bana bakarak:

-Sayrakan, sen egoistin tekisin! Toplumun içinde “Ben, ben” diye durmak iyi değil, diye bu durumdan kurtulmaya çalıştı. İçimden: “Aferin” diyerek, bu düşüncemi fark ettirdim mi? diye şüphe ile onlara baktım.

Dördümüz dışarıya birlikte çıktık. Avazbek bize fıkra anlattı, hepimiz gülererek geliyorduk.

Ben, bakkalın yanında iki eli cebinde dolaşarak duran Amanbay’ı gördüm, Alişer yanındaydı. Aniden gülmem kesildi, nefesim kesilip, sessiz kaldım. "Güküş, kendini kaybetme!" dedim. O bir adım ileri atarak, el hareketiyle buraya gel dedi. Ben ilk başta ne yapacağımı bilmedim. Yanına mı gitsem ya da geçip gitsem mi? Yaptığı hayvanlığını hatırlarsam, nefret ederek gözümden kaybolmasını isterim. Ne yaparsan yap diye geçtim.

- Gel buraya! diye gırıldayan sesini duydum. Yanımdakiler de duymuştu. Ben bir adım atarak öne çıktım:

- Sana kim lazım? dedim.

- Bana sen lazımsın, gel buraya, dedi emir veriyormuş gibi.

- Gelmeyeceğim.

-Gel diyorum. Konuşacak şeylerim var ve yanıma gelerek, diğerlerine:

-Siz gidin, dedi. [161]

- Gitmeyin, dedim ben onlara.

Alişer acele ederek Avazbek’in yanına gidip: “Güküş, bunun kız arkadaşı, aralarında anlaşmazlık var” diye söylediğini duyduğumda:

-Sizi ilgilendirmez, karışmayın, dediğimde, hiç bir şey diyemeden donup kaldı. Ben tüm cesaretimi toparlayarak:

-Elveda, Amanbay. Bir daha beni arama, diyerek elimi uzattım. O elimi sıkı tutarak:

-Hiç bir yere gitmeyeceksin. Gel buraya, diyerek beni sürükledi, ben kendimi arkaya doğru çektim.

- Bırak onu! diyen Turatbek'in sesini duydum. Yok, o bu durumdan korkmadı. Benim elimi sıkı tutarak, Turatbek'in üzerine gitti:

- Affedersiniz, bu benim kızım.

- Ey dostum, "Benim kızım." demeyi bırak. Gülayım senin tapulu kızın mı?

- Evet...

- Bunu nasıl açıklarsın?

O bir şey diyemedi.

Ben öfkeli bir şekilde elimi çektim ve çekinmeden Turatbek'in elini tuttum.

- Hadi gidelim. Dans başladı, dedim ve dilini yutan Amanbay'a:

- Elveda! dedim.

O, orada donmuş gibi kaldı. Ben arkama bakmadan, başım yüksekte, değerimi bilen Turatbek'in elini tutarak gidiyordum. Artık onunla hesaplaştım diye seviniyordum.

O gün, sonuna kadar Turatbek ile dans ettim. Ama konuşmadık. O [162] Amanbay ile ilgili sormadı da. Sadece bir birimize bakarak dans ettik. Yine de kalbim tuz gibi acıtarak gönülsüzdüm. Müziğin eşliğinde dans ederek çok şeyi düşündüm.

4 BÖLÜM: SÖZLÜK

-A-

- aalam** : a. âlem
- aarçı-** : 1. temizlemek, gidermek. 2. soymak.
- aba** : genel olarak yaşça büyük olan erkeklere saygıyla hitap etme, adlama biçimi.
- abdan** : ardından gelen kelimenin anlamını kuvvetlendirmek için kullanılır.
- abısın** : erkek kardeşlerin ya da yakın akrabaların eşleri.
- acıra-** : 1. dikişinden, birleştirilen yerinden yarılarak ayrılmak, yırtılmak, arası açılmak. 2. birleşmeden ayrılmak, uzaklaşmak, ayrı düşmek. 3. mahrum olmak, yoksun kalmak, kaybetmek.
- ağay** : 1. ağa ile aynıdır. 2. yaşça büyük erkeğe saygıyla hitap etme biçimi. 3. öğrencileri erkek öğretmenine hitap ederken kullanılır.
- ağa** : yaşça büyük erkek kardeş.
- ağar-** : 1. beyaz olmak, beyaz renge dönüşmek. 2. aydınlanmak, ağarmak. **ake** : 1. baba. 2. ağabey. 3. gelinlerin kicasının ağabeylerinin adlarını söylemeden, adın yerine kullandıkları söz.
- akır** : otun, yemin ayakaltında ezilip israf olmaması için genellikle atlara göre ayarlanıp yapılan yer, ahır.
- aksakal** : 1. sakalı ağarıp yaşlanan, yaşlı ya da yaşça büyük adam. 2. bir köyün, soyun vb. yönetim danışmanlığını idare eden yöneticisi, genellikle yaşlanan köy yönetmeni.
- akta-** : 1. suçu, günahı olmadığını ispat etmek, suçsuz olduğunu göstermek. 2. güven kazanmak, lâıyk olduğunu göstermek, istediğini yapıp, iyiliğe iyilik yapmak, işe yaramak.
- al** : 1. insanın, hayvanların kaslarını kuvvetlendirme ile hareket etme yeteneği, güç, kuvvet, takat. 2. anın, aga, anı, andan = onun, ona, onu, onda, ondan.
- ala** : beyaz ile başka renklerin karışımıyla oluşan renk.
- alabal** : 1. sağlık, selmetlik. 2. ekonomi (evişleri), maddî durum.
- alağdı** : düşüncenin, kederin başka şeyle oyalanması moşgul olmak.
- alakanday** : küçük, az, birazcık.
- alakan** : 1. elin parmaklarına kadar uzanan iç bölümü. 2. kırbacın örülmüş bölümünün sapını birleştirerek sağlamlaştırmak için ayarlanan yassı kayış. . 3. uuk'un (obanın kübbesinin sırtlarının) kerege'ye bağlamak için ayarlanan aşağı tarafındaki yassı kısmı.

alaksı	: dikkatini başka bir şeye çekmek, önceki düşüncelerini unutmak, oyalanmak.
alakta	: korktuğundan, acele ettiğinden dolayı etrafına bakınmak, telâş etmek, korkarak bakmak.
alalık	: 1. aynı renkte olmama, alaca bulaca olma, eşit olmama. 2. ittifaksızlık, düşmanlık, kötü niyetlik.
alam	: 1. acele etme, telâş etme, acele ettirmek, telâşlandırmak. 2. atılmak, saldırmak.
alañda	: korktuğunda ya da sinirlendiğinde gözlerini geniş açıp bakmak, gözleri faltaşı gibi açmak.
alar	: onlar.
alat	: çok üzülünce, kederlenince ve korktuğunda söylenen söz.
alay	: 1. korktuğunda ya da bir şeye şaşırdığında gözleri çukurundan çıkacak gibi bakmak, gözlerini faltaşı gibi açmak. 2. beğenmediğinde, sevmediğinde gözlerini faltası gibi açıp bakmak, azarlayıcı biçimde bakmak.
albay	: kabarıp büyük gözükmek.
albette	: söylenen düşüncüyü ya da bir şeyin sonucunu özetleme, onaylama, pekiştirme anlamında kullanılır.
albir	: kızarmak, kırmızı olmak (yüz için).
alçuu	: ücretle çalışan insan.
alım	: 1. feodalizmde idare başında bulunanların millettten aldıkları vergi. 2. millet ya da birisi tarafından sevilme, güvencine girmek.
alımsın-	: bir şeye memnun olmak, tatmin edilmek.
alıñ	: 1. al- fiilinin dönüşlülük çatısı. 2. millete ya da her hangi birisinin hoşuna gitmek, güvencine girmek. 3. üvey çocuğu kendi çocuğu gibi kabul etmek.
alıs	: 1. uzak, yakın değil. 2. yakın değil (akrabalıkta).
alıksı	: uzaktaki, uzak bir yerdeki.
alısta	: uzak yerde, uzak mesafede.
alıstan	: yakın yerden değil, uzak bir yerden, uzak bir mesafeden.
alige	: hala, şimdiye kadar.
alkım	: çene altı, gırtlak.
alma	: küçük çekirdekli meyve ağacı, elma.
almaşuu-	: almaş- fiilinin adı. birinin yerine ikincisini vererek nöbetleşmek.
alpeşte-	: biriisyle fazla meşgul olmak, bir çocukla uğraşır gibi uğraşmak, büyütme.

altı	: 6 rakamı, sayısı.
altın	: 1. kuyumcu işinde, birçok fiyatı ölçmede kullanılan, sarı renkli değerli maden. 2. çok değerli, çok güzel, kaliteli.
aluu-	: 1. bir şeyi elle tutmak, tutma durumunda olmak. 2. kapmak, sıkı tutmak (kuşlarla ilgili). 3. posta, telgraf ve başka birisi aralığında gönderilen şeyi almak, kendisine ulaşmak. 4. pazarlık etme, değiştirme vb. yollar ile satılacak şeye sahip olmak, sahiplenmek. 5. birisiyle evlenmek.
amal	: 1. yapılışı, yerine getirilmesi ıstıraplı varlığın yolunu bulma, çare, emel, işlem. 2. hâkimiyet, hizmet, derece.
aman	: 1. sağ, mesut, tam, eksiksiz. 2. selâmlaşırken söylenir.
amanat	: emanet, saklanmak için ya da birisine vermek için verilmiş olan para ya da nesne.
anakey	: işte, orda.
anan	: sonra, sonradan, ondan sonra.
anar	: açık kırmızı çiçeği olan, güneyde yetişen meyve ağacı, fundalık bitki.
ança	: o kadar, çok, o kadar.
anda	: 1. al denilen ad çekiminin bulunma biçimi. 2. o zaman, o anda.
anday	: onun gibi, ona benzer, ona benzeyen, o gibi.
añgeme	: 1. her hangi bir olayın, olan haberin tasviri. 2. <i>ed.</i> kişinin hayatındaki her hangi bir olay hakkında yazılan, hacmi o kadar da büyük olmayan edebî eser.
anı	: al zamirinin bulunma hâli
añıray-	: 1. araları çok açık olmak, geniş görünmek. 2. şaşırarak ağzını açıvermek, dalarak duruvermek.
ant	: sözünden vazgeçmemek hakkında, antlaşmayı, durumu ya da kanunu bozmamak hakkında verilen söz, ant, kasem.
antkeni	: cümle ile cümlenin ortasındaki dolaylı bağlılığı göstermede kullanılır.
anttaş-	: birbirine yemin ederek söz vermek.
apa	: 1. çocuğun doğuran annesi. 2. genel olarak annesi gibi kadınlara saygıyla söylenen söz.
apake	: annesine ya da annesinin yaşında olan kadına söyleme biçimi.
apey	: ürperdiğinde, şaşırıldığında söylenir.
apırt-	: ürperdiğinde, şaşırıldığında söylenir.
apkaarı-	: korktuğunda, acele ettiğinde ya da mahcup olduğunda ne yapacağını, ne diyeceğini bilmeden sıkılmak, afallamak.

apta	: bir hafta, yedi günlük zaman.
aptap	: güneşin sıcaklığı, sıcak havası.
ar	: namus, ayıp.
ara	: 1. iki sınırın ortasındaki mesafe, boş yeri, boşluk. 2. iki gün arasındaki zaman. 3. ilişki, münasebet. 4. zamanından önce doğuran, vaktinden önce dünyaya gelen.
araket	: bir şeyi yapmağa yapılan hareket, amel, hiyle, hazırlık.
araketten-	: hareket etmek, gayret etmek.
arala-	: 1. arasında, içinde bulunmak, dolaşmak. 2. arasında azıcık bulunmak.
aralık	: iki yerdeki uzaklık, iki şeyin ortası.
arañ	: zorla, sıkılarak zorluk çekerek zorla.
arbala-	: 1. büyülemek, sihirlemek.. 1. büyülemek, sihirlemek. 2. birisinin gönlünü kendine çekmek, dediğine inandırmak, aldatmak.
ardakta-	: değer vererek saygı göstermek, hürmet göstermek, saygı göstermek.
ardaktuu	: saygı kazanan, hürmetli, değerli.
arğa-	: hiyle, amel, kurtarmak.
arı	: 1. belli bir yerin, sınırın arkası ötede, öte yanda, ondan biraz uzak biraz uzaktaki.2. 2. belli bir zamandan sonra ya da ondan sonra, ondan başlayarak.
arık	: 1 ark, kanal. su akıtmak, ekin ve başka bitkileri sulamak için toprağı kazarak açılan yol, oluk.
arız	: 1. şikâyet. birisinin yanlış işlerini, adaletsizliğini vb. hakkında seslenen şikâyet. 2. dilekçe. müessese, teşkilâtın başkanlığına her hangi bir meselenin halledilmesini, çözülmesini isteyerek yazı biçimindeki rica.
arızdan	: kaderini söyleyip şikâyet etmek, arız yazmak.
arkanda-	: uzağa gitmemesi fakat rahatça yürüyerek atlamağı için ipe bağlamak.
arkı	: uzaktaki, öte taraftaki.
arkıluu	: yardımı ile, tesiriyle.
arman	: 1. nail olunmamış arzu, arz edilen istek, fikir, düşünce. 2. insanların takdiri, keder taşı, nail olunmamış düşünceleri, pişmanlığı vb. hakkında beyan edilen şiir tarzındaki folklorlü eserlerin genel namı
arsakta-	: ağzını açarak dişlerini gösterip sırtarak gülmek.
arsar	: tereddüt ve kuşku içinde bulunan, belli değil.

artık	: 1. daha fazla, daha çok. belli bir ölçüden çok fazla olmak. 2. değeri kıymetli, çok iyi, üstünlük.
artıkbaş	: belli bir ölçüden fazla, lüzumundan fazla, arta kalan lüzumdan fazla, çok.
arzi-	: 1. layik olmak, değer görmek, denk gelmek. 2. doymak, memnun olmak, uymak. 3. şiddetle arzu etmek, hayal etmek, istemek.
as-	: 1. bir nesneyi serbestçe sallanacak tarzda asmak, bağlamak. 2. dar ağacına asmak, asmak suretiyle öldürmek.
ası	: 1. cevher, sıfatı sağlam, dayanıklı, kıymetli, değerli. 2. sayın, asaletli
asman	: yeryüzünün üzerine bir kubbe gibi kapanan atmosfer boşluğu, sema.
astana	: kapı çerçevesi, kapı söğesi, eşik.
astı	: 1. bir nesnenin tabanı, bir şeyin yere ya da aşağıya bakan yanı. 2. bir şeyin ön tarafı, önü, gidiş yönü. 3. bir şeyin aşağı, aşağı yönü, tarafı. 4. mevsimin, hâdisenin vb. başlangıcı.
astıñkı	: hiçbir zaman, hiçbir, asla.
aş	: 1. yemek, yiyecek. 2. <i>etn.</i> ölüyü anmak üzere bir yıl süre olduğu için hayvan keserek halka verilen ziyafet, yağ aşı. 3. bazı fundalık ya da ağaç bitkilerinin meyvesi, yemiş
aşık	: 1. belli ölçüden fazla olan, fazla gelen, üstün gelen. 2. ölçüden, sınırdan aşmak, çok fazla. 3. üstünlük, fevkalade, iyi.
aşkan	: pek, gayet, tamamen.
at	: 1. insanların doğduğunda ona verilen has ad. 2. şöhret, marufiyet. 3. has ad olarak değil, insanların ya da hayvanların belli bir çeşidin umumileştirerek tesmiye etme için kullanılır. 4. yer suyun, sokağın şehirin vb. coğrafi adı.
atak	: 1. şöhret. 2. ünvan, lakab.
atalık	: 1. ata deyene ait. 2. orta asyadaki derebey hanlığın yüksek vazifedeki vekillerinden biri.
atçan	: ata binen, at üstünde bulunmak, atlı.
atist	: tanrısızlık tarafı olmak.
atkança	: at duran yer, at yetiştirme avlusu.
atkıç	: ateş etmeği bilen, iyi nişancı.
atlas	: coğrafi haritaların tutarı.
attan-	: 1. ata binmek. 2. bir yöne doğru gitmek, yola çıkmak, sefere çıkmağa başlamak.
attestat	: 1. okulu bitirdiği hakkında verilen resmî döküman./ bilim adamına hassaten, umumî nam verildiği hakkında şahadet. 2. asker

hizmetçisinin her türlü gerekli şeyleri almağa hakkı olduğunu ya da ailesi onun aylık maaşından almağa haklılığını gösteren hassaten dökuman. 3. evcil hayvanlarının yüce soylu olduğunu gösteren dökuman.

- ayabay** : iyice, çok.
- ayak** : ağaçtan daire biçiminde oyularak yapılan kapkacık.
- ayakta-** : ayağı ile hareket etmek (yürümek, koşmak).
- ayal** : evlenmiş zevce, erkeğin karısı.
- ayant** : 1. belli bir sınırın içindeki sathı. 2. şehirin ya da köyün sınırındaki ıssız, ağaçları yapıcılığı olmayan yer.
- ayaş** : 1. dostunun karısı (erkek hakkında) ya da kocasını dostu (kadın hakkında). 2. dostunun karısına ya da karısının dostuna hitap ettiğinde kullanılır.
- ayıp** : 1. günah, suç. 2. eksiklik, hatalık. 3. cinayetine, günahına göre zorluk, güç kullanarak hayvan ve başka eşyayla ödenecek ceza, vergi.
- ayıl** : 1. göçebelik hayataki bir kaç ailenin birlikte oturup birlikte göç ederek birbirine yakın yaşayan grubu. 2. halk yerleşen kışlak ve mahal.
- ayıl-da** : gezmek, komşuları gezerek misafir olmak.
- ayın** : dedikodu, birisini karalamak amacıyla söylenen söz.
- ayınan** : sebebinden, yüzünden, azabından.
- ayıp** : 1. günah, suç. 2. eksiklik, hatalık. 3. cinayetine, günahına göre zorluk, güç kullanarak hayvan ve başka eşyayla ödenecek ceza, vergi.
- ayıpta** : birisini suçlamak, suçlu olduğunu göstermek, cinayetli, günahlı olduğunu düşünmek, cezaya koymak.
- ayıptuu** : 1. günahlı, suçlu, itham edilen suçlu.
- ayıp-** : 1. kopuk yaparak yırtmak, parçalamak, yırtmak (örng: kumaşı, kâğıdı vb.). 2. vücüda zarar getirmek, koparmak. 3. birleştirmeden, ayırmak, bölmek, yok etmek. 4. elinde olan bütün malını almak. 5. kurtarmak, affetmek. 6. bir şeyin hâlini, farkını ayır edebilmek, farkına varmak.
- ayla** : her hangi bir amaca ulaşmanın, beklentisini, talebini yerine getirmenin ya da bir şeye sebep, şart bulmanın çaresi, gayreti.
- aylaker** : hilekâr, kurnaz, hileci, becerikli.
- aylana** : 1. daire, merkezinden aynı mesafede olan kuşak biçiminde bütün daire, çizgi, muhit. 2. etraf, ufuk, çevre. 3. bir şeyin etrafı, çevresi. 4. birisine ya da bir şeye ait olan yer.

- aylana** : 1. daire, merkezinden aynı mesafede olan kuşak biçiminde bütün daire, çizgi, muhit. 2. etraf, ufuk, çevre. 3. bir şeyin etrafı, çevresi. 4. birisine ya da bir şeye ait olan yer.
- aylık** : 1. yaptığı iş için her ay alacağı maaş, aylık.
- ayluu** : aylı, ay aydın.
- ayma-** : 1. atıştırmak, oburca yemek. 2. öltürmek, yok etmek. 3. soy, halk.
- aynektüü** : cam koyulmuş, camlı.
- ayranda-** : tahrip etmek, yok etmek, imha etmek.
- ayt-** : 1. kendi düşüncelerini sözle anlatmak, bir seyler hakkında tasvir etmek, söylemek. 2. dinî inanca göre : başına zorluk geldiğinde, ondan kurtulmak amacıyla allah için bir şey armağan edeceğini, sadakat vereceğini belirtmek 3. olumsuz biçimi. aytpa, aytkan çok. “nasip değilmiş”, “uygun görmemiş” deyen maanada kullanılır.
- azamat** : 1. yetişmiş, olgunluğa erişmiş yiğit. 2. çeşitli işlerde cesaret, katiyet, güvenilirlik gösteren, iyi nitelikteki kimse. 3. birisinin işini, davranışını, hareketini, kahramanlığını, cesaretini beğenerek övme sırasında söylenen söz.
- azap** : büyük sıkıntı, zorluk, acı, eziyet, işkence.
- azır-** : 1. birisini kendi fikrine ikna etmek, ilgisini uyandırıp kendi tarafına çekmek; inandırmak, kandırmak için çabalamak. 2. kötü yola sürüklemek, doğru yoldan saptırmak.
- azilde** : şaka, lâtife, dalga geçmek için söylenen espri.

-B-

- baa** : . 1. bir şeyin, malın para birliği ile başka bir maddeye denkleştirerek ifade edilen fiyat. 2. birisinin, bir nesnenin ya da her hangi bir işin niteliğini, özelliğini işaretlemek için ifade edilen anlam. 3 öğrencilerin bilgi seviyesini, edişler ve gidişatına verilen puan, not.
- baamda-** : dikkat etmek, anlamak, belli bir düşünceye gelmek.
- baarı** : onların hepsi, hep.
- barda** : eskiden rus askerlerinin kullandıkları tek doldurmalı bir çeşit tüfek.
- bardığı** : herkes, hepsi, tamamı, toplam.
- bardık** : hep, bütün, tamamıyla.
- barkı** : 1. kısa, sert çıkan sesi belirtmede kullanılır. 2. fıkır fıkır kaynamağı bildirir.

- barkıra-** : çok yüksek sesle ağlamak, böğürmek; şiddetli hümgürtü çıkarmak.
- barmak** : el ve ayaklardaki ilk parmak; başparmak.
- basa** : birden bire hatıra gelen düşünceyi, kelimeyi ilâve ederek söz etmek için kullanılır.
- basırık** : rüzgâr çıktığında obanın tündüğünü yere çakılan kazığa bağlamak için kullanılan iplik. 2. dev nevinden kadın varlık.
- basmırt** : 1. itidalli, ağır başlı ciddî, soğuk kanlı. 2. alçak, yavaş. 3. neşesiz, üzüntülü.
- bastır-** : 1. bas- filinin ettirgen çatısı. 2. at binip yürütmek.
- baş** : 1. insan ve hayvanlarda göz, burun, kulak, ağız, beyin gibi organları kapsayan vücudun bir bölümü. 2. insan ya da hayvanın kendisi. 3. bir işin ya da bir şeyin başlangıç noktası. 4. buğday, arpa, yulaf gibi ekinlerin baş kısmı.
- başka** : 1. başka özge. 2. *z.f* başkaca, ayrıca daha iyi.
- başkaça** : başka türlü, farklı biçimde.
- başkar** : değışmek.
- başkarma** : 1. yönetim kurulu. 2. *k. d.* kolhoz başkanı.
- başta-** : 1. bir harekete geçmek, işe girişmek. 2. öne düşmek; ön ayak olmak.
- bata** : *din. b.* 1. kur'an'ın birinci suresinin adıdır. 2. bir işin başlamasına, sona ermesine ilişkin ya da iyilikler mutluluklar arzu etmek amacıyla avuçlarını açarak iyi dileklerde bulunma adeti.
- batın-** : cesaret etmek, cüret etmek, çekinmemek.
- baybiçe** : 1. bir kaç hanımı olan kimsenin birinci hanımı. 2. evdeki ev işlerini bakan, biraz yaşlı hanım. 3. yaşlı hanımlara hürmet göstererek hitap etmede kullanılır.
- bayka-** : birisinin yaptığı işine, hareketine yani çalışmasına ve başka şeylerine bakarak göz önünde tutma, takibetmek, gözetlemek, dikkat etmek, ihtiyarlı davranmak.
- bayla-** : 1. ip kalın ip zincir gibi bağlamağa olan şeylerle bağlayıp kapatmak. 2. engellemek, boğmak, geçirmeden kapatmak. 3. ekin, meyve, filizlenmek, yetişmek, olgunlaşmak. 4. beslemek, semirtmek, at yarışmasına hazırlamak vb. maksadla serbest bırakmadan mahsus beslemek. 5. engel olmak, mani olmak, yoluna engel olmak, kapatmak, durdurmak.
- bazar** : 1. belli bir günlerde, çoğunlukla pazar günleri olup halka geniş lâzım olan malları erzak ve başka satılacak olan alış - veriş. 2. bayram günlerinden önce ya da bazen belli mallar boyunca yürütülen alış - veriş. 3. gürültü, patırtı. 4. gençlik yetişkinlik çağlar, ilgi çekici çağ.

- beçara** : 1. acizliği, garipliği başından geçiren, acıtıcı durumda olan insan, züğürt, miskin. 2. can acımağı, merhamet etmeği bildirmek için kullanılır.
- bek** : . sözünde durma; sözünü tutma. 2. (sesle ilgili) yüksek, hızlı, sesli. 3. çok, pek, gayet. 4. kapalı, kilitlemiş.
- bekem** : 1. sağlam, dayanıklı, kalıcı. 2. yüksek, hızlı. 3. kapalı, anahtarla kilitlemiş ya da sağlam kapatılmış.
- beken** : 1. soru anlamında kullanılır. 2. tespit etme ya da tahmin anlamını verir.
- beker** : 1. işsiz, çalışmayan. 2. boşuna; kanatsız.
- bekerge** : boşuna, sebepsiz, fuzuli.
- bel** : 1. insan bedeninde göğüsle karın arasında daralmış bölüm. 2. bir şeyin orta bölümü. 3. direk, umut, arka, medar. 4. dağ sırtlarında geçit veren çukur yer.
- bele** : . 1. tahmin ya da soru anlamı verir. 2. pişman olmak ya da rica etmek anlamında kullanılır.
- belek** : hediye, armağan.
- belem** : tahmin ya da tasdik ederken kullanılır.
- belgisiz** : 1. alâmeti, işareti bulunmayan. 2. bilinmez, bilinmeyen, meçhul, belirsiz.
- belsen-** : gayrete gelmek, gayret etmek.
- ber-** : 1. vermek. 2. ikram etmek. 3. biriyle evlendirmek. 4. düzenlemek, ziyafet vermek. 5. sormaya, yanıtlamağa ya da birşeyler bildirmeğe fırsat bulmak. 6. indirmek, hızlı vurmak. 7. adlarla birleşerek yardımcı fiil görevini yaptığında, o ada fiil fonksiyonunu kazandırır.
- beret** : yumuşak çuha gibi kumaşlardan, dikilen yuvarlak başlık, bere.
- beri** : 1. belli bir noktadan bu tarafı. 2. *ed.* çıkma durumundaki ad ve sıfat-fiil sıfatlarından sonra getirilerek bir işin başlangıcını gösterir.
- berile-** : beriye doğru hareket etmek, yaklaşmak.
- berki** : 1. bu taraftaki, yakındaki, beride olan, öbürü, öbürü; beriki. 2. *ile birlikte.* çıkma durumundaki adlardan sonra getirilerek zaman anlamını verir.
- bermet** : istiridye gibi bazı kabuklu deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli küçük sert, sedef renginde süs tanesi; inci// bu nesneden yapılan süsler, dekor.
- beş** : 5 sayısı, hesabı.

- beter** : çıkma durumundaki adlar ya da zarflardan sonra getirilerek karşılaştırma, pekiştirme anlamlarını verir.
- bette-** : 1. iki nesneyi birinin yüzü öbürünün yüzüne gelecek biçimde üst üste kat kat koymak. 2. dağın, sarı kırım vb. bir yanıyla büyük kütle hâlinde yürümek, yan yüzeyiyle yürümek. 3. bir yana doğru yönelmek.
- beybaş** : söz dinlemez, yaramaz; şirret.
- beycay** : 1. huysuz, hırçın. 2. kavga, çekişme.
- beykam** : kaygısız, gamsız; kaygısızca; gamsızca.
- beym** : tahmin ya da tespit etmek anlamlarında kullanılır.
- beymaal** : beklenmedik zaman, münasebetsiz bir zaman, zamanında olmayan.
- beymaza** : zahmet.
- beytaanış : bilmedik, tanımadık (kimse).
- bıçıl-** : (bıç- fiilinin ettirgen çatısı) bıçılmek.
- bıltır** : geçen yıl, bir yıl önceki zaman.
- bıltırkı** : geçen yılki, geçen yıla ait.
- bıltırtan : geçen yıldan beri, geçen yıldan başlayarak geçen yıldan bugüne dek.
- bıyıl** : bu yıl, gelecek yıl.
- bil-** : 1. haberdar olmak. 2. her hangi bir şey, iş, olay vb. hakkında düşüncede değerlendirmek ve ayırabilmek. 3. anlamak, kavramak. 4. tanımak. 5. yönetmek, idare etmek.
- bilek** : . dirsekle el arasındaki kısım, kemik. 2. kuvvet, emek. 3. havaneli. 4. bazı bitkilerin meselâ, ravend kökünün dibinden çıkan yaprağın yaprak açana kadar kısmı. 4. bazı bitkilerin meselâ, ravend kökünün dibinden çıkan yaprağın yaprak açana kadar kısmı.
- bilet** : 1. bir şeyi kullanmağa hukuğu olduğunu ispatlayan (çoğunluğu satın alınan) belge. 2. partinin, belli bir teşkilâtın, topluluğun vb. üyesi olduğunu, her hangi bir görevi olduğunu ispatlayan belge. 3. bilgisini sınamak için sorular yazılan kâğıt.
- bilim** : 1. düşünmenin ve cemiyet ile tabiatın gelişmesinin yasalarını öğrenmenin düzeni. 2. belli bir okul tarafından öğretilen bilimsel bilgiler, ilim.
- bilış** : tanıdık, belli, birbirini tanıyan.
- biyolojiya** : canlı tabiatın gelişme yasalarını, yaşama özelliklerini araştıran bilim dalı.
- bir** : 1. 1 sayısı, hesabı. 2. yalın hâlindeki kelimeler ile birlikte kullanılıp ona «birisi» «her hangi» gibi tam açık olmayan anlamda kullanılır.

3. birlikte, birlikte olmayı, belli derecedeki birliği, birleşmeği ifade etmede kullanılır. 5. zamanı ifade eden zarfları kurar.
- birinçi** : 1. bir sayısının sıra sıfatı. 2. mümtaz, çok iyisi, ileri gelen.
- birok** : ifade edilecek fikirdeki zıtlığı ya da ifade edilecek düşünceye sınır koymağı belirtip bazı basit cümleleri bağlamada kullanılır.
- biyik** : 1. öbürlerine göre yüksekliği farklı, yukarı, büyük, göğe ulaşan. 2. değerli, yüce. 3. yukarı, yukarıya. 4. *is.* yükseklik. 5. yüksek.
- biylik** : 1. memleketi yönetme hukuğu, siyasî üstünlük. 2. idare eden yöneticinin hükmü, kararı. 3. yöneticilik, sahip olmak ya da boyun eğdirmek hukuğu.
- biz** : 1. kişi çokluk eki. 1. konuşan insan kendisiyle birlikte birkaç insanı gösterdiğinde ya da kendi tarafını ifade etmek için kullanılır.
- bocur** : parçalanıp çok söylenen söz.
- bol-** : 1. her hangi bir yere yerleşmek, belli bir yerde yaşamak. 2. her hangi bir olayın, işin bittiğini, sona erdiğini vb. durumu ifade etmek için kullanılır. 3. adlar ile birleşip durumun nasıl olduğunu, ölçüyü, hangi işte çalıştığını, hâli, şartları vb. belirleyip ifade etmek için kullanılır. 4. bir şeyin ya da grubun içinde bulunduğunu, her hangi bir şeyin terkibine katıldığını ifade etmek için kullanılır 5. bir işi çabuk bitirmeğe çağırarak, acele ettirmek. 6. ulaş biçiminde yardımcı fiiller ile birleştiğinde hareketin çabuk geçtiğini ifade eder. 7. boldu biçiminde olarak sınırlamak, yasaklamak, “yeter” anlamında kullanılır.
- bolco-** : tahmin etmek, zannetmek, farzetmek.
- bolot** : demir ile biraz karbonhidratın eklemesinden meydana gelen çok sert madde, polat.
- bolpoy** : şişman ve sakın olarak görünmek, tombul ve zayıf olarak görünmek.
- boluş-** : tartışma, çekişmelerde bir yandan yana olmak, onun çıkarılarını savunmak.
- boor** : 1. öd ve mideye geçen yiyeceklerin hazmedilmesi için gerekli olan maddeleri çıkaran insanın ve içerideki organı, beden bir kısmı. 2. göğüs. 3. dağın, uçurumun, duvarın vb. yamacı. 4. belli bir yerin çevresi, deresi, etrafı. 5. kardeş, akraba nesli, içtimaî menşei aynı.
- boorsok** : genellikle mayalı hamurdan kare ya da uzunca ufak doğrayıp yağda pişirilen ekmek.
- booruker** : hayırsever, her hangi bir mütessir edici hâle, zor durumda bulunan birisine acıyan iyi yürekli.
- borbor** : 1. orda çizgisinin ortasında han ile aşığın bulunduğu yer. 2. daire, muhitin tam ortası, biçimdeki çizgilerin kesiştiği nokta. *aylananın borboru* = dairenin merkezi. 3. bir nesnenin, belli bir yerin ortası,

ortadaki parçası. 4. her hangi bir ülkenin, memleketin, cumhuriyetin, ilçenin vb. idarî, sanayî, medenî vb. anlamı olan şehri ya da halkın yerleştiği meskûn yer. 5. idare etmenin, yönetmenin vb. merkezî organı, yüksek organı. 6. her hangi bir problemin, nesnenin en önemli noktası, en mühimi.

- borkulda-** : fokur fokur kaynamak.
- bosoğ** : kapının tahkim edildiği ağaç, kapıyı tutan kapı sögesi.
- boş** : 1. içi boş, içinde hiçbir şey bulunmayan. 2. işsiz. 3. bakıma alınmayan, gözeticisi bulunmayan, serbest. 4. sahipsiz, iyesiz. 5. gevşek, birbiriyle sıkı birleşmeyen, sertleşmeyen. 6. kuvvetsiz, zayıf, gevşek, kof.
- boy** : insanın, hayvanın vücudunun dik olan durumundaki yüksekliği. 2. insanın kendisi, kişilik, yalnız, ailesi olmayan. 3. gölün, sunun, yolun vb. kenarı, kıyısı. 4. yalın hâlindeki adlar ile birlikte kullanılıp vakit ölçüsünü, sınırını ifade etmede kullanılır.
- boydon** : yalın hâlindeki ad, gösterme zamirleri ile birlikte hepsi, bütün anlamını ifade eder.
- boyloş-** : 1. boyu ve yüksekliği eşit. 2. aynı zamanda hamile olanlar.
- boylu** : boyu uzun.
- böbök** : yeni doğan ya da meme emen çocuk (büyük kardeşlerine ya da genel büyüklere göre).
- böksör-** : tam olmamak, azalmak, bir şeyin dolu hâlinde azalması.
- böl-** : 1. parçalara ayırmak, parça yapmak. 2. payını vermek, üleştirmek. 3. kendi başına aile olarak ayırıp çıkarmak. 4. darma dağınık etmek, saçmak. 5. ayırarak tanımak, biri birinden farklılıklarını ayıra bilmek.
- bört-** : 1. küçük küçük yuvarlak olmak. 2. büyük kesmek, çok ufak doğramadan büyük doğramak.
- buçuk** : 1. kısa ve kalkık burunlu. 2. küçücük burunlu.
- bul** : 1. : (munun, buga, munu, mında, mından) *gösterme zamiri*. yanındaki insanı ya da konuşucuya yakın olan nesneyi, yönü vb. göstermede, işaret ederek bildirmede kullanılır. 2. bir önceki cümlede söylenmiş nesneyi, fikri tekrarlamadan, onları birleştirerek ifade etmek için kullanılır. 3. birşeyi ayrıca belirtmek, vurguyla göstermek, farklılıklarını belirtmek için kullanılır. 4. zaman, kez, an vb. kelimeler ile yan yana gelerek zamanı belirtmek için kullanılır.
- bulak** : 1. yeraltından çıkan su, pınar kaynak. 2. bir şeyin olduğu yer, temel, esas. 3. sıracalı.
- bulga-** : 1. kirletmek, bulaştırmak, pistermek. 2. birisine fenalık yapmak, birisi hakkında kötü söylemek, kötülemek.

- burkura-** : 1. kıvrım kıvrım yükselmek. 2. hoş kokmak, çok kokmak. 3. yüksek sesle ve hiçkırarak ağlamak.
- buuday** : yastığa ve giyisiye konmuş pamuğu, yünü kaplayan kumaş.
- buulu** : buğusu olan, buğu çıkan, buğulu.
- buura** : devenin erkeği, buğra
- buydal-** : 1. bir iş yüzünden gecikmek. 2. duraklamak, kekelemek.
- buyruk** : 1. birisine her hangi bir işi yaptırmak, yerine getirtmek için verilen emir. 2. kader, alın yazısı.
- buyum** : 1. yaşamda kullanılan çeşitli nesne, mülk, ev eşyası. 2. her hangi birşeyin o kadar da önemi almadığını ya da yapılacak işin çok kolay olduğunu bildirmede kullanılır.
- buyur-** : 1. bir işi yapmağı buyurmak, emretmek, yapılmasını talep eden sözü söylemek. 2. kısmetine, hakkına gelmek, tahsis etmek.
- buz-** : 1. her hangi bir binayı, evi, inşayı vb. parçalamak, bozmak, yıkık, dökük hâle getirmek. 2. engel olmak, bozmak, bölmek, kesmek. 3. farklı kokuya, renge dönüştürmek, eski biçimini, hâlini değiştirmek. 4. baştan çıkarmak, doğru yoldan çıkarmak.
- büğün** : bugün, günün.
- bülö** : ev sahibinin besleyeceği insanlar ve ona ait kişiler, aile üyeleri.
- bürköl-** : biz şeyin üzerini örtmek, kapatmak her yandan kuşatmak.
- büt-** : başladığı işi sonuna kadar çıkarmak, bitirmek, sonuna çıkarmak.
- bütkül** : bütün, hepsi olarak tümüyle, tamamıyla.
- bütö-** : 1. bir yerin delik yerini kapatmak, delik yerleri kapatmak, doldurmak, geçilmez hâle getirmek. 2. üzerini yenilemek, eksiklerini doldurmak.
- bütür-** : başladığı işi, vb. sonuna çıkarmak, tamamlamak, bitirmek.

-C-

- cabalakta-** : çoğalarak yayılmak, hep birlikte kuşatmak, çok görünmek, birlikte girişmek, bütün katılmak.
- cabdik** : 1. her türlü iş kuralları, alet, aygıtlar. 2. sav. harb kuralları, silâhlar.
- cabıl-** : 1. bir işe ya da bir yana doğru hep birlikte yürümek, birlikte başlamak. 2. dağılmak, sıçrayarak dağılmağa başlamak, yayılmak, kaplamak. 3. ulaç biçiminde : cabıla. takt. m. birlikte, hep birlikte, birlikte.
- cabış** : 1. birbiriyle yüz yüze gelmek, yapışmak, iki nesnenin birbirine yapışması. 2. takılmak, her hangi bir şeyi sıkı

- tutmak. 3. öt cinayet işlemek, yerme, kötülük düşünmek, karşılaşmak vb. maksatlarla birisine takılmak.
- cağmduu** : 1. hazmedilen, aş olan, yararlı. 2. sevimli, ahenkli, insanı kendine çekebilecek olan, herkesin hoşuna gidecek olan (söz, şiir vb. hakkında).
- cağın-** : birisinin hoşuna gitmeğe çalışmak, dalkavukluk, ikiyüzlülük etmek.
- cak** : 1. taraf, yön. 2. gramm. anlatılan tarafların konuşmacı, dinleyici ve konuşmayacak olarak üç gruba ayrıldığını belirten gramer kategorisi.
- caka** : 1. elbisenin, insnın boynu gelen kısmına uygun olarak dikilen parçası, yaka. 2. su, göl, vb. kıyısı, kenarı. 3. dağ eteği, dağ altı.
- cakala-** : 1. yakasından tutmak, çabuk kızmak, kavga etmek amacıyla yakasına sarılmak. 2. kenardan yürümek, kıyılamak, bir şeyin kenarı ile geçmek.
- cakşı** : 1. niteliği, kutaslılığı, özelliği açısından sorunlara cevap veren, iyi. 2. karakteri, davranışı açısından örnek olacak, morali iyi (insan hakkında). 3. çok, bol, pek çok. 4. açık, tam belli.
- cakşılup-** : 1. bireyin ya da bir şeyin iyiliğini anlatmak, iyi davranışlarını göstermek. 2. bir şeyi öncekisinden daha nitelikli yapmak, güzel, dürüst olarak düzeltmek. 3. cakşılup biçiminde örn : dürüst olarak doğru olarak güzel, hoş gidecek kadar.
- cakşınakay** : 1. iyiden yukarı, pekiyi. 2. zarif, görkemli, nefis, güzel.
- cakta-** : 1. kuvvetlendirme, birisini desteklemek, birisinin tarafında olmak. 2. tartışmağa tavsiye edilen işin, (tez, proje, bitirme tezi vb.) hususi toplantıda karar verilmesi, onların korumak.
- cal** : 1. bazı hayvanların boynuna çıkan uzun kıl, yele. 2. atın boynundaki yelenin alt kısmındaki sert yağ, yağlı kısmı. 3. tepe, tepe olarak uzanan yer, tepecik olan kenarı, tepecik olarak uzanan dilim.**calaa-** : yanlışlıkla olarak birisini suçlamak, bahane etmek, dava, yalnuş, ayıp.
- calakor** : iftira eden, iftira etmeği seven, onu yapmağa çalışan.
- calañ** : 1. karışksız, tek, yalnız. 2. münhasiran, benzer, bütün, hep.
- calbar-** : 1. şımartıcı, nazlandırıcı sözler söylemek, yalvarmak. 2. yalvararak rica etmek, yalvararak istemek.
- calbirt** : çoğunlukla alevin çıktığını ya da çabuk ateşlendiğini belirtmede kullanılır.
- calcılda** : acıyan ya da rica eden, isteyen hâlde bakmak, gözü parlayarak rica ile bakmak, gözü parlamak.
- calçı** : 1 : ücretle çalışan insan.
- calgız** : birisi, tek, bir tane, yalnız.

- calğan** : 1. yalınış, doğru olmayan, yalan, gerçek olmayan. . 2. cümle. güncel dünya, bu dünya, sonsuz değil.
- calın** : 1. yalvarmak, hoşlanarak şımartıcı sözleri söylemek. 2. yalvarmak, bir şeyi sormak rica etmek.
- calooru-** : her hangi birisinden yardım bekleyerek rica edermiş gibi bakmak, rica ile acıyarak bakmak.
- calpak** : 1. yuvarlak, kenarlı olmayan, geniş olan, enli, incecik. 2. küçücük, basık, alçak, büyük olmayan.
- calpakta-** : 1. bir şeyi tesviye ile bir seviyeye getirme, düzlemek, basık yapmak, yassı hâle getirmek. 2. sevmek, iyi karşılamak, saygıyla davranmak.
- calpı** : hep, hepsi, bütünü,, birlikte, hep birlikte, birlikte.
- caltılda-** : parlamak, yıldırımak.
- caman** : 1. sıfatı, görüntüsü *vb.* tarafınan berbat, talebe aykırı, başkalarına göre oldukça zayıf, ortadan de zayıftır. 2. *is.* fakir, avam. 3. pek, çok, oldukça, gayet gibi anlamda kullanılır.
- camğır** : su damlayan hâlinde yağın yağmur.
- camıra-** : çabucak yığın hâlinde toplanmak.
- can** : 1. dini anlamda bedenden dışı yaşayan ve psikolojik olaylara idare edecek, esasında manevi değil, diriliğin belgesi. 2. kişi, insan. 3. şımartarak söylemek, sevdiğini anlatmakta kullanılır.**cana** : 1. biraz önce, öteki. 2. daha.
- canağı** : 1. biraz önceki zaman içindeki olduğu olay. 2. o.
- canaşa** : sıra, bir-birine yakın, sıralaş.
- cañcal** : catama, kavga.
- candan-** : 1. ölü diye sayılan ve diri olduğu kuşkulanan hareketsiz ya da hareketsiz yatmış olan durumdan dirinin belgesi bilinmek, hareketlemek, dirilmek, yani canlanmak. 2. hızla hareketlenmek, canlanmak, kuvvetlenmek, ilerilemek. 3. bir şeye önem vermeyen, yay durumdan hızlı, etkin duruma geçmek, soluk almak, ilgilenmek.
- cañ** : 1. savaş, kavga.
- cañı** : 1. yeniden yapılan, eski değil ya da eskirmemiş. 2. önce kullanılmayan. 3. önce olan nesneyin yerine gelmesi, başından başlaması. 4. biraz önce, biraz evvel.
- cap** : 1. kapıyı ya da genelde açılacak şeyleri kapatmak. 2. her hangi bir nesneyin üzerin örtmek, kaplamak. 3. sürmek, ilâç koymak. 4. yayılmak, dökülmek (çoğunlukla sıvık mayî şeylere). 5. her hangi bir işin bitirilmesi, yani kapanış. 6. saklamak, gizlice hareket yapmak. 7. yerin doldurmak, yerine getirmek.

- car** : yarın birisi, karısı ya da kocası (yaşlangan zamana kadar).
- cara** : 1. talebe uygun gelmek, uygun, doğru gelmek, talep gibi olmak, beğenmek. 2. her hangi bir şeyi gönüle almak, nazer salmak.
- carak** : 1. genelde her çeşit gereklikke kullanan alettir. 2. savaş aletleri, düşmana karşı kullanılan alettir.
- caral-** : dünyaya gelmek.
- cardam** : 1. her hangi birisi tarafından olan yardım, ikinci taraftan olan her çeşit yardım. 2. manevi, maddi *vb.* taraftan yardım.
- carık** : 1. görme hissni etkileyip çevredeki göze görünen ışık, aydın, nurlu enerji. 2. nur sıçramak, aydınlık saçıp ve yandığı durum karanlık olmadan, çevre görüldüğü zaman. 3. carığım biçiminde *iyelik eki ile*. çoğunlukla evlât, yavrum diye anlamda şımartmada kullanılır. 4. bahtın, sevinmek neşeli, medeniirtin sembolü olarak kullanılır.
- carma-** : 1. bir nesneye sarılmak, bir nesneye tırmanarak çıkmağa hareket etmek. 2. tekrar tekrar yüz çevirmek. 3. yan yana gelmek, yan yana olan durumda olmak. 4. kaplamak. 5. birisinin arkasından gelmek, asılmak. 6. yarar olan ya da her hangi bir nesneye takılmak.
- casa-** : 1. her hangi bir işi yapmak, bitirmek, bir şeyi ya da bir eşyayı yapmak, hazırlamak. 2. pişirmek, içmek ve yemek için bir şeyleri hazırlamak. 3. yaratmak, ortaya çıkarmak, yapmak. 4. tezyin etmek, süslemek.
- caş** : heyecanlandığında, hasta olan durumda ya da ağladığında göz çukurundaki bezlerle bölünüp çıkan tuzlu, su gibi duru sıvı.
- caşa-** : 1. yaşamak, hayatta olmak, ömür yolunu devam ettirmek, belli bir yaşa gelmek. 2. belli bir yerde oturmak, hayat geçirmek. 3. caşa, caşasın biçiminde. başarılarla ulaşıldığında, gelişmesine istekli olduğunu bildirmek, kutlamak, hayır dua etmek, hayret ve heyecanı mucip imiş gibi konuşmak, nida etmek anlamında kullanılır.
- caşı-** : 1. ağlayası gelmek, yüreğe kan savrulduğu ya da heyecanlandığında gözleri yaşarmak. 2. hastalıktan, zayıflıktan, çok acı çekmekten vs. dolayı eti gevşemek, yumuşamak, pek fazla yumuşamak. 3. ateşte kızdığından dolayı sert durumdan daha yumuşak, iğnek hâle gelmek (çoğu zaman madenler için kullanılır).
- caşır-** : 1. gizlemek, saklamak, göstermemeğe çalışmak. 2. gerçeği söylememek, kendi içinde saklamak, açığa çıkarmamak, bildirmemeğe çalışmak.
- caşta-** : gözünen yaş çıkarmak, gözleri yaşarmak, gözyaşı dökmek.
- cat** : 1. yad, yabancı, başka, öz olmayan. 2. düşman.
- catak** : 1. yatacak yer, yatak, geceleme için yer. 2. her zaman, hem yazın hem de kışın yaşanılan yer, yayladan göçmeksizin yaşamağa devam edilen mesken. 3. tembel, çalışmağı sevmeyen.

cattık	: 1. yabancılık, yâd olma hâli, özge. 2. düşmanlık.
cay	: ilkyaz ile güzün ortasındaki mevsim, yaz; haziran, temmuz, ağustos aylarıdır.
caydarı	: açıkça, neşeli, gönüllü, gönlü şen.
cayık	: 1. enli, geniş, serili olan, düz. 2. ad ör. geniş yer, düzlük.
cayıla	: 1. hiddet, gazap, fena, öfke.
cayın	: yazın, yazda.
caylan-	: 1. yerleşmek. 2. teskin olmak, acele etmemek, sakinleşmek.
cayluu	: uygun, elverişli, yerli.
caz	: 1 kış ile yazın ortasındaki mevsim, ilkyaz (mart, nisan, mayıs ayları).
caza	: uygun görülmeyen tepki ve davranışları önlemek için üzüntü, sıkıntı, acı veren uygulama.
cazda-	: başa, alta yastık ya da başka bir şey koymak, döşemek. cazgan- : 1. korkmak.2. çekinmek, utanmak, sıkılmak, söyleyememek, katılamamak, korkmak.
cazık	: günah, ceza, ayıp.
ce	: cümle unsurlarını ve bileşik cümlelerin tutumundaki basit cümleleri bağlayan tahmin bağlacı.
cebirep-	: dırlanmak, çene çalmak.
cel	: 1. yelmek, koşmak. 2. ezerek sıkıştırarak basmak.
celke	: 1. boyunun art kısmı, ense. 2. ense derisi, boyun derisinin ense kısmı, boyun damarı kısmı. 3. bir şeyin arka kısmı, art kısmı.
cemele-	: tehdit etmek, sövmek, tektir etmek, paylamak.
cesir	: dul kadın.
cete	: ecdat, dedeler, menşe, koken.
cetelep-	: 1. elinden tutarak ya da yedeğe alarak ardından götürmek. 2. fikir vermek, yol göstermek, yönetmek, götürmek.
ceti	: 7 sayısı.
cetil-	: 1. yeterli olmak, bir şeye erişmek, gelişmek. 2. belli bir seviyeye erişerek büyümek, gelişmek, olgunlaşmak, yetişmek.
cetim	: babası ve annesi ölmüş çocuk ya da büyümemiş hayvan.
ceyin-	: yeterli olmak, tamamıyla kâfi gelmek, bir şeye erişmek.
cetken	: çok, benzeri görülmeyen, son derecede.
cetkir	: çevik, akıllı, her şeyi yapabilen.

- cezde** : ablasının eşi (kadının akraba tarafındaki kendisinden küçüklere göre).
- cık-** : 1. yıkmak.2. yenmek, boyun eğdirmek, yıkmak. 3. para cezasına çarptırmak, ceza vermek. 4. suçluluğunu, hatasını, sözünün yersiz olduğunu kabul etmesini zorlamak. 5. suya set yapmak.
- cıl** : 1. yeryüzünün güneş etrafında tam bir defa dolaşım süresi, 1 ocaktan başlayarak sayılan 12 aylık zaman dilimi, yıl. 2. belli bir günden başlayarak on iki aya eşit olan zaman. 3. bir işin, okulun vb. başlayıp bitme süresini belirleyen zaman dilimi, dönem. 4. kırgızların on iki hayvan adından oluşan takvimi, yıl hesabı.
- cılañ** : yılan
- cıldır-** : 1. bir şeyin yerini değiştirmek, başka yere geçirmek, aktarmak, nakletmek.2. yavaşça sürmek. 3. gizlice iş çevirmek, laf, söz yöneltmek. 4. ileriye sürmek, ilerletmek.
- cıluu** : 1. ılık. 2. rahat, alışık olan, sabit. 3. merhametli, sevimli, şefkatli, gönle yakın.
- cımıl-da-** : 1. düzgün, pürüzsüz hâle gelmek. 2. temiz, duru.
- cıñaylak** : çeşitli belgeler, evraklar, edebî eserler vb. toplanan kitap, dergi.
- cırım** : ince düz örülen deri kuşak.
- cış-** : sürmek, silmek, ovmak, açmak (temizlemek).
- cıt** : koku
- cıtta-** : koklamak.
- cıy** : yoğun, sık.
- cibek** : 1. ipek ip. 2. çok nâzik, itaatlı, zarif (karakter).
- ciber-** : 1. birini ya da bir şeyi bir yere göndermek, birine bir bir şeyi yollamak. 2. her hangi bir şeyle ya da bir şeyin yordamıyla bırakmak, yürütmek. 3. bir hareketin, hâdiselerin olmasına ya da çabuk bitmesine göre yardımcı fiil olarak kullanılır.
- cibi-** : 1. sert olan her hangi bir şeyin donmuş durumdan sulanıp ve nemlenip yumuşayan, eriyen, titreyen yumuşak duruma gelmesi. 2. bir şeye gönül bağlamak, heveslenmek, arzusu uyanmak.
- cigit** : 1. olgunlaşan, erkeklik çağına eren, genç oğlan. 2. manapla (ağabey) birlikte olup atine tutup bazen onun çeşitli ciyanet emirlerini de yapan adam.
- cin** : 1. dinî anlayışa göre : kendinden geçme durumuna getiren kötü ruhlar (şamanlar için). 2. kızgınlık, hırs, öfke.
- cip** : 1. iplik. 2. bükülmüş ve kıvrılmış ip hayvanı ya da bir şeyi bağlamağa yarıyan her türlü kısa kalın ipin genel adı.
- ciyde** : hünnap.

- cogol-** : görünen, bilinen, hissedilen her hangi bir şey kayboluvermek, görünmemek, yitmek, bulunmamak.
- coğorku** : 1. yüksek olan, yukarıdaki, aşağıdan baktığında yukarı taraftaki (dik, yüksek olan yöne göre). 2. derecesi, hukuğu, seviyesi vb. yönleri tarafından yüce olan. 3. iç özellikleri, vasfı vb. yönünden benzerlerinden ayırt edilen, en iyi, en özel olan. 4. çok, bol. 5. önceden söylenen, önceden belli olan.
- cok** : 1. her hangi bir nesnenin elde olmadığını, genel olarak her hangi bir şeyin vasfının, özelliğinin vb. olmadığını, var karşılığını bildirmekte kullanılır. 2. karşı olduğunu, doğru olmadığını bildirmekte ya da genel olarak inkâr etmekte kullanılır. 3. kaybolan, yok olan, habersiz olan şey. 4. elinde hiçbir şeyi olmayan, fakir, züğürt. 5. yoksuzluk, fakirlik, hiççilik. 6. her hangi bir şeylere kendisinin beceriksiz olduğunu göstermekte kullanılır. 7. veya yoksa gibi bağlaçların yerine kullanılır.
- cokto-** : 1. var mı ya da yok mu diye yoklamak, malûmat araştırmak, tetkik etmek, gözden geçirmek, aramak. 2. ölen insanın iyi yanlarını hatırlayıp ağıt söyleyerek ağlamak, marhumu hatırlayıp üzülmek, kederlenmek.
- col** : 1. bir yerden bir yere gitmek, geçmek, münasebet için kullanılan yer, her türlü trafiklerin geçtiği belli bir yönü, yer. 2. sefer, seyahat, yolculuk. 3. gelecek yönü, gidecek ön tarafı. 4. bir şeyin gelişmesi, başarıyla, zafere ulaşmak için olan fikir, düşünce, hareket yönü. 5. belli bir amaca ulaşmanın ya da her hangi bir işin yerine getirilmesinin çaresi, yöntemi, yolu. 6. kitap sayfasındaki satırlar, kâğıda ya da başka şeylere yazılan yazı satırlar. 7. imkân, hukuk. 8. geleneğe göreneğe bağlı olan şart. 9. ikram ederek verilmiş hediye ya da geleneğe göre bir şey vererek hürmet göstermek.
- coldoş** : 1. sefere birlikte çıkmış, birlikte yol sürdüren insan, yanında arkadaş eden insan. 2. gönlü, fikri yakın, birbirine uğraşan, hep birlikte olan, yakın dost. 3. karısı ya da kocası. 4. sovyet topluluğunun yurttaşlarına sovyet, sosyalist ülkelerin yurttaşı olduğunu belirtmek için kullanılır.
- colu** : 1. tekrarlanma sırası, kez, defa. 2. belli bir zamanda, anda.
- coluk-** : karşılaşmak, rastlamak, görmek.
- coo** : soyup yağmalayıp savaştan düşman, düşman taraf.
- coon** : 1. kalın, yoğun, ince değil, incenin zıtı. 2. açık, büyük bağırdan çıkan (ses hakkında).
- coop** : 1. bir şey hakkında başvurulduğunda ya da soru sorulduğunda ona göre yollanan düşünce, fikir, söylenen söz. 2. matematik çözümlerin, örneklerin çözülmesindeki sonuç. 3. kendi çalıştığı işine, davranışına, yaptığı suçlarına vb. göre insanın görevi, vasfı.

- cooş** : 1. insana kötü söylemeyen, kurnazlığı olmayan, tasa, mütevazi, sakın (insanın karakteri hakkında). 2. harın ya da ürkek değil, ürkmeyen, irkmeyen.
- corgo** : 1. iki sağ ve iki sol ayaklarını aynen sürükleyerek ağır bir surette sallanıp, çalkalanıp yürüyen, çoğunlukla atın koşma yönü, yürüyüşü. 2. yorgalayan yürüşü olan at. 3. şair, şarkıcı, canlı, söz ustası ya da çok çevik davranan genç insanlar hakkında sıfat olarak kullanılır.
- coro** : yaşıt, yoldaş, arkadaş.**coruk** : alışkanlık biçimine dönüşen gidişat, karakter, hayal, ahlak.
- cön** : 1. bir şeyin ona uygun yolu, tertibi, elverişli hâli, fırsatı, yeri. 2. belli bir duruma uygun gelen şart, önemli sebep. 3. hâl durumu, haberi.
- cönö-** : 1. her hangi bir yana doğru yönelip çıkmak, sefere çıkmak, yola çıkmak, yürüp gitmek.2. harekete gelerek gitmek, belli bir yöne göre yerinden hareket ederek gitmek (çoğunlukla taşıtlara ilgili). 3. işi ileri gitmek, işi yürütmek, işi iyi tarafa başlamak. 4. esas fiillerle birlikte yardımcı fiil olarak kullanılır.
- cönündö** : biri ya da bir şey hakkında söz olduğunda, her hangi bir şeye, işe, davranışa vb. ilgili söylendiğinde kullanılır.
- cöö** : bir yere gidecekken bingiçe ya da taşıta binmeyen durum.
- cörölgö** : 1. eskiden beri gelen, halka yaygın belli alışkanlık olarak kalan gelenek, âdet, itiyat, şan şöret. 2. ilk teşebbüs, işin başlanması, iş başı, halka, başkalara örnek olucu, rehberliğe alınıcı senilik.
- cuka** : 1. kalın olmayan, kalınlığı küçük. 2. kendi hakkında mütalâlara tahammül edemeyen, sabırsız. 3. etli olmayan, dolgun olmayan, zayıfça.
- culk-** : 1. güçle sert çekmek, keskin çekmek, koparıp yolmak. 2. ağzını çektirmeden yürüme (ör. bingiç).
- cuma** : perşembeden sonraki günün adı.
- cumurtkada** : kanatlıların, taşbağanın ve yumurtlayan bazı öbür hayvanların dışı kabukla kaplanan yumru ya da yuvarlak biçiminde olan, yeni organizma oluşturan hücre.
- cumuş** : 1. bazı kişinin ya da kütlenin her hangi bir amaçla güç ya da aklını kullanarak yaptığı çalışma süreci. 2. enerjinin bir türünden ikinci bir türüne dönüşmesinden mekanizmanın hareketiyle yapılan etkinlik. 3. her hangi bir sorunla birine baş vurma, ona söylenecek iş, konuşulacak söz, tasviye.
- cup** : yeniden, henüz, yenice, tam o sırada.

- curnal** : 1. önceden belirlenmiş zamanına göre zaman zaman yayımlanan kitapçık. 2. zamanında her türlü işleri, hâdiseleri, özel işaretleri vb. yazacak olan defter ya da kitapçık.
- curt** : 1. göçmüş köyün, çadırın önceki yeri, ocağı. 2. belli bir yere yerleşen köyün, arazinin toplu halkı.
- cuu-** : 1. su ya da sıvıyla bir şeyin kirini, yağını vb. yıkamak, temizlemek. 2. sıvı nesne (kan, yaş vb.) akmak. 3. *k. d.* yeni bir şey satın aldığında, giyim giydiğinde, yeni bir hizmete yerleştiğinde vb. o yeniliği, başarıyı yemek vermek, içki içirmek suretiyle belli etmek, savmak. 4. suçunu silmek, ondan kurtulmak için çabalamak.
- cuuk** : 1. uzak olmayan, mesafe ölçüsü, zaman vb. yönünden yakınlık. 2. yıl vaktini, her hangi bir zamanı bildiren, bir başka kelimeyle birlikte söylenen, o zamana yakın zaman ölçüsünü göstermekle kullanılır. 3. dar, sıkışık.
- cuumal** : av kuşları için verilen kanı yıkanmış, tuzsuz taze et, yem.
- cuur-** : kuru, ufak (*ör. un vb.*) nesneyi su ya da başka bir sıvıyla karıştırmak, yoğurmak.
- cüdü-** : belli bir sebeplerden dolayı rengi solmak, kuvvetten düşmek, dermansız kalmak, zayıf düşmek, bocalamak.
- cük** : 1. taşınan, bir yerden ikinci yere götürülen eşyalar, yük. 2. evin başköşesinde toplanan yorgan ve döşekler. 3. insanın başına gelen kaygı, azap, ıstırap, zorluk, ağır iş.
- cün** : 1. canlıların vücudunun tamamını ya da bir kısmını kaplayan kıl, yün, tüy. 2. hayvanın yani koyun ve keçilerin değişik kumaşlar dokumak, yaşamda kullanmak, üretimde işlemek vb. amacıyla kullanmak için kırılıp alınan yünleri. 3. yünden yapılmış eşyaları belirtmede kullanılır.
- cür-** : 1. bir yana doğru yürümek, adım atmak, yönelmek, yola çıkmak, taşıt ile yola çıkmak. 2. her hangi bir yerde olmak, bulunmak, yaşamak. 3. işleme, yapıma sürecinde olmak. 4. birisine ücretle iş yapma, ücretli işe girme. 5. birşeyin yerine kullanılmak, yerini tutmak. 6. taşıt, mekanizmaların vb. harekete geçmesi, işlemesi, çalışması. 7. su, yağmur, sel vb. kapsaması, şiddetli akıntısı. 8. akımda olmak, esmek. 9. gönlü yakın olmak. 10. satranç, dama, kâğıt, dokuztaş vb. oyunlarda figürlerin yerini değiştirmek, hamle yapmak. 11. belirli bir durumda, hâlde, davranışta bulunmak. 12. varolmak, bulunmak. 13. yardımcı fiil olarak kullanılır.
- cürök** : 1. canlıların göğüsünün sol tarafında bulunan, kan dolaşımını sağlayan merkezi organ; yürek, yürek. 2. insanın iç dünyasını : düşünce, dilek, içindeki hisler, kaygı, niyet, yani genel olarak gönlünü, ruhunu ifade etmek için kullanılır. 3. cesurluğu, kahramanlığı, gayreti, yürekliliği, çekinmezliği, sevinci

- belirmede kullanılır. 4. bir şeyin en önemlisi, esası, merkezi, yüreği, ruhu, aslı.
- cürüş** : 1. hızlı yürüyüş, rahvan. 2. her hangi bir işin, hareketin yapılma süreci, işleme, gerçekleşme hâli. 3. her hangi bir amaçla toplu hâlde hep birlikte yönelmek, gezi düzenlemek ya da turistik amaçla yaya gezi, genelde yaya hâlde düzenlenen spor yarışması. 4. çeşitli oyunlarda : kâğıt, satranç vb. oyuncularının birbirlerine sırayla yürümek, hamle yapmak hareketi.
- cütkün** : 1. bir şeye yaklaşmak, yetişmek için ileriye doğru hareket etmek (hafif yerinden kalkmak), keskin, kararlı bir vaziyette ileriye doğru hareket.
- cüün** : kırların birleşen yeri, boğum yeri.
- cüz** : 1. yüz, yanak. 2. zaman ölçüsü, belli bir zamanı bildirmek için kullanılır. 3. işin, olayın vb. belli bir türün, hacimin belirtmede kullanılır.
- cüzük** : yüzük.

-Ç-

- çar** : alaca.
- çaç** : saç.
- çaç-** : saçmak.
- çak** : zaman, vakit.
- çak-** : şikayet eylemek.
- çal-** : 1. şiddetli ve keskin vuruşla vurmak. 2. (hayvanı) kesmek. 4. bakmak.
- çamın-** : atılmak, saldırmak.
- çap** : 1. hızlı koşmak. 2. kesmek. 3. atılmak.
- çara** : f. ölçü, vasıta, çare.
- çarça-** : yorulmak.
- çatak** : niza, kavga.
- çayka-** : sallamak.
- çaynek** : r. çaydanlık.
- çekes** : şakak, gözüstü.
- çeki** : f. yanlış, kötü, fena.
- çeklek** : fiçı.

çette-	: bir kenardan gitmek.
çıçala-	: adamakıllı kızmak, kendinden geçmek.
çığar-	: sürüp çıkarmak, yükleyip çıkarmak, salıvermek.
çık-	: içeriden dışarıya varmak, atkadan öne doğru hareket etmek.
çımçıla-	: çimdiklemek.
çımın	: 1. sinek. 2. ruh, can.
çımıra-	: unutmak, mahçup olmak.
çın	: hakikat, doğruluk.
çır	: çabuk kızan, huysuz.
çırak	: f. mum, kandil, çırağ.
çıray	: yüzün güzelliği, yüzün çizgileri, suret.
çıtı-	: kaş çatmak, surat asmak.
çıyral-	: 1. kıvrılmak, bükülmek. 2. pişmek, kuvvetlenmek, katılaşmak. 3. kendini beğenmek, kurulmak.
çiyil	: çürük
çoçu-	: 1. ürkmek, korkmak. 2. şişmek.
çoñ	: büyük, ulu.
çoy-	: çekmek, uzatmak.
çöntök	: şerit şeklinde uzanan toprak yığını.
çöp	: ot, kuru ot.
çuba-	: katar halinde gitmek.
çubur-	: uzamak, akmak.
çuçuk	: sucuk.
çulğa-	: kuşatmak, sarmak.
çuu	: gürültü.
çuulda-	: uğuldamak.
çüçür-	: aksırmak.
çümkö-	: örtmek, baştan başa kapamak.
çüpürök	: paçavra.
çüyürü-	: kırıştırmak, buruştırmak.

-D-

- da/de-** : 1. söylemek, konuşmak. 2. düşünmek, niyet etmek. 3. degen, dep biçimlerinde. her hangi bir şeyi ifadeetmekte kullanılır. 4. düşünmek, oranlamak, ummak, istemek gibi anlamlara da gelir. 5. taklidi, yansıma kelimelerle birlikte yardımcı fiil fonksiyonunu da üstlenir.
- daana** : 1. aynı benzer eşyaların sayısını bildiren numunesi, tanesi, nüshası.
- dabiş** : işidim organlarıyla sezilen, kabul edilen her hangi bir ses, kulağın duya bildiği titreşim, gürültü.
- dağı** : bundan sonra da, yine de, tekrar.
- dalay** : oldukça çok, ehemiyetlice, bir kaç..
- dalday** : 1. biçimsiz, yassı gözükme, hantal. 2. şaşırma.
- dalı** : kürek kemiği.
- dar** : gürültülü çıkan ses ya da bir şey yırtıldığında çıkan sesi, birisinin begenmeden kalın sesle konuşmasını ifade etmekte kullanılır.
- darbaza** : 1. avlunun giriş kısmındaki büyük kapı, avlu kapısı. 2. spor oyunlarında (meselâ : ayak topu) iki taraf biri birine topu ya da küreyi atmak için özellikle hazırlanmış olan mekân, kale, kapı.
- daroo** : çabuk, duraksızın, de rhâl.
- dartı** : 1. hastalık. 2. ıstırap, üzüntü, dert. 3. fikir, amaç, dilek, gönül.
- dayar** : 1. belli bir işe yarayacak kullanılacak bir duruma getirilmiş. 2. bir işi yapmak için gerekken her şeyi tamamlanmış olan anık, amade.
- degi-** : f. tespit etmek, pekiştirmek anlamında kullanılır.
- delbire-** : 1. sallanmak, dalgalanmak. 2. kıvrak, hafif hareketli.
- dele** : 1. tamamen, hiç.
- dem** : 1. soluk. 2. güç, kuvvet.
- demit-** : çok kızmak, atılmak, alınmak.
- den** : vücut, bünye.
- deydi** : 1. serseri, 2. budala, aptal.
- deyre** : yer, mesafe, zaman sınırlarını belirtmek için kullanılır.
- dımaktuu** : arzusu güçlü, demli, gönlü neşeli.
- dilgir** : bekleyen, her hangi bir işe çok gönüllü olan, çalışmaya, hizmet etmeğe çok istekli olan.
- direktor** : okulların ve iş yerlerinin yöneticisi, müdür.

- dirilde-** : 1. *yan.* dir-dir. titrete hâlde olmak. 2. kısık hâlde fişkırarak akmak, titrete cereyan hâlinde akmak. 3. nefret hissederek kaçımak.
- divan** : oturmaya, yatmağı yarayan yumuşak mobilya türü.
- dobuş** : 1. konuşurken şarkı söylerken bağırirken öterken vb. ses düğüünün titreteinden oluşup kulağı gelen ses. 2. her hangi bir müzik aleti çalındığında bir şeylerin çarpışmasından ve bastığında, gürlütu olduğunda, hışırtı olduğunda vb. oluşan ses. 3. oy vermek
- doğdur** : doktor.
- dokument** : 1. bir şeyin gerçeke olduğunu tespit edecek evrak.
- dolulan** : 1. öfkelendiğinde söz dinlemeyen hırçıın, bethuy, vurdumduymaz. 2. kızgın, sert, takılğan, atılğan.
- dool** : dolu.
- door** : 1. devir, zaman. 2. tarihî gelişmenin belli bir vakti.
- dooş** : tabiat şatlarında karşılaşan her türlü ses, ayırt edilmeyen ses.
- dos** : 1. dostluk ilişkiye söz verip birbirinde bir şey gizlemeyen, kendi aralarında alış veriş ilişkide dost olan insanlar, arkadaş. 2. birbirine kasdı, düşmanlığı olmayan, iyi ilişkide bulunan iyi niyetli, samimi, dilekleri bir arkadaş. 3. iyi gönülden her hangi birisine hitap ederken kullanılır.
- döböt** : 1. köpeğin, kurdun erkeği. 2. zulümlük, haylazlık, tahakküm hareketi yapanlara sövme tabiri olarak kullanılır.
- dödöy** : budala, söylenen sözü kolaylıkla anlamayan aptal.
- drap** : yünden örülen, dış giyimlik kalın, sıkı kumaş.
- dubalda** : 1. ağılı, binayı vb. kuşatarak tuğladan, topraktan vb. yüksek yapılan duvar. 2. evin, binanın duvarı
- duduk** : 1. kulağı duymayan ve konuşma yeteneği olmayan. 2. çok konuşmayan, sessiz.
- durus** : iyi, dürüst, doğru.
- duşman** : düşman.
- dulda-** : 1. çok canlı konuşmak, uğuldamak, yaygarayı basmak. 2. büyük alevle yanan ateşin uğuldar gibi ses çıkarması, gürlemesi kuvvetlenmesi. 3. uçarcasına koşmak, hızlı yürümek. 4. her hangi bir etkiden dolayı bedeninin acıması ya da ısınması, aşırı gidişmesi, yanması.
- dük** : yüreğin çabuk çarpması gibi ya da tırnağın patırtısı gii sesi bildirmekte kullanılır.
- dürbölön** : karışıklık, kargaşalık, isyan.

- düynö** : 1. dünya, âlem. 2. yaşam, yaşam sürdürmek, yaşayış. 3. *kon.* zenginlik, mal mülk, servet.
- düyüm** : her türlü, çeşitli.

-E-

- ece** : 1. büyük kız kardeş. 2. es. yaşça genç olan karıya nispeten yaşça büyük olan karı (zevce).
- ecel** : ezel.
- eç** : hiç.
- eçkir-** : hıçkırmak, acı acı sesler çıkarmak.
- ee** : 1. sahip. 2. tanrı.
- eele-** : sahip olmak, işgal etmek, benimsemek.
- een** : ıssız, تنها.
- eenbaştık** : kendi bildiğini yapmak, keyfi muamele
- eerçi-** : birinin peşinden gitmek, takip etmek.
- eerçiş-** : dizi halinde birbirini takip etmek
- egin** : 1. ekin.2. hububat.
- eki** : iki
- eköö** : iki tane, ,ikisi birlikte.
- el** : 1. kabile ittihadı, soy, kabile, halk, millet. 2. soydaş. 3. sivil. 4. memleket, devlet.
- elçile-** : başkalarını taklit etmek
- elde-** : 1. sakin ehaliden. 2. sakin ahaliden gibi kabul etmek. halk arasında yaşamak.
- ele-** : 1. elemek. 2. farkına varmak.
- elek** : 1. elek. 2. “şimdilik, henüz” manasına gelir.
- eleñ** : dikkat.
- eles** : silüet.
- eletse-** : hayal meyal görünmek, tahayyül edilmek.
- eli** : parmak genişliği (uzunluk ölçüsü).
- elir-** : f.1. kuvvet, enerji toplamak2. şiddetli temayüle malik olmak. 3. kudurmak.

emçek	: meme (kadın memesi).
emgek	: emek.
emgekte-	: emeklemek.
emi	: 1 şimdi, şu zamanda. 2. ondan sonra.
emki	: yahut.
emne	: ne?
emşîñ	: sızlama
eñ	: 1. pek, en. 2.eğilerek yere dokunmak.
ençile-	: birisinin hissesini ayırmak, birine tahsis eylemek, ithaf etmek.
ende-	: (kumaşı, giyimi) kırışıklarını düzeltmek için çekmek.
endik	: allık.
ene	: ana, anne
enesin-	: analık taslamak.
eñse	: 1. kuvvet, derman, hayat enerjisi. 2. yarı, yarım. 3.şiddetle arzu etmek.
epte-	: 1. kolayını bulmak, bir işi ustalıkla, usulüyle yapmak. 2. tutkalla yapıştırmak .
er	: 1. koca, erkek. 2. kahraman, bahadır, yiğit.
erbeñde-	: yürümek, kımıldamak.
ererke-	: 1. hoşlanarak, zevk alarak bakmak. 2. aşırı gücenme hissetmek.
erk	: irade, güç.
eri-	: 1. erimek, izabe edilmek. 2. ağlamaktan tıkanmak
erke	: şımarık, nazlı alışmış
erkek	: 1. erkek (insan). 2. erkek (hayvan).
erkele-	: 1. okşamak, nazlandırmak, şımartmak. 2. umut bağlamak.
erkin	: serbest, serbestçe
ermek	: eğlence, eğlenti.
erte	: erken.
erteñ	: yarın.
es	: 1. hafıza, akıl, şuur, muhayyile. 2.gabi, ahmak
ese	: hisse
eselek	: ahmak, budala.
esen	: salimen.
esep	: hesap

ekser-	: hatırlamak.
eski	: eski.
este-	: hatırında tutmak, hatırlamak.
este-	: esnemek.
eşek	: eşek.
eşik	: kapı ağzı, kapı.
et	: 1. et, ten. 2.(yardımcı fiil) etmek.
etek	: etek.
etiyat	: a. ihtiyat.
ez	: 1. dalgın, etrafta olup bitenlerle alakadar olmayan. 2. sağır.

-F-

fakulte	: fakülte
familiya	: r. soyadı.
figura	: r. şekil.
finansı	: r. maliye, finans.
fizkultura	: r. beden terbiyesi
front	: r. cephe.

-G-

galoş	: kış mevsiminde ve yağmurlu havalarda ayakkabı üzerine giyelen lastiki ayakkabı.
gana	: sınırlama, pekiştirme anlamını bildirmede kullanılır.
gazete	: siyasî, iktisadi, sosyal, edebî vb. konularda yorumlu ve yorumsuz haber ve bilgi vermek için her gün ya da belirli zamanlarda çıkarılan genellikle resimli olan yayın organı, ceride.
gektar	: yüz ar ya da hektometre kare ya da on bin metre kareye eşit olan alan ölçüsü, birimi.
go	: 1. kuşku, belirsizlik, tahmin anlamını veren kelimedir. 2. tasdik etmek, pekiştirmek anlamında de kullanılır.
goy	: parça. rica anlamında kullanılır.

- göl** : 1. tohumlama, üreme organları olan çeşitli renkteki tacıları ve çanağı vb. olan güzel kokulu bitki. çiçek. 2. böyle üreme organları olan bitki. 3. kumaşın üzeründeki nakış, biçim, çeşitli boyalar.
- güldö-** : 1. çiçek açmak, çiçeklenmek. 2. yeşermek, yem yeşil olmak. 3. eğlenmek, huzura kavuşmak, gelişmek.
- güldüü** : 1. çiçek bitkileri olan, çiçeği çok olan. 2. çiçek resimleri yapılan, çeşitli biçimlerle nakış edilen.

-I-

- ık** : 1. sağlam, dayanıklı. 2. besleyici.
- ıkçam** : 1. çevik, atik. 2. ılık, ılıklık.
- ıktımal** : a. ihtimal, muhtemel.
- ılay** : bulanık, (cıvık) balçık.
- ılayık** : a. layık, münasip.
- ılğa-** : seçmek, ayırmak, tafrik etmek.
- ıman** : a. vicdan.
- ımırçımır** : (vücut için) karıncalanma, (gözler için) kamaşma.
- ınak** : 1. temiz, halis. 2. yakın dost.
- ınan-** : inanmak.
- ıñğırın-** : iyi anlaşılmayacak bir tarzda konuşmak, ağız içinden bir şeyler gevelemek.
- ıntımak** : a. ittifak, birlik.
- ır** : şarkı, şiir.
- ıraat** : a. riayet.
- ıraaz** : a. razı, tatmin edilmiş.
- ırakmat** : a. şükran, teşekkür.
- ıras** : f. hakikat.
- ırba-** : büyümek.
- ırda-** : şarkı söylemek, ırlamak.
- ırğılciñ** : şüphe, tereddüt, fikirlerde ikilik.
- ırım** : 1. alametlere, fallara inanma. 2. efsun.
- ıris** : talih, kısmet.
- ısıık** : 1. sıcak. 2. sevimli, hoş, cana yakın.
- ış** : tütsülemeye tahsis edilen şey. 2. isin bırajtığı sarı iz.

ıştan	: kadın pantolonu, donu.
ıy	: ağlama.
ıybaa	: a. haya, utangaçlık, tevazu
ıyık	: kutsal, mukaddes.
ıyla-	: ağlamak.
ıylamsıra-	: ağlamak üzere bulunmak.
ızala-	: kızdırmak, kışkırtmak.
ızalanat-	: gücenmek, küsmek.
ızat	: ızat : a. izzet, saygı.

-İ-

iç	: 1. her şeyin içerisi, iç kısım. 2. karın. 3. ters taraf.
iç-	: içmek.
içkeri	: içeride.
içki	: içki.
idiş	: kap kaçak
il-	: takmak, iliştirmek, asmak.
ilgeri	: 1. ileri, ileride. 2. daha önce, evvelce. 3. daha iyi.
ilin-	: takılmak, ilişmek.
imiş	: güya diyorlar ki.
ini	: küçükerkek kardeş.
inspektor	: r. müfettiş.
inspektorluk	: 1.talim ve terbiyeye ait. 2.muallimlik, mürebbilik
internatka	: r. yatı mekyebi, yurt.
iretsiz	: intizamsız
iş	: iş, çalışma.
işen-	: inanmak, itimat etmek, birisine güvenmek.
işmer	: 1. becerikli, mahir. 2. iş adamı.
it	: 1. köpek. 2. on iki senelik hayvan takviminin on birinci yılın adıdır.
iy	: memnuniyetsizlik.
iy-	: iğmek, bükmek.
iyke-	: sallamak, silkmek.

iyne	: iğne.
iyri	: iğri, yıllankavi.
iz	: iz, eser.
izde-	: aramak, araştırmak.
izdöö	: araştırma, arama.

-K-

kaada	: a. adet, itiyat, kaide, merasim, tören, teşrifat.
kala-	: istemek
kaalğa	: obanın iki kanatlı kapısı.
kaaloo	: isteme, arzu etme.
kaarduu	: kızmış, gazaplı, gözü dönmüş.
kabak	: 1. göz kapağı. 2. oyuk, kazıntı, çukur, derin dere.
kabar-	: kabarmak, şişmek.
kabar	: a. haber, tebliğ, salık.
kabat	: sıra, kat, defa.
kabil	: a. kabul, muvafakat.
kabil-	: 1. rast eglmek, karşılaşmak, birleşmek. 2. düşmek, kapılmak.
kabırğa	: kaburga
kaç-	: kaçmak, sakınmak, kaçınmak.
kaçan	: ne zaman
kaçuu	: kaçmak, firar, içtinap.
kadam	: a. adım, kadem.
kadır	: a. ihtiram, liyakat, değer, itibar.
kadim	: a. eski kadim.
kağazda-	: listeye, deftere kaydetmek.
kağıl-	: çarpmak, çatışmak, çakılmak, kakılmak.
kakılda-	: 1. gıdıklamak. 2. durmadan çene çalmak.
kakşa-	: 1. hıçkırmak, acı acı ağlamak. 2. sancı yapmak, şiddetli ağlamak. 3. çok konuşmök, durmadan gevezelik etmek.
kal-	: kalmak, geri kalmak.

kalaç	: r. beyaz ekmek, somun.
kalam	: kalem.
kalas	: a. kurtarılmış, kurtarma, kurtarılma.
kalba	: atılış, sıçrayış.
kalça-	: (aşık oynarken) bütün oyun oyuncuların vuruş aşıklarını almak ve oyunu kimin başlayacağını tayin eylemek için onları dağıtıp atmak.
kalın	: 1. kalın, sık. 2. derin.
kalıp	: şekil, model.
kaklı-	: üstte yüzmek.
kalp	: a. yalan.
kaltırak	: titreme
kamal-	: 1. çevrilmiş, kuşatılmış olmak. 2. hapse düşmek, tevkif edilmek.
kamda-	: hazırlamak.
kamın-	: itina etmek, tedbirler almak.
kamır	: a. hamur.
kamkor	: a. ihtimamlı, hami.
kan	: kan.
kanat	: kanat.
kañça	: ne kadar, kaç.
kanday	: nasıl, ne gibi.
kanimet	: a. ganimet, fırsat.
kantala-	: kızarmak, morarmak.
kap-	: kapmak, elle yakalamak, ağza almak, dişlemek.
kaptalğan	: yan, kısım.
kara	: 1. siyah, esmer. 2. karaltı. 3. halis. 4. dayangaç. 5. çirkin.
karabay	: siyah leylek.
karağansı-	: bakar gibi gözükme.
karañğ	: hayal meyal gözükme, görünür görünmez olan.
karap	: a. yıkık, harap.
karaş-	: 1. hep birlikte bakmak. 2. hep beraber ait olmak. 3. yardım etmek.
karats-	: 1. baktırmak, istikamet vermek. 2. boyun eğdirmek, ram etmek. 3. çekmek.
karğa	: kara karga.
karğıl-	: boynluk takmak

karğış	: lanet.
karı	: ihtiyar, kocamış adam.
karındaş	: 1. erkek kardeş tarafından yeğen kız. 2. küçük kız kardeş. 3. akraba.
karış-	: 1. takallusa uğramak. 2. gevşemek.
karma-	: 1. kapmak, yakalamak. 2. elbiseyi bir şeyle süslemek
karşı	: karşı, karşıya.
kas	: a. düşman, düşmanlık eden.
kasiyet	: a. iyi sıfat, haysiyet.
kaş	: kaş.
kat	: a. mektup
katar	: 1. sıra, dizi. a. 2. korku, tehlike.
katıp-	: kaşımak.
katkırık	: kahkaha, yüksek sesle gülmek.
katta-	: 1. kaydetmek, deftere geçirmek, listeye geçirmek. 2. katlamak, kat kat yaparak koymak. 3. ileri geri yürümek.
kattoo	: kayıt, tahrir, tescil.
katuu	: katı, sert, kaba, sert kimse, gaddar.
kayaşa	: nazlanma.
kayda	: nerede?
kaydağı	: herhangi bir yerde bulunan.
kayğı	: keder, kaygı, gam.
kayıl	: a. mutabık.
kayın	: koca ya da karı tarafından akraba.
kayış-	: bükülmek, eğilmek. 2. birisinin derdini anlayıp hareket etmek. 3. direnmek.
kayriyat	: a. iyi.
kaysı	: hangi.
kayt-	: geri dönmek.
kaz-	: kazmak.
kaza	: a. alın yazısı, kader.
kazan	: büyük tencere.
kazap	: a. gazap, hiddet.
kebete	: görünüş, şekil, silüet.
keç	: geç vakit

keçee	: dün.
keç-	: 1. geçmek. 2. vazgeçmek. 3. affetmek.
kee	: başkası, bazı
kekeer	: 1. kin, nefret. 2. azarlama, başakakma.
kel-	: 1. gelmek. 2. ermek, ulaşmak.
keleçek	: gelecek, istikbal.
kelerki	: gelecek, müstakbel
kelindi	: ticaret mallarının dışarıdan gelişi.
kem	: daha az, eksik, daha fena, eksiklik, kusur.
kemçilik	: 1. noksan, kifayetsizlik. 2. kusur, sakatlık.
kemi-	: 1. eksilmek. 2. alçalmak.
kempir	: kocakarı.
kemsin-	: kendisini pek hakir saymak, küçültmek.
kence	: en küçük çocuk, son evlat.
kende	: kısa boylu.
keñeş-	: danışmak.
keñiri	: geniş.
kep	: söz, kelime, konuşma, ciddi söz.
kepke	: r. kasket.
kepter	: güvercin.
kerek	: lazım, gerek, lüzumlu, zaruri.
kes-	: kesmek, kesip ayırmak.
keşik	: 1. gelin gelince güveyin evinde tertip edilen ziyafet. 2. talih.
ket-	: 1. gitmek, uzaklaşmak. 2. kenarını kırmak.
kete	: 1. genç kadınların güzel elbisesi. 2. kadınlara mahsus başa giyilen şey.
ketençik	: tedenni, gerileme.
keyi-	: kederlenmek.
kez	: an, zaman, fırsat.
kezek	: 1. sıra, nöbet. 2. zaman, an.
kıbıñda-	: 1. çabuk ve telaşla hareket etmek. 2. sık sık göz kırpmak. 3. gözleri gülmek.
kıbir	: ağır ve tenbelce hareket, ağır ve yavaş davranan.
kıcalat	: a. 1. utangaçlık. 2. ihtiyaç, zaruret.

kıdır	: hırs, kin.
kıça	: 1. bıktırıcılık, aç gözlülük, haset. 2. takılma.
kıdırata	: etrafında, sıra ile, baştan başa.
kıl-	: yapmak, kılmak.
kılğılık	: boş, mülyim, müşfik.
kılık	: 1. iş, hareket, fiil. 2. tabiat.
kımbat	: a. 1. kıymetli, değerli. 2. güç, zor.
kımtık	: kusur, eksiklik.
kıpçı-	: çimdiklemek, sıkıştırmak.
kıraan	: çevik görünen, iyi yapan.
kırk-	: kırpmak, kesip almak.
kışta-	: kışlamak, kışı geçirmek.
kıtmır	: a. 1. ashab-ı keyf' in köpekleri. 2. çevik, işini bilen.
kıy-	: acımamak, bir şeyi kurban etmek, tehlikeyi göze almak, cesaret etmek, hayatına acımamak.
kıykırık	: bağırış.
kıynal-	: azap çekmek.
kıyratk-	: tahrip etmek, kırmak, param parça etmek, i tarumar eylemek.
kıyşay-	: iğrilmek.
kız	: kız, kızcağız, olgun kız.
kızık	: zevkli, eğlenceli, eğlendirici.
kızıl	: 1. kırmızı. 2. açık boz. 3. dövülmüş ve savrulmuş olan hububat.
kiçüü	: küçük.
kilem	: f. halı, kilim.
kim	: kim?
kino	: r. sinema.
kir-	: 1. içeriye doğru hareket etmek, girmek, hulul etmek.
kişi	: 1. insan, kişi. 2. başka, yabancı.
kiy-	: giymek.
kiyim	: giyim.
kiyin	: sonra, ondan sonra, bilahare.
kiyiz	: keçe.
klass	: r. sınıf.

kobur	: mırıldanma, gevezelik, yüksek sesle konuşmalar.
koçkul	: koyu kırmızı, koyu vişne rengi.
kokus	: beklenilmeyen, tesadüfi.
kokuy	: umutsuzluk.
kol	: el, el pençesi.
kolhoz	: r. müşterek ekonomi.
koltuk	: kolun üst kısmıyla böğür arasındaki mahal, koltuk, koltuk altı.
komitet	: r. komite.
komsomol	: r. komünist gençlik partisi.
konok	: misafir, mihman.
konsultatsiya	: r. müşavere.
koop-ton-	: korkmak.
koş-	: yakınlık peyda etmek, yaklaşmak, kavuşmak.
kooz	: 1. güzel, nefis, sanatkârane. 2. şık. 3. ilişiği olmayan, suçsuz.
kor	: 1. sıcak kül, içinde ateşli kömür parçaları bulunan. 2. sermaye.
korğon	: 1. kale. 2. çit, duvar. 3. koyun ağılı.
kostüm	: r. elbise.
koştoş	: güce, kervana iştirak eden.
koştoş-	: veda etmek.
koşul-	: katılmak, birleşmek.
koy-	: koymak, yatırıp koymak, bırakmak.
koyuu	: koyu, sık.
kozğö-	: 1. harekete geçirmek, kımıldatmak, sallamak. 2. galeyana getirmek, rahatını kaçırmak.
köç-	: göçmek, bir yerden bir yere gitmek.
köçö	: f. sokak.
kögör-	: direnmek, karşı koymak.
kök	: 1. gelişmek. 2. laciverty, mavi.
köl	: göl.
kölküldö-	: bingıldamak, gul gul etmek.
kölökö	: gölge.
köñül	: gönül, kalp, arzu, muhabbet, dikkat, keyif.
köp	: çok, kalabalık.

köpçülük	: halk kütlesi, cemiyet, topluluk.
köpüröö	: köprü.
kördük	: körlük.
kör-	: görmek.
körkü	: moğolca selam sözüdür.
körpö	: kuzu derisi.
körsöt-	: 1. göztermek. 2. birisine yahut bir nesneye karşı bir şey izhar etmek.
körüngüs	: görünmez.
körünö	: 1. ayan, zahir açık, aşikar.2. zahiren, görünüşe göre, resmen.
kötöröm	: kötürüm.
köynök	: gömlek, kadın elbisesi, entarisi.
köz	: 1. göz. 2. delik, ilmik. 3. heybenin bir gözü. 4. kaş. 5. tuzak ilmiği.
kubala-	: kovalamak, takip etmek.
kuban-	: sevinmek, kıvanmak.
kubar-	: solmak.
kubulcu	: 1. renkten renge girmek. 2. güzellikle parlamak.
kuçak	: kucak.
kuda	: dünür.
kuday	: f. huda, tanrı.
kulaç	: kulaç.
kulak	: r. kulak.
kulpur-	: renkten renge girmek, menevişlenmek, rengarenk olmak.
kup	: f. iyi.
kursak	: karın, kursak, iç.
kuru-	: 1. kurumak. 2. ortadan kalkmak, yok olmak.
kuru	: kuru.
kuş	: kuş.
kuşubak	: şen.
kutkar-	: kurtarmak, halas etmek, yardıma yetişmek.
kuu	: kurnaz, sokulgan, her yere burnunu sokan.
kuura-	: kurumak, tükenmek, yok olmak.
kuurçak	: bebek, kukla.

kuy-	: 1. dökmek. 2. dökülmek.
kuyruk	: kuyruk.
kuyun	: suya dalmak suretiyle yıkanmak, banyo almak.
kübö	: f. şahit, tanık.
kübü-	: silkmek, çırpma.
küç	: güç, kuvvet, kudret.
küçö-	: kuvvetlenmek, şiddetlenmek.
külkü	: gülüş, gülme.
külümsürö-	: gülümsemek, tebessüm etmek.
kümön	: f. şüphe, güman, işkil.
kümüş	: gümüş.
kün	: 1. güneş. 2. gün. 3. zaman.
kündö	: köy muhtarı.
kündüz	: gündüz.
kürkürö-	: 1. gürlemek, gürültü yapmak. 2. horuldamak (domuz hakkında).
kürö-	: kürekle küremek.
kürpüldö-	: 1. gürlemek, ses çıkararak kaynamak. 2. gümbürdemek. 3. övünmek.
kütül-	: beğenilmek.
kütüü	: hava, nağme, melodi.
küülön-	: gittikçe artan hızla hareket etmek.
küydür-	: bekletmek.
küyük-	: 1. ihtimam göstermek, merak etmek. 2. aşk ateşiyle yanmak. 3. solumak, nefes kesilmek.
küyüt	: teessür, keder, tasa, yas, gücenme.
küz	: güz, sonbahar.

-L-

latınça	: 1. latince. 2. latin alfabesi.
lıp	: damlamayı taklittir.

-M-

maalim=maalım	: a. malum.
macbur	: a. mecbur, muz
magazin	: r. mağaza.
mahabbat	: a. muhabbet.
makal	: a. atalar sözü, nesel, vecize.
maksat	: a. gaye, niyet, arzu, maksat.
makta-	: övmek, methetmek.
maktaş-	: birbirini övmek, hep beraber övmek.
maktoo	: övme, methetme.
makul	: a. makul, uygun, muvafık
makuluk	: a. mahluk, yaratık.
mal	: hayvan, emlak.
mama	: meme.
mamile	: a. muamele, işe ait münasebetler.
mamleket	: a. devlet.
manat	: kırmızı çuha.
mañday	: alın.
mara-	: dikkatle bakmak, gizlice bakmak, şöyle bir bakmak.
mart	: r. mart ayı.
mart	: f. 1. mert, cesur. 2. cömert.
mart	: kumar.
mas	: f. 1. sarhoş, mest. 2. sarhoş olma.
masele	: a. mesele, problem.
maskara	: a. rezalet.
maşakattan	: a. meşakkat, zahmet, azap.
maşina	: r. makine.
materyal	: r. madde, malzeme.
may	: r. mayıs ayı.
mayda	: f. ufak.
mayış-	: eğrilmek, ezilmek.
mayram	: 1. bayram. 2. bayram eden, şen.

mazak	: a. mizah, şaka, alay.
mazmun	: a. 1. mana, maal, muhteva.
mee	: beyin, dimağ.
meer	: f. muhabbet, teveccüh, temayül.
mekteb	: a. okul, mektep.
meltire	: parlamak, güzellikle hayran bakmak.
mende	: bende.
meniki	: benim.
menmensi-	: övünmek, farfaralık etmek.
meyman	: f. misafir, konuk, mihman.
meymankana	: f. misafirhane, misaf,r odası.
mezgl	: zaman, mevsim.
mıkçı=mıçkı-	: mıcıklamak, (elle) sıkmak, (pençe ile) kapmak.
mıktı	: 1 kuvvetli, sağlam, dayanıklı. 2. mümtaz, ileri gelen
mına	: işte.
mınakey	: işte.
mınça	: o kadar, bunca.
mında	: burada, işte burada.
mınday	: böyle, bu gibi.
mındayça	: böylece.
mıskal	: a. miskal.
mışık	: kedi.
mildet	: a. 1. vazife, ödev. 2. taahhüt. 3. görülen iş, fonksiyon.
mildettüü	: mecburi, vazife olarak yükletilmiş.
militsiya	: r. milis.
million	: milyon
miñ	: bin.
min-	: binmek, ata binerek gezmek.
misal	: a. örnek, misal.
misirey-	: 1. şişkin, kabarık olmak; 2. direnerek susmak.
miste	: f. fıstık
mitaam	: a. dolandırıcı, açığöz
momo	: çin. 1. mayasız (tuzsuz) olarak buğuda pişmiş ekmek.

momun	: a. 1. kanaatkar, sakin, mütevazı; 2. muttaki, allahıtan korkan.
monçok	: boncuk
mook	: a. 1. keder; 2. arzu.
mostoy-	: somurtmak.
mömö	: f. meyva, yemiş
möönöt	: a. vade, müddet, mühlet.
muğalim	: a. muallim, öğretmen.
mukur	: 1. kör, körülenmiş. 2. filorcin kuşu.
murçuy-	: somurtmak.
murda	: önce, daha evvel.
murun	: 1. burun. 2. burun deîği
murun	: daha evvel, eskiden.
muştta-	: vurmak, dövme, yumruklamak.
muun-	: boğulmak, nefes alamamak.
muzdak	: buz gibi, soğuk.
mümkün	: a. olabilen, caiz, yapılabilen, mümkün, kabil.

-N-

naalat	: a. lanet.
naalı	: f. inlemek, ağlamak, şikayet etmek.
naam	: f. ad, nam, isim.
naarazı	: a-f. memnun olmayan.
nak	: a. nakit.
namıs	: a. 1. namus, şöhret, iyi nam, soy şerefi. 2. incitme.
nan	: f. ekmek, yufka.
nark	: f. 1. paha, fiyat. 2. kıymet, değer. 3. adet, itiyat.
nasip	: a. kısmet, alinyazısı, hisse.
nazdan-	: nazlanmak, kırılmak.
neçe	: kaç.
neme	: ne.
nerse	: nesne, eşya.
nımda-	: nemli etmek.

noktolo- : yular geçirmek.

-O-

obon : melodi, nağme.

obonuçu : şarkıcı.

oğö : ona

ok : onamama, kınama ifade eden bir nidadır.

ok : dingil, mihver.

ok : ok, mermi.

okçun : ötede, ötede bulunan.

okşo- : benzemek.

okşoy- : somurtmak, surat asmak.

oku- : 1. okumak. 2. öğrenmek.

okuu : 1. okuma. 2. öğrenme.

okuuçu : 1. okuyan, okuyucu. 2. öğrenci, talebe.

okuya : a. vakıa, hadise, olay.

ol : o, şu.

olur- : 1. oturmak, yerleşmek. 2. bulunmak. 3. evde kalmak.

on : on (sayı)

oñ- : muvaffak olmak, muvaffakiyetli olmak, yoluna konulmak.

oñol- : düzelmek, yoluna konulmak.

onunçu : onuncu

ooba : evet!

oodar- : 1. devirmek. 2. çevirmek.

ookat : a. 1. gıda, rızık, erzak. 2. iyelik.

ookattuu : zengin, hali vakti yerinde olan.

oolak : uzaktaki, uzak, uzakta.

oona- : debelenmek.

oor : 1. ağır. 2. güç, zor.

ooru : hastalık.

ooru- : hastalanmak.

oorukana : a-f. hastane.

oorut-	: ağrı vermek.
ooz	: 1. ağız. 2. bir şeyin çıkacağı delik. 3. menba (kaynak)
opsuz	: gayet, aşırı, ölçü dışı.
opur-	: alt üst etmek, tahrip eylemek, havaya uçurmak, patlatmak.
or-	: ekini, otu biçmek.
orğu-	: 1. fişkırmak, galeyan etmek. 2. şahlanmak, yükselmek. 3ç hoplamak, zıpamak.
orkoy-	: kanbur şeklinde çıkık durmak, sivrilip çıkık durmak.
oromol	: başörtüsü.
oroy	: çabuk sinirlenen, çabuk kızan, söz dinlemeyen.
orun	: yer, mahal.
orunda-	: 1. yerleşmök. 2. yerine getirmek. 3. yerine getirilmek.
oruu	: : hasat.
osol	: kötü, fean, zayıf.
oşo	: öteki.
oşondo	: orada, o zaman.
ot	: ateş.
oto-	: zararlı otlardan ayıklamak.
otto-	: otlamakotu
otuz	: otuz.
oy-	: oymak, kazmak, hakketmek.
oydolok-	: sekerek koşmak
oyğot-	: uyandırmak.
oylo-	: 1. düşünmek, tefekkür etmek. 2. karar çıkarmak.
oyluu	: düşünce ile sarılmış.
oyno-	: 1. oynamak, eğlenmek, şaka etmek. 2. aşk ve alaka münasebetlerinde bulunmak.
oyun	: oyun, eğlence, kaşa.
oz-	: öne geçmek, yetişerek geride bırakmak.

-Ö-

öç	: kin, intikam.
öç-	: 1. sönmek. 2. silinmek.

öçöş-	: kin beslemek, hırslanmak, kızmak.
ökmöt	: a. 1. hükümet. 2. hakimiyet.
öksü-	: gevşemek, yetişmemek.
öktöm	: kuvvetli, cesur.
öküm	: a. hüküm, mahkeme kararı.
ökün-	: pişman olmak, olup biten hakkında esef etmek.
öl	: yaş (nemli)
öl-	: ölmek.
ömür	: a. hayat, ömür.
öndüü	: iyi görünüşte olan.
önök	: 1. oyun ortağı. 2. sıra, nöbet.
öön	: keçenin, derinin, kumaşın kesilmiş ufak parçaları, kesintileri.
öpkö	: 1. akciğer. 2. küskünlük, öfke.
ördök	: ördek.
ört	: yangın.
örttö-	: kundaklamak, yakmak, yangın çıkarmak, yangın tertip etmek.
ös-	: büyümek.
öt-	: 1. geçmek. 2. öne geçmek. 3. ölmek, göçmek. 4. affetmek. 5. keskin olmak.
ötkör-	: geçirmek, geçmeye zorlamak.
ötö	: aşırı, son derese, pek ziyade.
öydö	: 1. yokuş, üst, yüksek, yukarıya. 2. hatta. 3. iyi.
öykö-	: sürtmek.
öyüz	: o cihet (yüz), öteki kıyı.
öz	: kendi.
özgö	: başka, gayrı.

-P-

pada	: f. 1. inek. 2. boynuzlu hayvan.
palto	: r. palto.
parda	: f. perde.
parktar	: r. park, garaj.

parta	: r. mektep yazısı.
partiya	: r. parti, fırka.
payda	: a. fayda, kazanç.
peri	: r. peri.
praktik	: r. pratik, tatbikat.
pul	: f. para.

-R-

rayon	: r. bölge.
respublika	: r. cumhuriyet.

-S-

saam	: 1. sağma, sağam. 2. defa, kere.
saançı	: sağıcı kadın.
saat	: a. saat.
sabak	: a. 1. ders. 2. beyit, mısar.
sabat	: a. okur yazarlık.
sabır	: a. tahammül, kendine hakim olma, sabır.
sadağa	: a. sadaka.
sağala-	: göz atmak, gözetlemek.
sağın-	: özlemek.
sakal	: sakal.
salaa	: 1. çukur, küçük çukur, yer yarığı, nehrin yatağı. dere, çay. 2. parmaklar arasındaki açıklık.
salak	: tembel, pasaklı
salam	: a. selam.
sahn-	: 1. konulmak, vazedilmek. 2. koymak.
salış	: hep beraber salmak. 2. bir birini dövmek.
salkın	: serinlik, serin.
salmak	: ağır çeken, ağır, ağır davranan.
salt	: 1. adet, itiyat, maişet, yaşayış. 2. ehemmiyet, kurum, güzellik. 3. mana.

saltañat	: a. liyakat, itibar. 2. şa'şaa.
sama-	: şiddetle arzu etmek.
samın	: sabun.
sanaa	: 1. şuur, fikir, düşünce. 2. keder, tasa, meşgale.
sandal-	: avare dolaşmak, gezinmek.
sandık	: sandık.
sapar	: a. yolculuk, seyahat, sefer.
saray	: 1. han. 2. saray.
sarı	: sarı, kızıl, kumral.
sasık	: pis kokan, fena koku dağıtan.
sat-	: satmak.
sayıl	: 1. saplanmış, batırılmış olmak. 2. dikilmek.
sayın	: batırılmak, takınmak.
saz	: f. iyi, hoş, yoluna konmuş.
sebep	: , a. sebep.
sebi-	: kendi üzerine serpmek, püskürmek.
segiz	: sekiz.
sekelek	: kız çocukların alnındaki perçem, kâkül.
seket	: a. aziz, sevgili, rnahbup.
sekir-	: sıçramak, atlamak.
sekretar	: r. kâtip, sekreter.
selsovet	: r. köy sovyeti.
semir-	: semirmek, tavlınmak.
sen	: sen.
sentyabr	: r. eylül
sep	: 1. çeyiz (giyim, süs, ev eşyası, ancak hayvan değil). 2. ilâve.
serbey-	: çok küçük veya, güç görünür olmak, zor gözükme (herhangi bir küçük nesne hakkında).
sergek	: canlı, uyanık; sergek : neşeli, canlı. 2. ihtiyatlı, basiretli, hassas, müteyakkız, dikkatli.
serp-	: sallanmak, anî bir hareket yapmak, bir yana atmak.
seyrek	: tek tük.
sez-	: sezme, duymak, farkına varmak, önceden hissetmek.

sezgiç	: kavrayışlı,, sezişli, anlayışlı, tetikte bulunan, basiretli, hassas.
sıla-	: sıvamak, sıvazlamak, okşamak.
sın-	: 1. kırılmak. 2. iflas etmek.
sırt	: dış, taraf, dış görünüş.
sıyła-	: hürmet ve takdir göstermek, ikram etmek, ağırlamak.
sıymık	: talih, muvaffakiyet.
sıyra	: defa, kere.
sızda-	: sızlamak, zonklamak.
siler	: sizler.
skameyka	: r. iskemle, sıra.
soğuş	: 1. çarpma. 2. harp, muhabere.
som	: 1. ruble. 2. kalıp. 3. maden külçesi.
sonun	: 1. iyi, ala. 2 dilber.
soo	: sağ.
sool	: tükenmek, kurumak.
soorot-	: teskin eylmek, teselli vermek.
sort	: nevi.
sotto-	: tanıf etmek, çeşitlere ayırmak.
soy-	: deri yüzmek, kesmek.
soyuş	: kesilmek üzere hediye edilen hayvan.
sozul-	: uzayıp çekilmek.
söök	: 1. kemik. 2. dünür.
söykö-	: sürtmek, sürüşürmek.
spravka	: r. malumat.
studenti	: r. talebe (yüksek tedrisat).
suk	: 1. kıskanç, hasetçi. 2. kıskançlık, haset.
suktuk	: hırsi haset.
suluu	: yulaf.
sun-	: uzatmak, sunmak.
sura-	: 1. sormak, rica etmek. 2. hükmünü yürütmek, idare etmek.
suu-	: soğumak.
suu	: su, nehir.

suyuk-	: 1. cıvıklamak. 2. seyrekleşmek.
suz-	: kapla almak, çekmek, kepçelemek.
süylö-	: söylemek.
süyünçü	: sevinçli haber getirene verilen hediye. müjde, muştuluk.

-Ş-

şaar	: f. şehir.
şabır	: 1. hışırtı. 2. bataklık yerlerde biten ufak kamış, saz.
şak	: f. dal, küçük dal.
şamal	: a. rüzgar, yel.
şarapat	: asalet, şerafet.
şay	: 1. pekiyi, muhteşem. 2. kuvvet, kudret.
şayır	: şen şakır, canlı olmak.
şek	: a. şüphe, şüphelenme.
şermende	: f. mahçup edilmiş, hayasız, utanmaz.
şeyşep	: f. yatak çarşafı.
şıbr	: fısıltı, fısıldama.
şikaa-	: sıkıştırmak, sınımsıkı tıkmak.
şıldır	: şarıldama, hışıldama, şarıldayan, hışıldayan.
şilk	: oynayan, sallanan.
şiltoo	: bahane, sebep, vesile.
şımalan-	: 1. kolları sıvamak. 2. ciddiyetle, azimle girişmek.
şıpıldap-	: 1. ıslık sesi çıkarmak. 2. hızlıca ve çevik hareket etmek.
şıpır-	: 1. süpürmek, küremek, temizlemek, oğmak. 2. kabuğunu soymak.
şıpka-	: dibine kadar içmek.
şıyrak	: baldır.
şilte-	: sallamak.
şok	: f. şuh, muzip.
şolokto-	: hıçkırmak.
şoykon	: muziplik.
şumduk	: 1. kurnazlık, dolandırıcılık, hayasızlık. 2. olmadık şeyler, masal.
şük	: 1. sessizlik. 2. ebediyen.

-T-

taalay	: a. talih, kısmet.
taanı-	: tanımak, itiraf etmek.
taarı-	: biçmek.
taba	: başkasının felaketine sevinme.
tabıl-	: bulunmak.
tağa	: dayı.
tağdır	: takdir, kabir, kısmet.
tak-	: takmak, asmak.
takır	: 1. çıplak, bitkisiz, otsuz. 2. çıplak arazi. 3. katiyen, büsbütün.
talaa	: step, kır, sahra.
talap	: yağma edilme, soyulma.
talaş-	: münakaşa etmek, itiraz etmek.
talkan	: kuvvet.
talpın-	: 1. çırpınmak, kurtulmaya çalışmak. 2. ileriye atılmak, yeltenmek.
tamak	: 1. yiyecek. 2. gırtlak.
tamaşa	: zevk, eğlence, hoşlanarak bakılacak şey.
tameki	: tütün.
tamğa	: atın sağrısına yakmak suretiyle vurulan damga.
tamır	: 1. köy. 2. kan damarı, nabız.
tanda-	: seçmek, iyisini ayırıp almak.
tañ-	: bağlamak.
tap-	: 1. bulmak, ele geçirmek. 2. halletmek.
tar	: dar.
tara-	: 1. taramak. 2. tarlada sürgü sürmek, tırmıkla çalışmak. 3. her tarafa dağılmak. 4. yayılmak.
tarsılda	: 1. takırtı denilen tahta alet, kaynana zırlıtısı (oyuncak). 2. çatırtı.
tart-	: 1. çekmek, sürülmek. 2. sofraya yemek çekmek, yemek sunmak. 3. iğdiş etmek, 4. tartmak. 5. (üfleme masadıyla) çalmak. 5. öğütmek. 6. hareket etmek, yönelmek. 7. tütün içmek veya tütünü ağza atmak. 8. sürmek, yapıştırmak. 9. muayyen bir renge girmek. 10. katlanmak, yaşamak.
taş	: 1. taş. 2. çeki taşı. 3. dama taşı. 4. yumurtalık.

tatı-	: tada malik olmak, tadını vermek.
tay-	: 1. kaymak. 2. eksilmeye yüz tutmak.
tayak	: değnek, baston, asa.
taz	: kel.
taza	: f. temiz, pak.
tegerek	: muhit, daire.
tegi	: katiyen, büsbütün.
tehnika	: r. teknik.
tehnikum	: r. fen mektebi.
temir	: demir.
ten	: f. beden, cisim.
teñ	: 1. denk. 2. yarı. 3. karı kocadan biri. 4. hepsi.
tentek	: 1. şuh, oynak muzip. 2. delice.
tep-	: tepmek, çifte atmak, ayakla vurmak.
ter-	: dermek, toplamak.
tetik	: 1. üzerinde bir şeyin döndüğü mil, mihver. 2. menteşe mili. 3. mekanizma. 4. cihaz, organ. 5. hamarat, anlayışlı, çevik.
tez	: f. seri, çabuk, tez.
tık-	: tıkmak, tıkamak, sokmak.
tımpıy-	: susmak, tek bir kelimeyi bile ağızdan kaçırmamak.
tınç	: rahat, sakin, sükunet.
tırış	: kırışık, buruşuk.
tış	: dış.
tıt-	: atmak, perişan etmek.
tıy-	: menetmek, tutmak.
tigil-	: 1. dikilmek, nasbedilmek. 2. aşırı derecede dikkatle bakmak.
til	: 1. dil. 2. sövme, hakaret. 3. haber, salık.
til-	: dilmek.
tiriçilik	: hayat.
tiş	: diş.
tiy-	: değmek, dokunmak, düşmek (hissesine isabet etmek).
tiz-	: dizmek.
tizme	: liste.

tobo	: a. pişmanlık, nedamet, töbe.
tokoç	: ekmek.
tokto-	: durmak, kesilmek, dinmek, duraklamak.
toktu-	: 1. dokumak. 2. eyerlemek.
tolğoo	: kıvrılma, çevirme.
tolo	: dolu.
ton	: kürk, geniş yakalı gocuk.
too	: dağ.
top	: zümre, küme, yığın, toplantı.
toru	: doğru.
tovar	: mal.
toy	: ziyafet, düğün şöleni.
toy-	: doymak, bıkmak.
tögül-	: dökülmek.
tömön	: aşağı, aşağıya.
törö-	: doğurmak.
töşök	: yatak.
töşö-	: döşemek, sermek.
tuman	: sis.
tun-	: 1. dinmek. 2. temiz ve şeffaf olmak, durulmak.
tur-	: 1. ayakta durmak, ayağa kalkmak. 2. bulunmak, ikamet etmek, oturmak. 3. değmek. 4. hizmette bulunmak. 5. lakayıt kalmak.
tuş	: 1. karşı yanda bulunan mahal.
tut-	: tutmak, yakalamak.
tuu	: sancak, bayrak.
tuuğan	: hısım, soydaş, kabiedaş.
tuul-	: doğmak, doğmuş olmak.
tuura	: doğru dürüst, sahi, düz.
tuy-	: duymak, sezmek.
tügön-	: tükenmek, kurumak.
tük	: 1. ince tüy. 2. asla, hiçbir zaman.
tün	: gece.
tünök	: geceleme yeri, tünek.

tüp	: 1. alt, dip, kök.
tür-	: dürmek, kaldırmak.
tüş-	: rüya, düş.
tüş-	: 1. düşmek, inmek, sarkmak. 2. aşmak.
tüştön-	: öğle zamanında mola vermek.
tüydök	: yumak.
tüyşük	: uğraşmak, meşgale, kaygı.
tüy-	: örmek, düğümlemek.
tüz-	: düzmek, yoluna koymak.

-U-

uba-	: güçbela adım atmak.
ubadalaş-	: sözleşmek.
ubada	: a. vaid.
ubak	: ufak, ufalmış.
ubara	: f. rahatsız edilmiş, zahmete katlanmış, rahatsız etme.
ubay	: a. korku, endişe, dert.
udaalaş-	: bir birini takip eden, artsız arasız.
uk-	: dinlemek, işitmek, duymak.
ukta-	: 1. uyumak. 2. uyuşmak.
ula-	: 1. uçlarıyla bitiştirmek. 2. aşılacak.
uluu	: büyük, ulu.
unçuk-	: ses çıkarmak.
universitet	: r. üniversite.
unut-	: unutmak.
upa	: pudra.
ur-	: 1. vurmak, dövmek. 2. basmak.
uruk	: 1. tohum. 2. cins. 3. soy, kabile.
uruksat	: a. ruhsat, müsaade.
uşak	: ufak.
uşak	: dedikodu, laf, lakırdı.
uşunça	: bunca, o kadar.

uşunday	: öyle, o gibi.
uul	: oğul.
uurda-	: çalmak.
uuru	: hırsız.
uy	: inek.
uya	: yuva.
uyal-	: utanmak.
uyalçaak	: utangaç, sıkılgan.
uyku	: uyku.
uyulğu-	: 1. dönmek, deveran etmek, şiddetli çırpınmak.
uza-	: 1. uzaklaşmak, uzağa gitmek. 2. muvaffak olmak, terakki.

-Ü-

üç	: üç (sayı).
üçün	: için.
üğüt	: 1. öğüt, nasihat. 2. propaganda.
ülgü	: 1. örnek, misal. 2. model.
ümüt	: f. umut.
ün	: ses, seda.
ündö-	: 1. çağırmaq. 2. bağırp çağırmaq.
ür-	: havlamak.
üst	: üst.
üş	: f. his, şuur.
üşkü	: delik açmaya mahsus burgu, matkap.
üy	: oba, keçi ev.
üylö-	: üflemek, nefes vermek.
üz-	: koparmak, kesmek.
üzül-	: 1. kopmak, kesilmek. 2. ölmek, vefat etmek.

-Z-

zaar	: f. zehir.
zamat	: a. vakit, an.
zanğ	: örf ve adet.
zañkay-	: göklere doğru yükselmek, gayet yüksek olmak.
zarık-	: üzmemek, azap vermek.
zarıl	: f. gerekli, zaruri.
zarlan-	: acı acı ağlamak, sızlanmak, tasalanmak.
zayıp	: a. zevce, karı.
zeen	: a. kabiliyet, anlayış, kavrayış, zihin.
zımıra-	: uçarcasına koşmak.
zırkıra-	: 1. hızlı koşmak. 2. zonklamak, pek şiddetli ağırmak.
zor	: f. büyük, kocaman, kuvvetli.
zordo-	: zorlamak, zorbalık etmek.
zorduk	: zorbalık, zorlama.
zuulda-	: aşırı derecede hızlı koşturmak. ⁶³

⁶³ K K. Yudahin, Kirgizkiy-Ruskiy Slovar(Kırgızca-Rusça Sözlük), Çev. Abdullah Taymas, Ankara 1998

5 BÖLÜM: SONUÇ

Bu çalışmamızla Sovyet-Kırgız edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Kambaralı BOBULOV'un "Tüşük Kızı/Güneyli Kız" adlı eseri Türkiye Türkçesine çevrilerek, edebiyatımıza kazandırılmıştır. Eserin ilk baskısı 1962 yılında Bişkek'te yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'de fazla tanınmayan Kırgız yazarı, şairi Kambaralı BOBULOV hakkında kısa tanıtıcı bilgiler verilerek eserin dil ve ağız incelemesi yapılmıştır.

Kırgız yazılı edebiyatı ilk dönem temsilcileri eserlerinde genellikle Kolhoz hayatını, komünizm propagandasını ve geleneksel hayatı kötülemeyi konu edinmişlerdir veya bu konuları işlemek zorunda kalmışlardır. Bunun yanında komünizmi kötüleyen, milli gelenek göreneklere destekleyen yazarlar da vardır ancak bunlar azınlıktadır.

Eserin adından da belli olduğu gibi, eserin konusu Güneyli bir kız'ın hayatı başta olmak üzere, Güneydeki aile yapısı, ailede kızın yeri gibi yöresel kültür de ön plana çıkarılmaktadır. Daha sonra Güneyli bir kızın Kuzey bölgesi arkadaşları arasındaki gerek kültürel bağlamda, gerek aralarında geçen diyaloglarda çatışmalar meydana gelmektedir. Ayrıca kelime hazinesinde görülen farklılıklar Güneyli biri ile Kuzeyli birinin arasında bazen yanlış anlaşılmalara da sebep olmaktadır. Mesela *osol* "maçubiyet, utanç durum" kelimesinin Kuzeyli kız tarafından Rusça *osyol* "eşek" kelimesiyle karıştırılmaktadır.

Çalışmamızın sonucunda bu eserin sadece dil bakımından değil, sosyolojik yönden de incelenmesi gerektiği sonucuna ulaştık. Çünkü bizim çalışmamız bir dil incelemesi olduğundan biz Kırgızistan'daki ağızlar üzerinde durduk ve Kırgızistan'da daha önce yapılan ağız tasniflerini ortaya koyduk ve bundan yola çıkarak da eserde geçen ağız özelliği taşıyan kelimelerini tespit etmeye çalıştık.

Böylece, *Güneyli Kız* adlı eserde Güney ağızına ait olan 70 tane kelime tespit ettik. Bu kelimelerden 15 tanesinin bazılarının ağız sözlüklerinde ya hiç bulunmadığını ya da farklı telaffuz şekilleriyle bulunduğu sonucuna ulaştık. Yani

kelimelerden 55 tanesinin ağız sözlüğünde, 2010 yılında yayımlanan ve şu ana kadarki en kapsamlı *Kırgız Tilinin Sözdüğü* başta olmak üzere diğer Kırgızca sözlüklerde yer aldığını gördük.

Kırgızistan'ın Güney ağzının özelliklerini taşıyan ve eserimizde tespit ettiğimiz Güney ağzına ait kelimeler şunlardır:

adalat, allasa, saten, apacan, astana, asti, attarçılar, aval, ayban, aymakı, baaribiz, baraka, beycay, beymaza-, camacay, cikciyte, çekilik, eçençi, gazan, gazit, göş, güvalağ, ıskıpoz, istala, kamçil, karamat, kayriyet, keçkurun, kup, lekbez, likap, masılaat, meerap, mitaam, namaakul, nanüşto, noovat, ol, ookat, oromol, ortak, osol, ökmat, ölümsaňki, paam, pada, palança, pata, patir tokoç, paydubal, paylap, pombarkut, pul, purunza, puşayman, püt-, rais, sadda, sepeygen, söri, söyruk, şarapatkan, şiiňgil, şok, taga, takpay, türkük, üka, zor (bk.: 2.2.1).

Eserde geçen bu kelimelerden 2009 yılında yayımlanan en kapsamlı Kırgız Ağızlar sözlüğünde karşılıklarını tespit ettiğimiz kelimelerden 4 tanesinin, sadece sözlükte belirtilen coğrafyalarda değil aynı zamanda farklı coğrafyalarda da konuşulduğunu tespit ettik. Bu kelimeler şunlardır: *istala, patir, rais, sadda (bk.: 2.2.1)*

Ağız özelliği taşıyan, ancak sözlüklerde bulunmayan kelimelere de rastlanmıştır. Bunun dışında yine sözlüklerde bazı ağız kelimelerinin telaffuz varyantlarına da rastlanmamaktadır. Bu gibi durumlarda, kendisi Kırgızistan'ın Güney bölgesinden olan sayın Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV'e başvurduk. Ayrıca, eserin yazarı Kambaralı BOBULOV ile sayın Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV'in komşu köylerden olması da bu tür kelimelerin gerek anlamlarının gerek telaffuzlarının tespitinde kolaylık sağlamıştır. Dolayısıyla bu tür kelimelere kaynak gösteremedik.

Ayrıca çalışmamızın sonucunda, aslında ağızlarda farklı telaffuzda kullanılan, eserde de telaffuzdaki sesi karşılayan bir ses olmadığından dolayı ağızda kullanılan telaffuza yakın olan bir harfle yazılan kelimeleri de tespit ettik. Bu kelimelerin doğru

telaffuzlarının belirlenmesinde yine sayın Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV'in katkısı olmuştur. Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

Kuzeyde kullanılan /f/ ünsüz harfi güneyde /p/ olarak kullanılmaktadır. Bu eserde “Frunze” kelimesi güneyde “Purunza” olarak kullanılmıştır.

Baaribiz: Eserde geçen bu kelime Kırgızca'nın kalınlık incelik uyumuna uymamaktadır. Bu da yazarın ağız özelliğini yansıtmaya çabasının bir göstergesi olup, ağızda kullanılan *bääribiz* “hepimiz” kelimesini ilk hecedeki ünlüsünün ince olduğunu vurgulamak istediğinden dolayı yazar *baaribiz* şeklinde eserde vermiştir. Kırgızcanın standart yazı dilinde açık /ä/ sesini karşılayan bir harfin olmaması, hikayenin ağız çalışması gibi bir ilmi eser olmaması, yazarı, bu tür ağız kelimelerini Kırgız standart yazı dilinde olan harflerle yansıtabilmek amacıyla böyle bir eğilime sürüklemiştir. Oysa, yazar bu kelimenin edebi dilde *baarıbiz* şeklinde olduğunu biliyordu ve isterse *baarıbiz* şeklinde kullanabilirdi.

Aynı durum aşağıdaki kelimeler için de geçerlidir:

ökmat/ ökmät, paam/ pääm; istala/istälä, patir/ pätir, rais/räis vb. (bk.: 2.2.1).

Bazı kelimelerin anlamlarını ve kullanıldıkları yerleri, ağız sözlüklerinden ya da farklı Türk lehçelerine ait sözlüklerden tespit etmeye çalıştık. Bazı kelimeleri de ağız sözlüğündeki mastar şeklinden yola çıkarak tespit ettik (örneğin: *sepey-* “biçimsiz bir şekilde dik durmak” bk. 2.2.1).

Eserde, bazı ağız kelimelerinin türemiş şekillerine rastladık. Örneğin: *aymakı* < *ayma* “anne göğsünü tırmalama; ağızıyla kapma”+*kı* (bk.: 2.2.1). Kaprisli anlamına gelen ve daha çok bebekler için kullanılan bu kelime *ayma-* fiilinden “-*kı*” yapım ekiyle türetilmiş bir kelimedir. *Aymaak* şeklinde Pamir ağzında kullanıldığı bilinmektedir. Pamir ağzındaki *aymak* sıfatının standart dildeki *aymala-* “ağızıyla kapmak” fiiliyle ilişkili olduğunu; *aymala-* fiilinin tahlilinin de *ayma+l+a* şeklinde olduğunu düşünüyoruz. Bu bilgiler doğrultusunda, Pamir ağzında kullanılan *aymaak* ve eserde geçen *aymakı* kelimelerinin kökenlerinin *aymala-* fiilinin kökü olan *ayma-*

fiili olduğunu sonucuna ulaşmış olduk. Ayrıca sayın Yrd. Doç. Dr. Kalmamat KULAMSHAEV'in köyünde de Pamir ağzında kullanılan *aymaak* kelimesinin aynı anlamda kullanıldığı göz önünde bulundurulursa, ulaştığımız sonucun kesinlik kazandığını söyleyebiliriz.

Bunun dışında yine bazı ağız kelimelerinin yanlış anlaşılmalara yol açtığına rastladık: örneğin, *osol* kelimesi. Bu kelime mahçubiyet, utanma, çaresizlik anlamlarında Güney ve Batken ağızlarında kullanılmaktadır (*bk.*: 2.2.1). Eserde Kuzeyli bir kız tarafından Rusça *osyol* “eşek” kelimesiyle karıştırıldığı görülmektedir. (TK,104-105).

Çalışmamızın sonunda, ağız çalışması denemesi yapmanın yanı sıra da *Güneyli Kız* adlı eserin üzerinde kelime sıklığı analizi yaptık ve bunların istatistiksel olarak nerelerde nasıl kullanıldıklarını ortaya koymaya çalıştık ve şu sonuçlara ulaştık:

Bu eserde toplam **9614** farklı kelime kullanmıştır. Bu kelimeleri farklı sıklıklarda toplam **31952** defa kullanmıştır. Buradan yazarın kelime hazinesinin oldukça zengin olduğunu anlıyoruz.

- Sıklık derecesi en yüksek olan kelime “**de-**” fiilidir ve eserde toplam farklı kelime kullanımında oranı %1.93'tür. Bu fiil eserde toplam **618** defa kullanılmıştır.

Bu eser Kırgızistan'ın güneyinde Oş bölgesinde yaşayan halkın gelenek göreneklerini, kültürünü ve konuşma şekillerini örneklerle yansıtmaktadır. Biz de bu çalışmamızla, sadece dil ve ağız çalışması denemesi yapmıyoruz, geçmişte ortak coğrafyaları, ortak kültürü paylaştığımız Kırgız Türklerinin kültürüyle Anadolu'da yaşayan Türklerin kültürlerini karşılaştırma imkanı sunmuş oluyoruz.

6 KAYNAKÇA

- ABDULDAYEV E. - Isayev D. : Kırgız Tilinin Tüshündürmö Sözdüğü, Kırgız SSR İlimder Akademiyası Til cana Adebiyat Institutu, “Mektep” Basması, Frunze, 1969.
- AKMATOVA, Aygöl: Modern Dönem Kırgız Urukları ve Kırgız Diyalekt Coğrafyası (Makale).
- K. K. Yudahin, Kirgizko-Russki Slovar- Kırgızca Orusça Sözdük, “Sovetskaya Entsiklopediya” Basması Moskva, 1965.
- К. К. Юдахин. Кыргызско-русский словарь. Около 40 000 слов / Сост. “Шам”, 1999.
- BANGUOĞLU, Tahsin: Türkçenin Grameri, s. 322.
- BOBULOV, Kambaralı: Arman kitep: “Arzulanan kitap” Şarkılar. Bişkek, 1997.
- CERİTOĞLU, Murat: Kırgız Türkçesi Şekil Bilgisi, Doktora tezi, s. 34.
- ÇELİK ŞAVK, Ülkü: Kırgız Atasözleri, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 2002.
- ÇENGEL KASAPOĞLU, Hülya: “Kırgız Türkleri Edebiyatı” Türk Dünyası El Kitabı, 4. Cilt (Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları), 3. baskı, Ankara, 1998.
- ÇENGEL KASAPOĞLU, Hülya: Kırgız Türkçesi Ses ve Şekil Bilgisi, Akçağ Yay. Ankara, 2005.
- ÇENGEL KASAPOĞLU, Hülya: Kırgız Türkleri ve Kırgız Türkçesi, Türkler Ansiklopedisi, C. 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- ÇOBAN, Ahmet: Edebiyatta Üslup Üzerine, s. 10.
- DEMİR, Nurettin (2002), “Ağız Terimi Üzerine”, Türkbilig, s. 105-116 .
- DEVELLİĞÖLU, Ferit: Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Yayınevi, Ankara, 2001.
- ERDEM, Mustafa ERDEM, *Kırgız Türkleri*, Ankara, 2000, ASAM yayınları. s. 72-73 *Kırgız Türkleri*, Ankara, 2000, ASAM yayınları. s. 72-73.
- ERGİN, Muharrem Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Yayınları, 2005.
- Great Soviet Encyclopedia, Kirghiz SSR, Vol. 12, s. 501.
- GÜRSOY NASKİLİ, Emine: XX. yüzyıl Sovyet Edebiyatı, Türk Dili Dergisi, 505, 506. Sayılar, TDK, 1994.
- İMANOV, Akeş: Kırgız Tili, Frunze, 1990.
- İNAN, Abdülkadir: “Kırgızlar”, Makaleler ve İncelemeler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK. Yay. , Ankara, 1987.
- KAMOLOV, Abdimital: Çın Çıl Sındın Sırtarı, Bişkek, 2007.

KARADOVUT, Zekeriya - AKSOY, Mustafa Uluslararası insan bilimleri dergisi, s. 8.

KORKMAZ, Zeynep: Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003.

MUKAMBAYEV, Ceembay, Kırgız Tilinin Analektologiyalık Sözdüğü.

SARAY, Mehmet: Kırgız Türkleri Tarihi, İstanbul, 1993.

TAN, Ali: Kırgız Türkçesinde Tasvir Fiilleri (Şekil-Anlam-İşlev ve Türkiye Türkçesiyle karşılaştırma), Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana, 2005.

TAYMAS, Abdullah: Kırgız Sözlüğü, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 93, 3. Baskı, Ankara, 1998.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, 2. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

ULUTAŞ, İsmail - SOLDAN, Uğur: Bağımsızlık Sonrası Kırgız Roman ve Hikayesine, Genel Bir Bakış.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>

<http://www.tdk.gov.tr/TR/>

<http://nlp.ceng.fatih.edu.tr/metinanaliz>